

Yhdyskuntasuunnittelu

2023 : 2

Kenen lähiö?

Toimitus

Päätoimittajat	Anssi Joutsiniemi anssi.joutsiniemi@aalto.fi
Vierailevat päätoimittajat	Laura Berger laura.berger@aalto.fi ja Panu Savolainen panu.savolainen@aalto.fi
Toimitussihteeri	Mikko Saukkomaa, toimitussihteeri@yss.fi
Toimituskunta	Samuli Alppi Christer Bengs Venla Bernelius Eeva Berglund Mika Hyötyläinen Mervi Ilmonen Anssi Joutsiniemi Pasi Mäenpää Pilvi Nummi Jani Päivänen Annuska Rantanen Sirkku Wallin
Ulkoasu	Valtteri Bade
Kannen kuva	<i>Kivenlahden keskustan pienoismalli (Ädhäm Fethulla, 1975/Asuntosäätiö/KAMU Espoon kaupunginmuseo)</i>
Paino	J-Paino Hiirikoski Oy, Helsinki
Irtonumeroiden myynti	Tiedekirja Irtonumeron hinta: 17 euroa

Yhdyskuntasuunnittelun seura (yys)

Yhdyskuntasuunnittelun seuran jäseneksi voi liittyä osoitteessa

<http://www.yss.fi/yhteystiedot/jaseneksi-liittyminen>.

Seuran jäsenet saavat Yhdyskuntasuunnittelu-lehden (4 numeroa/vuosi) kotiin kannettuna, pääsevät jäsenhintaan seuran tapahtumiin ja saavat sähköpostitse tietoa ajankohtaisista yhdyskuntasuunnittelun tapahtumista. Jäsenyyteen liittyvissä kysymyksissä ja yhteisöjäsenyydestä voi ottaa yhteyttä seuran sihteeriin Janne Saloon (yss@yss.fi).

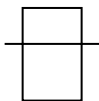
yss@yss.fi

<http://www.yss.fi>

<https://www.facebook.com/yhdyskuntasuunnittelu/>

https://twitter.com/yss_ry

<https://journal.fi/yhdyskuntasuunnittelu>

Sisältö

PÄÄKIRJOITUS		
Laura Berger & Panu Savolainen	Lähiöt läpivalaisussa	4
KATSAUS		
Jaana Nevalainen	Havaintoja vuosina 2020–2022 toteutetusta Lähiöohjelmasta	6
ARTIKKELIT		
Laura Berger, Panu Savolainen, Kasimira Kouri & Hannes Teräsvuori	Mikä lähiö? Lähiön käsite 1920-luvulta 2020-luvulle	11
Sampo Ruoppila & Pirjo Turtiainen	Lähiö suomalaisessa lähiötutkimuksessa	45
Ira Verma	Ikääntyvät lähiöt – Matinkylä asukkaiden kokemana	73
Ranja Hautamäki, Julia Donner & Aada Taipale	Kompaktikaupungin tuntematon maisema – Espoon Matinkylän suunniteltu ja yhdessä tuotettu maisema-arkkitehtuuri 1970–1980-luvuilla	97
Elisa Lähde, Paula Piirainen & Ranja Hautamäki	Viherrakenteen monitoiminnallisuutta arvioimassa alueellisen viherkertoimen avulla	122

Lähiöt läpivalaisussa

Lähiöt ovat sodanjälkeisen Suomen tärkein kaupunkirakennetta muokannut yhdyskuntasuunnittelun innovaatio. 1940-luvun lopulta alkaen rakentuneet lähiöt ovat paitsi asuinpaikkoja ja suurten kaupunkiseutujen arkimaisemaa, myös kulttuuriperintöä ja osa sodanjälkeisen Suomen yhteiskuntahistoriaa. Lähiötutkimus on vuosikymmenten kuluessa vakiinnuttanut asemansa poikkitieteellisenä tutkimusalana niin historian tutkimuksessa, sosiologiassa, maantieteessä ja arkkitehtuurin historian aloilla – monien muiden tieteenalojen joukossa.

Tämä *Yhdyskuntasuunnittelu*-lehden teemanumero kokoaa yhteen tutkimushankkeen *Lähiöpride – Lähiöympäristöt ja arkkitehtuuri identiteettien rakennusaineena* tulokset. Ympäristöministeriön Lähiöohjelman rahoittaman hankkeen tavoitteena oli tutkia lähiöympäristöihin liittyviä mielikuvia ja identiteettejä tunnistamalla tämänhetkisiä lähiödiskursseja, lähiötutkimuksen luomia käsitteistöjä, kartoittamalla erilaisia asuinalueidentiteettejä, ylisukupolvisia siirtymiä ja katkoksia sekä ikäihmisten asukaskokemuksia. Lisäksi merkittävä osa hanketta kohdistui lähiöympäristöjen viheralueiden ja ulkotilojen merkitysten sekä lähiöiden alueellisen viherkertoimen tutkimukseen.

Teemanumeron aloittaa lähiön käsitehistoriallinen tarkastelu 1920-luvulta nykypäivään. Lähiöt rakennetaan myös kielimaisemassamme alkaen vuonna 1946 kehitetystä uudissanasta *asumalähiö*. Toisessa artikkelissa tarkastellaan suomalaisen lähiötutkimuksen muodostamaa lähiökuvaa. Lähiötutkimus – mediajulkisuuden rinnalla – luo mielikuvia lähiöistä paikkoina, joissa harvat ulkopuoliset välttämättä käyvät, mutta joista monilla on voimakkaitakin näkemyksiä. Kolmannessa artikkelissa tarkastellaan ikääntyviä lähiöitä ja

ikäihmisten asukaskokemuksia lähiöasumisesta. Tulevina vuosikymmeninä tämä ulottuvuus tulee vaikuttamaan ratkaisevasti useiden lähiöiden kehitykseen aina viheralueista ja viihtyvyystekijöistä peruskorjausten esteettömyyskysymyksiin. Neljännessä artikkelissa luodetaan pioneerityönä lähiöiden unohdettua kulttuuriperintöulottuvuutta eli lähiöiden maisema-arkkitehtuuria. Artikkeliki käsittelee Leena Iisakkilan suunnitelmia Matinkylään ja nostaa esiin viherympäristön, joka on olennainen myös lähiöympäristöjen asukkaille. Viimeinen artikkeli käsittelee uutta maankäytön innovaatiota, alueiden luonnon monimuotoisuutta ja ekosysteemipalveluiden tarjontaa havainnollistavaa alueellista viherkerrointa, joka tulisi ottaa maankäytön rutiinityökaluksi ilmastokatastrofin, luontokadon ja lämpösaarekeilmiön uhkakuvien vähittellen hahmottuessa.

Tutkimushankkeen yhtenä lähtökohtana oli reaktiivisiin ja myös konkreettisiin toimiin tähtäävä ote. Lähiöihin tulevan vuosikymmenen aikana kohdistuvat maankäyttöpaineet, korjaaminen ja mahdollinen purkaminen vaikuttavat asukkaiden lähiöympäristöön enemmän kuin mitkään muut ennakoitavissa olevat kehityskulut. Yhtä lailla lähiöiden luonnon monimuotoisuus sekä luonnonympäristöjen luoma viihtyisyys ovat olennaisia arvoja, jotka menetetään helposti, kun alueita tiivistetään. Ongelmallisena pidettyyn erilaistumiseen ja segregaatioon liittyy lähiöympäristöjen mielikuvallinen ja fyysinen rappeutuminen, asuinalueiden arvostuksen lasku, sekä joissain tapauksissa ilmaston, sosiaalisen kestävyuden ja resurssien näkökulmasta hyvin ongelmallinen rakennuskannan laajamittainen purkaminen.

Kysymys lähiöiden tulevaisuudesta, täydennysrakentamisesta, lähiöluonosta ja korjaamisesta ei olekaan vain tekninen ja maankäytöllinen. Rakennuskannan arvot kietoutuvat alueidentiteetteihin, yleisiin käsityksiin lähiöistä sekä asukkaiden ja muun yhteiskunnan tietoon ja lähiömielikuviin. Näiden kysymysten ymmärtämiseen tarvitaan poikkitieteellistä tutkimusta, joka pureutuu syvällisiin historiallisiin ja yhteiskunnallisiin prosesseihin, sekä tutkimuksesta kumpuavia sovellettavia ja käytännönläheisiä työkaluja. Toivomme teemanumeron artikkelien herättelevän lukijoita niin ammattikentällä kuin sen ulkopuolellakin pohtimaan 1900-luvun merkittävimmän kaupunkirakenteellisen innovaation – asuma lähiön – menneisyyttä ja tulevaisuutta tuoreista, radikaaleista ja yllättävistäkin lähtökohdista.

Laura Berger ja Panu Savolainen

Havaintoja vuosina 2020–2022 toteutetusta Lähiöohjelmasta

Jaana Nevalainen,
Ympäristöneuvos (YM)

Tutkimus ja hallitusohjelma lähiöiden kehittämishjelman perustana

Lähiöohjelma perustui pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman kirjauksiin. Hallitus määritteli uuden lähiöiden kehittämissuunnitelman suunta-
viivoiksi muun muassa segregaatian ehkäisyn, asukkaiden hyvinvoinnin ja osallisuuden tukemisen sekä asuinalueiden elinvoiman, turvallisuuden ja viihtyisyyden edistämisen. Lisäksi hallitusohjelma korosti viheralueiden ja hiilineutraalisuuden merkitystä sekä lähiöiden kehitystyön roolia osana koulutuksellisen tasa-arvon poikkialueellista vahvistamista.

Ohjelman ja sen tavoitteiden juuret ulottuvat kuitenkin hallitusohjelmaa kauemmas. Tutkimukset niin muualla Euroopassa kuin Suomessa ovat osoittaneet kaupunkien sisäisen sosioekonomisen eriytymisen, eli segregaatian, voimistuneen erityisesti viimeisen reilun kymmenen vuoden aikana. Tutkimusten mukaan asuinalueiden eriytyminen pieni- ja suurituloisiksi on vahvistunut myös Suomen kaupungeissa, ja erot esimerkiksi oppimistuloksissa ja terveydessä ovat kasvaneet niin yksilöiden kuin kaupunginosien välillä. Ohjelman valmistelutyö kiinnitti tutkimuksissa huomiota siihen, että osa lähiöistä on jäänyt 1990-luvun laman jälkeen paitsi myönteisestä kehityksestä työllisyydessä ja tuloissa. Lisäksi hyvinvoinnin epätasainen jakautuminen kaupunkien eri alueiden välillä on heijastunut liikkumiseen sekä palveluiden tarpeeseen ja niihin pääsyyn. Myös Eduskunnan Tarkastusvaliokunta kiinnitti lokakuussa 2018 julkaistussa *Asuntopolitiikan kehittämiskohteista* -mietinnössään huomiota asuinalueiden eriytymiskehitykseen sekä totesi kattavan, vaikuttavan ja hallinnonalojen yli ulottuvan yhteistyön olevan tarpeen lähiöiden kehittämiseksi.

Ohjelma tarkasteli segregatiota lähtökohtaisesti koko kaupungin ongelmana, kun taas sosioekonominen eriytyminen nähtiin potentiaalisena kaupunkien kilpailukyvyyn ja sosiaalisen kestävyuden heikentäjänä. Tutkimukset kertovat asuinalueiden eriytymisen olevan tulojen ja hyvinvoinnin epätasaroisen jakautumisen seuraus eikä syy, joten ohjelma näki parhaaksi ehkäistä segregatiota puuttamalla sen perussyihin ja investoimalla ihmisiin. Samalla on varmistettava, että lähiöt ovat viihtyisiä, toimivia, terveellisiä, turvallisia ja saavutettavia asuinympäristöjä, joissa kaikilla asukkailla on mahdollisuus osallistua ja harrastaa.

Ohjelmalla kohti tavoitteellista ja pitkäjänteistä kehittämistä

Vuoden 2020 alussa käynnistyi usean ministeriön yhteinen ohjelma, jonka tarkoituksena oli vahvistaa lähiöiden kokonaisvaltaista ja tietoperustaista kehittämistä sekä ehkäistä segregatiota. Ohjelma tähtäsi pitkäjänteiseen yli ohjelmakauden ulottuvaan asukkaiden hyvinvointia ja osallisuutta vahvistavaan lähiökehittämiseen, joka edistää asukkaiden hyvinvointia, osallisuutta ja asuinalueiden elinvoimaa sekä turvaa palveluiden ja asumisen hyvän tason lähiöissä. Ohjelman pääasiallisina kohteina olivat suurimpien kaupunkiseutujen keskuskaupunkien olemassa olevat lähiöt, joissa oli erityistä tarvetta kehittämiselle. Samalla tunnistettiin tarve korkeatasoiselle tieteelliselle tutkimukselle lähiöistä niin sosiaalisena kuin rakennettuna ympäristönä.

Ohjelmalla haettiin lähiöiden kehittämistä osana kaupunkikokonaisuutta, vaikka kehittämistoimet kohdistuivatkin strategisesti valittuihin ja suurimassa kehittämistarpeessa oleviin lähiöihin. Yksittäisten lähiöiden kehittämissuunnitelmien toivottiin olevan laaja-alaisia ja kokonaisvaltaisia. Samalla kehittämishankkeilta vaadittiin asukkaiden ja heidän tarpeidensa laittamista keskiöön, jotta huono-osaisuus ja eriarvoisuus vähenisi. Tätä varten ohjelmaan luotiin kolme strategista linjausta sekä seitsemän kehittämisteemaa, joita kaikkia läpäisee ajatus tutkitusta tiedosta ja tietoperustaisesta päätöksenteosta.

Ohjelmassa asetettiin kolme strategista tavoitetta: 1) Kokonaisvaltainen strateginen johtaminen ja kehittäminen vahvistavat lähiöiden elinvoimaa; 2) Segregatiota vähennetään yhteistyöllä; 3) Tieto tukee lähiöiden kehittämistä. Strategisten linjausten tarkoituksena oli paaluttaa ohjelmatoimien vaikuttavuutta, tietoperustaisuutta ja strategisuutta yli ohjelmakauden, mutta myös vahvistaa ja vakiinnuttaa laaja-alaista ja monitoimijasta yhteistyötä kaupungeissa.

Kokonaisvaltaisella strategisella johtamisella ja kehittämisellä ohjelma pyrki vahvistamaan lähiöiden kehittämistä osana kaupunginkokonaisuutta,

eikä vain yksittäisillä alueilla, ja toisaalta kehittämään strategisuutta ja pitkäjänteisyyttä. Linjauksen tavoitteena oli kytkeä lähiöiden kehittämistyö lujemmin myös laajempiin kaupunkipoliittisiin kehittämisstrategioihin, hiilineutraalisuuden ja hyvinvoinnin tavoitteisiin ja ilmastonmuutoksen haasteisiin varautumiseen.

Toiseksi strategiseksi linjaukseksi nousi yhteistyö, sillä ohjelmatyö piti poikkihallinnollista ja monitoimijaista yhteistyötä välttämättömänä segregaaation vähentämiseksi. Samalla tavoite korosti asukkaiden yhdenvertaisen osallisuuden ja osallistumisen merkitystä asuinalueiden suunnittelussa ja kehittämisessä, minkä toteutuminen vaatii vahvaa kaupungin ja asukkaiden vuorovaikutusta. Linjaus korostikin aktiivisen viestinnän merkitystä ja monitoimijaista verkottunutta toimintatapaa yhteistyön rakentamiseksi.

Kolmanneksi linjaukseksi valittiin tiedon rooli lähiökehittämisen tukena. Tällä ohjelma halusi vahvistaa tutkitun tiedon käyttämistä kehittämisen suuntaamiseksi sekä tiedolla johtamisen käytäntöjen kehittämiseksi. Tavoitteena oli varmistaa, että taloudellisten päätösten vaikutuksia ihmisten hyvinvointiin on mahdollista seurata pitkällä aikavälillä ja tutkittua tietoa käytetään aktiivisesti päätöksenteossa. Linjausta vahvistettiin myös ohjelman tutkimushankkeilla, joissa tuotettu tieto siirtyi jo ohjelma-aikana kaupunkien käyttöön ja politiikkatoimien valmisteluun.

Ohjelman kehittämisteemoilla – Lähiökoulut edistävät koulutuksen tasa-arvoa ja lasten ja nuorten hyvinvointia; Perhe- ja nuorisotyö sekä harrastustoiminta vahvistavat lasten ja nuorten osallisuutta; Yhteistyö luo yhteisöllisyyttä ja turvallisuutta; Hiilineutraalisuus tukee lähiökehittämisen kestävyyttä; Viihtyisä, toimiva ja vihreä elin- ja asuinympäristö vahvistaa elinvoimaa; Ikäystävällisyys ja esteettömyys tukevat asuinalueen toimivuutta; Taide ja kulttuuripalvelut elävöittävät lähiöitä – oli tarkoitus ohjata erityisesti kaupunkien lähiökehittämistä. Kehittämisteemat läpäisi ajatus monitoimijaisesta yhteistyöstä, hyvinvoinnista ja osallisuudesta. Vaikka kehittämisteemat suunnattiin pääasiassa kaupungeille, niitä toteuttivat myös monet tutkimushankkeet tiiviissä yhteistyössä kaupunkien lähiöhankkeiden kanssa.

Ohjelmateemat ja rahoitus ohjasivat kehittämistä ja toimivat kiihdyttävänä katalyytteinä

Vuosina 2020–2022 lähiöohjelma vaikutti kaupunkien kehittämistyöhön sekä yliopistojen ja tutkimuslaitosten hankkeisiin. Covid 19 -pandemia väritti monin tavoin lähiöohjelmahankkeita alkuvaiheen hankesuunnittelusta asukasosallistumisen toteutuksiin ja tutkimuksien tuloksiin. Kesällä 2020 ohjelmaa toteuttamaan hyväksyttiin yhteensä 24 kaupunkien lähiöhankekoko-

naisuutta, joita toteutettiin kolmessatoista kaupungissa. Lisäksi mukaan hyväksyttiin 18 tutkimushanketta, joita toteutettiin yhdessätoista yliopistossa ja tutkimuslaitoksessa tai -yksikössä. Kaupungit ja tutkimushankkeet toimivat yhteistyössä parhaiden ratkaisujen löytämiseksi.

Lähiöohjelma ohjasi kaupunkien kehittämissiisioita, sitä konkretisoivien kehittämistoimien määrittelyä sekä yhteisen ymmärryksen löytymistä. Ohjelmassa mukana olleiden lähiöiden kehittämiseen ohjattiin kaupungeissa monenlaisia toimenpiteitä ja rahoitusta, joilla luotiin perustaa laajempien hyvinvointitavoitteiden toteutumiseksi ja vahvistettiin hankkeiden vaikuttavuutta. Kohdelähiöihin suunnattu ohjelman rahoitus nähtiin merkittävänä toimena. Se on vaikuttanut myös muun rahoituksen ja muiden toimenpiteiden suuntaamiseen kohdealueille sekä erilaisten jo olemassa olevien strategisten hankkeiden ja ohjelmien kytkemiseen toisiinsa alueellisesti.

Kehittämisteemat paitsi suuntasivat työtä, ne myös vahvistivat toisiaan useissa lähiöhankkeissa. Teemoja yhdisteltiin luovasti kohdelähiön tarpeista lähtien sekä yhdistettyinä muihin kaupunkien perustoimintoihin. Esimerkiksi taide ja kulttuuri sai monessa lähiössä varsin merkittävän roolin, ja ne nähtiin niin osallisuutta ja yhteisöllisyyttä vahvistavina kuin turvallisuutta, viihtyisyyttä ja mainetta parantavina tekijöinä. Lähiöiden kehittämisessä yksittäiset toimenpiteet lomittuivat ja vahvistivat toisiaan, jolloin lopputuloksen voi katsoa olleen suurempi kuin yksittäisten toimenpiteiden summa.

Ohjelmaan osallistuminen ja kehittämistoimenpiteiden toteuttaminen tarjosi kaupunkien eri toimialoille konkreettisen alustan yhteistyölle. Ohjelman puitteissa luotiin erilaisia poikkihallinnollisia määräaikaistaampia ja pysyvämpiä rakenteita, joita on käytetty myös kuntastrategian laajempien hyvinvointi- ja kehittämistavoitteiden toteuttamiseen. Vaikka osallistuminen oli vahvasti mukana kehittämisessä, asukasosallistumisen monipuolistamiseen ja erityisesti hiljaisten ryhmien mukaan saamiseen sekä kaupunkiorganisaation ulkoisten toimijoiden mukaan ottamiseen nähtiin kaupungeissa tarvetta myös tulevaisuudessa.

Kaupungeissa lähiökehittämisen tietoperustaa ovat vahvistaneet niin tieto- ja aluseurantatiedon keräämisen systematisoituminen kuin hyvinvointikertomusten käyttö tiedon jäsentämiseen. Myös ohjelman tutkimushankkeilla on ollut tärkeä rooli lähiötiedon vahvistumisessa. Lähiöohjelman tutkimushankkeet ovat tuottaneet tietoa kaupunkien kohdelähiöiden sosiaalisen ja rakennetun ympäristön kehittämistarpeista ja -potentiaalista. Tuotettu tieto on vahvistanut kaupunkien kehittämistoimia ja siten myös lähiöohjelman vaikuttavuutta. Samalla tutkimushankkeet ovat tuottaneet kaupunkien eriytymiskehityksestä, palveluiden sijainnista, lähiöasukkaiden

liikkumisesta ja rakennetusta ympäristöstä tietoa, joka auttaa suuntaamaan tulevia kehittämistoimenpiteitä sekä tunnistamaan lähiöiden potentiaalia ja eriytymiskehityksen mahdollisia tulevia kehityskulkuja. Tutkimushankkeet ovat kiteyttäneet keskeiset tuloksensa politiikkasuosituksiksi, ja tuloksia on julkaistu myös tieteellisissä aikakauslehdissä .

Lähiöiden eriytymisen ja hyvinvoinnin haasteisiin vastaaminen vaatii laaja-alaista ja erilaisia näkökulmia painottavaa tutkimustietoa. Tutkimusten mukaan päätöksenteon tueksi tarvitaan vahvempaa ennakkovaikutusten arviointia eriytymisen ja hyvinvointierojen vähentämiseksi. Päätösten vaikutuksia eriytymiskehitykseen, eli kaupunkisegregaatioon, on tulevaisuudessa arvioitava samaan tapaan kuin nykyisin arvioidaan esimerkiksi päätösten vaikutuksia lapsiin. Toimiva arviointi vaatii tiedon saatavuutta ja käyttöä sekä yhteistyön rakenteiden vakiinnuttamista ja jatkokehittämistä. Tieto ja yhteistyö ovat tarpeen myös tukemaan yksilö- ja yhteisötason resilienssin ja tilallisen oikeudenmukaisuuden vahvistamista tulevaisuuden lähiökehittämisessä.

Mikä lähiö? Lähiön käsite 1920-luvulta 2020-luvulle

Laura Berger, Panu Savolainen, Kasimira Kouri ja Hannes Teräsvuori

Suomalaisessa lähiötutkimuksessa on kiinnitetty melko vähän huomiota pitkän aikamittakaavan käsitehistorialliseen näkökulmaan. Tämä artikkeli tarkastelee suomalaista lähiön käsitettä ja lähiön sanoittamista Sanoma- ja aikakauslehdissä käsitteen synnystä nykyhetkeen. Sanaan *lähiö* iskostuu voimakkaita mielikuvia, joita julkinen keskustelu on peilannut suomalaisen yhteiskunnan kehittyessä ja kaupungistuessa 1940-luvulta nykypäiviin. Esitämme, että sanan *lähiö* käyttöön ja sen kiertoilmaisuihin rakentuu kielellinen todellisuus, joka heijastuu ratkaisevasti myös lähiöiden sosiaaliseen ja materiaaliseen todellisuuteen. Suomalaisen lähiön käsitehistoria on kietoutunut kieleemme, jonka merkityksiin ja merkitysten muutoksiin lähiötodellisuutemme pohjautuu. Tästä syystä on myös olennaista pohtia, millä tavalla julkisessa keskustelussa, tutkimuksessa ja politiikassa käytetty kieli vaikuttaa lähiöiden tulevaisuuteen maankäyttöpäätösten rinnalla.

Asiasanat: lähiö, käsitehistoria, kaupunkisuunnittelu, asuinalue, 1900-luku

Johdanto

Matinkylä – uusi kaupunki. [...] Lähiö on väärä sana kun puhutaan tulevasta Matinkylästä.

Rakennusyhdistys HAKAn mainontaa. Mm. Matinkylän rakentaminen vauhdissa 27.5.1970.

Lähiöistä on keskusteltu ja niitä on tutkittu jo vuosikymmeniä. Tämän tutkimustradition ja yhteiskunnallisen keskustelun kenties suurimpia paradokseja on, että kukaan ei tiedä Suomen lähiöiden tarkkaa määrää. Lähiön

käsitettä on pyritty rajaamaan lukuisissa raporteissa sekä tutkimuksissa ja määrittelemään kulloisenkin tutkimusasetelman sekä viitekehysten mukaisesti. Näiden nojalla on toki myös pyritty määritelmistä riippuen esittämään arvioita maamme lähiöiden määrästä (ks. Berger & Savolainen, 2023; Turtiainen & Ruoppila, 2023 tässä numerossa). Lähiön määritelmä on kuitenkin alati muuttuva, kielellisesti rakentunut todellisuus. Tässä artikkelissa lähtökohtanamme on lähiön käsite ja sen muutokset alkuvaiheista nykypäiviin.

Lähiö merkitsee julkisessa kielenkäytössä ja arkisessa puheessa erilaisia asioita riippuen kontekstista ja käyttäjästä. Voikin hyvin kysyä, onko lähiön käsitettä lainkaan mielekästä tai tarpeellista yrittää määritellä edes yksittäisissä tutkimuksissa. Tässä artikkelissa käänämme asetelman päällelleen, eli otamme tarkastelun metodologiaksi käsittehistoriallisen näkökulman lähiöön. Käsittehistoriallinen lähestymistapa pohjautuu kahteen keskeiseen lähtökohtaan. Ensiksikin käsitteet ovat luonteeltaan reaktiivisia, monesti poliittisia, ja käsitteen käyttäjällä on jokin agenda tai tavoite, johon hän pyrkii. Tässä mielessä käsitteitä ei voi irrottaa todellisuudesta, vaan ne pikemminkin luovat sitä. Toisaalta käsitteillä ei ole milloinkaan pysyviä tai lopullisia merkityksiä. Niiden merkitykset ovat erilaisia eri käyttäjille samassa ajassa erilaisia, ja toisaalta myös käsitteiden kollektiivinen merkityssisältö muuttuu ajan myötä. (Ks. esim. Palonen, 2005; Kuukkanen, 2006.)

Käsittehistorian juuret juontavat 1950–1960-luvuille. Sen tausta on sekä saksalaisessa, erityisesti Reinhart Koselleckin nimeen liitettyssä saksalaisessa traditiossa, että niin kutsutussa Cambridgen koulukunnassa, joka yhdistyy vahvimmin Quentin Skinnerin nimeen. Saksalaisessa käsittehistoriassa korostuu vahvemmin ajatus siitä, että käsitteet voivat ilmetä kielessä erilaisina ja jatkuvasti uusiutuvina sanoina. Brittiläisessä käsittehistoriassa taas on korostunut ennemminkin sosiolingvistinen ja aikasidonnainen näkökulma, jossa käsitteen käyttäjä on sidottuna aikansa lingvistisiin konventioihin. Ne määrittelevät, mitä on mahdollista ja vastaavasti mikä on mahdotonta sanoa, ja mikä rikkoo käsitteen käytön konventionomaisia rajoja. (Koselleck, 2002, 2004; Skinner, 1969; Hyvärinen ym., 2003)

Suomalainen lähiökäsite on miltei ihannetapaus käsittehistorialliseen tarkasteluun. Lähiökäsite iskostettiin suomalaisten tajuntaan omakielisellä sanalla *asumalähiö*, jonka Otto-Iivari Meurman ja kielitieteilijä Hannes Teppo loivat 1940-luvun lopulla Johannes Gabriel Granön 1920-luvulla muotoileman maantieteellisen lähiökäsitteen pohjalta (Granö, 1924, 1929, 1930; Meurman, 1947). Kansainvälistä lähiöiden suunnittelua sekä niistä käytyä keskustelua seurattiin Suomessa alusta asti, ja niillä on todistettavasti ollut vaikutuksia myös suomenkielisen uudissanan kehittämisessä. Erityisesti Riitta Hurme (1991,

s. 12–62) on ansiokkaasti taustoittanut kansainvälisen keskustelun merkitystä. Suomen *asumalähiö* on sovitettu englannin *neighborhood unit* -sanasta, mutta kyseinen englannin termi, kuten myöskään ruotsin *grannskapsenhet* eivät ole muodostuneet samalla tavoin yleiskielen sanoiksi, kuten suomen kielen *lähiö* (ks. myös Berger & Savolainen, 2023). *Lähiö* on tietoisien uudissanaston kehittelyn tulosta, toisin kuin useimmissa kielissä, missä *lähiöille* omakuttiin aiemmin käytössä olleet yhdyskuntaa tai asutusta kuvaavat sanat. Vuonna 2022 *asumalähiö* sanana täytti 75 vuotta, ja vuonna 2024 J. G. Granön uudissana *lähiö* täyttää sata vuotta. *Lähiön* käsitehistoria on siten ehtinyt vanhuuden kynnykselle ja ansaitsee juhluvuoden kunniaksi alkuaajoistaan lähtevän läpivalaisun.

Sittemmin, aina nykypäiviin saakka, *lähiö* on ollut yhteiskuntapoliittisesti, maankäytön alalla ja julkisessa keskustelussa sekä arkikielenkäytössä yksi polarisoituneimmista ja yleisimmistä käsitteistä. Erityisen kiinnostavan *lähiökäsitteestä* tekee sen muuntuminen positiivisesta tai varsin neutraalista jälleenrakennukseen ja uuden urbaanin elämänmuodon syntymiseen liitetystä termistä negatiiviseksi, leimaavaksi ja jopa kielletyksi. Lukemattomat sanan *lähiö* kieltävät ja kiertävät sanamuodot ja ilmaisut, kuten *esikaupunki*, *asuinalue*, *naapurusto* tai *kaupunginosa*, tekevät *lähiön* käsitehistoriallisesta tarkastelusta kiinnostavaa. Toisaalta *lähiön* tietoiseen käyttöön iskostuu usein negatiivisia määreitä, kuten *ongelmalähiö* tai *nukkumalähiö*. *Näkökulma* kietoutuu *lähiöön* poliittisena yleiskäsitteenä ja samanaikaisesti deskriptiivisenä, tiettyä aluetta kuvaavana sanana. Oman kiinnostavan ulottuvuutensa luo suomen kieli, jossa sana *lähiö* taipuu nokkelasti ja notkeasti erilaisiksi yhdyssanoiksi.

Lähiön käsitteeseen liittyy myös mielenkiintoisesti lähes kaikki yhteiskunnan tasot läpäisevä agendanomainen, poliittinen ja usein leimaava käyttö (tai sen välttely). Monet viime vuosina julkaistut tutkimukset kuitenkin osoittavat, että *lähiöiden* asukkaat puhuvat *lähiöistään* usein hyvin positiivisessa valossa verrattuna alueita koskevaan julkiseen keskusteluun (esim. Junnilainen, 2019; Wacquant, 2008; Hyötyläinen, 2013). *Asetelma* on läpi vuosikymmenten kietoutunut *lähiökäsitteen* erilaisiin ilmaisuihin ja ilmenemismuotoihin arkisessa ja julkisessa kielenkäytössä.

Artikkelimme luo katsauksen *lähiön* käsitehistoriaan alkaen 1920-luvun maantieteellisen *lähiön* käsitteestä ja päättyen 2020-luvun keskusteluihin, joissa on viitteitä positiivisemmasta suhtautumisesta *lähiöihin* kuin pitkään aikaan. Artikkelin punaisena lankana on käsitteen muuttuminen ja jatkuva uudelleenmuotoutuminen julkisessa keskustelussa, mutta myös *lähiöympäristöihin*, niiden olemukseen ja niiden estetiikkaan liittyvät keskustelut

sekä takaisinkytkennät. Tästä syystä emme käsittele kutakin vuosikymmentä tasavertaisesti. Artikkelit rakentuu kronologis-temaattisesti, ja se pyrkii tavoittamaan vajaan sadan vuoden ajalta lähiökäsitteen keskeisiä, samanaikaisia ja eriaikaisia merkityksiä. Väitämme, että lähiön käsite ja sen muutos ovat muovanneet merkittävästi suhdettamme Suomen kaupunkien alueellisesti laajimpaan asuinalueen kategoriaan sekä lähiöiden asukkaisiin. Tähän kysymykseen on syytä vastata lisäksi historiallisesta perspektiivistä tarkastellen lähiökäsitteen muutoksia ja pitkää kehityshistoriaa, joiden varaan nykyisenkin käsitteen ymmärrys ja käyttö väistämättä rakentuu.

Artikkelimme pohjautuu sanomalehtiaineistoihin 1920-luvulta nykypäiviin. Metodina on sisällönanalyysi, ja aineistona on historiallisen sanomalehtikirjaston tietokanta. Tietokanta käsittää pääosan suomalaisista sanomalehdistä 1700-luvulta 2010-luvun loppuun. Aineiston kokonaislaajuus on miljoonia sanomalehtisivuja. Sivuihin Kansalliskirjaston toimesta toteutettu automaattinen tekstinluenta mahdollistaa manuaalisen sisällönanalyysin portaalin tehokkaiden hakutoimintojen ansiosta. Tämän artikkelin aineistona olemme hyödyntäneet vuosina 1920–2018 julkaistuja sanomalehtiä, joista olemme kartoittaneet kaikilta vuosikymmeniltä erilaisia aihepiirejä, joissa sana lähiö esiintyy yksinään, yhdyssanan osana tai sanaliitossa. Lisäksi olemme kartoittaneet näiden sanomalehtiartikkelien yhteydessä esiin nousutta muuta sanastoa ja tehneet hakuja niihin perustuen. Menetelmää voisi kutsua sanomalehtiaineistolle tehtäväksi lumipallometodiksi, jossa täsmentyvää käsitystä ilmiöön liittyvistä sanastoista on käytetty tutkittavan ilmiön kokonaiskuvan rakentamisessa. Läpikäydyistä sanomalehtiartikkeleista olemme valikoineet tämän tutkimuksen aineistoiksi edustavimmat esimerkit lähiöihin liittyvien sanojen ja niiden konnotaatioiden muutoksista.

Tutkimuksen pohjana on vahvasti myös aiempi lähiöitä koskeva sanomalehtitutkimus, etenkin Irene Roivaisen väitöskirja *Sokeripala metsän keskellä* (1999), joka tarkasteli Helsingin sanomien lähiöpuhetta 1950-luvulta 1990-luvulle. Erona on, että tarkastelemme tässä artikkelissa itse käsitettä, sen välttelyä ja kiertoilmaisuja sekä itse käsitteen kokemaa muutosta. Aikaisemmin mainittu Matinkylä on hyvä esimerkki siitä, että aluetta on haluttu kutsua muuksi kuin lähiöksi. Aineistoissa välttely tulee toisaalta selkeimmin esiin hakemalla tekstejä tietyn lähiön, kuten vaikkapa Matinkylän nimellä. Useimmista lähiöistä näyttääkin löytyvän tekstejä, joissa ei mainita sanaa lähiö, vaan esimerkiksi asuma-alue, kaupunginosa, tai liitosalue (esim. Tontti, 27.2.1971; Kuuskoski, 31.1.2018).

Sisällönanalyysin perusteella lehdistön artikkeleista on tunnistettu keskeisiä murroskohtia, joissa lähiön käsitteen sisältö merkittävästi muuttuu.

Artikkelimme rakenne on tätä ajatusta seuraten temaattis-kronologinen ja rakentaa noin sadan vuoden mittaisen kaaren lähiö-sanana käsitteellisiin sisältöihin.

Käsitteen ja sanojen syntyä: lähiö ja asumalähiö

Lähiö kuuluu sotienvälisen ajan uudissanoihin. 1920-luvun puolivälistä alkaen sanan vakiinnutti käyttöön maantieteilijä Johan Gabriel Granö, joka käytti sitä tiettävästi ensimmäisen kerran *Terra*-lehden artikkelissaan vuonna 1924. Lähiön merkitys oli tuolloin voimakkaasti erilainen. Granö tarkoitti *lähiöllä* usein eri aistein havaittavan ympäristön lähintä osaa, kun taas *maisema* käsitti havainnontekijän nähtävissä olevan kaiken ympäristön, *näkymän*. Sanaa lähiö käytettiin pian myös lehdistössä, ja tämä näkymään viittaava merkitys oli edelleen vallitseva Sadeniemen ym. (1954) kirjoittamassa *Nykysuomen sanakirjassa*. *Uusi Suomi* kirjoitti kesällä 1925 luonnonympäristöjä koskevan katsauksen, jossa kuvastuu hyvin tuoreen uudissanana alkuperäinen merkitys:

Ajatelkaammepa vain talvista lähiötä. Kuinka hiljainen ja tyhjä se voi olla, kuinka kuolettavan autiolta se voi tuntua, ellei siinä edes pienen tiasen yksinkertainen kieli pakaja. Mutta mikä verevyys pulpahtelee kesäisestä lähiöstä vastaamme. Siinä elävä elämä sykähtelee samoin kuin oma sydämemme [...]

Seppä, 21.6.1925.

Viisi vuotta artikkelinsa julkaisusta Granö (1929) julkaisi teoksen *Reine Geographie*, joka ilmestyi pian tämän jälkeen myös suomeksi. Uusi teos, *Puhdas Maantiede*, esiteltiin *Suomen Pienviljelijä* -lehdessä huhtikuussa 1930. Kuvaüksessa kerrotaan, että "Kuuluista tutkija, jonka teos vuosi sitten ilmestyi saksaksi, on jo alkanut saada kannattajia maantieteen-tutkijain piireissä. Hän tekee maantieteestä itsenäisen tieteen, joka kuuluu luonnontieteisiin, pääosinaan 'maisemien' ja 'lähiön' täsmälliset määrittelyt, ja josta m.m. kansaja kulttuuritieteelliset seikat jäävät syrjään." (Kirjallisuus ja taide, 17.4.1930). Teoksesta julkaistiin pienen ajan sisällä samainen ote kolmessakymmenessä eri sanomalehdessä. Lähiö vakiintui 1930-luvulla lehdistöjulkisuuden kieleen jopa erikoislaatuiseen nopeasti ollakseen hyvin tuore tieteellinen uudissana.

Lähiön nykymerkitykseen eli asuinalueeseen viittaavaa käyttöä ei vielä 1930-luvun teksteistä löydy, vaan konnotaatiot ovat puhtaasti maantieteellisiä. Sen sijaan kysymys kaupunkien liepeille rakentuneista ja rakentuvista alueista oli vastaavana aikana esillä, joten lähiön käsite kanavoitui useisiin ilmaisuihin. Kysymystä "kaupunkien ulkoasutuksesta" (ruots. "städernas randbosättning"), "ulkoasutusalueista" ja "esikaupungeista" pohdittiin esi-

merkiksi *Arkkitehti*-lehdessä (Blomstedt, 1932). "Esikaupunkikysymys" oli laajasti esillä useiden kaupunkien kohdalla. Ulkoasutuksella viitattiin sekä olemassa olleisiin esikaupunkialueisiin että tulevaan rakentamistarpeeseen kaupunkien ulkopuolelle. Linja-autoliikenteen nähtiin mahdollistavan jopa kymmenien kilometrien työmatkaliikenteen pian tulevaisuudessa (Blomstedt, 1932). Esikaupungeilla viitattiin ajan oloissa yleisesti 1800-luvun lopulta alkaen maalaiskuntien alueille rakennettuihin työläiskaupunginisiin, kuten Pasilaan tai Pispalaan (ks. myös Perälä, 1951).

Sodan jälkeen Suomen maankäyttöön vyöryi Ruotsin esimerkkien välityksellä alun perin Englannissa, Ranskassa ja Yhdysvalloissa kehitetty lähiöteoria ja maankäyttöpolitiikka. Akateemisella ja maankäytöllisellä tasolla vaikutus kulminoitui Otto-Iivari Meurmanin vuonna 1947 julkaisemaan teokseen *Asemakaavaoppi*, joka on vaikutusvaltaisin suomalainen maankäytön oppikirja kautta aikain. Meurman kehitteli heti toisen maailmansodan jälkeen sopivaa sanaa kuvaamaan aiemmin "esikaupungeiksi" tai "ulkoasutusalueiksi" kutsuttuja asuinalueita, joita varten Kielitoimiston ensimmäinen johtaja Hannes Teppo ehdotti maantieteen lähiö-sanan käyttöä (Hurme, 1991, s. 81). Näin Meurman ja Teppo yhdessä kehittivät sanan asumalähiö, joka vakiintui julkisessa kielenkäytössä muutamassa vuodessa valtavirraksi. Digitoidussa sanomalehtiaineistossa asumalähiö esiintyy ensi kerran syksyllä 1946 *Hel-singin Sanomien* kirjoituksessa Tulevaisuuden Englanti -näyttelyn arvioissa:

Laaja kuva-aineisto esittää yhdeksää Englannin kaupunkia varten laadittuja asemakaavoja. [...] Suuri huomio on kiinnitetty ns. asumalähiön esittelyyn. Ne eivät ole itsenäisiä kaupunkeja, vaan jonkin suuremman kaupungin välittömään läheisyyteen "vihreään vyöhykkeeseen" rakennettavia asutuskeskuksia, joiden väestö ansaitsee toimeentulonsa läheisessä ympäristössä. Asumalähiöiden asukasluku vaihtelee 5.000–10.000.

Tulevaisuuden Englanti, 11.10.1946.

Sitaatti avaa hyvin, miten uutta käsitettä alettiin myös julkisuudessa juurruttamaan ihmisten mieliin samanaikaisesti, kun se ilmestyi tieteen ja maankäytön ammattilaisten kielenkäyttöön. Tarkastelemme seuraavaksi, miten ensimmäiset Suomeen rakennetut lähiöt kuvastuivat käsitteen käytössä ja muodonmuutoksessa.

Vastasyntynyt lähiö

Sanomalehtijulkisuuden lähiön käsitteen ilmentymissä korostuu aluksi uutuus, toivo, ja unelma tulevaisuudesta. Otto-Iivari Meurmanin kirjoituksissa ja koko asemakaavaopin ideologiassa kerrostaloista rakennettu lähiö

oli vain välivaihe, jonka oli tarkoitus johtaa lopulta pientaloista koostuviin asumalähiöihin (Meurman, 1947). Sanomalehtikirjoitukset keskittyivät aluksi esittelemään ja kertomaan asumalähiön ideasta yleisesti, ja sävy oli monesti lähinnä sivistävä. Tyypillisesti uusien lähiöiden nopeaa rakentumista kuvattiin runollisesti, ja kuvauksissa toistuivat vertaukset luontoon ja ihmisen kehitykseen, erämaahan rakentumiseen ja elollisen organismin varhaisvaiheisiin. *Ilta-Sanomien* varhainen kirjoitus juuri rakenteilla olevasta Maunulasta, jota verrataan hyvin konkreettisesti vastasyntyneeseen ihmiseen, on kuvaava esimerkki:

Vaikka maunulalaiset yleensä ovatkin tyytyväisiä elämäänsä, esiintyy heidän asumalähiössään vielä vastasyntyneelle ominaisia puutteita. Niinpä aivot ovat vielä vaillinaisesti kehittyneet – ts. oppikoulua ei ole, vaikka tontti ja toiveita on.

Salmi, 17.3.1954.

Uusi Suomi -lehdessä kirjoitettiin vuotta myöhemmin Helsingin nopeasta laajenemisesta vielä rakentamattomille alueille ja esiteltiin lähiörakentamisen välttämättömyyttä sekä laajoja mahdollisuuksia:

Asumalähiö on nykyhetken muotisansoja. Juuri asumalähiöt näyttävät tärkeitä osaa ratkaistaessa niitä pulmia, jotka liittyvät väestön sijoittamiseen liitosalueelle.

Helsingin uudet kasvat, 8.4.1955.

Käsitehistoriallisessa tarkastelussa on huomionarvoista, että ”asumalähiö” ja sittemmin ”lähiö” korvasivat muutamassa vuodessa aiemmat tämänkaltaisista alueista käytetyt sanat, muiden muassa ”ulkoasutusalueen” ja ”esikaupungin”. Joissain kirjoituksissa asumalähiötä kuvaillaan liki hupaisin vertauskuvin. *Ilta-Sanomien* ”baskerikielikuvat” lienevät peräisin *Asemakaavaopin* kuvituksen herättämistä miellelyhtymistä:

Tulevaisuuden liitosalue tulee kartalla näyttämään vihreältä nurmikentältä, jolle on siroteltu ruskeita baskereita. Jokainen 'baskeri' on asumalähiö – sana on uusi, todennäköisesti asemakaava-arkkitehtien keksimä – joka muodostaa oman yhdyskuntansa tarpeellisine liikelaitoksineen, kouluineen ym.

Salmi, 5.11.1953.

Yksi uutuuden myytistä poikkeava näkökulma on kysymys siitä, mitä väistyi uusien lähiöiden tieltä. Termi saneeraus toistuu usein lähiöiden tilalta purettaviin rakennuksiin liittyvissä yhteyksissä. Vuonna 1955 *Suomen Sosialidemokraatti* kirjoitti otsikolla ”Maunula valmis, mutta Puu Maunula katoaa”

kuvaten, kuinka kaupungin rakentaman lähiön viimeinen asutokompleksi Rajametsäntie 33:ssa nostettiin harjaan. Toimittajan mukaan on kuitenkin kiinnostavaa, että nuoren Maunulan kohdalla puhutaan jo saneerauksesta, eli 1940-luvun Puu-Maunulan purkamisesta. (Maunula valmis..., 31.12.1955.) Myöhemmin, 1970-luvulla, lähiöiden tilalta purettavista rakennuksista puhuttiin ”poistavana saneerauksena”, mikä herättää ajankohtaisia mielleyhtymiä 2000-luvun ”purkavaan täydennysrakentamiseen”. Helsingin merkittävimpien asuntorakentamiskohteiden listalla mainittiin esimerkiksi Reimarla ”vuokratalotuotantoa osittain poistavan saneerauksen” alueena (Helsingin suurimmat asuntorakentamiskohteet, 23.11.1974).

Lukuisissa 1950-luvun teksteissä korostuu, miten lähiö on uutta ja vierasta julkisessa puheessa. Lukijalle kerrotaan, mitä sana lähiö tarkoittaa tai millaiseen paikkaan sillä viitataan. *Etelä-Suomen Sanomissa* kirjoitettiin Lahden Saton toiminnasta Aravaan liittyen ja todettiin, että Arava-lainan avulla on myös yritetty saada muodostetuksi suurempi asutusalue, ”nk. lähiö laajempaa rakennustoimintaa varten, kaupungin välittömässä läheisyydessä” (Lahden Sato Oy:n rakennustoiminta..., 1.4.1956). Munkkiniemestä, yhdestä Helsingin ensimmäisestä asumalähiöistä taas todettiin, että ”asumalähiö on hassu nimenä, mutta kuitenkin parempi kuin ”nukkumakaupunki”, joksi ruotsinmaalaiset omia lähiöitään sanovat” (Serp, 27.5.1956).

Lähiön käsite näyttäytyy 1950-luvun julkisuudessa niin vieraana, toivotuna, uutena kuin moderninakin. Toisaalta vuosikymmenen lopulla käsite oli jo niin vakiintunut, että siitä yhä useammin tiputettiin pois alkuosa ”asuma” ja kirjoitettiin vain lähiöistä. Esimerkiksi *Uudessa Suomessa* kuvailtiin ”lähiöiden suunnittelussa päästyn jo eräänlaiseen rutiiniluontoisuuteen” (Kaupunki valtaa elintilaa, 7.6.1959). Samana vuonna *Ilta-Sanomat* kertoi Helsingin lähiöistä, ja nyt oli jo näkyvässä myös sana ”kaupunki”, jonka avulla seuraavalla vuosikymmenellä pyrittiin häivyttämään käsitteelle muotoutuvia negatiivisia konnotaatioita:

Neljän tunnin aikana kierrettiin Herttoniemet, Roihu- ja Munkkivuoret, Lauttasaaret, Maunulat jne. Sai todeta, että Helsingin ympäristö tarjoaa arkkitehdeille kiitolliset ja vaihtelevat olosuhteet toteuttaa erilaisia ideoita rakennusten ja luonnon sopusoinnusta ja että arkkitehdit ovat näitä olosuhteita käyttäneet loistavasti hyväkseen. Todettiin myös, että Helsinki näine lähiöineen on jo niin suuri kaupunki, että on hyvin vaikea tietää minkälaisia uusia paikkoja oman lähiön ulkopuolella saattaa olla, sillä seuduilla joista on vielä parin vuoden takainen erämaamielikuva jäljellä, onkin tullut hienoja pieniä kaupunkoja.

IS:n lauantaipäivä, 6.6.1959.

Lähiö ja city

Lähiöiden suunnittelussa kiinnitettiin aluksi liian vähän huomiota palveluihin, mikä herätti kritiikkiä alusta asti. Palveluiden saapumista uusiin lähiöihin uutisoitiin kuitenkin laajasti sekä tekstien että erilaisten mainosten muodossa. Esimerkiksi SOK julkaisi lukuisissa lehdissä mainoksia, joissa kerrotaan uusien myymälöiden avautumisesta lähiöissä. Uusista lähiöistä löytyi myös runsaasti pankkeja. Syyskuussa 1955 *Helsingin Sanomat* raportoi, että KOP:n pääjohtaja on käynyt esittämässä ”onnittelut toimintansa alkaneelle KOP:n Koskelan konttorin toimihenkilöille ja lähiön asujaimiston edustajille” (KOP:n Koskelan konttori, 16.9.1955).

1950-luvulla lähiökäsitteeseen alettiin liittää englannista lainattu sana ”city”, jota oli aiemmin käytetty kaupunkikeskustoiden varhaisessa liikekeskustabrändäämisessä. City ilmestyy lähiö-termin yhteydessä alun perin kaavoituksesta puhuttaessa. Varhaisimpiin esimerkkeihin kuuluu *Uusi Suomi* -lehden artikkeli, jossa kerrotaan Hyvinkästä jatkuvasti kasvavana väestökeskuksena:

Yleiskaavassa on kauppalan alue jaettu neljään asunalähiöön ja keskustaan. Kukin lähiö muodostaa useita asumasoluja, joihin kuuluu erilaisia tontteja... Solujako on tehty nykyisen asutuksen pohjalle sitä täydentäen ja laajentaen. Varsinaisen kauppalan keskustan – Cityn – rautatielinjat jakavat kolmeen osaan.

Hyvinkään uusi... 13.9.1953

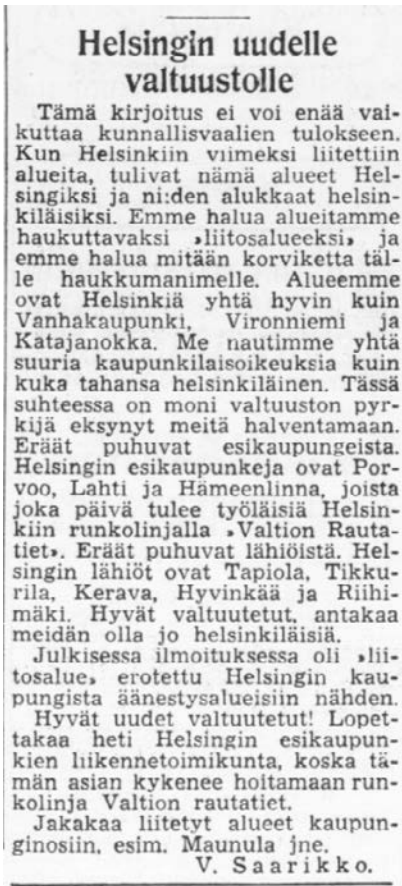
Yksi kerrostuma city- ja lähiö-termin käytössä onkin viittaus kauppaloihin tai kirkonkyliin. Samaan aikaan city-termiä käytettiin viitattaessa vanhoihin kaupunkikeskustoihin. Porissa City vakiintui käyttöön tarkoittamaan kaupungin historiallista ydinkeskustaa (Ei ”nukkumakaupunkeja”... 25.4.1959), kuten myös Helsingissä, missä liikekeskustan nähtiin valtaavan yhä enemmän alaa:

Kanta-Helsinki on jo käytännöllisesti katsoen poissa pelistä eli täyteen asutettu. Pääinvastoin on odotettavissa, että asukasluku siellä hiljalleen vähenee, kun kaupungin liikekeskusta, City, vähitellen laajenee ja liikehuoneistot työntävät asukkaat tieltään. City tulee valtaamaan Kampin seudun, sekä leviämään ympäröiviin asuntokortteleihin..

Salmi, 5.11.1953.

Anglismien suosio näkyi myös erilaisten liikekeskustoihin sijoittuneiden kiinteistöjen ja yritysten nimistössä, kuten *City-Centerissä* ja *City-pasaasissa* /-käytävissä. Myöhemmin anglismi levisi kuvaamaan samaan tapaan muita urbaaniin liittyviä ilmiöitä.

Kaupunkimaisissa yhteyksissä city nousi monesti esiin lähiöiden omavaraisuuteen viittattaessa. Tässä yhteydessä korostettiin sitä, että lähiöillä on omat seurakunnat, pankit, koulut sekä muut tarvittavat palvelut, mikä oli myös osa tietoista asuntopolitiikkaa: "Alueista alun alkaen muodostetaan elinkelpoisia asunalähiöitä ja asumasoluja välttämättömine yhteislaitoksi- neen" (Asunto- ja asemakaavapolitiikka, 1950). Konkreettisesti lähiön city merkitsi keskusta tai sijaintia, johon palvelut oli keskitetty. Esimerkiksi *Ilta-Sanomissa* kuvailtiin, että "sitä mukaa kuin uusia hyvin suunniteltuja asutuskeskuksia syntyy, muodostuu niihin erityisiä city- eli liikealueita, joiden sydämenä on keskusaukio eli vanhalla hyvällä nimellä tori." (Toreja uusien..., 23.8.1955) Samassa tekstissä nostettiin esimerkeiksi Pohjois-Haaga "kakkonen", joka on "asket- täin saanut liike- ja asuintalojen reunustaman, päällystetyn torin, sekä nuori Tapiola, joka muodostaa juhlanan keskusaukionsa tulevan hallinto- ja liike-

KUVA 1 Tietävästi ensimmäinen kritiikki, jossa asukas protestoi kiertoilmausten, kuten "liitosalue" käyttöä haukkumasanan. (Saarikko 15.10.1956)

alueensa keskukseen, johon on suunniteltu tyylikkää taloja, puistoja, tekojärvi ym.” (Toreja uusien..., 23.8.1955)

Voidaan todeta, että cityä hyödynnettiin hyvin laajasti synonyyminä erityyppisille ytimeksi tai keskustaksi mielletyille paikoille. Termi esiintyi sekä lähiöiden liikekeskuksia kuvaavana sanana että lähiön ja keskustan polarisaatiota ja maantieteellistä etäisyyttä korostavana terminä. Toisaalta, kuten niin monilla termeillä on taipumus, myös cityn käyttö laajentui toisinaan abstraktimpiin näkökulmiin. Eräs kerrostuma city-termin käytössä on sen käyttö kaupunkikulttuuriin viitattaessa. Kotiseututyöstä ja monien lähiöiden ”henkisestä laimeudesta” keskusteltaessa Heikki von Hertzen huomautti, että ”Kaupungin sisäisen muuttoliikkeen vauhdilla ei esimerkiksi tarvitse olla mitään tekemistä city-kulttuurin kasvun kanssa. Vaikka taskupuhelinten myynnin kasvuluvut ovat huimia, täytyy city-elämänmuotoa kuitenkin pitää vielä marginaalisena ilmiönä.” (Liikkuvuus vie pohjaa..., 23.5.1989.) Poikkeuksena ajatukseen ytimeksi, city on tuotu toisinaan esiin myös luonnosta puhuttaessa. Esimerkiksi 1989 *Uusi Suomi* julkaisi värikuvien höystetyn artikkelin ”Ruska Cityssä”, jossa kehoitettiin kiinnittämään huomiota ruskan väreihin eri kaupunginosissa ja niitä lähellä sijaitsevilla viheralueilla. (Ruska Cityssä, 1.1.1989.)

1980-luvun lopun laaja ja kriittinen uutisointi Lahden sarjatuotantoasunnoista edustaa city-termin käyttöä ennen sen hiipumista harvinaiseksi. Uutisoinnissa asuntojen tieltä purettiin vanhoja rakennuksia ja kaadettiin puita, koska ”...asumme Business Cityssä!” (Miksi, Lahden kaupunki?, 1.2.1989). Lahtea koskeva Business city -keskustelu näyttäytyikin ainoana, vielä 90-luvun puolella jatkuneena keskusteluna, jossa lähiö ja city ilmenevät läheisessä yhteydessä. 2000-luvulla city-termin käyttö jää erittäin harvinaiseksi lähiöistä puhuttaessa.

Metsä, kaupungistuminen ja ”asumalähiöhöperyys”

Lähiön erityisyys suomen kielessä ja intersubjektiivisessä todellisuudessa muodostuu osin sanan lyhydestä ja mahdollisuudesta muodostaa lukemattomia sanaliittoja ja yhdyssanoja. Lähiökäsitteen muovautuminen tapahtuikin 1960-luvulla yhä useammin kielellisessä todellisuudessa, jossa lähiö-sanaan alettiin liittää leimaavia alku- tai loppuosia. Tämä oli yhteydessä lähiörakentamisen kritiikkiin ja ongelmiin, joita lehdistö mielellään lietsoi todellista mittakaavaa suuremmiksi.

Metsä-etuliite tuo hyvin esiin merkityksen muutoksen ajassa. Termiä metsäkaupunki oli käytetty suomenkielisessä lehdistössä 1850-luvulta lähtien, kauan ennen lähiö-termin mukaan tuloa (esim. Sweitsin historiasta, 22.11.1856; Amerikan suurempien..., 6.2.1887). Kotimaisissa yhteyksissä metsäkaupunki viittasi alun perin metsän määrään kaupungin alueella. Esimerkiksi vuonna 1916

Heinolan *Lehdessä* kerrottiin, että: "Heinola on siis metsäkaupunki. Sen maitten koko pinta-alasta onkin metsää 87% eli suurempi prosentti kuin millään muulla Suomen kaupungilla." (Heinolan kaupungin metsät, 10.10.1916) Sekä 1800- että 1900-luvun puolella metsä-etuliitettä käytetään korostettaessa viheralueiden määrää, jolloin liite ilmenee monesti yhdessä puisto-etuliitteen kanssa. *Vapaa Sana* lehdessä kuvailtiin vuonna 1949, kuinka "Puolan metropoli muuttuu olennaiselta luonteeltaan suureksi puisto- ja metsäkaupungiksi – suunnilleen samanlaiseksi kuin uudelleen rakennetut Kolon, Zoliborzin ja Rakowiec in erinomaisen viehättävät raikkaan vihreyden ympäröimät työläisten asuntoalueet jo ovat." (Orras, 19.8.1949) Vaikka lähiöistä ei tässä vaiheessa puhuta eksplisiittisesti, vihreän ja urbaanin suhteellinen määrä, sekä metropolien lähellä sijaitsevat vihreyden ympäröimät, usein työläisille rakennetut alueet, näyttävät nykyäänä nykynäkökulmasta paikkoina, joita kutsuisimme anakronistisesti lähiöiksi.

Vuoden 1963 kotimaata koskevassa uutisessa, jossa metsäkaupunki on selvästi urbaanissa yhteydessä, *Kansan Uutiset* kritisoivat kaupungin painaneen viljaisella tarpeen vaatia rakennuslupia. Kuvaus tuo mieleen nykypäivän uutiset esimerkiksi Aasian ja Etelä-Amerikan laittomasti rakennetuista asuinalueista:

KAATOPAIKALLA, SANOIMME. Niin, kukapa ei olisi kuullut Pasilan kaato-paikasta? Mutta olisivatko kaikki kuulleet, että sitä ympäröi "metsäkaupunki", jolla on oma citynsä, laitakaupunkinsa, puhoksensa ja tavaratalonsa. Tavaratalo tarjoaa ilmaiseksi yli satapäiselle asujamistolle mm. jokapäiväisen leivän. Metsäkaupunki ei silti ole mikään paratiisi – kaukana siitä. Sen asukkaita vaivaavat mitä erilaisimmat taudit: keuhkotuberkuloosi, kripukki ja delirium tremens (juoppohulluus) eivät ole harvinaisia. Pulituuri, tenu, jäähdytysnesteet ym. kyytipojat ovat syövyttäneet siellä asuvien ihmisten suoliston, sisäelinten ja ruuansulatuskanavien lisäksi heidän aivonsa ja niin on järjen valo lepattaen alkanut sammua.

Unohdettu 'paratiisi'..., 29.7.1963

Hieman yllättävästi, samalta vuodelta löytyy ensimmäinen viittaus metsälähiöön, mutta tällä kertaa tunnelma on aivan toinen. Uusi Suomi raportoi Tapiolaa koskevassa artikkelissa seuraavasti:

...siunatuksi lopuksi: alueen lopullinen muoto on riippuvainen sangen paljon siitä, kuinka pitkälle alueen jälkityöt viedään. Asumaympäristön ja koko lähimaiseman hoito on se make up, joka tekee metsälähiöstä puutarhakaupungin, antaa sille sen oikean sävöyksen.

Vakavaa ja hyväntuulista..., 11.3.1963.

Muutamaa vuotta myöhemmin *Ilta-Sanomissa* tiivistetään näkemys siitä, minkä vuoksi metsäkaupunkeja on haluttu rakentaa: "Viihtyvyyden käsite lapsuudessa perustuu omakohtaisiin havaintoihin, omakohtaisiin muistikuviin menneiltä. Siinä syntyy metsäkaupungeille – ensimmäisen polven kaupunkilaisten luomuksia." (Uusi rotu kasvaa..., 4.8.1967) Vaikkakaan edellä siteeratuissa artikkeleissa metsälähiö ei näyttäyty kiistämättömänä itseisarvona, vuosikymmenen puoliväliin tultaessa keskustelu lähiössä asumisesta kääntyi tunnustettavasti negatiivisia piirteitä korostavaan suuntaan. Keskusteluissa nostettiin esiin kysymyksiä yksinäisyydestä ja ihmisten eristäytymisestä ja toisaalta lähiöiden epäkaupunkimaisesta, epätehokkaasta maankäytöstä. Tuolloin metsälähiöstä tuli selkeästi termi, jota on vaikeaa erottaa kriittisistä näkökulmista. Sanomalehtien keskustelujen pohjalta metsäkaupunki tai metsälähiö nosti esiin mielikuvan rykelmästä standardisoituja betonitaloja keskellä metsää, etäällä kaikesta. Pahinta oli, että metsäkaupunki ei ollut kumpaakaan, ei tarpeeksi urbaania, mutta samalla 'oikealle' luonnollekaan ei jäänyt tilaa. Esimerkkinä tästä, *Uudessa Suomessa* uutisoitiin 1965: "Myös kaupunkirakennusteellisessä katsannossa ja luonnonsuojelun kannalta vaikuttaa laajalle levittäytyvien metsäkaupunkien rakentaminen tuhlaukselta." (Arkkitehtikilta tutkii kaupunkia, 20.6.1965.) Nykyään metsälähiö ymmärretään ennen kaikkea lähiöluonnon linssin lävitse, vaikkakin myös varhainen merkitys metsän osuudesta kaupungin alueella on nostettu toisinaan esiin. (esim. Metsästä ja musiikista..., 23.4.2021)

Toinen, edelliseen assosioituva käsite on kaupungistuminen. Se ilmenee yhteydessä huoleen väestön siirtymisestä yhä voimakkaammin kohti suurenevia asutuskeskuksia ja huoleen uusien asuinalueiden hallitsemattomasta rakentamisesta. Alkuvaiheessa termi ilmestyi sanomalehtiin kaavoituksen asiantuntijoiden nostamana. Vuonna 1968 *Uusi Suomi* julkaisi tiivistelmän Otto-Iivari Meurmanin Kotiseutupäivillä pitämästä esityksestä. Meurman totesi, että kaupungistuminen on kohonnut ennen aavistamattomaan vauhtiin, joka on saanut monet maalaiskunnat huolestumaan väestönmenetyksestä sekä autioituvista asumuksista. Samassa yhteydessä Meurman kuvaili lyhyesti, mitä sana lähiö merkitsee. (Meurman, 30.6.1968) Pian tämän jälkeen *Helsingin Sanomat* haastatteli kaupungin yleiskaavapäällikkö Jaakko Kaikkosta ja raportoi Helsingin kaupungin kaupunkisuunnitteluviraston käynnistämästä tutkimuksesta, joka kartoittaa kaupunkilaisten asumista ja palveluita. Taustalla oli kaupunginvaltuuston tavoite, joka edellytti "kaavoitus ja rakennustoiminnan sataprosenttista tehostamista", mikä taas vaikutti erityisesti "esikaupunkialueiden rakenteeseen ja kaupungistumiseen". (Helsingin lähiöistä..., 25.10.1968) Toisaalta 1960-luvulla alettiin johdonmukaisemmin

käsitellä lähiöiden mainetta. Edellä mainittu tutkimus on kuvaava, sillä sen painopisteenä oli muun muassa selvittää, "miten Helsingin asuinalueiden nauttiman sosiaalisen arvostuksen erot mahdollisesti selittävät tulevan asuinpaikan valintaa" (Helsingin lähiöistä..., 25.10.1968). Sanomalehtikirjoituksissa Helsingin tiivistäminen ja kaupungistuminen näyttävät muodostuvan synonyymien kaltaisiksi termeiksi. Keskusteluiden kartoittaminen sanomalehtiaineistojen avulla tuo hyvin esiin paitsi sanoja, joita on käytetty synonyymien kaltaisina, mutta myös sen, kuinka aikaisemmin aktiivisesti käytetyt termit nousevat uusien rinnalle. Esimerkiksi kaupungistuminen, city ja lähiö tuodaan esiin Pasilasta uutisoitaessa. Vuonna 1971 *Iltä-Sanomat* haastatteli Suomessa vierailutta nuorta englantilaista kaupunkisuunnittelijaa, jonka mukaan Pasila-suunnitelma on erinomainen, sillä se keventää sopivassa määrin Cityyn kohdistuvaa painetta. Samalla se auttaa ratkaisemaan haastetta, että ihmiset muuttavat lähiöihin, jolloin kantakaupunki uhkaa autioitua. Kontulaa hän kuitenkin piti esimerkkinä ympäristösuunnittelun huonosta normistosta, missä lasten leikkipaikkojen sijainti ja kuolleen alue-kasvillisuuden määrä ihmetyttivät vierailijaa suuresti. (Adrian Murray..., 20.10.1971; ks. Salmivaara & Jallinoja, 1970; Maunula, 1970.)

1960-luvulla asuminen nousi laajasti ajankohtaiseksi teemaksi. Lokakuun lopulla 1966 Taidehalliin avautui Rakennustaiteen museon ja Asuntoreformiyhdistyksen toteuttama *Asuntonäyttely II*, josta *Suomen kuvalehti* kirjoitti tuoreeltaan otsikolla "Asumisen arvostelijat: Osaammeko asua?" Artikkelissa käytiin kriittiseen sävyyn läpi näyttelyn keskeiset väitteet asuntojen jatkuvasta hinnannoususta liikenteen haasteisiin, lähiöiden toteutumattomiin sosiaaliin ja kulttuurisiin tarpeisiin, asumisen ja luonnon pirstoutumiseen, vanhojen asuinalueiden purkamiseen sekä keskustojen autioitumiseen. Asumalähiöiden kuvailtiin rakentuvan "väärin arvostusten" pohjalta maisemaltaan, mittakaavaltaan ja tiheydeltään toimimattomiksi. Eri alojen asiantuntijoiden puutteellista yhteistyötä sekä taloudellisen hyödyn maksimointia moitittiin. (Asumisen arvostelijat..., 29.10.1966)

Pian *Iltä-Sanomissa* julkaistiin Matti Rinteen (31.10.1966; 2.11.1966; 4.11.1966) kirjoittama, asumalähiöiden ja niiden asuntotuotannon ongelmia käsittelevä kolmiosainen artikkelisarja "Miten me asumme?" Sarjassa viitattiin ensin rivien välissä ja lopuksi suoraan käynnissä olleeseen asuntonäyttelyyn, mutta arvioitiin asuntopoliittisen keskustelun olevan vielä vähäistä (Rinne, 31.10.1966). Asuntonäyttelyllä vaikuttaa siksi olleen merkittävä rooli keskustelun avajana, kuten myös *Helsingin Sanomat* antaa ymmärtää:

martinlaakso

moderni "pikkukaupunki" lähelle Helsinkiä

ei lähiö, vaan paljon enemmän

Martinlaakso sijaitsee Helsingin- ja meidän maan kanton puoleen Helsinkiin kuuluva, ennen kahdeksan, Martinlaakson kaunille, metsäiselle rinteelle tulle kehittyneen pikkukaupunki, jonka kaavot ja kunnallistalouksella on suunniteltu siten, että alueen asukkailla viihtyisä ja nykyaikainen kaupunkiympäristö.

suunniteltu tosi kodiksi 10.000 asukkaalle

Asuinalueet tulevat olemaan täysin ajamattomia ja niiden sijainti kaartin luonon keskellä vastaa nykyisen asuinalueen vaatimusta.

matka Helsingin keskustaan

Linjatunnetut yhteydet pääkaupungin keskustaan tulevat olemaan kaksimallista päästä ja lähtien kahdeksan minuuttia ajaksi ja lähtien keskustaan. Matka Helsingin keskustaan on n. 14 km.

kaupat asuntojen lähelle

Jakautuneet sijoitetaan siten, että etäisyydet asuntoista liikkeisiin ovat lyhyet.

läheinen kehätie antaa työpaikkoja

Tehokkuuden ja kausittaisen varastoinnin sijoittaminen kehätien varalle on jo aikoinaan ja tehostuu huomattavasti lähivuosina.

säästään Martinlaaksoon

Pöytä lähtien toteutuksesta, aluerakentamisesta ja luonnon rakennusmenetelmien lähtökäsitteiden edun Salpa Oy siirtää asunonrakentamiseen. Kaikki Martinlaaksoon rakennettavat teot tulevat omille toimille. Tällä säästetään vuosittain 1962-1973. Kattotöiden arvo on noin 100 miljoonaa. Tällä säästetään rakennuskustannuksissa noin 100 miljoonaa. Keskimääräinen 700-750 m² asuinalueen pinta-ala ja tilajärjestelmä, tähtäykset sijainti ovat 150 m².

Asunon rakentaminen Martinlaaksoon alustaa tehostaa paikallisen asuinalueen rakentamista. Sitä varten avataan asunonrakentamiseen jossain määrin pankkita.

Lähellä kotia Martinlaaksoon rakennusohjelmasta ja säästämisestä on esillä. Joka on säästämällä alueiden pankkien konttorista se-ka Salpa Oy:ä.

salpa oy
tehokasta kilpailukykyistä rakentamista

Norsinköyläkatu 3 & 18, puh. 440 636 ja 445 309

Tulkaa Tekin asumaan Martinlaaksoon. Liitytkää jo nyt asuntosäästäjiksi lähimmässä pankkimme konttorissa

HELSINGIN SUOMALAINEN SÄÄSTÖPANKKI
SÄÄSTÖPANKKIEN KESKUS-OSAKE-PANKKI
HELSINGIN SÄÄSTÖPANKKI

KUVA 2 Salpa Oy:n mukaan Martinlaakso ei ole lähiö, vaan paljon enemmän. (*Martinlaakso: moderni "pikkukaupunki"...*, 23.10.1966)

[Näyttelyn] esittämät ajatukset eivät ole kokonaan uusia tai tuntemattomia, mikä on voitu havaita muun muassa viimeaikaisten asemakaavakilpailujen tuloksista ja suuntauksesta alan ammattilehdistössä. Näyttelyn muodossa esitetyt ajatukset saavuttavat kuitenkin laajemman julkisuuden kuin yhdenkään yksityisen tiedotusvälineen kautta.

Maunula, 9.11.1966.

Vastaavasti *Kansan Uutisissa* todettiin, että "asunonäyttely 66 ja Suomen kaupunkiliiton järjestämät asuntopäivät ovat herättäneet kirpeää keskustelua" (Asumisen ihanuus, 1966). Keskustelun leviämiseen asiantuntijapiirejä laajemmaksi viittaa myös nimimerkin *Kotiäiti malli -33* (11.11.1966) osoittama tuki asunonäyttelyn tekijöille *Uusi Suomi* -lehdessä. Ilmapiirin muutosta kuvastavat myös samoihin aikoihin useissa lehdissä julkaistut Salpa Oy:n mainokset Martin-

laakson modernista ”pikkukaupungista”, joka takaa asukkaille viihtyisän ja nykyaikaisen kaupunkiympäristön. (Martinlaakso: moderni ”pikkukaupunki”..., 23.10.1966)

Kuten olemme todenneet, lähiö-sanan negatiivisesti latautunut merkitys alkoi vallata julkista keskustelua 1960-luvun lopulla. Etenkin vuosi 1967 erottuu joukosta voimakkaalla lähiökritiikillään, mihin myös mediat itse kiinnittivät huomiota (esim. Maunula, 8.2.1967; Seppälä, 17.4.1967). Keskustelun sävyä kuvaa *Ilta-Sanomien* toimittaja Kari Kyheröisen (17.2.1967) aloittama pohdinta lähiöissä ilmenevästä ”mökkihöperyydestä” eli ”asumalähiöhöperyydestä”, jonka katsottiin juontuvan sosiaalisten kontaktien ja kulttuuritarjonnan puutteesta. *Uusi Suomi* (Kulttuuritaloja asumalähiöihin, 18.2.1967) tarttui aiheeseen tuoreeltaan, ja myöhemmin siihen palasi muun muassa *Ilta-Sanomien* Petra Uexküll (17.6.1967) puutteellisten liikenneyhteyksien ja Matti Rinne (5.8.1967) mielenterveyden näkökulmasta. Lähiökritiikki toistui myös Rinteen (mm. 31.10.1967; 2.11.1967) kirjoittamalla Jokamiehen kulttuurikeskustelu -palstalla, jonka toukokuinen kirjoitus kiteytti vallitsevan keskusteluilmapiirin:

Kuluneen kevään muotina on ollut lähiöiden morkkaaminen. Keskusteluksi sitä tuskin voi sanoa, sillä puheenvuorot ovat eronneet toisistaan vain siinä, että lähiöitä on kutsuttu milloin kuolioiksi milloin umpioiksi. Ja lähiöläisen ainoana lohtuna on laulu ”Olen kuullut on kaupunki tuolla...”

Rinne, 4.11.1967.

Kari Kyheröisen (13.10.1967) *Ilta-Sanomiin* haastattelema Kannelmäki-seuran puheenjohtaja Kimmo Nortamo puolestaan totesi lähiönsä asukasaktiivisuudesta ja monipuolisesta yhdistystoiminnasta huolimatta: ”Tietysti minä lähden siitä, että täällä on samanlainen passiivinen henki kuin muissakin lähiöissä. Ajan henki lyö leimansa.”

Lähiökeskustelun negatiiviseen käänteeseen osallistui myös taidekenttä. Vuonna 1967 julkaistiin asumalähiöiden elämänpiiriä kriittisesti kommentoiva Gunnar Mattsonin romaani *Asunto Oy Eeden* sekä vuotta myöhemmin Jaakko Pakkasvirran elokuva *Vihreä leski*. Jälkimmäinen herätti nopeasti väittelyä muun muassa lähiöiden kotirouvien tilanteesta (esim. Marin, 19.1.1968; Kirjavainen, 1.3.1968), ja *Vihreästä leskestä* syntyi oma itsenäinen käsitteensä, joka toistui lehdissä usein etenkin 1970-luvulla. Lähiön käsite alkoi laajeta fiktion ja taiteen tuottamiin sanastoihin.

1960-luvun lopulla alkoi myös seuraavina vuosikymmeninä kiihtynyt keskustelu lähiöiden rakentamisesta tehdyistä virheistä, jotka eivät saisi toistua (esim. Jumala ei ole luonut asumalähiötä, 19.2.1967; Helsingin asuntopolitiikan virheet, 20.4.1968). Erityisesti aluerakentamisen ja aluerakentamissopimusten kritiikki voimistui 1970-lukua kohti. Kun 1960-luvun alkupuolella oli vielä kirjoitettu alue-

rakentamisen eduista (esim. Suunnittelutoimintaa Espoossa tehostettava, 27.9.1960; Oulu..., 27.1.1961; KT, 1.4.1964), 1970-luvun keskustelu kuvasi jo muuttunutta tilannetta:

Parin viimeksi kuluneen vuoden aikana asuntokantamme on voimakkaasti kerrostalovaltaistunut. Laajamittaisen aluerakentamisen seurauksena on syntynyt monia yksitoikkoisia ihmis- ja perhekielteisiä asuntoalueita. Asuntopolitiikassamme tarvittaisiin siksi täydellinen suunnanmuutos asukkaiden kannalta tärkeitä laatukysymyksiä painottavan asumisympäristöpolitiikan hyväksi.

Asumisviihtyvyys, 30.11.1976.

Keskiöön nousivat sosiaaliset ongelmat (Mustonen, 10.4.1971), asukkaiden hylkääminen aluerakentamisessa (Lautakunta syyttää Vantaalla..., 20.6.1974), sekä asuinymppäristön merkitys ihmisen viihtyvyyden kannalta (Asp, 2.8.1975). Lähiöiden keskeneräisyyttä korostettiin rinnastamalla uusi asukas uudisraivaajaan (Kontulaan pyydetään..., 28.4.1965; Sariola, 26.4.1972; Mustonen, 4.2.1973; Tarkkaaja, 2.3.1974; Alftan, 14.9.1977).

Osa kritiikistä kohdistettiin suoraan uusien lähiöiden arkkitehtuuriin, jonka samankaltaisuutta korostettiin kuvituksilla kaukaisista elementtitalojen riveistä (esim. Uexküll, 25.1.1966; Saari, 11.6.1972; Väinämö, 6.10.1975; Juntunen 6.5.1977). Vastakkainasettelu oli paikoin kärkevää: esimerkiksi *Ilta-Sanomien* kysyi ohikulkijoilta, onko tiivis lähiö ”parempi kuin ’vanhanaikainen’ väljä lähiö, jossa koivut huojuvat harvaan sijoitettujen kerrostalojen välissä” (Ohimennen sanottua, 8.4.1969). Simo Juntunen (6.5.1977) pohti *Suomen kuvalehdessä*, ”miksi emme enää osaa tehdä kaupunkeja” ja ”milloin ennen niin maineikas suomalainen arkkitehtuuri nousee syvästä lamasta – –”. Vastaavasti *Helsingin Sanomissa* odotettiin arkkitehtien tunnustavan antautumismielialansa aluerakentamisen kiihkeinä vuosina (Seisovassa vedessä, 23.11.1978).

1960-luvun puolivälissä alkaneen keskustelun innoittamana alkoi esiintyä kärjistetyn kielteisiä asenteita ja sisäistettyjä oletuksia lähiöiden asukkaista ja sosiaalisesta tilanteesta (Roivainen, 1999). Esimerkiksi *Ilta-Sanomien* mielipidepalstalla nimimerkki Hyvä idea (28.1.1976) kritisoi julkisilla paikoilla kirolua yleistäen: ”Kun matkustaa Rautatientorilta johonkin Helsingin lähiöön, joutuu em. sanan kuulemaan ainakin sataan kertaan.” Rauman lapsiturman uutisoinnista järkyttynyt yksinhuoltajaäiti puolestaan kuvaili pelkäävänsä satuttavansa omaa lastaan ja syytti ahdingostaan elämäntilannetta, lähiöitä ja lähiöiden rakentajia (Javanainen, 16.7.1977). Vastakkainasetteluja haettiin selkeiden sanavalintojen avulla: *Ilta-Sanomissa* asetettiin vertailtavaksi ”huono lähiö Suvela” ja ”hyvä lähiö Olari” (Kyllönen, 21.5.1975; Lappalainen, 21.5.1975) sekä nimitettiin Jakomäkeä virhelähiöksi (Jakomäki, 12.4.1976). *Uusi Suomi* -lehdessä alettiin 1980-luvulla käyttää sanaa *ongelmalähiö* (Markkanen, 9.2.1980; Havu &

Heiskanen, 22.2.1981; Helsingin kaupunkisuunnittelijat, 19.3.1982; Turussa vedottiin vanhempiin, 29.2.1984; Havu, 27.6.1985; Holmila, 14.8.1989).

Sanomalehtijulkisuuden muodostama lähiökäsité rakentui yksittäisiin lähiöihin iskostetuista mielikuvista ja sanastoista. Tiettyjen lähiöiden negatiivinen leima vyöryi eteenpäin lehdistön luomien mielikuvien siivittämänä. Toisaalta rakennusyhtiöiden mainonta tähtäsi positiivisen lähiökäsitteen vahvistamiseen etenkin uusien lähiöiden kohdalla. 1960-luvun kuluessa tämä mainonta oppi käyttämään litoteeseja ja retorisia keinoja, kuten ”ei mikään lähiö”, ja lähiön käsite laajeni yhä useammin kiertoilmaisuihin ja lähiö-sanaa vältteleviin sanamuotoihin. Samalla, kun tietyt lähiöt saivat lehdistössä huonon maineen, lähiö-sanan käyttö vakiintui tietynlaista rakennettua maisemaa ja mielenmaisemaa kuvaavana ilmauksena.

“Olemme tottuneet nimittämään...” – tyypillinen lähiö ja lähiömyisyys

Keskustelu ”tyypillisistä” lähiöistä alkoi 1970-luvulla lähiöiden tyypillisten puutteiden, virheiden ja ongelmien määrittelyllä. Sanomalehtijulkisuudessa käsiteltiin alueita, joilla nämä oli joko onnistuttu välttämään (RN, 23.11.1972) tai jotka vielä vaativat ratkaisua (Forselius, 19.4.1974). *Etelä-Suomen Sanomat* (TT, 28.5.1967) kirjoitti jo 1960-luvulla lahtelaisten olevan ”lähiöläisiä” tekstissä, jossa selvitettiin asukkaiden näkemyksiä viiden kysymyksen perusteella. Artikkelin mukaan Lahdessa Mukkula, Hörölänpuisto ja Marrasjärvi ovat esikaupunkeja, joita lahtelaiset ovat tottuneet nimittämään asumalähiöiksi:

Asumalähiö sijaitsee parin kolmenkymmenen kilometrin päässä kaupungista, jotta sen puoleensavetävä vaikutus voitaisiin eliminoida ja lähiö muodostuisi omaksi kokonaisuudekseen. Tämä edellyttää tietenkin lähiöiden omavaraisuutta useimpien toimintojen kohdalla, vaikka tietenkin kaikki suurimmat yritykset, kuten teatterit on jätettävä kaupunkien keskustoihin. – – Tavalliselle ihmiselle on muodostunut kuva, että esim. Mukkula on lähiö, koska sen ja kaupungin väliin on jäänyt viheraluetta. Se osoittaa kuitenkin vain kaupungin kasvamista harppauksittain.

TT, 28.5.1967.

Samoihin aikoihin lähiöiden ongelmiin haettiin yhä useammin näkökulmia psykologiasta ja sosiologiasta. Esimerkiksi 1970-luvun puolivälissä käynnistyi asiantuntijavetoinen keskustelu lähiöiden yhdyskuntatyöstä vaihtelevasti onnistuneena ratkaisuna asukkaiden yksinäisyyteen ja juurettomuuteen (esim. Perhe- ja yhteiskuntaseminaari..., 5.4.1975; Carlson, 30.5.1975; Lappalainen, 23.8.1977; Jaakko Itälä tarkastelee..., 6.3.1979; Mård af Hällström, 1.8.1981).

1980-luvulta alkaen tyyppillisellä suomalaisella lähiöllä viitattiin kerrostalopainotteiseen asuinympäristöön (KL, 18.3.1982), tiiviisiin, karuihin pihoihin (Käyhty & Tapiola, 1.2.1986) ja vähäiseen asukastoimintaan (Ahtiainen, 16.12.1984). Arkipäiväiseen asuinympäristöön alistuvaa asennetta puolestaan kuvattiin tyyppillisenä lähiöasumisen tuotteena: ”Näihin lähiöihin on betonoitu tylsämielisyys, ahdistus, kriisit, juoppous, näköalattomuus, huonejärjestyksen normituksiin on kivetty tyyperryttävän elämän malli – –” (Lampi, 1984). 1990-luvulla tyyppilliseen lähiöön liitettiin myös korkean työttömyysasteen tuomat sosiaaliset ongelmat (esim. Ruuskanen, 20.11.1998).

Tyyppillinen lähiö olikin käsitteenä alusta asti negatiivisesti latautunut. Esimerkiksi Lahden Liipolaa kuvailtiin *Etelä-Suomen Sanomissa* hyväksi mutta toisaalta hyvin tyyppilliseksi lähiöksi, josta mäki kuitenkin tekee viehättävän (Kivekäs, 7.8.1988). Esille nostettiin myös tyyppilliseen lähiöön liittyvä mainehaitta (Nurminen, 23.11.1986; Salmela, 1.8.1988). Vakiintuneesta maineesta kertoo myös *Länsi-Savon pääkirjoitus* (Ääriilikkeille löytyy Suomessakin..., 28.4.1998), jonka lainaamaan Ympäristöministeriön tuoreen selvityksen mukaan ”tyypillistä lähiötä” ei edes ole olemassa”.

Eräs kiinnostava, lähiöitä määrittävä termi ”tyypillisen” rinnalla on ”lähiömäisyys”. Termiä aletaan käyttää 1980-luvulta alkaen, jolloin paikkoja tai ilmiöitä alettiin satunnaisesti luonnehtia ”lähiömäisiksi”. Tätä ennen sanan käyttö oli harvinaista. Suffiksi, eli jälkiliite ”-mäinen” siirtää huomion siihen, miltä ympäristö ”näyttää”. Lähiömäisellä viitataan kiviseen, esivalmistetuin elementein toteutetuista, keskenään samankaltaisista rakennuksista muodostuviin alueisiin, mutta tässä tapauksessa myöskin paikkoihin tai tunnelmiin, joita ei välttämättä muutoin yhdistettäisi lähiöihin. Esimerkiksi Kontula – rokkia ja rakkautta -kuunnelman arvostelussa *Etelä-Suomen Sanomissa* mainittiin ”lähiömäinen ja arkinen tunnelma” (Kirkkomäki, 14.12.1999).

Lisäksi termin käyttö vaikuttaa usein nojaavan ajatukseen siitä, että tietynlaiselta ”näyttävä” ympäristö aiheuttaa tietynlaista käyttäytymistä. Hirvensalmen Pöyrykankaan uutta asuntoaluetta kuvailtiin kyselytutkimuksen perusteella ”siistiksi ja himoituksi, mutta lähiömäiseksi ja sosiaalisesti raa’aksi” (Talaslahti, 25.9.1992). Seikka tulee esiin edellistä selkeämmin vuonna 1983 *Suomen Kuvalehdessä* julkaistussa pitkässä artikkelissa, ”SMP:n menestyksen salaisuudet: yleistyvä lähiömäinen elämäntapa ja Vennamoiden taitavuus” (Väyrynen, 16.9.1983.). Artikkelin kirjoitti Matti Kortteisen tutkimukseen *Lähiö* (1981; 1982) vedoten, että lähiömäisissä oloissa tyytymättömyys ei purkautu yhteistyöksi ja sitä kautta kollektiiviseksi toiminnaksi, minkä seurauksena äänestäjä reagoi poliittisiin ohjelmiin ja ehdokkaisiin yksilönä. Lisäksi tekstissä pääteltiin, että lähiömäinen elämäntyyli ruokkii populismia negatiivisella

solidaarisuudellaan ja lähiömäinen elämäntapa tulee säätelämään jatkosakin monen suomalaisen sosiaalista käyttäytymistä.

Lähiömäisyys-sanalla oli taustansa arkkitehtuurikäsitteissä: sitä määrittä rakennustapa ja erityisesti betonielementtien hyödyntäminen. 1990-luvun alusta alkaen kiihtyvä kritiikki kohdistui lähiöiden rakennustapaan ja lyhyeen elinkaareen. *Etelä-Suomen Sanomat* otsikoi tätä koskevan artikkelinsa: ”Kertakäyttörakentamisesta turha arvostella vain 60-lukua – Suomen asuntotuotanto nojaa 30 vuoden takaiseen ideologiaan”. (Horppu, 28.1.1995) Tekstissä haastatellun Johanna Hankosen mukaan 1960–1970-luvuilla ”itse asuntoa tärkeämmäksi osoitettiin yhteiskunta asumisen merkityksen antajana. Asuntotuotannon piti ensisijaisesti ilmentää aikaansa, jopa tuotettavien asuntojen määrän kustannuksella.”

Keskustelu lähiömäisyydestä kantoi 2000-luvulle, jolloin sillä viitattiin yhä useammin myös vähitellen tapahtuvaan lähiöiden purkavaan täydennysrakentamiseen, ”lähiömäiseen” uudisrakentamiseen ja toisaalta lähiöiden rappeutumiseen. Vuonna 2000 kritisoitiin Lahden Ankkurin aluetta. Alueelta oli purettu vähitellen vanhoja rakennuksia, joista osa oli päästetty huonoon kuntoon ennen purkamista. Uutta aluetta moitittiin laajasti siitä, että suuret investoinnit eivät näkyneet, vaan ”Ankkurista tuli lähiömäinen eikä se näytä siltä kuin kaupungin parhaimmalla rannalla olevan voisi olettaa rakentuvan.” (Ratia, 19.6.2000.) Vuonna 2005 *Etelä-Suomen Sanomissa* kritisoitiin kuusikerroksisia lähiömäisiä pistetaloja, joita suunnitelmana ei pidetty sopivana Mäntsälään (Niemi, 31.8.2005).

Viime vuosien lähiöuudistuksessa lähiömäisyys on ollut asiantuntijapuheessa välteltävä ympäristön ilmiö. Neljä vuosikymmentä Helsingin rakennusvalvonnassa työskennellyt Juha Veijalainen totesi vuonna 2017 Tikkurilan keskustasta, että kaupunkikeskustassa pitää olla seinät: ”Ei tällaisia lähiömäisiä taloja, joissa on parvekkeet” (Örn, 25.11.2017). Arkkitehti Pekka Salmi puolestaan kertoi Myyrmäen vanhustenkeskuksesta, että rakennuksesta on haluttu tehdä kaupunkimainen, ei ”lähiömäistä kerrostaloa” (Suojanen, 13.9.2017). Toisaalta lähiömäisyyttä on viime vuosina käytetty yhä useammin myös neutraalissa, jopa positiivisessa merkityksessä. Kuvauksessa Kalasatamasta lähiömäinen tuo mieleen Otto-Iivari Meurmanin näkemyksen tulevaisuuden lähiöistä tai jopa paremmasta, mitä hän olisi aikanaan osannut kuvitella:

Kalasatamasta halutaan miniatyyriversio maailman suurkaupungeista: keskellä vauras tornitalokeskittymä ja kauppakeskus, ympärillä matalammin rakennettu lähiömäinen asuinalue ja metroaseman molemmin puolin Suvi-lahdessa ja Teurastamossa katutaiteen rikastama kulttuurikortteli.

Launonen, 27.5.2017.

1960-luvulta alkanut lähiö-sanana välttely julkisuudessa on lähiön käsitehistoriallisessa tarkastelussa jopa lähiömäisyyttä mielenkiintoisempi ilmiö. Lähiön kieltämiseen liittyy kokonaan uudenlainen sanastojen kudelma, jossa korostuu ennen kaikkea periferisyyden kieltäminen ja kaupunkimaisuuden korostaminen. Tähän kehitykseen liittyy myös 1970-luvulta alkava ministeriöiden ja kuntien lähiökehittäminen ja osallisuushankkeet, sekä vähitellen yhä enemmän painoarvoa saava lähiötutkimus.

KUVA 3 APU-lehden mukaan Jakomäestä tuli harkittu slummi, kaupunkisuunnittelun kukkanen, lähiö vähävaraisille. (Harkki, P & Blomqvist, J. 22.6.1973)

Lähiön uudet vaatteet: slummi, ghetto ja merilähiö

Slummi on termi, jonka huippuvuodet osuvat kotimaan lehdistössä 1960- ja 1970-luvuille, mutta joka on säilynyt vaihtelevassa määrin käytössä. Jo vuonna 1922 Lahden kaupunginpormestari Otto Lyytikäinen oli kirjoittanut *Arkkitehti* -lehdessä maaseudun kaupunkien vaikeasta asuntotilanteesta. Hänen mukaansa esikaupunkialueille syntyi hallitsemattomia slummeja, joissa rakentamisen normit eivät päteet, ja ongelma täytyi selvittää pitkällä tähtäimellä. Ratkaisuna oli kaavoittaa pienehköjä tontteja vähävaraisille, nojaten puutarhakaupunkiaatteeseen. (Niskanen, 8.6.2003) Kesti kuitenkin hyvin kauan ennen kuin sana slummi vakiintui suomenkielisten sanomalehtien sivuille. Arkkitehti Salme Setälän *Uudelle Suomelle* (9.5.1960) kirjoittama Roomaa käsittelevä artikkeli on varhainen esimerkki lähiön ja slummin esittelemisestä samassa yhteydessä. Setälä kuvailee Tiburtinon aluetta todeten, että sen ankeuden perusteella on vaikeaa uskoa, että rakennukset ovat valmistuneet vain noin vuosikymmen sitten: "...vaikka sinne onkin suunniteltu yhtenäiset julkisivut, yhteiset pihamaat leikkipaikkoineen, hämää pihat täyttävä harmaa pyykki ja rakennusten ränsistynyt ulkoasu ja kaikkinaisen likaisuus arvaamaan, että tässä olisikin kysymys vanhasta slummista."

Viimeistään tästä lähtien slummi on käytetty suomalaisissa lehdissä kuvaamaan huonoja rakennettuja ympäristöjä, erityisesti ankeita pihoja ja ahtaita asuntoja. Lähiö on paikka, jossa on riittävästi tilaa niin asunnossa kuin ulkonakin. Hyvä esimerkki tästä on varhainen *Uuden Suomen* artikkeli, jonka otsikko on kertova: "Helsingin Asuntotuotantoa sanoin ja kuvin – Ympäristöön viihtyisiä lähiöitä, vanhoihin kaupunginosiin kallista slummiä" (Helsingin Asuntotuotantoa..., 18.6.1961). Vastakkainasetteluun nousevat pihat, joilla on puita sekä nurmikoita, ja "slummipihat", joilla on autoja sekä pelkkää betonia. Varhaisissa teksteissä slummi nostaa lähiöt erityisen selkeästi positiiviseen valoon. Pienten asuntojen, eli hellahuoneitten tai yksiöiden, suurta määrää on pidetty toistuvasti keskeisenä slummiutumisen määreenä (esim. Penninen, 25.6.1964). Siirryttäessä kohti nykyhetkeä slummi ja slummiutuminen ovat yhä enemmän liitettynä ajatukseen siitä, että jotkin kaupunginosat ovat jääneet jälkeen muiden alueiden kehityksestä. Lähiöt edustavat lisääntyvissä määrin juuri tällaisia alueita. Ajatteluun liittyy myös nykykielessä usein käytetty termi segregaatio tai alueista puhuttaessa segregaatiokehitys.

Slummin sisartermi on ghetto, joka tosin ilmenee lähiö-sanan yhteydessä huomattavasti harvemmin kuin slummi. Jos termien käytölle voi tunnistaa selkeää eroa, slummi vaikuttaa kääntävän huomion enemmän varsinaiseen ympäristöön, kun taas ghetto assosioituu asukkaisiin ja varsinkin ajatukseen siitä, että tietyllä alueella on liika tietynlaisen taustan omaavia henkilöitä.

Mahdollisia muita ghettoon ja slummiin assosioituvia termejä, kuten favela, ei lehtiaineiston perusteella kuitenkaan ole toistaiseksi käytetty suomalaisista lähiöistä kirjoitettaessa. Tämä kertoo osaltaan siitä, minkä muiden maiden ilmiöitä Suomessa seurataan ja mitä termejä liitetään osaksi kotimaan keskustelua.

Ghetto-sanaa on viljelty laajasti poliittisessa keskustelussa, josta se on valtavirtaistunut. Lehtiaineistoissa varhaisimpia yhteyksiä, joissa sana ghetto ja lähiö ilmenevät yhdessä, siteerataan alun perin *New York Postin* julkaisemassa tekstissä. Jutun mukaan Philadelphiassa ”Varakkaan valtion keski-luokka on alkanut viime vuosina siirtyä yhä suuremmassa määrin asumaan kaupunkien lähiöihin. Tyhjenevät asuinkorttelit muodostuvat neekereiden ghetoiksi.” (Kuumun kesän..., 5.8.1967) Kaksi vuotta myöhemmin Helsingin Sanomat uutisoi New Yorkissa suunnitteilla olevasta ”Welfare Islandista”, siteeraten Washington postissa ilmestynyttä tekstiä: ”...uudelle asutukselle ei kuitenkaan ole tilaa saneerattavassa keskustassa. Eristettyjen köyhien asuntoalueiden rakentaminen esikaupunkeihin on puolestaan paitsi poliittisesti arveluttavaa myös sosiaalisesti julmaa. Sen vuoksi on rakennettava uusia lähiöitä uusin periaattein. Uudet yhdyskunnat city-alueen reunoilla tarjoavat sitä paitsi parhaat edellytykset rikkoa keskustan ghettojen pelottava kahden Amerikan rakenne: mustat keskustassa ja valkoiset esikaupungeissa.” (New York suunnittelee..., 3.12.1969)

Suomea koskien lähiö ja ghetto tuodaan yhdessä esiin vuonna 1977 filosofian tohtori Thomas Henriksonin Bauhausin merkitystä käsittelevässä ”kirjallisuusmiehen puheenvuorossa”:

Huono runokokoelma jää pölyttymään hyllylle. Rumaa taloa on vaikea välittää. Se tunkeutuu tietoisuuteemme, tahdoimmepa sitten tai ei. Grynderiyhtiöiden betonirumiluksia lojuu kaupunkien laitamilla koko länsi-Euroopassa Helsingistä Madridiin saakka. Steriilit ja ihmisvihamieliset ghetot lasista ja betonista kasvavat kuin sienet esikaupunkien lihavasta mullasta. ... Bauhausista on tullut alibi rakennuspääoman asuntomiljööän riistolle. Uusia lähiöitä kutustaan ”funktionalismiksi”, mutta niillä ei ole mitään yhteistä Gropiuksen tai Bauhausin ideoiden kanssa. Kriisi on ajankohtainen Ruotsissa ja Helsingissä puolestaan kuka hyvänsä voi nähdä Tapiolan ja Jakomäen välisen eron.

Keskustelua... 4.5.1977

Aina 1980-luvun loppuun asti lähiöistä ja ghetoista puhutaan lähinnä muita maita, kuten Puolaa, Irlantia tai Slovakiaa koskien. 2000-luvulla nousi uusi Tanskaa koskeva, erityisesti tiettyihin lähiöihin liittyviä ongelmia korostava

uutisointi, joka levisi laajalti suomalaisissa alueellisissa lehdissä (esim. Tanska sai kaikki..., 11.11.2018).

Termiä on käytetty aiemmin ulkomailla kuvaamaan sosiaalisesti ja etnisesti segregoituneita lähiöitä etenkin poliittisen keskustelun oikealla laidalla (Vihavainen, 2009; Kivelä, 25.8.2017). Edellä mainitun tapaista narratiivia kuvaa hyvin Markku Myllykankaan (8.8.2015) kolumni *Kuopion kaupunkilehdessä*, jossa hän kertoo, miten ulkomaalaistaustaiset "linnoittautuu vihan ja väkivallan kylästämiin ghettoihinsa". Sanoilla on rakennettu kuvaa vähemmistöjen kansoittamista ja väkivaltaisista asuinalueista, joiksi Suomessa etenkin Helsingin itäiset lähiöt olisivat hänen mukaansa muotoutumassa. Tämä narratiivi samoin kuin sanasto – ghetto ja ghettoutuminen – ovat siirtyneet osaksi suomalaista lähiökeskustelua 2010-luvulla. Turun kaupunginteatterin *Varissuomusikaalin* arvostelu *Helsingin Sanomissa* kuvaa hyvin sanan ghetto käyttöä: "Varissuo on Turun pahamaineisin lähiö – – Lähiöstä tulee näyttämöllä nyt auttamatta eksoottinen ja etäinen ghetto, jota teatteriyleisö saa pälistellä." (Hallamaa, 10.9.2018.) Jengeistä ja väkivallan uhasta keskusteleva uutisointi, jossa ulkomaan tilannetta rinnastetaan Suomeen, on hyvä esimerkki kansainvälisen, erityisesti muita Pohjoismaita koskevan ghetto-keskustelun heijastumisesta Suomeen. Vuonna 2018 *Aamulehti* uutisoi poliisin rahoituksesta otsikolla "Poliisi saa 30 uutta lähiöpoliisia", tarkentaen aihetta kahdella nostolla pääotsikon alla: "Lähiöiden turvallisuutta halutaan tukea ennen kuin ongelmat kärjistyvät. Ruotsissa lähiöiden eriytymiskehitys ja jengirikollisuus ovat jo arkea." ja "Tampereella lähiöt ovat rauhoittuneet, ongelmat näkyvät keskustassa." (Kalliosaari & Jurkka, 31.8.2018.) Lähiöt nousevat toisinaan esiin myös mielipidekirjoituksissa, joissa niitä käsitellään kriittiseen sävyyn. Erään kirjoittajan mukaan lähiöt eivät kuulu "viihtyvyyalueeseen" (sitaatit alkuperäiset), sillä maisema on kuin amerikkalainen ghetto, joka on asukkailleen "töhrymää", jossa portait, tienviitat ja jalankulkukäytävät on töhritty (Kervinen, 26.9.2021).

Lopulta nykynäkökulmasta tuttu termi segregatio on yllättävänkin uusi tulokas. 1970-luvulla sitä käytettiin ensin puhuttaessa naisten ja miesten erottelusta työelämässä (Haavio-Mannila, 25.4.1976). Lähiökeskusteluihin ja laajemmin termi tulee mukaan vasta 2010-luvun puolivälin jälkeen. Varhaisimpiin esimerkkeihin segregatiosta ja lähiöistä kuuluu Lahtea koskenut uutisointi: "Vaikka eri asuinalueiden sosiaalinen segregatio (syrjintä rodun tms. perusteella, toim. Huom.) on Lahdessa vielä melko vähäistä, merkkejä alueellisesta eriytymisestä on nähtävissä." (Pohjola, 27.7.2007). Onkin kiinnostavaa pohtia kysymystä siitä, mihin sanat viittaavat: kuten aikaisemmin totesimme, siinä missä slummi korostaa fyysisen ympäristön huonoa laatua, ghetto viittaa voimakkaammin paikan asukkaisiin. Segregatioon siirryttä-

essä asukkaat ovat kokonaan keskiössä ja asuinalue näyttäytyy pikemminkin abstraktina taustana.

Aiemmin mainittujen ”töhrymaan” ja lähiöpoliisin kaltaisten termien kääntöpuolena on toisaalta 2000-luvun lähiökäsitteeseen sisältyvän sanan lähiö kunnianpalautus. Nykyhetkeä lähestyttäessä kuvaavaa on esimerkiksi uutisointi Helsingin Kruunuvuorenrannasta (Pyykkönen, 8.6.2006) ja Aurinkolahdesta (Salmela, 5.8.2003), jossa uutta asuinalueetta luonnehdittiin ”merilähiöksi”. 2000-luvun alussa esiintynyttä ja sittemmin kielenkäytöstä kuihtunutta ja ryvetyntynyttä lähiö-sanaa pyrittiin ylevöittämään ylelliseksi mielletyllä merellisyyden idealla.

Lähiökritiikin kritiikki ja esikaupunkien renessanssi

Uusin kaupunkikulttuuri suunnitellaan ihmisen mittakaavaan ja siksi on oikeutettua puhua lähiöiden sijasta jälleen kaupunginosista

Uusi kaupunkikulttuuri, 30.6.1988.

1980-luvulla *Vihreän lesken* kaltaisten stereotyyppisten esimerkkien kauhistelun rinnalla alkoi lisääntyä aluerakentamisen asiantuntijakeskustelu. Lähiöiden sosiaalisia ongelmia tarkasteltiin osittain etäämpää koko yhteiskunnan tasolta. Esimerkiksi Rakennetun ympäristön vaikutus ihmiseen -seminariin osallistunut *Etelä-Suomen Sanomien* toimittaja Jaakko Koskela (14.2.1978) totesi, että lähiörakentamisen virheistä oltiin yksimielisiä, mutta syyllisten etsimisestä oltiin siirtymässä tilanteen tarkasteluun osana kokonaisvaltaista länsimaista kulttuurimurrosta.

Saman vuosikymmenen alussa lukuisissa lehdissä uutisoitiin sosiologi Matti Kortteisen pro gradu- ja lisensiaatintutkielmista *Asumalähiö ja elämäntapojen muutos* (1981; 1982) sekä niihin pohjaavasta kirjasta *Lähiö: Tutkimus elämäntapojen muutoksesta* (1982). Kortteisen kuvailtiin purkavan stereotyyppisen kielteistä käsitystä lähiöissä asuvien ihmisten yhtenevästä elämäntavasta (Alapuro, 14.8.1981), vaikka toisaalta myös lähiöiden juurettomuutta korostettiin (Käyhly & Saraja, 14.6.1981). Esiin nostettiin muun muassa ”murroskulttuuri”, jolla Kortteinen viittasi perinteisiin arvoihin pohjaavan elämäntavan kriisiytymiseen ihmisten muuttaessa maaseudulta lähiöön palkkatöihin (Ruohonen, 1.3.1982). Samalla lähiöihin liitettyjen kielteisten kokemusten korostettiin johtuvan ihmisten eristäytyneisyyden sijaan tekemisen puutteesta (Vahtokari, 12.10.1982).

Lähiöihin liitettyjen kielteisten mielikuvien tunnistettiin kuitenkin jo arkipäiväistyneen 1980-luvulle mennessä ja saaneen eräänlaisen itseisarvon. 80-luvulle tunnusomaisena näyttäytyykin yhtäaikainen keskustelu lähiöiden negatiivisista puolista, sekä siitä, että monelle lähiö on tutuin ympäristö,

oma kotiseutu. Esimerkiksi *Uusi Suomi* kirjoitti, että lähiö "...on sanana nopeasti pudonnut 60-luvun vihreästä onnelasta nykypäivän kirosanaksi" (Kaisla, 10.12.1985). Nimimerkki *Asukas huipulta* (1983) puolestaan totesi *Etelä-Suomen Sanomissa* kaikkien lähiöiden voivan huonosti.

Toisaalta *Apu*-lehden artikkelissa "Lähiö mainettaan parempi" (Piispa, Blomqvist & Kaipainen, 20.5.1983) huomautettiin lähiöiden haukkumisen muuttuneen muodista perusteettomaksi tavaksi, johon lähiöiden asukkaat eivät samastu. Lähiöiden kuvailtiin olevan etenkin niissä asuville nuorille pidettyä koti-seutua. 1980-luvulla lehdissä esiintyikin jo lähiöiden uusi sukupolvi, jolle lähiöasuminen oli normaali ja vakiintunut elämäntapa. *Uusi Suomi* -lehdessä Suomen kerrottiin olevan "pullollaan homo suburbianeja, heitä, joille lähiö on maailman luonnollisin asuinpaikka" ja jotka eivät enää kaivanneet maalle tai kantakaupunkiin (Kaisla, 28.12.1986). Sukupolvieroja kuvastaa myös se, miten samalla kertaa voitiin puhua toisaalta nuorten positiivisesta koti-seutuhengestä ja toisaalta viitata sopeutumiseen eräänlaisena toipumisena pahimmasta järkytyksestä (Lahdenperä, 13.4.1980). *Etelä-Suomen Sanomien* lainaaman *Suomen Sosialidemokraatin* mukaan lähiöiden viihtyisyys oli 1980-luvun alussa ollut jo "pitkään kiihkeän keskustelun aihe", mutta lähiöihin oli alettu jo sopeutua ja juurtua muun muassa aktiivisen asukastoiminnan ansiosta (Muut lehdet, 2.9.1982).

1980-luvun lopulla alkoi keskustelu peruskorjausikäisten lähiöiden rapistumisesta sosiaalisena uhkana. Lama iski kaikkein kovimmin lähiöiden asukaksiin, ja samanaikaisesti käynnistyi keskustelu lähiöiden rakennusperintöarvoista ja toisaalta ekologisesta korjaamisesta (esim. Berger & Savolainen, 2023). Lähiöiden maine nähtiin yhä enemmän ympäristöstä riippuvaisena tekijänä, ja yhtenä keinona lähiöiden kasvojenkohotukseen nähtiin peruskorjaus.

Mainehaittaan puututtiin julkisen tahon puolelta vuonna 1995, kun Valtion asuntorahasto käynnisti lähiöprojektin: "Yleisin syy lähteä projektiin mukaan on lähiön huono maine ja siihen liittyvät ongelmat. Rakennukset ja asunnot kaipaavat korjaamista." (Valtion tukea, 1.7.1996.) Projektimuotoisella täsmätoimella pyrittiin pureutumaan laman kaltoin kohtelemiin asuinalueisiin, lähiöihin, joissa työttömyys ja sosiaaliset ongelmat olivat arkea. Määrärahaa saatiin kohdistamalla aravarahoista osa hankkeelle, jolla rahoitettiin hankkeita yli 40 kunnassa. Tavoitteena oli puuttua laaja-alaisesti niin sosiaalisiin ongelmiin kuin parantaa itse fyysisistä ympäristöä, mutta korkealentoiset tavoitteet tyssäsivät yhtäältä hallinnon ja toisaalta asukkaiden jähmeyteen. Julkinen taho keskittyi usein peruskorjausiässä olleiden lähiöiden korjaamiseen, mutta rahaa sosiaalisille hankkeille ei löytynyt yhtä usein (Ministeri Siimes lähiöpäivillä, 10.11.1999). Samoin itse hankemallia voi pitää hankalana, sillä siinä,

missä kertaluontoisella panostuksella voidaan korjata fyysistä ympäristöä, sosiaalinen vaikuttavuus vaatii usein vuosien rahoituksen. Samoin useissa hankkeissa lähiöitä käsiteltiin samojen narratiivien läpi – kärjistetyimmillään todettiin ykskantaan, että “asukkaiden suurimpana huolenaiheena on pelko ja turvattomuus” (Niemi, 27.8.1997).

Nurinkurista keskustelussa onkin se, että usein lähiöt ovat tilastollisesti tarkasteltuna turvallisia ja maahanmuuttajien määrä on ollut suhteellisesti matala verrattuna esimerkiksi muihin Pohjoismaihin. Kun verrataan stereotyyppioista kärsineitä lähiöitä Jakomäkeä ja Puotilaa, huomataan mainittujen alueiden olevan moninkertaisesti turvallisempia kuin verrokkit Helsingin keskusta-alueella (Lähteenmäki, 2018; Kuparinen, 2022b). Lehdissä myös nostetaan ironiseen sävyyn stereotyyppisiä näkemyksiä. *Helsingin Sanomien* vuonna 2021 julkaistussa kolumnissa ”Rakkauskirje Soukalle” pohditaan keskiluokaisen kantakaupunkiunelman ja uhmakkaan lähiöidentiteetin välistä suhdetta: ”Hei te töölöläiset kultalusikat, tulkaa tänne Soukan ostarin ghettoon katsomaan *todellista* elämää!” (Lehti, 15.5.2021).

Tiettyjen lähiöiden merkitys on myös nostettu ylpeyden aiheeksi jopa kansallisella tasolla. Esimerkiksi vuonna 2019 *Länsi-Savon* kirjoitus otsikolla ”Teflon Bible pohjaa lähiöetikettiin” kertoi Suomi-rap-yhtye Teflon Brothersin taustasta Helsingin ja Vantaan rajalla sijaitsevasta parjatusta, mutta siellä kasvaneille rakkaasta ”Maltsun ghetosta” eli Malminkartanosta (Tervo, 20.10.2019). Vastakkainasettelu on siis keinotekoista ja pyrkii tukemaan lähinnä poliittis-sosiaalisia narratiiveja. 2000-luvun alussa Lahden Liipolan lähiöstä väitöskirjansa tehnyt Marjaana Seppänen totesi, että Suomessa huonointakaan lähiötä ei voi verrata ulkomaiden ghettoihin (Taari, 2.12.2001). Pekka Sauri huomautti vastaavasti muutaman vuoden takaisessa *Kansan Uutisten* haastattelussa: ”Palavia Ghettoja esiintyy lähinnä perussuomalaisten poliitikkojen puheissa tai rap- ja hip-hop-muusikkojen sanoituksissa. Dystooppista Itä-Helsinki-kuvaa levittävät myös iltapäivälehdet.” Kysymykseen siitä, mikä sitten on todellisuus, Sauri vastasi: ”Kaupungin hommissa ollessani kerrottiin vitsiä, jossa Helsinkiin tulee joku ulkomainen valtuuskunta. He pyytävät saada nähdä jonkun ongelmalähiön, jossa on maahanmuuttajia, poltettuja autoja ja nuorisojengejä. Eivät millään ota uskoakseen, ettei sellaista Helsingistä löydy...” (Saxell, 6.4.2018). Toisin sanoen todellinen ghetto ilmenee lähinnä rap-lyriikoissa ja julkisen keskustelun värittämissä mielikuvissa.

Uusien lähiöiden sijaan nykyään puhutaan useimmiten asuinalueista (esim. Jompero-Lahokoski, 29.5.2021; Svahn, 19.10.2021; Härkönen, 1.8.2022) tai kaupunginosista (esim. Lujatalolta asumisoikeusasuntoja, 24.11.2020; Mansikka, 16.3.2022; Tampereen elävä kaupunkilaboratorio, 12.11.2021). Lisäksi esiin nousee yksittäisiä kiertoilmauksia, kuten

kaupunkimainen asutuskeskus (Kuparinen, 7.5.2022). On kuitenkin nähtävissä, että lähiö on sanana muuntautumassa jälleen positiiviseksi – pitkän suvan-tovaiheen jälkeen. Tätä tekstiä kirjoittaessa uusimpiin positiivisiin uutisiin kuuluu *Helsingin Sanomien* artikkeli ”Kolme lähiötä nousi Helsingin halu-tuimpien asuinalueiden joukkoon” (Lippu, 2.8.2023).

Johtopäätöksiä

Lähiön käsitteen historia on tutkimusretki Suomen historian suurimman maankäytön ja kaupunkimaisen mullistuksen historiaan. Suomen lähiöt eivät ole kansainvälisesti poikkeuksellisia – ideat lainattiin ulkomailta – mutta itse sana on. On poikkeuksellista, että uudelle maankäytön idealle kehitettiin omakielinen sana *asumalähiö*, joka sittemmin lyheni *lähiöksi*. Suomalainen lähiöhistoria on paitsi rakennettua ja rakentamatonta maisemaa, myös kie-lellinen konstruktio, jossa itse lähiön käsite on vaeltanut 1920-luvun maan-tieteellisen lähiön ideasta läpi sodanjälkeisen Suomen historian mitä erilai-simmista semanttisista todellisuuksissa ja merkityksissä.

Käsittehistoria lähtee siitä, että käsitteet ovat poliittisia, ja valtaosa käsite-historian historiasta onkin poliittisten käsitteiden analyysiä. Niin on suurelta osin myös lähiön kohdalla. Alun perin se oli sosiaali- ja maankäyttöpoliittinen käsite – jotain uutta, jolla rakennemuutoksen edellyttämä uusi maankäytön ja asumisen muoto juurrutettiin ihmisten moderniin unelmaan edistyksestä ja hyvinvoinnista. 1960-luvulta alkaen lähiö politisoitui ongelmakeskeisesti, mitä se on ollut näihin päiviin asti. Yksi tärkeä poliittinen ja taloudellinen, ja ehkä kiinnostavin, ulottuvuus lähiön käsitteessä on sen kieltäminen. Itse sana ei ehtinyt kuin parinkymmenen vuoden ikään ennen kuin käsitteelle alettiin keksiä kiertoilmaisuja. Lähiön käsittehistoria onkin, etenkin mainon-nassa, myös litoteesien eli vastakohdan kieltämisten maailma.

Rakennettu ympäristömme ja sosiaalinen todellisuutemme rakentuu kie-lellis-aineellisessa vuorovaikutuksessa. Lähiö muodostaa käsittehistoriallisen kertomuksen, joka on yksi kielellinen ikkuna Suomen 1900-luvun historiaan. Käsite on elänyt ja sitä kuvaavia sanoja on tullut jatkuvasti ja tulee lisää. Silti on nähtävissä, että J.G. Granön alkuperäinen maantieteellistä lähiympäristöä tarkoittava sana voi hyvin, ainakin mitä tulee niihin lukemattomiin luoviin ja erilaisiin käyttöyhteyksiin, metaforiin ja kielikuviin, joilla se ihmisten suussa ja julkisessa puheessa elää. Voidaan myös tulkita, että lehtiaineisto nostaa esiin lähiön ilmiönä, joka on aina suhteessa johonkin: se ei ole keskustaa, täysin kaupunkimaista tai tiivistä, muttei myöskään kaukana laidalla, luon-toa, metsää tai kunnollista maaseutua.

Alkuperäisessä merkityksessään granöläinen *lähiö* korostaa yksilön aistillista kokemusta. Asukkaiden ääni ja lähiöt fyysisesti koettuina paikkoina jäävät kuitenkin kautta vuosikymmenten ilmeisen ohueksi kerrostumaksi sanomalehtikirjoituksissa. Sen sijaan lähiön lisäksi termit, kuten kaupungistuminen tai slummi, nousevat varhaisessa vaiheessa esiin kaupunkisuunnittelun asiantuntijoiden artikuloimina, ja jokaisessa vaiheessa edellisten kaltaisia uusia termejä reflektoidaan kansainvälisten esimerkkien avulla. Lähiö-sanan ja siihen liitettyjen muiden sanojen suhde tuo myös kiinnostavalla tavoin esiin, kuinka kerran ilmennyt termi harvoin katoaa ja tiettyjen termien käytöllä on pikemminkin huippuja sekä suvantoja. Sanomalehtiaineistot tuovat konkreettisesti esiin, kuinka käsitteet ja sanat muodostavat julkisen keskustelun lähiötodellisuuden pohjan. Siitä syystä ei ole yhdentekevää, miten niitä käytämme ja ymmärrämme.

Lähteet

Alkuperäisaineisto

- Adrian Murray: Saatte olla onnelliset Pasilasuunnitelmastanne.** (20.10.1971) *Ilta-Sanomat*.
- Ahtiainen, E.-K.** (16.12.1984). Asukkaille etsittiin vaikutuskanavia, niinpä Oulussa kokeiltiin ensin lähibyrokratiaa, sitten lähidemokratiaa. *Uusi Suomi*.
- Alapuro, K.** (14.8.1981). Lähiöelämän ongelma ei ole yksinäisyys, vaan se, että perhe voi huonosti. *Suomen kuvalehti*, 14–18.
- Alftan, M.** (14.9.1977). Tehkää tästä metsälästä kaupunki! *Ilta-Sanomat*.
- Amerikan suurempien kaupunkien nimet.** (6.2.1887) *Uusi Suometar*.
- Arkkitehtikilta tutkii kaupunkia.** (20.6.1965) *Uusi Suomi*.
- Asp, E.** (2.8.1975). Kohti ihmismyönteistä asumista. *Uusi Suomi*.
- Asukas huipulta [nimimerkki].** (16.10.1983). Lähiön viihtyvyydestä. *Etelä-Suomen Sanomat*.
- Asumisen arvostelijat: Osaammeko asua?.** (29.10.1966). *Suomen kuvalehti*.
- Asumisen ihanuus ja kurjuus.** (16.11.1966). *Kansan Uutiset*.
- Asumisviihtyvyyys.** (30.11.1976). *Länsi-Savo*.
- Asunto- ja asemaavapolitiikkaa vaaditaan uudistettavaksi.** (16.6.1950). *Suomen Sosialidemokraatti*.
- Blomstedt, P.E.** (1932) Helsingin tulevaisuus II. Ulkoasutuksesta ja toimenpiteistä sen kehittämiseksi. Arkkitehti. No 9, 134–137.
- Carlson, K.** (30.5.1975). Kesävieras: Ulos lähiölokerosta. *Suomen kuvalehti*.
- Ei “nukkumakaupunkeja” tulevaisuuden Poriin.** (25.3.1959) *Helsingin Sanomat*.
- Forselius, P. A.** (19.4.1974). Rantakylän asiat [mielipidekirjoitus]. *Länsi-Savo*.
- Haavio-Mannila, E.** (25.4.1976). Miehet liittoutuvat. *Helsingin Sanomat*.
- Hallamaa, L.** (10.9.2018). Varissuo-musikaali kompuroi kliseissä. *Helsingin Sanomat*.
- Harkki, P & Blomqvist, J.** (22.6.1973). Jakomäestä tuli harkittu slummi. APU.
- Havu, O.** (27.6.1985). 1960-luvun virheitä korjataan: Asuntoslummeista tulee asuntoja Jakomäkeen. *Uusi Suomi*.
- Havu, O. & Heiskanen, J.** (22.2.1981). Halpa laatikkorakentaminen tuleekin kalliiksi. Lähiö-Suomen jälkilasku lankeaa. *Uusi Suomi*.
- Heinolan kaupungin metsät. Tilastollista vertailua.** (10.10.1916) *Heinolan Lehti*.
- Helsingin asuntopolitiikan virheet.** (20.4.1968). *Ilta-Sanomat*.

Helsingin Asuntotuotantoa sanoin ja kuvin – Ympäristöön viihtyisiä lähiöitä, vanhoihin kaupunginosiin kallista slummiä (18.6.1961) *Uusi Suomi*.

Helsingin kaupunkisuunnittelijat: Ongelmalähiöitä kehitettävä. (19.3.1982). *Uusi Suomi*, 4.

Helsingin lähiöistä tiiviimpää kaupunkia. (25.10.1968) *Helsingin Sanomat*.

Helsingin suurimmat asuntorakentamiskohteet. (23.11.1974). *Uusi Suomi*.

Helsingin uudet kasvat - Metsään ja niityille nouseva kaupunki. (8.4.1955). *Uusi Suomi*.

Holmila, P. (14.08.1989). Ostoskeskus ja kirkko, joista Kontula voi ylpeillä. *Uusi Suomi*.

Horppu, T. (28.1.1995). Kertakäyttörakentamisesta turha arvostella vain 60-lukua: Suomen asuntotuotanto nojaa 30 vuoden takaiseen ideologiaan. *Etelä-Suomen Sanomat*.

Hyvinkään uusi yleisemakaava. (13.9.1953). *Uusi Suomi*.

Hyvä idea [nimimerkki]. (28.1.1976). Sakko rumasta sanasta [mielipidekirjoitus]. *Ilta-Sanomat*.

Härkönen, A. (1.8.2022). Hyvätuloiset kaihtavat Espoon uusia asuinalueita. *Helsingin Sanomat*.

IS:n lauantapäivä. (6.6.1959). *Ilta-Sanomat*.

Jaakko Itälä tarkastelee asumisen ongelmia: Lapsi on kaupungin mitta. (6.3.1979). *Uusi Suomi*.

Jakomäki – virhe, joka ei saa toistua. (12.4.1976). *Ilta-Sanomat*.

Javanainen, P. (16.7.1977). Yksinhuoltajan hätähuuto: Surmaan vielä lapseni!. *Ilta-Sanomat*.

Jompero-Lahokoski, S. (29.5.2021). Osa asukkaista ei jaksa odottaa palveluita Helsingin rakentuvilla alueilla – Kruunuvuorenrannasta vuokra-asunnon saanut Saara: "En usko, että asun täällä enää pitkään". *Helsingin Uutiset*.

Jumala ei ole luonut asumalähiöitä: 'Ei siellä kulttuuria – hyvän kapakan te tarvitsette'. (19.2.1967). *Uusi Suomi*.

Juntunen, S. (6.5.1977). Luovuuden lamakausi. Miksi emme enää osaa tehdä kaupunkeja?. *Suomen kuvalehti*.

Kaisla, S. (10.12.1985) "Jopa 300 asuinaluetta epäonnistunut" – Lähiö-Suomeen etsitään aivan uutta ulkokuorta. *Uusi Suomi*.

Kaisla, S. (28.12.1986). Totuus rapsodiasta: Kaipuu maalle ei ole enää uusien lähiösukupolvien arkipäivää. *Uusi Suomi*.

Kalliosaari, K. & Jurkka, J., (31.8.2018) Poliisi saa 30 uutta lähiöpoliisia, *Aamulehti*.

Kaupunki valtaa elintilaa. (7.6.1959). *Uusi Suomi*.

Kervinen, V. (26.9.2021). Mielipide. Töhräinen Helsinki on masentava, *Helsingin Sanomat*.

Keskustelua: Ympäristö on runokirjaa painavampi. (4.5.1977) *Helsingin Sanomat*.

Kirjallisuus ja taide. (17.4.1930). *Suomen Pienviljelijä*.

Kirjavainen, M. (1.3.1968). Missä ja mitä ne vihreät lesket ovat? *Rajamme vartijat*.

Kirkkomäki, P. (14.12.1999). Bändipojat rakastavat lähiökuun loisteessa. *Etelä-Suomen Sanomat*.

Kivekäs, U. (7.8.1988). Liipolan maine paranee iän karttuessa. *Etelä-Suomen Sanomat*.

Kivelä, A. (25.8.2017). Turku 18.8.2017: ei tämä ole yksittäistapaus [puheenvuoro]. *Suomenmaa*.

KL. (18.3.1982). Hyviä tuloksia lähiödemokratialla: Pääpaino omissa aloitteissa. *Etelä-Suomen Sanomat*.

Kontulaan pyydetään aluksi parakkikirkkoa. (28.4.1965). *Uusi Suomi*.

KOP:n Koskelan konttori. (16.9.1955). *Helsingin Sanomat*.

Koskela, J. (14.2.1978). Palikat sekaisin: Kaupunkimainen asumisemme ristiriidassa ympäristön kanssa. *Etelä-Suomen Sanomat*.

Kotiäiti malli -33 [nimimerkki]. (11.11.1966). Vastaa vain [mielipidekirjoitus]. *Uusi Suomi*.

KT. (1.4.1964). Lohjan säästörakentajat Oy rakennuttaa Ojamonkankaan: Kauppala perustaa yhtiön, jolle myydään tontit. *Kansan Uutiset*.

Kulttuuritaloja asumalähiöihin. (18.2.1967). *Uusi Suomi*.

Kuparinen, J. (7.5.2022). Marian kodin arvo jopa kaksinkertaistuu – pääkaupunkiseudun tulevaa helmeä ei moni tunne. *Ilta-lehti*. <https://www.iltalehti.fi/asumisartikkelit/a/a6f58f45-4fae-4dc6-b67d-3e9b910d71e3>

Kuparinen, J. (14.10.2022). Tässä ovat Helsingin väkivaltaisimmat asuinalueet. *Ilta-lehti*. <https://www.iltalehti.fi/asumisartikkelit/a/9858bd7f-be87-430f-a5cd-832e12d941dd>

Kuuman kesän musta raivo. (5.8.1967) *Etelä-Suomen Sanomat*.

- Kuuskoski, K.** (31.1.2018) Itä ja Länsi – lähellä toisiaan. Länsiväylä.
- Kyheröinen, K.** (17.2.1967). Mökkihöperyys uhkaa asumalähiöitä: "Hyvän kapakan te tarvitsette, että syntyisi edes kontakteja". *Ilta-Sanomat*.
- Kyheröinen, K.** (13.10.1967). Haaste kannelmäkeläisille: "Herätys nukkumalähiössä". *Ilta-Sanomat*.
- Kyllönen, M.** (21.5.1975). Huono lähiö Suvela. *Ilta-Sanomat*.
- Käyhty, A. & Saraja, A.** (14.6.1981). Lähiössä pusertuu maaltamuuttaja kaupunkilaiseksi. *Etelä-Suomen Sanomat*.
- Käyhty, A. & Tapiola, V.** (1.2.1986). Parannustyö katkaisee arvon laskun. *Etelä-Suomen Sanomat*.
- Lahden Sato Oy:n rakennustoiminta jatkui vuonna 1955 Aravan merkeissä.** (1.4.1956). *Etelä-Suomen Sanomat*.
- Lahdenperä, O.** (13.4.1980). Pihlajaiset sopeutuvat vähitellen: Pahin järkytys alkaa hälvetä. *Uusi Suomi*.
- Lampi, I.** (15.11.1984). Arkkitehdin kynänjälki. *Uusi Suomi*.
- Lappalainen, M.-L.** (21.5.1975). Hyvä lähiö Olari. *Ilta-Sanomat*.
- Lappalainen, M.-L.** (23.8.1977). Yhdyskuntatyö ei ole uutta. *Ilta-Sanomat*.
- Launonen, S.** (27.5.2017). Melkein kuin Manhattan. *Ilta-Sanomat Plus*.
- Lautakunta syyttää Vantaalla: Asukkaat hylätty aluerakentamisessa.** (20.6.1974). *Helsingin Sanomat*.
- Lehti, A-E.** (15.5.2021) Rakkauskirje Soukalle. *Helsingin Sanomat*.
- Liikkuvuus vie pohjaa pitkäjänteiseltä kotiseututyöltä.** (25.5.1989). *Etelä-Suomen Sanomat*.
- Lippu, A-M.** (2.8.2023) Kolme lähiötä nousi Helsingin halutuimpien asuinalueiden joukkoon, *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/kaupunki/art-200009758892.html#>
- Lujatalolta asumisoikeusasuntoja Kruunuvuorenrantaan - valmista keväällä 2022.** (24.11.2020). *Rakennuslehti*. <https://www.rakennuslehti.fi/2020/11/lujatalolta-asumisoikeusasuntoja-kruunuvuorenrantaan-valmista-kevaalla-2022/>
- Lähteenmäki, L.** (18.3.2018). Tässä ovat 19 Suomen väkivaltaisinta kaupunginosaa – katso, paljonko sinun asuinalueellasi on pahoinpitelyitä. *Ilta-Sanomat*. <https://www.is.fi/kotimaa/art-200005607241.html>
- Maksukykyinen rak.urak. vuokraa kokonaisuudessaan omakotitalon Helsingistä tai lähiöstä [ilmoitus].** (12.6.1966). *Helsingin Sanomat*.
- Maksukykyinen 3-henkinen perhe etsii 2-3 huoneen asuntoa Helsingistä tai lähiöstä [ilmoitus].** (5.10.1965). *Helsingin Sanomat*.
- Mansikka, H.** (16.3.2022). Tampereen Hiedanrantaan rakennetaan uudenlainen matalalämpöinen kaukolämpöverkko – muuttaa kaupunginosan lämmitysratkaisun kerralla hiilineutraaliksi. *Yle Uutiset*. <https://yle.fi/a/3-12360603>
- Marin, M.** (19.1.1968). Ikävystyneet vihreät lesket eivät purnaa riittävän paljon asemansa parantamiseksi. *Ilta-Sanomat*.
- Markkanen, R.** (9.2.1980). Pysäytetäänkö Suvelan rakentaminen?: Ongelmälähiön kaavat uusiksi. *Uusi Suomi*.
- Martinlaakso: moderni "pikkukaupunki" lähelle Helsinkiä [mainos].** (23.10.1966). *Helsingin Sanomat*.
- Matinkylän rakentaminen vauhdissa [mainos].** (27.5.1970). *Uusi Suomi*.
- Maunula, L.** (9.11.1966). Asunto-ongelma on kaupunkiongelma. *Helsingin Sanomat*.
- Maunula, L.** (8.2.1967). Kaupunki on elämäntapa. *Helsingin Sanomat*.
- Maunula valmis, mutta Puu Maunula katoaa.** (31.12.1955). *Suomen Sosialidemokraatti*.
- Metsästä ja musiikista vetovoimaa Joensuuun.** (23.4.2021) *Karjalainen*.
- Meurman, O-I.** (30.6.1968) Muuttuvan kotiseudun piirteistä osa säilytettävä. *Uusi Suomi*.
- Miksi, Lahden kaupunki?** (1.2.1989) *Etelä-Suomen Sanomat*.
- Ministeri Siimes lähiöpäivillä: Aika panostaa myös ihmisiin.** (10.11.1999). *Etelä-Suomen Sanomat*.
- Mustonen, P.** (10.4.1971). Harmaiden lähiöiden kieroontuneet katraat. *Ilta-Sanomat*.
- Mustonen, S.** (4.2.1973). Raivaajajenkeä kivimuureissa Espoon metsässä. *Uusi Suomi*.

- Muut lehdet.** (2.9.1982). *Etelä-Suomen Sanomat*.
- Myllykangas, M.** (8.8.2015). Perikato [kolumni]. *Kuopion kaupunkilehti*.
- Mård af Hällström, M.** (1.8.1981). Naapurin tuki – lähiön kummajainen. *Etelä-Suomen Sanomat*.
- New York suunnittelee köyhien ja rikkaiden saarikaupunkia.** (3.12.1969). *Helsingin Sanomat*.
- Niemi, V.** (27.8.1997). Mäntsälän rauhatonta Mustamäkeä rakennetaan projektilla turvallisemmaksi. *Etelä-Suomen Sanomat*.
- Niemi, V.** (31.8.2005). Mäntsälän valtuustoa epäillään idean vesittämisestä. *Etelä-Suomen Sanomat*.
- Niskanen, R.** (8.6.2003) Otto-livari Meurman kaavoitti hyvällä sydämellä. *Etelä-Suomen Sanomat*.
- Nurminen, V.** (23.11.1986). Porvoon maalaiskunta aikoo muuttaa pois kaupungista. *Etelä-Suomen Sanomat*.
- Ohimennen sanottua. Hyvä väljä lähiö?** (8.4.1969). *Ilta-Sanomat*.
- Orras, I. H.** (19.8.1949) Varsovan päiviä ja iltoja, *Vapaa Sana*.
- Oulu - merenkulun ja teollisuuden kaupunki.** (27.1.1961). *Suomen Sosialidemokraatti*.
- Penninen. [nimimerkki]** (25.6.1964) Ostoskeskus. *Helsingin Sanomat*.
- Perhe- ja yhteiskuntaseminaari Lahdessa: Uusissa asumalähiöissä enemmän perheongelmia.** (5.4.1975). *Etelä-Suomen Sanomat*.
- Piispa, A., Blomqvist, J. & Kaipainen, K.** (20.5.1983). Lähiö mainettaan parempi. *Apu*, 27–31.
- Pohjola, J.** (27.7.2007). Rehevä ja luonnonkaunis Liipola, *Etelä-Suomen Sanomat*.
- Pyykkönen, A.-L.** (8.6.2006). Kruunuvuorenranta halutaan suunnitella hienoksi merilähiöksi. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000004402445.html>
- Ratia, S.** (19.6.2000). Ankkurista tuli toiveiden maailman sijasta arjen paikka. *Etelä-Suomen Sanomat*.
- Rinne, M.** (31.10.1966). Miten me asumme? 1. Seis koti – tahdon ulos. *Ilta-Sanomat*.
- Rinne, M.** (2.11.1966). Miten me asumme? 2. Laiminlyödyt lähiöt. *Ilta-Sanomat*.
- Rinne, M.** (4.11.1966). Miten me asumme? 3. Arkkitehtikö määrää kaapin paikan? *Ilta-Sanomat*.
- Rinne, M.** (14.2.1967). Jokamiehen kulttuurikeskustelu: Miehen asema ja naisasia. *Ilta-Sanomat*.
- Rinne, M.** (22.2.1967). Jokamiehen kulttuurikeskustelu: Kapakassako pelastus? *Ilta-Sanomat*.
- Rinne, M.** (18.5.1967). Jokamiehen kulttuurikeskustelu: Arkkitehti – erehtymätön? *Ilta-Sanomat*.
- Rinne, M.** (5.8.1967). Asumalähiöt ja mielenterveys. *Ilta-Sanomat*.
- RN.** (23.11.1972). Heinola: Jyrängön alueen rakentaminen alkaa. *Etelä-Suomen Sanomat*.
- Ruohonen, M.** (1.3.1982). Ihmiset muutoksen puristuksessa. *Sosiaaliturva*, 164–166.
- Ruska Cityssä.** (1.1.1989) *Uusi Suomi*.
- Ruuskanen, S.** (20.11.1998) Musta mies lähiössä. *APU*.
- Saari, M.** (11.6.1972). Vantaan kaavoitusarkkitehti katu lähiöitä: "Olin mukana kun emämunaus tehtiin". *Helsingin Sanomat*.
- Saarikko, V.** (15.10.1956) Helsingin uudelle valtuustolle. *Helsingin Sanomat*.
- Salmela, M.** (5.8.2003). Aurinkolahdesta tulee moderni merilähiö. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000004158011.html>
- Salmela, T.** (1.8.1988). Sosiaalitoimi alueellistaa: Aluemieliukuviin lisää huomiota. *Sosiaaliturva*, 16, 756–760.
- Salmi, E. M.** (5.11.1953). Onko ilo olla "kaupunkilainen"? Toistaiseksi liitosaluealaiset ovat "maalaisia" – 1990 Suur-Helsinki on täpö täyteen asutettu. *Ilta-Sanomat*.
- Salmi, E. M.** (17.3.1954). Ampumaradan takamaastosta nousi Maunula 10 vuodessa. *Ilta-Sanomat*.
- Sariola, I.-K.** (26.4.1972). Punaista lankaa korttelikaupasta. *Uusi Suomi*.
- Saxell, J.** (6.4.2018) Tulevaisuuden Helsinki on pian täällä, *Kansan Uutiset*.
- Seisovassa vedessä.** (23.11.1978). *Helsingin Sanomat*.
- Seppä, J.** (21.6.1925). Kesäisiä lintunäkymiä ja -kuulumia. *Uusi Suomi* [sunnuntailiite].
- Seppälä, A.** (17.4.1967). Liian vitkaan asuntoja. *Ilta-Sanomat*.
- Serp [nimimerkki].** (27.5.1956). Serpentiinejä [pakina]. *Helsingin Sanomat*.
- Setälä, S.** (9.5.1960) Kaikki tiet vievät Roomaan, *Uusi Suomi*.
- Suojanen, A.** (13.9.2017). Vanhustenkeskus muuntuu myös tavalliseksi vuokrataloksi. *Vantaan Sanomat*.

- Suunnittelutoimintaa Espoossa tehostettava.** (27.9.1960). *Uusi Suomi*.
- Svahn, N.** (19.10.2021). Merja Vesanen sietää hyvin naapurustonsa jatkuvaa meteliä ja keskeneräisyyttä – kymmenettuhannelt helsinkiläiset asuvat lähivuosina rakennustyömailla. *Yle Uutiset*. <https://yle.fi/a/3-12141492>
- Sweitsin historiasta.** (22.11.1856) *Oulun Wiikko-Sanomia*.
- Taari, J.** (2.12.2001) Halusin antaa Liipolalaisille äänen, *Etelä-Suomen Sanomat*.
- Talasilahti, T.-M.** (25.9.1992). Tutkimus kaavasunnittelun apuna: Uusi asuntoalue tarvitsee omat "maitolaiturinsa". *Länsi-Savo*.
- Tampereen elävä kaupunkilaboratorio.** (12.11.2021). *Tekniikka & Talous*, 37, 14.
- Tanska sai kaikki puhumaan ghettolähiöistä.** (11.11.2018) *Turun Sanomat*, *Keskipohjanmaa*, *Satakunnan Kansa*, *Lapin Kansa Pohjalainen*.
- Tarkkaaja [nimimerkki].** (2.3.1974). Näköpiiristä: Uudisraivaaja häviää. *Etelä-Suomen Sanomat*.
- Tervo, T.** (20.10.2019). Teflon Bible pohjaa lähiöetiikkaan, *Länsi-Savo*.
- Tontti, K.** (27.2.1971) Suomalaisen asumisen vaihtoehdot. *Etelä-Suomen Sanomat*.
- Toreja uusien asunolähiöiden sydämeen.** (23.8.1955). *Ilta-Sanomat*.
- TT.** (28.5.1967). Lahtelaiset ovat lähiöläisiä – Kovaa arvosteluakin esiintyy. *Etelä-Suomen Sanomat*.
- Tulevaisuuden Englanti.** (11.10.1946). *Helsingin Sanomat*.
- Turussa vedottiin vanhempiin: Lasten viha johtaa mielenterveysongelmiin.** (29.2.1984). *Uusi Suomi*.
- Uexküll, P.** (25.1.1966). Ja taas tuota harmaata nauhaa. *Ilta-Sanomat*.
- Uexküll, P.** (17.6.1967). Jokainen vastuussa kaupungistaan: Työpaikkalähiökin ikävyyttävä. *Ilta-Sanomat*.
- Unohdettu 'paratiisi' Helsingin sydämessä – Pasilan jätetunnot hylkiöiden puhoksena.** (29.7.1963) *Kansan Uutiset*.
- Uusi kaupunkikulttuuri ihmisen mittakaavassa.** (30.6.1988). *Uusi Suomi*.
- Uusi rotu kasvaa: kaupunki-ihminen.** (4.8.1967) *Ilta-Sanomat*.
- Vahtokari, M.** (12.10.1982). Uusi tutkimus kartoittaa elämäntapojen muutosta: Betonilähiön tyhjyys on ydinongelma. *Uusi Suomi*.
- Vakavaa ja hyväntuulista keskustornin 10. Kerroksesta.** (11.3.1963) *Uusi Suomi*.
- Valtion tukea lähiöiden uudistamiseen.** (1.7.1996). *Sosiaaliturva*, 12, 26.
- Vuokko, E.** (11.4.1965). Minun on ikävä. *Suomen Sosialidemokraatti*.
- Vuokrataan tai ostetaan Helsingistä tai lähiöstä liha- elintarvikeliike [ilmoitus].** (6.3.1966). *Helsingin Sanomat*.
- Väinämö, R.** (6.10.1975). Lähiö pienen ihmisen silmin: Asuminen on muutakin kuin tietty määrä neliöitä. *Helsingin Sanomat*.
- Väyrynen, R.** (16.9.1983). SMP:n menestyksen salaisuudet: yleistyvä lähiömäinen elämäntapa ja Vennamoiden taitavuus. *Suomen kuvalehti*, 47–49.
- Ääriiikkeille löytyy Suomessakin sopivaa kasvualustaa.** (28.4.1998). *Länsi-Savo*.
- Örn, T.** (25.11.2017). Tikkurilan keskusta tarvitsee seinät. *Vantaan Sanomat*.

Tutkimuskirjallisuus

- Berger, L. & Savolainen, P.** (2023). Betonia, metsää, mielikuvia – Lähiöiden perintötyymisen monet kasvot. *Yhdyskuntasuunnittelu*, 60(3), 6–25.
- Granö, J. G.** (1924). Maisemamaantieteen tehtävät ja maiseman muotojen järjestelmä. *Terra*, 1, 1–36.
- Granö, J. G.** (1929). *Reine Geographie: Eine methodologische Studie beleuchtet mit Beispielen aus Finnland und Estland*. Turku: Turun yliopisto.
- Granö, J. G.** (1930). *Puhdas maantiede*. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Hurme, R.** (1991). *Suomalainen lähiö Tapiolasta Pihlajamäkeen*. Helsinki: Suomen tiedeseura.
- Hyvärinen, M., Kurunmäki, J., Palonen, K., Pulkkinen, T. & Stenius, H.** (toim.) (2003). *Käsitteet liikkeessä: Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Tampere: Vastapaino.
- Hyötyläinen, M.** (2013). *Resident accounts of Mellunmäki: Territorial stigma explored in a Helsinki lähiö [pro gradu -tutkielma]*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

- Junnilainen, L.** (2019). *Lähiökylä: Tutkimus yhteisöllisyydestä ja eriarvoisuudesta* [väitöskirja]. Tampere: Vastapaino.
- Kortteinen, M.** (1981). *Asumalähiö ja elämäntapojen muutos. Tutkimus kulttuurisesta murroksesta* [pro gradu -tutkielma]. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kortteinen, M.** (1982). *Asumalähiö ja elämäntapojen muutos. Tutkimus kulttuurisesta murroksesta* [lisensiaatintyö]. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kortteinen, M.** (1982). *Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Koselleck, R.** (2002). *The Practice of Conceptual History: Timing History, Spacing Concepts*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Koselleck, R.** (2004). *Futures Past: On the Semantics of Historical Time*. New York: Columbia University Press.
- Kuukkanen, J.-M.** (2006). Minkä historiaa käsitehistoria on? *Ennen ja nyt: Historian tietosanomat*, 6(1).
- Maunula, J.** (toim.) 1970. *Pasilan keskus. Suomi Rakentaa*. Suomen Arkkitehtiliitto ry. Helsinki.
- Meurman, O.-I.** (1947). *Asemakaavaoppi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Palonen, K.** (2005). Eduskunnasta puhekunnaksi? Parlamentarismi retorisena politiikkana. *Politiikka: Valtiotieteellisen yhdistyksen julkaisu*, 47(2), 142–148.
- Perälä, T.** (1951). Turun esikaupungit ja niiden aiheuttamat probleemmat ensimmäiseen maailmansotaan mennessä [väitöskirja]. Turku: Turun yliopisto.
- Roivainen, I.** (1999). *Sokeripala metsän keskellä: Lähiö sanomalehden konstruktiona*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Skinner, Q.** (1969). Meaning and Understanding in the History of Ideas. *History and Theory*, 8(1), 3–53.
- Sadeniemi, M., Vesikansa, J., Hämäläinen, S., Keinonen, A., Piironen, T., Teppo, H., ... & Vuoriniemi, J.** (toim.) (1954). *Nykysuomen sanakirja: 3, L-N*. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Salmivaara, H & Jallinoja, R.** 1970, *Pasilan keskus*. *Arkkitehti*, nro 4, 34–36.
- Vihavainen, T.** (2009). *Länsimaiden tuho*. Helsinki: Otava.
- Wacquant, L.** (2008). *Urban Outcasts*. Cambridge: Polity.

Lähiö suomalaisessa lähiötutkimuksessa

Sampo Ruoppila ja Pirjo Turtiainen

Tässä artikkelissa tarkastellaan, miten lähiöitä on lähestytty suomalaisessa kaupunki- ja erityisesti lähiötutkimuksessa, aineistona lähiötemaattiset väitöskirjat vuoteen 2022 asti. Katsaus osoittaa, että historiallisissa ja rakennetun ympäristön tutkimuksissa lähiöitä on käsitelty oman aikansa tuotteina, huomioiden rakenteellisten tekijöiden vaikutus siihen minkälaisiksi lähiöt ovat kehittyneet ja minkälaisina ne on koettu. 2000-luvulla ilmestyneissä sosiaalitieteellisissä ja maantieteellisissä tutkimuksissa lähiöitä taas on tarkasteltu leimallisesti alueellisen eriytymisen ja huono-osaisuuden näkökulmasta. Lähiöiden moninaisuutta tai mahdollisuuksia koskeva tutkimus on vähäistä. Asialla on laajempaa yhteiskunnallista merkitystä, koska ongelmalähtöinen tutkimus ruokkii ja painottaa ongelmalähtöistä keskustelua lähiöistä.

Asiasanat: lähiöt, lähiötutkimus, yhteiskunnallinen keskustelu

Johdanto

Yhteiskuntatieteet rakentavat kuvaa yhteiskunnasta ja tuottavat samalla näkemyksiä ja tulkintoja sen muutoksesta. Kaupunkitutkimuksen erityinen tehtävä on ollut kaupungistumiseen liittyvien ilmiöiden ja haasteiden tunnistaminen sekä ymmärrettäväksi tekeminen. Tuloksilla ja tulkinnoilla saattaa olla laajaa yhteiskunnallista merkitystä, sillä ne voivat muokata niin julkista keskustelua kuin poliittista päätöksentekoaikin. Aika ajoin voi olla pohdinnan arvoista, mitä ilmiöitä tietystä aihepiiristä ylipäätään tutkimme

ja millaisiin kysymyksenasetteluihin (esim. Ronkainen ym., 2014), ja ovatko vakiintuneisiin näkökulmiin sisältyvät oletukset perusteltuja (esim. Wacquant, 1993 ja 2022).

Tavallamme keskustella on merkitystä sille, mikä näyttäytyy oleellisena. Sosiaaliset todellisuudet ”alkaen sanoista, joita käytetään niiden merkitsemiseen, ja diskursseista, joita käytetään niiden tuntemiseen ja muokkaamiseen, paperilla ja objektiivisesti” ovat historiallisia ja kollektiivisesti tuotettuja (Wacquant, 2022, s. 144). Jatkuvassa muutoksessa olevassa prosessissa keskeisessä roolissa ovat ”symbolisten merkitysten tuottajat”, kuten taiteilijat, toimittajat, poliittiset päättäjät, asiantuntijat, virkamiehet ja tutkijat, joilla on valtaa siihen, miten asioita sanallistetaan tai ilmiöitä luokitellaan. Alueellisesta stigmatisaatiosta laajan kirjallisuuskatsauksen laatineiden Schultz Larsenin ja Nagel Delican (2019) mukaan tutkijoiden roolia symbolisten merkitysten tuottajina on kuitenkin tutkittu perin vähän, toisin kuin esimerkiksi journalistien.

Tämä on motivoinut kirjoittamaan katsausluonteisen analyysin siitä, miten lähiöitä on lähestytty suomalaisessa kaupunki- ja erityisesti lähiötutkimuksessa. Jälkimmäisellä viittaamme tutkimukseen, joka kohdistuu lähiöihin tai pyrkii tuottamaan oleellista informaatiota niiden kehityksestä. Tällaista tutkimusta ovat tehneet Suomessa mm. sosiaalitieteilijät, maantieteilijät, arkkitehdit ja (taide)historioitsijat. Siteeraus ristiin on tavallista ja lähiöitä koskeva tutkimuskeskustelu on monitieteistä.

Lähiö on meille kirjoittajille hajakeskittämiseen nojautuva yhdyskuntasuunnittelun jäsenysperiaate. Katsomme sillä tarkoitettavan yhtenäisinä kokonaisuuksina keskusta-alueiden ulkopuolelle rakennettuja kerrostalovaltaisia alueita, joissa on (ollut) omat palvelukeskittymät. Tämän tarkemmin emme halua itse lähiöitä määritellä, sillä tutkimuskysymyksemme ytimessä on miten ja millaisina keskenään erilainen tutkimus on näitä alueita lähestynyt ja mitä niissä tai osassa niistä merkityksellisenä pitänyt. Suomi on kaupungistunut lähiöistymällä, ja lähiöitä onkin Suomessa paljon: Stjernbergin (2019) laskelmien mukaan 603, joista 140 Helsingin seudulla. Rakennettuina ympäristöinä niihin assosioituvat betoni rakennusmateriaalina ja elementeistä rakentaminen.

Ainoa aiempi kokoava esitys suomalaisesta lähiötutkimuksesta on Irene Roivaisen vuonna 1999 ilmestyneessä väitöskirjassa (s. 13–21) esittämä jako kahteen ”aaltoon”. Niistä ensimmäinen, ”urbaanit lähiöetnografiat”, käynnistyi 1970-luvun lopulla elämäntapatutkimuksen myötä, ja sen tunnetuin teos oli Matti Kortteisen *Lähiö* (1982). Tällaisen sosiologisen tutkimuksen otetta Roivainen luonnehti antropologiseksi uteliaisuudeksi lähiöelämää kohtaan. Toinen aalto, ”suuria lähiökertomuksia ja hallinnollisia selvityksiä”, käynnistyi 1980-luvun loppupuolella. Roivaisen mukaan sen tiedonintressi oli sosiaali-

teknokraattinen ja hallinnollinen. Roivaisen esimerkkinä käyttämä Timo Piiraisen (1993) sosiaalipolitiikan väitöskirja Vuokra-asuminen ja sosiaaliset ongelmat ei ollut varsinaisesti lähiötutkimus, mutta sen kohde ”vuokrataloalue” kiinnitti työn lähiöteemaan. Toisen aallon tutkimuksissa tarkastelu kohdistui leimallisesti sosiaalisten ongelmien (mahdolliseen) keskittymiseen ja segregatioon – enimmäkseen ongelmalähtöisesti ja hallinnonin näkökulmasta. Lähiöiden tilaa selvittelivät samaan aikaan enenevästi myös erilaiset kaupunki- ja yhteiskuntasuunnitteluun orientoituneet hallinnon tahot. Roivainen luokitteli toiseen aaltoon myös lähiörakentamisen käytäntöjä ja kaupunkisuunnittelun ideaaleja käsittelevät väitöskirjat (Hurme, 1991; Hankonen, 1994), jotka toivat historiallista syvyyttä lähiökertomukseen. Tutkimuksessaan median lähiödiskursseista Roivainen (1999) näki kulkevansa kohti kolmatta aaltoa.

Analyysimme aineistoksi olemme rajanneet Suomessa ilmestyneet ja Suomea koskevat lähiötemaattiset väitöskirjat vuoteen 2022 asti (N= 26). Analysoimme, miten tutkimukset lähestyvät lähiötä, siis mikä lähiö niille tai niissä on. Väitöskirjojen rinnalle aineistoon on nostettu kaksi monografiaa, *Lähiö* (Kortteinen, 1982) ja *Asunnon muodonmuutoksia* (Saarikangas, 2002), jotka tuntuivat mahdottomilta sivuutettavilta. Aikarajauksen alkupistettä ei ollut käytössä. Suomalaisen lähiötutkimuksen avaus oli Kortteisen *Lähiö* (1982), ja ensimmäinen väitöskirja oli Hurmeen Tapiolasta Pihlajamäkeen (1991). Huomion arvoista on, että kaikki tutkimus on kirjoitettu sen jälkeen, kun lähiökritiikki oli arkipäiväistynyt sekä mediassa että kaupunkisuunnittelun piirissä. Akateemisia lähiötutkimuksia ei tehty 1950- ja 1960-luvuilla, kun lähiöiden moderniutta ja uutuutta korostettiin ja ihannoitiin. Lähiökritiikki käynnistyi yhteiskunnallisessa keskustelussa 1960-luvun lopulla, jolloin elementtilähiöistä tuli symboli liian nopealta tuntuvan rakennemuutoksen etenemiselle. Esimerkiksi Saarikangas (2016, s. 90) on todennut, kuinka kirjoitukset lähiöiden uudesta uljaasta asuinympäristöstä kääntyivät tässä vaiheessa sosiaalisten ongelmien retoriikaksi ja lähiöt muuttuivat ”meidän” paikoista ”toisten” paikoiksi. Tästä on seurannut, ettei ’lähiö’ välttämättä ole ollut enää neutraali tiettyihin yhdyskuntasuunnittelun periaatteisiin liitetty nimike, vaan pikemminkin symbolinen kategoria tiettytyypisille asuinalueille ja niiden asukkaille (Ilmonen, 2016). Lähiöiksi mielletään julkisessa keskustelussa ”useimmin Jakomäen ja Kontulan kaltaiset alueet kuin vaikkapa vauraammiksi mielletyt Oulunkylä ja Kulosaari” (Ilmonen, 2016, s. 105).

Artikkelissa teemme ensin teemoitetun katsauksen kotimaiseen lähiötutkimukseen, minkä jälkeen keskustelemme sen painotusten ja näkökulmien merkityksestä.

Aineisto ja menetelmät

Aineistoksi on valittu väitöskirjat, koska niiden on ajateltu muodostavat kattavan otoksen kotimaista akateemista lähiötutkimusta. Aineisto on muodostettu siten, että Turun yliopiston tutkimustietokanta Volterista ja kansallisesta Finna-tietokannasta on haettu väitöskirjoja asiasanoilla lähiö, alueellinen erilaistuminen, alueellinen eriytyminen ja segregaatio. Jokaisesta väitöskirjasta on tarkistettu sen jälkeen, koskeeko niiden tutkimus täsmällisesti ottaen lähiöitä tavalla tai toisella, jolloin ne on sisällytetty aineistoon, vai onko lähiö niissä vain väljä konteksti (esim. Helve, 1987), jolloin ne on jätetty aineiston ulkopuolelle. Aineistoon on sisällytetty artikkeliväitöskirjoja, jos yksi tai useampi niiden artikkeli selvästi fokusoi lähiöihin (esim. Wallin, 2019), samoin monografioita, joissa lähiö on vähintään yksi pääteemoista (esim. Vuolteenaho, 2001). Hakutuloksista poimittujen lisäksi aineistoa on täydennetty muilla relevanteiksi tunnistetuilla väitöskirjoilla, joita oli muutama (esim. Virtanen, 2000; Hewidy, 2022). Fokus on yhteiskuntatieteellisesti orientoituneessa tutkimuksessa, käytännössä sosiaalitieteellisissä, maantieteellisissä sekä yhdyskuntasuunnitteluun ja sen historiaan liittyvissä töissä. Näin ollen esimerkiksi yksittäisiin lähiörakennuksiin tai rakennustyyppeihin kohdistuvat korjausrakentamisen väitöskirjat rajattiin aineiston ulkopuolelle. Volterin ja Finnan lähiö-asiasanalla löytämistä väitöskirjoista on aineistossa mukana suurin osa. Aineistoon kuuluu 26 väitöskirjaa.

Asuinalueiden eriytymisen tutkimus tarkasteluissa mukana, koska sen suhde lähiöihin on merkittävä, vaikkakin välillinen. Osassa tutkimuksista päähuomio on koko kaupungin tai kaupunkiseudun kehityksen dynamiikassa: mitkä alueet ovat statukseltaan nousussa, laskussa tai pysyviä ja miksi. Rinnalla kulkee kuitenkin vahvasti keskustelu köyhyyden ja vähäosaisuuden suhteellisesta keskittymisestä ja sen merkityksestä alueen asukkaille sekä kaupunkien ja yhteiskuntien kehitykselle yleisemmin. Tässä mielessä asuinalueiden eriytymisen tutkimus on usein välillisesti myös lähiötutkimusta: lähiöt on enenevässä määrin esitetty suhteellisen huono-osaisuuden keskittymänä. Asialla on ollut merkitystä myös siihen, minkälaisille alueille tai minkälaisiin kysymyksiin myös muunlaiset lähiötutkimukset ovat suuntautuneet.

Mikäli väitöskirjan näistä aihepiireistä tehnyt tutkija on jatkanut aiheen parissa väitöksen jälkeen, olemme sisällyttäneet joitain viitteitä myös uudempiin tutkimuksiin. Koska pääosan aineistosta muodostavat kuitenkin väitöskirjat tai niiden osina julkaistut artikkelit, on selvää, että aineistosta puuttuu paljon suomalaista lähiötutkimusta, mukaan lukien muut journal-artikkeleina julkaistut tutkimukset, muut sarjoissa julkaistut tutkimukset, muut monografiat, muu valtakunnallisten lähiöohjelmien tai asuinalueiden kehittämisen

ohjelmien tuottama tutkimus, erilaisten kehittämishankkeiden ja esimerkiksi kaupunkien omien lähiöprojektien selvitykset, ja alemmat opinnäytteet, etenkin gradut. Kaiken kaikkiaan lähiötutkimusta tai lähiökirjoituksia on paljon, jopa valtavasti, esimerkiksi Volter-haku pelkällä lähiö-asiasanalla tuotti kesällä 2023 kaikesta aineistosta reilusti yli 800 tulosta.

Analysoimme, miten aineistomme tutkimukset lähestyvät lähiöitä, mikä lähiö niille tai niissä on ja miten ne lähiöitä merkityksellistävät. Menetelmä oli melko yksinkertainen sisällönanalyysi: jaoimme läpikäymämme tutkimukset niiden kohteen ja näkökulmien perusteella neljään ryhmään, jotka on esitelty seuraavassa luvussa. Luokittelussamme kukin väitöskirja on esitetty pääkohteensa ja käsittelytapansa mukaan vain yhdessä kategoriassa (poikkeuksena Junnilainen, 2019, jonka yhtä lukua on käsitelty myös toisen kategorian yhteydessä). Analyysiluku on katsausmainen, koska olemme halunneet esitellä väitöstöiden lähiönäkökulmia.

Näkemyksemme on, että kukin tutkimus osaltaan rakentaa lähiökäsitystä tutkimuskohteillaan, kysymyksillään, jäsentelyillään, tuloksillaan ja keskustelullaan niiden merkityksellisyydestä. Yksittäisen tutkimuksen vaikutus julkiseen keskusteluun voi olla vähäinen, toisteisten viestien vaikutus jo suurempi.

Suomalaisen lähiötutkimuksen näkökulmat

Jaoimme läpikäymämme tutkimukset niiden kohteen ja näkökulmien perusteella neljään ryhmään: (1) lähiöiden ideaalit, suunnittelu ja rakentaminen, (2) huoli segregaatista eli huono-osaisuuden keskittymisestä lähiöihin, (3) median lähiökuva ja (4) elämä ja osallisuus lähiöissä. Näistä viimeiseen ryhmään kuuluisi myös Kortteisen *Lähiö* (1982), joka tosin ei ollut väitöskirja, vaan perustui lisensiaatintutkimukseen, ja joka kuvataan ensin erillisenä lähiötutkimuksen avauksena. Muut ryhmän 4 työt ovat ilmestyneet 2000-luvun puolella.

Jo ennen väitöskirjoja: urbanisoituva elämäntapa lähiöissä

Matti Kortteisen (1982) sosiologista tutkimusta lähiöstä voi pitää sekä suomalaisen lähiötutkimuksen lähtölaukauksena että sen edelleen tunnetuimpana teoksena. 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa tehdyssä tutkimuksessa selvitetään, millaista oli elämä kiihtyneen rakennemuutoksen ja suuren muuttoliikkeen jälkeen 1970-luvulla rakennetussa pääkaupunkiseudun ”betonilähiössä”. Tutkimuskiinnostuksen oli herättänyt lähiöitä koskeva arvostelu ja väitteet nopeasti rakennettujen lähiöiden heikoista asuinolosuhteista. Julkisessa keskustelussa inhimillisten ja sosiaalisten ongelmien väitettiin kasautuneen

näille uusille alueille. (Kortteinen, s. 9.) Kyselytutkimuksissa ihmiset kertoivat kuitenkin viihtyvänsä niissä ja voivansa hyvin (Kortteinen, s. 15–18). Kortteinen (s. 23) kysyikin ”mikä on ns. lähiöongelma asukkaiden elämäntapojen muutoksen kannalta tarkasteltuna? Onko sitä ylipäänsä olemassa?”. Tutkimuskohde oli lähiön kortteliyhteisön sosiaaliset suhteet ja elämäntapojen muutos, joita tarkasteltiin maalaisväestön, työväestön ja keskiluokan näkökulmista, menettelmänä syvähaastattelut. Tutkimus kohdistui yhteen tilastollisesti tyyppilliseen pääkaupunkiseudun lähiöön, jota pidettiin ”yhtenä 1970-luvun lähiörakentamisen symboleista” (Kortteinen, s. 25). Tulkintamme mukaan Kortteisen (1982) tutkimuksen varsinainen aihe oli palkkatyöläistymisen ja perhekeskeisyyden sosiaaliset vaikutukset urbanisoituvassa yhteiskunnassa. Kortteinen löysi kipupisteet perhe-elämästä, erityisesti naisten palkkatyöläistymisen aiheuttamista kulttuurisista murroksista ja patriarkaalisen perherakenteen kriisiytymisestä, eli siitä, ettei miehen johtavalle asemalle perheessä löytynyt enää samanlaisia perusteita kuin aiemmin. Lähiöt olivat moderneina työläisyhdyskuntina Kortteisen mukaan paikkoja, joissa vaikutukset kulminoituivat ja vähävirikkeinen toiminnallinen ympäristö edelleen vaikeutti kotielämän ulkopuolisen elämänsisällön löytymistä. Ympäristö lisäsi entisestään perheeseen kohdistuvia paineita. Yleiset ongelmat pirstoutuivat ydinperheiden yksityisasiaksi, eivät esimerkiksi julkiseksi tyytymättömyydeksi tai yhteiseksi toiminnaksi. (Kortteinen, s. 231–233.)

Lähiöiden ideaalit, suunnittelu ja rakentaminen

Suomalaisen lähiötutkimuksen perusteoksiin kuuluvat Kortteisen (1982) ohella myös Hurmeen (1991), Hankosen (1994) ja Saarikankaan (2002) historialliset tutkimukset, jotka kuvaavat suomalaisiin lähiöihin vaikuttaneita suunnitteluhanteita, kaupunkirakentamisen käytäntöjä ja niiden seurauksena muotoutuneita asuinympäristöjä. Niitä ovat täydentäneet myöhemmin Hirvensalon (2006) ja Asikaisen (2014) tutkimukset lähiöluonnosta. Uusi avaus on Kosusen (2021) työ kaupunki uudistuksen käynnistämisestä ilman markkinaehtoista rakentamista. Historialliset tutkimukset ovat perustuneet monipuolisiin kirjallisiin ja muihin dokumenttiaineistoihin, nykypäivään kurrottava tutkimus myös haastatteluihin.

Riitta Hurmeen (1991) taidehistorian väitöskirjassa tarkasteltiin lähiöaatteen tai -periaatteen kehkeytymistä kansainvälisenä kaupunkisuunnittelun suuntauksena; sen omaksumista ja soveltamista Suomeen; sekä kehitystä kohti suuria, teollisesti rakennettuja betonilähiöitä. Varsinaisia tapaustutkimuskohteita oli kaksi, Tapiola ja Pihlajamäki. Tapiolasta luotiin määrätietoisesti uuden yhdyskuntasuunnittelun aatteellinen ja toiminnallinen malli,

mitä korosti kansalaisjärjestöjen perustaman Asuntosäätiön vahva toimijuus. Asemakaavaopin edellisellä vuosikymmenellä laatineen O.I. Meurmannin asema Tapiolan kaavoittajana sekä lukuisten ajan tunnetuimpien suomalaisien arkkitehtien rooli yksittäisten rakennusten suunnittelijoina oli merkittävä. Tapiola oli suomalaisen metsälähiön esikuva ja sellaisena kotimainen sovellus puutarhakaupunki-, satelliittikaupunki- ja lähiöideoista. Pihlajamäki puolestaan oli tärkeä askel kohti teollistuvaa, standardoitua asuinalueiden tuotantoa. Se oli Suomessa ensimmäinen alue, jossa sovellettiin täyselementtirakentamista laajassa mittakaavassa. Arkkitehtuurikin oli aiempiin lähiöihin verrattuna monumentaalista. Pihlajamäki oli niin ikään ensimmäinen aluerakentamiskohde, jossa Helsingin kaupunki sopi rakennusoikeuden jakamisesta kahden suuren rakennusyhtiön kesken niin, että ne toteuttivat myös kunnallistekniset työt. Lähiöperiaatteeseen sisältynyt ajatus toiminnallisesta kokonaisuudesta ei Hurmeen (s. 177–178) mukaan koskaan juurtunut Suomeen, vaan vain sen karkea tulkinta toimintojen ryhmittelystä. Suomessa termi lähiö ”yleistyi tarkoittamaan kiinteästä kaupunkirakenteesta erilleen rakennettua, varsinaisesta kaupungista riippuvaista asuinalueita, jonka olemassaolo perustui varsinaisen kaupungin työpaikkoihin ja palveluihin sekä joukkoliikenneyhteyksiin” (Hurme, s. 177). Käsitteen sisältö siis muuntui vastaamaan sellaisia asuinalueita, joita rakennettiin.

Johanna Hankosen (1994) arkkitehtuurin väitöskirjan kohde oli lähiöistymisen yhteiskunnalliseen rakennemuutokseen liittyvä historiallisena ilmiönä. Tutkimus oli eräänlainen kokonaistarkastelu, jossa yhdistyivät historiallinen konteksti, taloudelliset prosessit ja kaupunkisuunnittelun rooli. Fokuksessa olivat lähiöiden suunnitteluun ja rakentamiseen vaikuttaneet tavoitteet, ideat ja mekanismit. Empiirinen tarkastelu ulottui 1950-luvun lopulta 1960-luvun lopulle, johon ajoittuivat ripeä kaupungistuminen; teoreettinen idea tehokkaasta yhdyskunnasta, joka koostuisi kompakteista tytärkaupungeista; sekä suuria skaaloja ja standardisointia edistäneen suunnittelujärjestelmän muotoutuminen. Hankonen (s. 14) hahmotti koko yhteiskunnan peruspyrkimykseksi tehokkuuden tavoittelun. Hurmeen (1991) huomion mukaisesti tytärkaupunkien sijaan kaupunkien liepeille rakennettiin kuitenkin suuria asuinalueita, lähiöitä. Rakentamisen volyymi edellytti rakennusliikkeiden ja kuntien välisiä aluerakentamissopimuksia. Hankosen tulkinnan mukaan lähiöistymisen oli sekä rakennemuutoksen tulos että sen edellytys. Keskeistä oli ”fyysisen ympäristön muuttaminen tuotannon ja kulutuksen funktionaaliseksi ympäristöksi” (Hankonen, s. 16). Se ”toi mukanaan uudentyyppisen yhdyskuntamuodostuman, joka koostui tehokkaasti rakennetuista betonikerrosta-lovaltaisista lähiöistä sekä henkilöautoilun tarpeisiin luodusta liikenneväy-

lästöstä ostoskeskuksineen ja automarketteineen” (Hankonen, s. 467). Hankosen (s. 467) tutkimuksen mukaan lähiöt olivat ”suurtuotanto-organisaation omiin tarpeisiinsa kehittämän suunnittelujärjestelmän” tuotos.

Modernin asunnon muotoutuminen sekä siihen liittyvät perheen ja asuimallin ihanteet ja merkitykset ovat olleet *Kirsi Saarikankaan* pitkäaikainen, taidehistorian ja sukupuolentutkimuksen näkökulmia yhdistävä tutkimuskohde. Lähiöiden osalta Saarikankaan (2002) empiirinen tutkimus painottuu 1950-luvulle, mutta analyysiä modernismin merkityksistä arkeen viedään ajallisesti pidemmälle (ks. myös Saarikangas, 2007; 2016). Tutkimuksessa seurataan suomalaisen yhteiskunnan modernisoitumisen historiaa asuntorakentamisen kautta. Uusista moderneista asunnoista, jotka olivat olleet 1930-luvulla vain varakkaiden ja keskiluokan tavoitettavissa, tuli koko kansan normaaliasuntoja 1940–50-lukujen jälleenrakentamisen ja erityisesti 1960–70-lukujen nopean ja määrällisesti suuren elementtilähiöiden rakentamisen myötä (Saarikangas, 2002, s. 343). Kaupunki- ja asuntosuunnittelussa jatkettiin ja kehiteltiin edelleen 1930- ja 1940-luvuilla omaksuttuja funktionalistisia, auringonvaloon, raittiseen ilmaan, avoimeen kaupunkirakentamiseen ja tilan toiminnalliseen eriyttämiseen liittyneitä ihanteita (Saarikangas, s. 385). Hajakeskityksen periaatetta siivitti ihanne kodista luonnossa. Asumisen itsestään selvä normi oli ydinperhe, ja suuri osa uusien lähiöiden ensimmäisistä asukkaista olikin nuoria lapsiperheitä, joiden lähtökohdista lähiöt oli suunniteltu. (Ajatus lähiöiden sosiaalisista häiriöistä kytkeytyi kotvan myöhemmin nuorison suureen määrään – paradoksaalisesti lähiöitä ei oltu suunniteltu heille.) Lähiöiden sosiaalinen yhteisö perustui aluksi yhteyksiin etenkin lasten ja naisten, eli alueiden ”päiväväestön”, välillä. Naisten kodin ulkopuolinen palkkatyö ja pienten lasten päivähoito alkoivat yleistyä vasta 1960–70-luvun taitteessa. Kortteinen (1982) pureutui ilmiön perhedynaamiisiin seurauksiin omasta näkökulmastaan. Saarikankaan (s. 480) perspektiivistä ”moderni kaupunkitila oli leimallisesti lähiö”. Lähiöt muodostivat kaupungin ja maaseudun välille uuden tilan, jossa kaupungeille tyypillinen asuinmuoto, kerrostaloasuminen, oli viety metsään. Ajatukset demokraattisesta kaikille ja kaikkialle sopivasta asunnosta, tilallisesta ja toiminnallisesta eriyttämisestä sekä sarjatuotannosta sopivat hyvin laajempiin yhteiskunnallisiin ja taloudellisiin muutoksiin sekä rakennustekniikoissa, maankäytössä ja suunnittelukäytännöissä tapahtuneeseen kehitykseen (vrt. Hankonen, 1994).

Virpi Hirvensalon (2006) maantieteen väitöskirja asuinalueiden suunnittelusta luontosuhteesta keskittyi keskustan ulkopuolisiin kerrostaloalueisiin eri aikakausina. Kahdeksasta esimerkkikohteesta kuusi on lähiöitä Turussa, Oulussa, Jyväskylässä ja Porissa. Hirvensalo kuvaa kuinka metsäkaupun-

geissa pyrittiin toteuttamaan ihmisen ja luonnon harmonista ja tasapainoista suhdetta, mutta kompaktikaupunkien aikana suunnittelun suhde luontoon vieraantui ja seurauksena alueiden kokemuksellisuus kärsi. Tuolloin asuinalueilla toteutettiin lähinnä nurmikkoja ruudukkokaavojen muotin mukaisesti, joskin vapaasti kasvavia viheralueita jätettiin rakennettujen alueiden ulkopuolelle niiden välittömään läheisyyteen. 1980-luvulta lähtien suunnittelussa on korostunut ekologisesti kestävä ja käyttöarvoa korostava lähiympäristö, mutta myös suhtautuminen luontoon estetisoituna kulutustuotteena.

Eveliina Asikaisen (2014) ympäristöpolitiikan väitöskirjassa lähiöluonnon muotoutumisesta kahdessa tamperelaisessa lähiössä, Hervannassa ja Vuoreksessa, kysymys oli historiallisen kehityksen sijaan jatkuvasta prosessista. Lähiöiden maankäytön suunnittelut ja periaatteet, jotka pitkälti olivat perustuneet toimintojen erotteluun, olivat olleet vasta lähtökohta sille, miten asukkaat olivat sittemmin käytöillään muokanneet lähiöluontoa. He olivat antaneet erilaisille luontokohteille erilaisia merkityksiä, käyttäneet niitä eri tavoin ja puolustaneet arvostamiaan paikkoja kehittämiskiistoissa. Myös luonto itse oli vastannut käyttöihin eri tavoin. Asikainen tunnisti kasvillisuusanalyysillä erityisiksi lähiöluontotyypeiksi korttelimetsät, lähiön reunametsät ja lähiöniityt. Toiminnallisuuden ja luonnon omien prosessien kautta oli siis syntynyt uudentyyppistä, lähiöille ominaista luontoa (Asikainen, s. 48–49). Tutkimus selvensi, miten luonto on osa lähiötä. Sitä kautta avautuu myös luontopolitiikka, jolla tarkoitetaan hallinnassa ja päätöksenteossa esiintyviä jännitteitä, joissa luonto merkityksellistyy ja sille annetaan erilaisia arvoja osana kaupunkisuunnittelun, luonnonhoidon tai asukkaiden arjen käytäntöjä (Asikainen, s. 22). Asikainen argumentoi asukkaiden luonnon nautintaan liittyvien vaikuttamismahdollisuuksien kasvattamisen puolesta.

Edellisistä poikkesi lähtökohdiltaan huomattavasti *Hanna Kosunen* (2021) arkkitehtuurin väitöskirja siitä, miten kaupungit voivat edistää täydennysrakentamista ja kaupunkiuudistusta lähiöissä, joihin ei synny uutta rakentamista markkinaehtoisesti. Kosunen erotteli mahdollisia suunnittelun ja yhteistoininnan lähestymistapoja ja analysoi niiden sovelluksia muutamissa Oulun ja Turun lähiöissä. Tutkimuksessa ehdotettiin kaupunkikehityksen epävarmuuden huomioimista tällaisessa kontekstissa niin, ettei pyritä yhdenlaiseen ennalta määriteltyyn uudistukseen, vaan ylipäättään käynnistämään muutos. Sen jälkeen voidaan soveltaa kontekstisidonnaisesti erilaisia tavoitteita tai toimijuuksia korostavia lähestymistapoja.

Huoli segregaatiosta eli huono-osaisuuden suhteellisesta keskittymisestä (lähiöihin)

Ongelma- ja huolilähtöisyys oli leimallinen piirre jo Roivaisen haarukoiman ”toisen aallon” lähiötutkimuksissa, joissa monitoroitiin lähiöiden kehitystä sosioekonomisen erilaistumisen näkökulmista. Tosin sen ajan tilastollisissa seurantatutkimuksissa ei ollut vielä erotettavissa lähiöiden laajamittaista syrjäytymiskehitystä (esim. Lankinen, 1994). Pikemminkin päinvastoin: esimerkiksi Helsingin sosioekonominen rakenne oli tasapainoisimmillaan 1990-luvun alussa ja alueelliset erot olivat pieniä (Lankinen, 1997). Asuinalueiden eriytymistä, ja samalla tutkimuskiinnostusta aiheutta kohtaan, on lisännyt väestön sosioekonomisten erojen kasvu 1990-luvun alun laman, jälkieteollisen rakennemuutoksen ja nousukausien aikana. Kiinnostusta on kasvatanut myös maahanmuuton, erityisesti humanitaarisen maahanmuuton vaikutukset, koska tämä osa väestöä on ollut yliedustettuna sosioekonomisesti huonommassa asemassa olevien keskuudessa ja siksi myös erottunut sijoittumisessaan tilallisesti.

Samaan aikaan erilaistumis- ja segregaatiotutkimuksen metodikehityksessä ovat painottuneet tilalliset eronteot. 1990-luvun alkupuolelle asti ensisijaisena metodina pysyivät indeksit, joissa lasketaan alueen (tai ryhmien) suhteellisia eroja keskimäärin (esim. Lankinen, 1994). 1980-luvulta lähtien oli yleistynyt myös aineiston muuttujien keskinäisiä korrelaatioita ja tulkinallisia ilmiökokonaisuuksia koskeva faktorianalyysi (esim. Rasinkangas, 2013). 1990-luvun metodinen innovaatio oli paikkatietomenetelmien ja 250 x 250 m ruutuihin sidottujen paikkatietoaineistojen käyttö. Tuloksia alettiin osoittaa yhä enemmän kartoin, jotka korostivat spatiaalisia erontekoja aikaisempia tilastoaluejakoja tarkemmin. Osion tutkimukset ovat kaikki pääosin tilastoaineistoihin tai kvantitatiivisiin menetelmiin perustuvia, pois lukien haastatteluihin perustuva Dhalmann (2011) ja tutkimuksellisia lähtökohtia kritisoiva Hyötyläinen (2019).

Paikkatietomenetelmien valtakausi alkoi Mari Vaattovaaran (1998) pääkaupunkiseudun sosiaalisen erilaistumisen dynamiikkaa koskeneesta maantieteen väitöskirjasta. Hyvä- ja huono-osaisuuden jakautumista koskevissa tarkastelussa hyödynnettiin lukuisia alueen perusrakennetta ja elintasoja kuvaavia muuttujia, joista rakentui neljä sosiaalisen erilaistumisen ulottuvuutta: elämänvaihe, sosioekonominen status tai vauraus, koulutus, ulkomaalaisuus ja vuokra-asuminen (Vaattovaara, s. 138–140). Ruutupohjaisen kartta-vertailujen avulla esiteltiin tulotason ja työllisyyden muutos vuodesta 1980 vuoteen 1994, ja kuvattiin korkeakoulututkimuksen suorittaneiden osuuden muutoksen alueellista dynamiikkaa (Vaattovaara, s. 109–120). Keskeinen havainto

oli, että pääkaupunkiseutu oli jo vuonna 1994 eriytyvässä sosiaalisesti, mutta huono-osaisuuden jakautuminen oli pisteittäistä. Laaja-alaisen polarisaation sijaan seudulta löytyi ”köyhyystaskuja” (Vaattovaara, s. 143; niihin johtavista mikrotason valikoivista prosesseista ks. Piirainen, 1993, s. 206–207). Vaurauden ulottuvuus jaotteli pääkaupunkiseutua voimakkaasti, mutta myös vähävaraisilta alueilta, kuten Jakomäestä, Mellunkylästä ja Kontulasta, löytyi kirjavuutta, varakkaampia tihentymiä. Pääkaupunkiseudun reuna-alueet piirtyivät matalan koulutustason alueiksi. Tutkimuksessa kuvattiin sosiaaliselta rakenteeltaan erilaisia asuinalueita. Keskiluokkaisille lapsiperheille ominaista oli asuminen joko pientaloalueella tai ”betonilähiöissä”. (Vaattovaara, s. 139–141.) Lähiöt eivät siis vielä tässä tutkimuksessa näyttäneet huono-osaisuuden keskittyminä.

Väitöskirjaa on seurannut sarja Matti Kortteisen ja Mari Vaattovaaran yhdessä kirjoittamia pääkaupunkiseudun alueellisen eriytymisen seuranta tutkimuksia. Niissä on osoitettu huono-osaisuuden klusterien sijaintien melko suuri pysyvyys, ilmiön spatiaalinen laajeneminen 1990-luvun alun jälkeen ja samalla ”huono-osaisissa ruuduissa” asuvien kotitalouksien määrän kasvu. Artikkelissa ”Segregaation aika” (Kortteinen & Vaattovaara, 2015) todetaan, että edelleen sosioekonomisesti mosaiikkimaisella pääkaupunkiseudulla huono-osaisuuden ydinalueet keskittyvät Helsinkiin ja ”Helsingin sisällä noin neljä viidesosaa niistä paikantuu itäisen suuralueen sisälle tai liepeille”, mikä ”ratkaisevasti hallitsee huono-osaisuuden alueellista sijoittumista kuvaavia kartoja” (Kortteinen & Vaattovaara, s. 569). Tuolla alueella jo 41 prosenttia asukkaista asui ruuduilla, joita leimasi huono-osaisuuden kasautuneisuus (Kortteinen & Vaattovaara, s. 567). Analyysissään Kortteinen ja Vaattovaara tosin käyttivät niin laveja muuttujia, että niiden perusteella ”huono-osaiseksi” nimeäminen on melko raju yleistys.¹ Pidemmän aikavälin riskinä Kortteinen ja Vaattovaara ovat pitäneet sosiaalisen järjestyksen rappiota ja hyvinvointierojen kasvua, jotka kyseenalaistavat yhteiskunnalliset ihanteet. ”On myös syytä kysyä, missä määrin tältä alustalta on syntymässä jonkinlaisia paikallisia köyhyyskulttuureita, kuinka nämä mahdollisesti eriytyvät laatunsa osalta ja millainen yhteys näillä mahdollisesti on paikallisen sosiaalisen järjestyksen syntyyn tai ympäristön asuttavuuteen”, Kortteinen ja Vaattovaara (s. 571) kirjoittavat.

1 Mittareina olivat asuntokuntien mediaanitulot, työllisyysaste ja työllisten korkeakoulutusaste ruuduittain niin, että mukana olivat alimpaan kvintiiliin kuuluvat ruudut. *Huono-osaiseksi* luokittelun kannalta varsinkin kotitalouksien osuus tulojen tai korkeakoulutettujen alimmassa viidenneksessä ovat tulkinnallisesti epämääräisiä mittareita. Esimerkiksi tulonsaajien alimpaan viidennekseseen kuuluu myös työssäkäyviä pienituloisia, mitä ei pidetä yhteiskunnallisena ongelmana, kuten ei myöskään ”vain” keskiasteen koulutuksen suorittamista. Huono-osaisuuden tai sen riskin arvioinnin kannalta tulkinnallisesti selkeämpiä mittareita olisivat esimerkiksi koulutustason osalta osuus vain perusasteen suorittaneista nuoremmista ikäluokissa ja tuloköyhyyden osalta toimeentulotukea saavien kotitalouksien osuus tai alimpaan tulodesiiliin kuuluvat.

Myös *Jarkko Rasinkangas* (2013) esitti Turun kaupunkiseudun alueellista eriytymistä koskevassa sosiaalipolitiikan väitöskirjassaan yhden eriytymisen keskeisen piirteen olleen, että tietyt lähiöalueet olivat jääneet sivuun yleisestä kehityksestä ja sosiaalisesti heikkoon asemaan. Rasinkangas ei kuitenkaan tulkinnut, että Turun seudulla kokonaiset alueet olisivat olleet taantumiskierteessä, vaan että kyse olisi ollut edelleen pikemminkin alueellisista köyhyystaskuista. Niin ikään *Antti Kurvinen* (2018, s. 28–31), joka operoi samoilla muuttujilla kuin *Kortteinen* ja *Vaattovaara* (2015), todensi alueellisen eriytymisen kasvaneen pääkaupunkiseudulla, Tampereella ja Turussa vuosien 2000 ja 2012 välillä.

Havainnot voimakkaammasta eriytymisestä ovat poikineet lukuisia tutkimuksia, joissa on tarkasteltu siihen vaikuttavien tekijöiden dynamiikkaa, esimerkiksi etnistä eriytymistä (*Vilkama*, 2011), asukkaiden kokemuksia ja toiveita (*Dhalmann*, 2011), valikoivaa muuttoliikettä (*Vilkama*, 2011), koulujen roolia (*Bernelius*, 2013) sekä kaupunki- ja kiinteistökehityksen vaikutuksia (*Kurvinen*, 2018). Erityistä huolta on kannettu lähiöiden väestörakenteen kehityksestä ja huono-osaisuuden kasautumisesta (esim. *Stjernberg*, 2019).

Katja Vilkama (2011) tutki maantieteen väitöskirjassa kantaväestön ja maahanmuuttajataustaisten asukkaiden alueellista eriytymistä näiden ryhmien muuttoliikkeen seurauksena 2000-luvun ensimmäisenä vuosikymmenenä. *Vilkama* havaitsi, että asuinalueiden etninen eriytyminen oli vahvistunut 2000-luvun kuluessa, kun pääkaupunkiseudun itäisiin ja koillisiin osiin sekä päärajojen varsille, myös Espooseen ja Vantaalle, oli syntynyt maahanmuuttajakeskittymiä, kun taas esimerkiksi seudun pohjois- ja luoteisosissa maahanmuuttajataustaisten asukkaiden määrä ja osuus olivat pienempiä. Keskittymät olivat syntyneet sekä maahanmuuttajataustaisten että kantaväestön valikoivan muuttoliikkeen seurauksena, kuitenkin niin, että kantaväestön muutto ei näyttäytynyt maahanmuuttajakeskittymien voimakkaana kartteluna (*Vilkama*, s. 180). Keskittymät sijoittuivat vuokra-asuntovaltaisille alueille, joissa tulotaso oli alhainen (*Vilkama*, s. 194). Käytännössä keskittymät sijaitsivat em. paikkaluonnehdintojen mukaisissa lähiöissä.

Hanna Dhalmann (2011) tarkasteli niin ikään maantieteen väitöstutkimuksessa etnistä eriytymistä, mutta asukkaiden näkökulmasta. Hän tutki Tampereen Hervannassa ja pääkaupunkiseudulla asuvien, Somaliasta ja Venäjältä tulleiden, maahanmuuttajien asumistoiveita, -kokemuksia ja -valintoja suhteessa etniseen erilaistumiseen. *Dhalmann* (s. 86–88) havaitsi, että oman etnisen ryhmän lähellä asuminen oli suomensomaleille tärkeä osa yhteisöllistä elämäntapaa, joskin sen merkitys vähentyi vuosien myötä. Kaikkiaan somalien toive oli monikulttuurinen asuinalue, jossa olisi kanssakäymistä

kantäväestön kanssa, mutta ei tarvitsisi kokea rasismien uhkaa (Dhalmann, s. 70–71). Myös venäläisille sukulaissuhteet ja kontaktit muihin venäläistaustaisiin olivat tärkeitä, mutta etnisen yhteisön läheisyys tai liittyminen asuinalueeseen ei ollut olennaista ja ryhmytyymiseen vaikuttivat muutkin tekijät, kuten sosioekonominen asema (Dhalmann, s. 84–87).

Venla Bernelius (2013) tutki maantieteen väitöskirjassa eriytyviä kaupunkikouluja. Hän tarkasteli Helsingin peruskoulujen oppilaspohtjien eroja, perheiden kouluvalintoja ja oppimistuloksiin liittyviä aluevaikutuksia osana eriytymiskehitystä. Tulos oli, että asuinalueiden kehityskulut vaikuttivat koulujen toimintaedellytyksiin ja oppimistuloksiin, ”koko koulun oppimisympäristöön ja pedagogiseen eetokseen” (Bernelius, s. 81), erityisesti koulun oppilaspohtjan valikoitumisen kautta. Koulujen maine taas osaltaan vaikutti lapsiperheiden kouluvalintoihin ja muuttopäätöksiin. Alueellisen eriytymisen kielteiset vaikutukset ja koulujen toimintaympäristöjen haasteet paikantuivat niille Helsingin alueille, joissa väestön sosioekonominen asema oli suhteellisesti heikoin. Alueita ei nimetty tai paikannettu kartoin. Bernelius kollegoinea on jatkanut koulujen ja alueiden maineiden yhteen kietoutuvan eriytymiskehityksen tarkastelua myös myöhemmissä tutkimuksissa (esim. Bernelius & Viikama, 2019; Bernelius ym., 2021). Niissä mielenkiinto on kohdistunut erityisesti huonosaasiin asuinalueisiin, ja lähiökoulut ovat olleet tutkimuksen keskiössä.

Mats Stjernberg (2019) tarkasteli maantieteen väitöstutkimuksessa koko Suomen 1960- ja 1970-luvuilla rakennettujen lähiöiden ominaispiirteitä sekä sosioekonomisia ja demografisia muutoksia vuosien 1990 ja 2010 välillä. Paikkatietopohjaisen lähestymistavan avulla Stjernberg ensin tunnisti ja laski Suomen lähiöt, ja sitten tarkasteli niiden kehitystä väestöltään kasvavilla, vakaila ja taantuvilla seuduilla. Stjernbergin mukaan lähiöiden sosioekonominen kehitys oli ollut epäedullista vuoden 1990 jälkeen ja niiden vetovoima oli heikentynyt tarkasteluajanjaksona. Lähiöitä oli kuitenkin paljon ja erilaisia, joten lähiöiden – samoin kuin niitä ympäröivien seutujen – kehityspolut vaihtelivat. Suomessa oli myös monia lähiöitä, joiden sosioekonominen asema oli hyvä. Yleisesti ottaen lähiöiden kehityksestä, sosioekonomisen aseman heikentymisestä ja demografisista muutoksista oli kuitenkin Stjernbergin mukaan syytä kantaa huolta.

Kotimaisen segregaatiotutkimuksen tapa lähinnä kuvailla segregaatiota on herättänyt kritiikkiä. *Mika Hyötyläinen* (2019) suomi yhteiskuntapolitiikan väitöskirjassaan, etenkin yhdessä siihen kuuluvassa artikkelissa (2016), suomalaista 2000-luvun segregaatiotutkimusta teorian köyhydestä ja kehäpäätelmistä. Hyötyläinen väitti, että monet tutkimukset sisälsivät vahvoja oletuksia eriytymisestä itseään vahvistavana kehänä, asuinpreferenssien ja muutto-

liikkeen suoraviivaisista vaikutuksista ja naapurustoeffektistä ("köyhyyden kulttuurista") (ks. Hyötyläinen, 2016, runsain esimerkein). Hyötyläisen mukaan suuri puute oli, että tutkimukset eivät huomioineet eriarvoisuuden syntymekanismeja, mikä johti helposti moralisoivaan näkemykseen, jossa köyhiä syytettiin heidän omasta köyhyydestään. Segregaatio on kuitenkin seurausta eriarvoisista mahdollisuuksista tehdä asumisvalintoja; heikoimmassa asemassa olevat ihmiset joutuvat usein hyväksymään asunnon huonoimpana pidetystä osasta asuntokantaa. Hyötyläisen (2019) näkökulmasta varsinainen ongelma on pikemminkin elinmahdollisuuksiin liittyvä eriarvoisuus, ja siihen liittyen rakennetun ympäristön epätasainen kehitys, joka on johtanut ja johtaa edelleen epätasa-arvoiseen kaupunkirakenteeseen.

Rakennetun ympäristön kehityksen vaikutus asuntojen hintoihin ja alueiden sosioekonomisen statuksen dynamiikkaan oli aihe *Antti Kurvisen* (2018) kiinteistötalouden väitöskirjassa. Eriytymisprosessin kannalta keskeinen tulos oli, että se minkälaisia uusia asuntoja paikkatietoaineistosta eroteltuihin havaintoruutuihin oli rakennettu, oli yhteydessä niiden sosioekonomisen statuksen kehitykseen. Eroja oli sekä talotyypin että hallintasuhteiden (omistusasuminen, vuokra-asuminen vai ARA-vuokra-asuminen) välillä (Kurvinen, s. 31–35). Tutkimuksen analyysit koskivat pääkaupunkiseutua, Tampereä ja Turkuä.

Median lähiokuva

Median lähiokuva eli se, miten mediajulkisuus on eri aikoina merkityksellistännyt lähiön, on ollut toistaiseksi vain yhden väitöstyön (Roivainen, 1999) varsinainen aihe. Lisäksi aihetta on käsitelty toisen väitöskirjan yhdessä luvussa (Junnilainen, 2019), jota koskevat tulokset on nostettu myös tähän, vaikka väitöskirja esitellään yleisemmin vasta seuraavassa osiossa. Tutkimukset perustuvat diskurssien erotteluihin sanomalehtiaineistoista.

Irene Roivaisen (1999) sosiaalityön väitöskirjan tavoite oli lisätä ymmärrystä lähiön historiallisesti, kulttuurisesti ja sosiaalisesti tuotetusta luonteesta. Aineistona käytettiin Helsingin Sanomien lähiöitä koskevia kirjoituksia vuosilta 1955–1993. Tulos oli, että lähiö oli kategorisoitunut pääasiassa ongelma-keskeisesti Helsingin Sanomien kirjoittelussa 1960-luvun lopulta alkaen. Sitä vanhemmissa kirjoituksissa (1955–1967) lähiö näyttäytyi "modernin, kaupunkimaisen elämäntavan lupauksena, uljaana uutena asumalähiönä" (Roivainen, s. 130). Tuosta vanhemmasta asumalähiökirjoittelusta Roivainen oli erottanut kolme kronologiseen tarkasteluun perustuvaa teemaa: "uusi integroituu vanhaan", "aluerakentaminen alkaa" ja "lähiö arkipäiväistyy". Myöhemmästä lähiökirjoittelusta Roivainen konstruoi kolme temaattista kokonaisuutta,

lähiön fyysisenä, sosiaalisena ja toiminnallisena kategoriana. Näiden kaikkien suhteen lähiö kategorisoitui ongelmaksi: se näyttäytyi rumasti rakennettuna, sosiaalisesti köyhänä ja toiminnallisesti virikkeettömänä. (Roivainen, s. 130–131.) Vasta 1990-luvun puolella ongelmakuvausten rinnalle oli ilmaantunut kirjoitustyyppi, jonka Roivainen nimesi kotiseutuistumisdiskurssiksi: ”Kotiseutuistaminen tuotti lähiöille niiden paikallisen identiteetin. Ne eivät enää olleet ’lähiöitä’, vaan asuinpaikkoja ja kaupunginosia, joilla oli nimi” (Roivainen, s. 109). Johtopäätöksensä Roivainen kuitenkin esitti, että mediajulkisuus oli kulttuurisesti syrjäyttämällä ”lähiöistänyt” lähiön, siis tehnyt siitä toiseuden paikan.

Sanomalehtien kirjoittelu ja mediadiskurssin ajallinen muutos oli yhden luvun aihe myös pääosin asukasnäkökulmaa analysoineessa *Lotta Junnilaisen* (2019) tutkimuksessa. Kahden suuren päivälehdien kirjoituksia vuosilta 1965–2016 analysoitiin kahden tutkimuksen kohteena olleen lähiön osalta. Junnilaisen kiinnostus media-aineistoa kohtaan oli herännyt, kun tutkittujen lähiöiden asukkaat viittasivat puheessaan toistuvasti median alueista luomaan kielteiseen kuvaan. (Junnilainen, s. 291–294.) Tulos oli, että alueita koskevat kirjoitukset käsitelivät niin puuttuvia palveluita kuin sosiaalisen elämän ongelmia. 1970-luvun kirjoituksissa nostettiin esiin esimerkiksi alimitoitettut koulut sekä päiväkotipaikkojen ja kouluikäisten toimintamahdollisuuksien puute. Artikkeleissa haastateltiin muun muassa asukkaita ja koulun edustajia. Asukkaat toivat lehtikirjoituksissa esiin tyytymättömyyttään palveluihin, esimerkiksi koulujen oloihin. Sosiaalinen elämä määrittyi sanomalehtiaineiston perusteella alueiden ongelmaksi 1970-luvulta alkaen. Junnilainen viittasi esimerkiksi asukkaiden epäsiisteydestä, vapaa-ajanviettomahdollisuuksien puutteesta ja nuorten päihdeongelmista kertoviin lehtikirjoituksiin. Ymmärrys lähiöistä työväenluokan alueina muuttui vuosien kuluessa käsitykseksi ongelmalähiöstä, kun alueiden puutteiden sijaan huomio kohdistui kirjoituksissa siihen, millaisia puutteita ja ongelmia alueiden asukkailla on. Toisaalta alueiden uutisoitiin 1980-luvulla rauhoittuneen, ja 1990-luvulta lähtien niiden kirjoitettiin olevan mainettaan parempia. (Junnilainen, s. 55–70.) Ongelmalähiön lisäksi kirjoituksissa rakennettiin kuvaa yhteisöllisestä kylästä ja nostettiin esiin myönteisiä asioita, mutta tarinoissa oli Junnilaisen (s. 69–70) mukaan kuitenkin usein ”jokin pieni mutta”, joka muistutti alueen ongelmista.

Elämä ja osallisuus lähiöissä

Yksi seuraus tieteellisessä ja julkisessa keskustelussa lähiöihin liitetyistä eriytymishuolista on ollut, että myös lähiöiden elämää sisältä päin analysoineet tutkimukset ovat valtaosin kohdistuneet tilastollisesti sosioekonomisesti

huono-osaisiksi tiedettyihin alueisiin, ja huomattava osa lisäksi niiden tavalla tai toisella haavoittuviksi miellettyihin asukkaisiin. Tutkimuskohde on ollut tietty lähiö tai lähiöt (Seppänen, 2001; Junnilainen, 2019), lähiöt aluetyypinä (Kempainen, 2017) sekä sosiaalisina ryhminä työttömät (Vuolteenaho, 2001), vähävaraiset yksinhuoltajaäidit (Krok, 2009) ja nuoret (Ollila, 2008; Turtiainen, 2020). Useissa tutkimuksissa on oltu tietoisia lähiöiden ”kurjistumisdiskurssista” ja kriittisiä sitä kohtaan. Sitä vastaan on asetettu aktiivisina toimijoina eläkeläisiä (Wallin, 2019) ja maahanmuuttajayrittäjiä (Hewidy, 2022). Yhdessä tutkimuksessa lähiöitä käsiteltiin esikaupunkimaisena asumisena ilman minkäänlaista ongelmakemistystä (Virtanen, 2000).

Teeman tutkimusasetelmissa painottuu kvalitatiivinen tutkimusote (pl. Kempainen, 2017), jonka keskeisenä aineistona on etenkin haastattelut, mutta muutamit tutkimukset perustuvat myös kyselyaineistoihin (esim. Seppänen, 2001; Virtanen, 2000; Kempainen, 2017). Nuoria tutkineet ovat tuoneet esiin heidän omaa ääntään esimerkiksi ainekirjoituksin (Ollila, 2008; Turtiainen, 2020). Suuri osa tutkimuksista on monimenetelmäisiä vähintään siten, että asetelmaa pohjustetaan tilastoin.

Marjaana Seppänen (2001) tarkasteli sosiaalityön väitöskirjassaan alueellisen eriytymisen merkitystä ja roolia asukkaiden arkielämässä, asukkaiden näkökulmasta. Tutkimuksen kohde, Liipolan lähiö Lahdessa, oli valittu sen huonon maineen vuoksi. Tutkimuksessa selvitettiin, miten asukkaat käyttivät asuinaluettaan ja minkälaisena he sen kokivat sekä mihin asukkaiden sosiaaliset suhteet ja harrastukset sijoittuivat. Asuinalueen sosiaalinen merkitys määriteltiin tutkimuksessa osallisuudeksi tai osattomuudeksi paikasta tai sosiaalisista suhteista. (Seppänen, s. 62–65.) Suomalaisittain huono-osaisena pidetty lähiö ei kuitenkaan muistuttanut kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa kuvattuja syrjäytyneitä alueita. Laaja työttömyys näkyi toimeentulon niukkuutena, mutta myös vailla työtä olevat liipolalaiset arvostivat työntekoa. Katujuopottelu oli Liipolassa näkyvää, mutta asukkaat paheksuivat sitä, eikä Seppänen havainnut tutkimuksessaan merkkejä muidenkaan epäsosiaalisten roolimallien leviämisestä. Kyselyvastauksiin segregatiokehitys heijastui Seppäsen mukaan siten, että resurssivahvat asukkaat olivat alueeseen suhteellisesti tyytymättömämpiä ja periaatteessa halukkaita muuttamaan sieltä pois. Samaan aikaan suuri osa asukkaista oli tulevaisuuden suhteen toiveikkaita. He huomioivat esimerkiksi, että kaupunki oli kasvanut Liipolaa kohti ja palvelut sekä liikenneyhteydet olivat parantuneet. (Seppänen, s. 192–193.) Vaikka työttömyysluvut olivat pysyneet laman jälkeen korkeina ja alueen leimautuminen ulkopuolisten silmissä oli asukkaiden tiedossa, Seppänen (s. 193) ei havainnut ”vieraantumista paikasta”, eli sitä etteivät asukkaat

kokisi osallisuutta alueeseen, eikä ”paikallisen solidaarisuuden rapautumista”. Huolestuttavista kehityskuluistakin huolimatta asukkaat olivat tyytyväisiä asumiseensa ja arvostivat aluetta, esimerkiksi luonnonläheisyyttä, mutta myös hyviä yhteyksiä Lahden keskusta. Liipolalaiset pitivät yhteyttä naapureihinsa, mutta heidän sosiaaliset suhteensa eivät rajoittuneet tai edes painottuneet kaupunginosaan, eivät edes työttömien keskuudessa.

Huomattavasti uudempi *Lotta Junnilaisen* (2019) sosiologian väitöstutkimus tarkasteli sosiaalista elämää paikoissa, jotka oli alun perin rakennettu työväenluokkaisille perheille, mutta jotka olivat ”yhteiskunnallisten muutosten myötä muuttuneet eriarvoisuuden tiivistymiksi” (Junnilainen, s. 13). Analyysissä Junnilainen hyödynsi luokan käsitettä ja pyrki sen avulla ymmärtämään paremmin eriarvoisuuden muotoutumista, johon voi kuulua mahdollisuuksien epätasa-arvon lisäksi myös asuinpaikkaan liittyvä stigmatisaatio (Junnilainen, s. 41–43). 1980-luvun elämäntapatutkimuksen perinteeseen kiinnittyvä työ perustui etnografiseen tutkimukseen kahden suuren suomalaisen kaupunkikeskuksen ulkopuolella sijaitsevassa lähiössä. Junnilainen tarkasteli paikkoihin kiinnittyvää elämää sosiaalisina ja kulttuurisina käytäntöinä. Tavoitteena oli tarjota työkaluja, joiden avulla voi ymmärtää yhteisöllisyyttä ja sosiaalisen elämän rakentumista alueilla, joita leimaa eriarvoisuus. (Junnilainen, s. 10–15.) Heikkojen ja vahvojen siteiden lisäksi Junnilainen tunnisti tutkimuksessaan erityisiä sosiaalisten suhteiden muotoja, joihin eriarvoisuuden tiivistyminen heijastui. Tällaisia olivat muun muassa väliaikaiset siteet, jotka olivat selviytymisen kannalta tärkeitä, mutta kestoltaan lyhyitä, sekä fiktiiviset sukulaisuussuhteet ja toistuvat kohtaamiset esimerkiksi kaupassa tai asukastiloissa (Junnilainen, s. 273–274). Paikallisessa elämässä olivat läsnä paikkoihin kytkeytyvät ja moraaliset eronteot erilaisina pidettyjen sosiaalisten ryhmien kanssa omalla asuinalueella, mutta myös eronteot kuviteltuihin ”toisiin”, muualla asuviin. Yhtä lailla asukkailla oli kuvitelmia siitä, mitä muualla asuvat heistä ajattelivat. (Junnilainen, s. 275–276.) ”Lähiökylä” ei perustunut siihen, että kaikki asukkaat tuntevat toisensa, vaan urbaanin eriarvoisuuden oloissa muotoutuneelle ymmärrykselle lähiön asukkaiden välisestä samanarvoisuudesta (Junnilainen, s. 278–279). Yksi Junnilaisen tutkimuksen keskeisistä teemoista oli yhteisöllisyyden paradoksi. Sillä hän tarkoitti ulkopuolisten, usein kaupungin hallintoa edustavien tahojen tarvetta tehdä yhteisöllisempiä alueista, jotka asukkaiden mielestä olivat jo sitä. Paradoksi syntyi siitä, etteivät nämä ulkopuoliset tunnistanee lähiöiden sosiaaliin käytäntöihin kytkeytyvää yhteisöllisyyttä, eikä alueiden omaehtoinen yhteisöllisyys edustanut ulkopuolisten silmissä tavoiteltavaa yhteisöllisyyttä. (Junnilainen, s. 284–289.) ”Yhteisöllistäminen” näyttäytyikin Junnilaisen tutkimuksessa luokan

tekemisen mekanismina, kun ulkopuoliset tahot pyrkivät määrittelemään ”oikeanlaisen” yhteisöllisyyden.

Teemu Kemppaisen (2017) sosiologian väitöstudkimus tarkasteli sosiaalisen epäjärjestyksen havaintoja ja kokemista asukkaiden näkökulmasta erilaisilla asuinalueilla. Tutkimuksessa kysyttiin, eroavatko 1960- ja 1970-luvuilla rakennetut lähiöt muista asuinalueista sosiaalisen epäjärjestyksen suhteen ja selittääkö asuinalueen sosioekonominen huono-osaisuus mahdollisia eroja alueiden välillä (Kemppainen, s. 89.) Tulos oli, että sosiaalisen epäjärjestyksen taso oli Helsingin seudun lähiöissä hieman korkeampi kuin muilla kerrostaloalueilla, kun taas pientaloalueilla havaittiin vähiten sosiaalista epäjärjestyksiä. Lisäksi hän havaitsi, että sosioekonominen huono-osaisuus, järjestyshäiriöt, asuminen metro- tai juna-aseman läheisyydessä sekä kunnalliset vuokratilat altistavat turvattomuuden kokemiselle. Koko Suomen lähiöitä edustavaan otokseen perustuva havainto oli, että julkisen vuokra-asumisen osuuden kasvaessa myös kokemukset sosiaalisesta epäjärjestyksestä lisääntyivät, minkä nähtiin tukevan sosiaalisen sekoittamisen politiikkaa (Kemppainen, s. 94). Pohdinnoissaan Kemppainen totesi, että lähiöiden tilanne näytti heikolta verrattuna sekä korkeamman statusarvon omaaviin pientaloalueisiin että kantakaupunkiin. Lähiöiden kehitys riippui kuitenkin hänen mukaansa laajemmista alueellisista kehityskuluista ja siksi sitä oli vaikea ennustaa. Lähiöt eivät näyttäneet yhtenäisenä ryhmänä, vaan moninaisina. (Kemppainen, s. 93–94.)

Jani Vuolteenahon (2001) maantieteen väitöskirjassa, jonka aihe olivat oululaisten työttömien tilalliset käytännöt, stereotypia lähiöstä erityisenä syrjäytymisen paikkana oli yksi käsitelty tilallinen teema. Vuolteenaho (s. 50) otti kuitenkin etäisyyttä lähtökohtaan, ”suomalaisen betonilähiön kurjistumistarinaan”. Vuolteenahon (s. 51) mukaan ajatus ”työttömien lähiöstä” oli palvellut lama-Suomessa kulttuurisena pikakirjoituksena, syrjäytymisen tilarepresentaationa, jonka kautta laajemmalle ongelmalle oli annettu tunnistettavan toiseuden kasvot. Kuten Seppänen (2001) havaitsi Liipolassa, Vuolteenahon tulokset osoittivat, ettei välitön elinympäristö, ainakaan yksinomaan, jäsentänyt työttömien arkea, vaan heidän arjelleen merkitykselliset asiat ja käytännöt pakenivat ”kaupunginosajakojen ja -stereotyyppien tuolle puolen”, eikä kotilähiö näyttänyt työttömyystarinoissa muusta kaupungista tai maailmanmenosta eristettynä (Vuolteenaho, s. 70).

Suvi Krokkin (2009) sosiaaliryön väitöskirja kohdistui lähiössä asuvien vähävaraisten yksinhuoltajaäitien kokemuksiin arjesta. Tutkimusta motivoi, että nuo piirteet määritellään ”usein hallinnon ja järjestelmän näkökulmasta” ja ulkoapäin määriteltyinä ne näyttävät ”usein ongelmina” (Krok, s. 32). Krok

tarkasteli naisten arjen kokemusta viiden eri teeman avulla, jotka olivat äitiys, yksinhuoltajuus, köyhyys, asiakkuus ja lähiö. Krok nosti tutkimuksessaan esiin sekä naisten yhteisiä että heidän omista henkilöhistorioistaan nousevia yksilöllisiä tapoja merkityksellistää asioita. Esimerkiksi tutkimukseen osallistuneilla yleinen ”oleminen palkkatöiden ulkopuolella ei merkityksellisty marginaalissa olemiseksi vaan hyväksi äitiydeksi” (Krok, s. 192). Lähiö näyttäytyi naisten käsityksissä monenlaisena ja esimerkiksi se, missä määrin tutkitut identifioituivat lähiöläisiksi vaihteli, samoin kuin halukkuus sitoutua paikallisyhteisöön (Krok, s. 165–174). Yhteistä kuitenkin oli, ettei lähiöasuminen merkityksellistynyt osattomuuden kokemukseksi. Keskeistä oli koti ja kotiäitiys, mikä määritteli myös suhdetta lähiöasumiseen. (Krok, s. 175.)

Anne Ollilan (2008) yhteiskuntatieteiden alan väitöskirjan aiheena oli yhdeksäsluokkalaisten nuorten tulevaisuuskuvat Lapissa ja Itä-Helsingin sosioekonomisesti heikko-osaisilla asuinalueilla. Ollilan (s. 13) näkemyksen mukaan heikko-osaisessa lähiössä tai tyhjenevällä kotipaikkakunnalla asuvalle nuorelle keskustelu yhteiskunnan eriytymisestä ja polarisaatiosta on konkreettisesti läsnä. ”Marginaalipositio” tuleekin uudelleen tuotetuksi myös nuorten omassa kerronnassa (Ollila, s. 196). Ollilan (s. 197) mukaan ”sen enempää Kittilä, Kemijärvi kuin Itä-Helsinkikään eivät näyttäydy hyvän elämän mahdollisuuden kannalta ideaalisina paikkoina, mutta eivät aivan mahdottominakaan”. Sen sijaan ”menestys kiinnittyy lähtemiseen” molemmissa, toisin sanoen ”muuttopuhe mahdollistaa oman tulevaisuuskuvan irrottamisen ja etäännyttämisen alueesta” (Ollila, s. 203).

Pirjo Turtiainen (2020) tutki sosiologian alan väitöskirjassa yhdeksäsluokkalaisten nuorten hyvinvointikäsitteitä ja hyvinvoinnin reunaehtoja sekä miten nuoret näkevät tulevaisuutensa. Tutkimus kohdistui kolmeen sosioekonomiselta rakenteeltaan erityyppiseen kantakaupungin ulkopuoliseen kerrostaloalueeseen 2000-luvun alun Helsingissä. Nuorten kuvauksissa asuinalueet näyttäytyivät sekä keskenään erilaisina että sisäisesti eriytyneinä. Resurssiltaan vahvalla alueella nuoret kirjoittivat omasta asuinalueestaan positiivisempaan sävyyn kuin kahdella muulla alueella, eikä sosiaaliin ongelmiin viitattu samaan tapaan kuin resurssiltaan heikolla ja keskiverolla alueella, jotka näyttäytyivät myös sisäisesti heterogeenisempina kuin vahva alue. (Turtiainen, s. 76–78.) Yksikään alue ei kuitenkaan vaikuttanut jäävän jälkeen muiden alueiden kehityksestä kaikilta osin (Turtiainen, s. 96). Eroista huolimatta nuorten käsitykset hyvinvoinnista, hyvästä elämästä ja hyvästä asuinympäristöstä olivat samankaltaisia kaikilla alueilla. Nuoret myös uskoivat omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa, arki näyttäytyi monipaikkaisena ja kaupungin mahdollisuudet vaikuttivat olevan nuorten ulottuvilla kaikilla alu-

eilla. Nuorten asuinaluekuvaukset sekä käsitykset hyvinvoinnista ja omista mahdollisuuksistaan maalasivat kuvaa maltillisesta erilaistumisesta, mutta segregatio näyttöytyi tulevaisuuden uhkana.

Pohdinnat kaupunkeihin perinteisesti liitettyjen sosiaalisten ongelmien siirtymisestä ajatuksellisesti yhä enemmän lähiöihin oli yksi aihe *Tuula Helneen* (2002) sosiaalipolitiikan väitöskirjassa syrjäytymisen diskursiivisesta tuottamisesta. Helne muistutti, että vaikka Suomessa syrjäytyminen on yleensä ymmärretty sosiaalisesti huono-osaisuudeksi, se on myös spatiaalinen ja symbolinen käsite. Helne (s. 173) arvioi, että ”lähiöasumiseen liittyy leimaavaa symboliikkaa, joka kyllä perustuu aitoihinkin spatiaaliin ja sosiaalisiin eroihin, mutta on vahvempaa kuin oikeastaan olisi aihetta”. Syrjäytymispuheella kuitenkin tehdään symbolisia eroja, joiden vaikutukset ihmisten elämään ovat leimaavuudessaan konkreettisia (Helne, s. 173).

Anna-Leena Riitaajan (2013) kasvatustieteen väitöskirja pureutui kriittisesti toiseuttamisen prosesseihin peruskoulujen opetussuunnitelmassa ja kahdessa helsinkiläisessä alakoulussa, joista toinen sijaitsi lähiössä. Riitaaja havaitsi, että oppilaita koskevat erot järjestyivät opetussuunnitelmassa ja koulun diskursiivisissa käytännöissä normaalin ja epänormaalin väliselle jatkumolle. Normaalisti yksilöiksi tuotettiin valkoihoinen suomalainen, suomenkielinen, keskiluokkainen, kahden vanhemman heteroperheessä asuva, sekulaari luterilainen sekä normaalille oppilaille asetettujen tavoitteiden mukaan etenevä ja käyttäytyvä, tytöksi tai pojaksi nimetty oppilas. Normaalista tosin ei yleensä eksplisiittisesti nimetty, vaan se tuli tuotetuksi epänormaalin kautta. (Riitaaja, s. 349–350.) Koulujen diskursiivisissa käytännöissä tuotettiin myös lähiöoppilain ja lähiövanhemman konstruktioita. Tällainen oppilas tai vanhempi oli ei-keskiluokkainen ja usein myös ei-valkoihoinen ja katsomukseltaan ei-moderni. Oletuksien taustalla olivat tilastolliset erot alueiden väestöprofiilissa, jotka tulivat tulkituiksi ennustuksiksi siitä mitä jokin on (Riitaaja, s. 274–277). Oleellista ei ollut lopulta alue, vaan juuri asukkaisiin liitetyt erottelut ja mielikuvat. Koulun tehtävänä oli muiden yhteiskunnallisten toimijoiden ohella löytää keinoja, joiden avulla lähiöoppilas ”pelastetaan” kansalaisuuteen ja ”parempaan elämään” (Riitaaja, s. 361). Riitaaja arvioi tutkimuskoulujensa toimintakulttuurin rakentuneen sen pohjalle, katsottiinko koulussa opiskelevan lähiöoppilaita vai ei. Lähiössä sijaitsevan koulun tehtävänä pidettiin korjaavien toimenpiteiden kehittämistä, kun taas valkoisen ja keskiluokkaisen asuinalueen koulussa lähtökohtana oli oppilaiden taitojen kehittäminen edelleen ja vastaaminen vanhempien odotuksiin. (Riitaaja, s. 361.) Mikäli oppilas ei käyttäytynyt pessimististen odotusten mukaisesti, hän lakkasi olemasta

”lähiöoppilas”, minkä vuoksi kyseiseen ryhmään kategorisoidut eivät koskaan olleet menestyjien joukossa (Riitaoja, s. 288).

Tyystin toisenlaista lähestymistapaa edusti *Anne Virtasen* (2000) maantieteen väitös. Virtanen (s. 87) tutki elettyä ja koettua kaupunkia ”fyysisen ympäristön ja mielenmaisemien kokonaisuutena” neljässä eri aikoina rakennetussa ja maineeltaan erilaisessa turkulaisessa lähiössä (Vasaramäki, Uittamo, Varissuo ja Majakkaranta). Tutkimuksessa näitä alueita käsiteltiin esimerkkeinä esikaupunkimaisesta asumisesta (Virtanen, s. 43), kehystämättä analyysiä juuri lainkaan lähiötutkimuksella ja olettamatta alueisiin liittyviä ongelmia. Myös Virtasen (s. 197) tutkimuksen keskeisiin tuloksiin kuului, että lähiöiden asukkaiden kaupunki tai tulkinnat siitä eivät rajoitu välittömään elinympäristöön, vaan ”kaupunkeja eletään, tulkitaan ja koetaan laajempina kokonaisuuksina”. Virtanen (s. 197–198) kuitenkin tulkitsee, että asuinpaikan olemuksella on keskeinen merkitys paikkatulkinnassa. Samojen alueiden asukkaat jakoivat monia merkityksiä alueistaan. Näissä liikuttiin, ainakin tulkinnallisesti, varsin ylätasolla, kun piirteitä olivat mm. meren- tai luonnonläheisyys, rakennuskannan piirteet, rauhallisuus, hyvät tai huonot palvelut tai liikenneyhdytydet – vaihtelevin yhdistelmin. Alueittain jaetut kehittämissuhteet taas koskivat rauhattomuuden poistamista, rakennetun ympäristön värikyyden tai kasvillisuuden lisäämistä, rakennetun luonnon kehittämistä tai palveluiden parantamista – jälleen vaihtelevin yhdistelmin (Virtanen, s. 201–202). Virtasen (s. 198) mukaan paikkatulkintoja ja -puheita ohjasivat nimenomaan sijaintipaikan ominaisuudet, eivät alueen asukkaiden sosiaalisten taustojen erot. Omien kokemusten lisäksi merkityksellistämiseen vaikuttivat kuitenkin myös median välittämä ja toisilta kuultu tieto, tilan ”opitut merkitykset” tai ”näkemisen tavat” (Virtanen, s. 199). Tässä mielessä kaupunki kokonaisuudessaan tai sen yksittäiset paikat, kuten erilaiset lähiöt, ei ollut vain ”olemisen ja toimimisen kenttä”, vaan myös ”symbolimerkityksillä ladattua ympäristöä ja tuntemusten rakennetta” (Virtanen, s. 199).

Antti Wallinin (2019) sosiologian väitöskirja keskittyi tutkimaan eläkeläisten sosiaalisen toiminnan merkitystä kaupunkitilan tuottamisessa, minkä pohjana toimi lefebvreläinen näkemys ihmislähtöisen ja eletyn toiminnan tärkeydestä. Yksi tarkastelluista kaupunkitilan tasoista oli asuinalue, täsmällisemmin 1970-luvulla rakennettu Porin Sampolan lähiö, jossa ikääntyvien osuus väestöstä oli huomattavan suuri. Tutkimuksessa korostui asukkaiden, etenkin tutkittujen eläkeläisnaisten aktiivinen toimijuus. Heidän tilalliset käytäntönsä ja kollektiivinen toimintansa johtivat tilan haltuunottoon, minkä seurauksena Sampolan eläkeläisnaiset kokivat lähiön palvelevan erityisen hyvin juuri heitä. Asukaslähtöisellä kollektiivisella toiminnalla palveluiden

säilyttämiseksi ja sosiaalisten häiriöiden rajoittamiseksi oli huomattava vaikutus koettuun yhteenkuuluvuuteen ja turvallisuuden tunteeseen.

Aktiivisen toimijuuden ja rajoittavan toimintaympäristön ristiriitaan puolestaan pureutui *Hossam Hewidyn* (2022) yhdyskuntasuunnittelun väitöstudium maahanmuuttajataustaisista yrittäjistä uusina paikantekijöinä. Tutkimuskohde oli tiettyjen lähiöostareiden ja -keskusten (esim. Kontula, Malmi ja Puhos) elävöityminen uudenaikaisena kulutuksen ja sosiaalisuuden ympäristöinä. Hewidyn tutkimuksissa lähiö oli paikka, johon oli syntynyt uutta monikulttuurista sosiaalista elämää. Se oli elävöittänyt niiden julkisia tiloja tavalla, joka oli rikastanut palveluiden tarjontaa ja elämisympäristöjä koko kaupunkiseudulla. Hewidyn mukaan lähiöiden monikulttuurisuuteen oli suhtauduttu Helsingin kaupunkisuunnittelussa kuitenkin lähinnä etnisen eriytymisen ongelmana. Lähestymistavasta oli seurannut, ettei kaupunkiuudistuksen suunnittelussa osattu tunnistaa monikulttuurisuuden positiivisia vaikutuksia elävöitymiseen, eikä maahanmuuttajayrittäjiä osallistettu kaupungin yleisten periaatteiden mukaisesti. Helsingin hallinto ei kuitenkaan näyttäytynyt tutkimuksessa monoliittina: siinä missä kaupunkisuunnittelua vaivasi mahdollisuuksien hahmottamattomuus ja demokratiavaje, Helsingin matkailumarkkinointi oli innokkaasti nostanut kohdealueiden tunnettuutta.

Johtopäätökset ja keskustelu

Katsauksessamme olemme läpikäyneet suomalaista lähiötutkimusta viimeisen neljänkymmenen vuoden ajalta väitöskirjojen kautta. Lähiö on näyttäytynyt niissä historiallisten ja yhteiskunnallisten kehityskulkujen muovaamana, rakennettuna tai toiminnallisena ympäristönä, osana kaupunkirakennetta ja usein myös sosiaalisena verkostona. Lähiöitä on lähestytty niiden väestön sosioekonomisen rakenteen kautta, omakohtaisesti koettuna ja elettyinä, tai ulkopuolisten muodostamana kuvana. Katsauksessa esitellyssä jaossa neljään temaattiseen ryhmään on jonkin verran sukulaisuutta Roivaisen (1999) ”lähiötutkimuksen aaltojen” kanssa. Temaattisissa ryhmissä tutkimuksia on kuitenkin ilmestynyt myös limittäin, ei vain toinen toistaan seuraavina aaltoina.

Historiallisissa tutkimuksissa lähiöiden tarkastelu on kytkeytynyt ilmiönä etenkin rakennemuutokseen, suureen maaltamuuttoon ja kaupungistumiseen. Tutkimuksellinen huomio on kiinnittynyt niin suunnitteluperiaatteisiin ja rakentamiskäytäntöihin kuin myös lähiöiden sosiaaliseen elämään ja elämäntapojen muutoksiin uudenlaisessa asuinympäristössä (Hurme, 1991; Hankonen, 1994; Saarikangas, 2002; Kortteinen, 1982). Suunnitteluperiaatteiltaan suomalainen lähiö näyttäytyi kansainvälisten kaupunkisuunnitteluihanteiden kotimaisena sovelluksena (Hurme, 1991) ja toteutustavaltaan suurtuotanto-orga-

nisaation omiin tarpeisiinsa kehittämän suunnittelujärjestelmän tuloksena (Hankonen, 1994). Lähiöistyminen oli paitsi seurausta yhteiskunnan rakenne-
muutoksesta, mutta myös sen edellytys (Hankonen, 1994). Lähiöt modernisoivat
kaupunkitilan, vaikkakin hajakeskittyneesti, ja merkitsivät yleistä asuinolo-
suhteiden parantumista (Saarikangas, 2002). Elämäntavallisesti lähiö näyttäytyi
työläisyhdyskuntana, jossa elettiin perhekeskeistä ja privatisoitunutta elämää
toiminnallisesti köyhässä ympäristössä (Kortteinen, 1982). Hiljalleen lähiöistä
kehkeytyi yhdenlaisia urbaaneja kotiseutuja muiden joukossa (Roivainen, 1999;
Saarikangas, 2007). Näissä tutkimuksissa lähiöitä on käsitelty oman aikansa
tuotteina, huomioiden ne rakenteelliset tekijät, mukaan lukien kulttuuriset
murrokset, jotka ovat vaikuttaneet siihen minkälaisiksi lähiöt ovat kehitty-
neet ja minkälaisina ne on koettu.

2000-luvun sosiaalitieteellisissä ja maantieteellisissä tutkimuksissa lähi-
öitä on tarkasteltu leimallisesti alueellisen erilaistumisen ja huono-osaisuu-
den näkökulmista. Tutkimuksia on sävyttänyt huoli segregatiosta, jonka on
todettu ja pelätty voimistuvan. Huomio on kohdistettu yhtäältä alueellisen
ja etnisen eriytymisen prosesseihin, dynamiikkaan ja seurauksiin (Vaattovaara,
1998, Vilkama, 2011; Dhalmann, 2011; Bernelius, 2013; Stjernberg, 2019) ja toisaalta asukka-
iden kokemuksiin elämästä sosioekonomisin indikaattorein huono-osaisissa
lähiöissä (Seppänen, 2001; Vuolteenaho, 2001; Junnilainen, 2019). Näiden tutkimusten
ajallinen referenssi on tavanomaisesti 1990-luvun lama ja sitä seuranneet
nousukaudet, joiden aikana alueelliset erot ovat voimistuneet (esim. Stjernberg,
2017; Kortteinen & Vaattovaara, 2015; Kurvinen, 2018). Samalla ajanjaksolla myös ulko-
maalaistaustaisen väestön määrä on kasvanut. Maahanmuuttajakeskittymät
(ja ns. integraatiokysymykset) paikantuvat usein lähiöihin – mitä on lähestytty
sekä muuttoliikkeen (Vilkama, 2011) että maahanmuuttajien asumispreferenssien
(Dhalmann, 2011) näkökulmista. Erityisesti 2010-luvulta alkaen tutkimukselli-
nen mielenkiinto on kohdistunut myös koulujen oppilaiksi valikoitumisen
ja asuinalueiden eriytymisen vastavuoroiseen prosessiin, jonka haasteet pai-
kantuvat sosioekonomiselta rakenteeltaan heikoimmille alueille, (tiettyihin)
lähiöihin (Bernelius, 2013).

Sosiaalinen strafikaatio ja sen jonkinasteinen tilallistuminen, asuinaluei-
den erilaistuminen, on yksi kaupunkikehityksen peruspiirre. On enemmän ja
vähemmän haluttuja asuinalueita, joista ensimmäisiin vain resurssivauraat
kykenevät hakeutumaan ja vain jälkimmäiset ovat resurssiköyhien ulottu-
villa. Väliin jää tyypillisesti tukku alueita tältä väliltä – ja erilaisen tarjonnan,
erilaisten tukien sekä erilaisten valintoja ohjaavien mieltymysten sekoittava
vaikutus. Poliittisesti kiinnostus asuinalueiden eriytymiseen on kohdistu-
nut liki aina vain köyhyyden liiallisena pidettyyn keskittymiseen ja sen vai-

kutuksiin. Toisen maailmansodan jälkeen suomalaisessa yhteiskunnassa vallinneena ihanteena voi pitää, ettei absoluuttisesti huonoja alueita olisi lainkaan (ks. Allardt, 1992, s. 58).

Alueellisen erilaistumisen ja segregaaion tutkimus on eräänlaista kaupunkien kehityksen perustutkimusta. Toistuva ja spekuloiiva huolipuhe yhdistettynä kartografisiin esityksiin voi kuitenkin itsekin aiheuttaa alueiden stigmatisaatiota. Jos huono-osaisuutta kartoitetaan, sen luokitteluun käytettyjä muuttujia on tarpeen pohtia huolellisesti. Lisäksi olisi arvokasta kohdistaa asuinalueiden erilaistumisen tutkimusta rakenteellisiin syihin: miksi kaupungit kehittyvät kuten kehittyvät (Hyötyläinen, 2019). Esimerkiksi miten sosiaalinen stratifikaatio muuttuu ja heijastuu erilaisten kotitalouksien asuntomarkkina-asemaan, ja lopulta asuinalueiden erilaistumiseen ja eriytymiseen; tai minkälaista kaupunkia eri aikoina on rakennettu tai korjattu (tai oltu niin tekemättä) (vrt. Kurvinen, 2018), ja miten nämä seikat liittyvät yhteen.

Tutkimukset eivät argumentoi sen puolesta, että kokonainen kaupunginosa olisi nyky-Suomessa alueellistuneiden ongelmien oikea tilallinen jäsenyys tai yksikkö. Asukkaiden kokemuksiin ja käsityksiin perustuvat tutkimukset ovat torjuneet ajatukset köyhyyden kulttuurista tai irtautumisesta tavanomaisista ihanteista tai mahdollisuuksista erillisiksi saarekkeiksi (esim. Seppänen, 2001; Vuolteenaho, 2001). Osa on löytänyt sosioekonomisesti heikompien alueiden sosiaalisista käytännöistä vapauttavaa tuomitsemattomuutta ja toivoa (esim. Junnilainen, 2020) tai neutraalia erilaistumista (Wallin, 2019). Ei ole myöskään epätavallista, että tutkimus on lähtenyt hypoteettisesta ongelmasta, kuten sosiaalisten verkostojen puuttumisesta (Kortteinen, 1982) tai kantaväestön muutto- liikkeestä ”pakona” (Vilkama, 2011), mutta tulokset eivät ole tukeneet näkemystä tai ovat osoittaneet sen liian yksinkertaiseksi. Osa väitöskirjoista on myös suhtautunut kriittisesti huolidiskurssin yleisluonteiseen paikantamiseen lähioon (Vuolteenaho, 2001; Helne, 2000; Hyötyläinen, 2019) tai ottanut siitä etäisyyttä, pyrkien tuomaan toisen näkökulman (Virtanen, 2000; Wallin, 2019; Turtiainen, 2020).

Ehdotamme yleisluontoisen huolipuheen sijaan keskustelua alueiden, lähiöiden ja ei-lähiöiden – todennäköisesti vaihtelevista – täsmällisistä ongelmista ja mahdollisuuksista, sekä keinoista puuttua juuri niihin (mukaan lukien rakenteellisiin syihin). Tämä keskustelu voisi myös koskea sitä, missä määrin ilmiöt ovat tai eivät ole tilallisia, mikä on niiden relevantti mittakaava, ja ovatko ne ylipäättään lähiöspesifejä tai -tyypillisiä, eli onko ilmiön lähtökohtainen paikantaminen lähioon perusteltua. Esimerkiksi Pirjo Turtiaisen (2020) kolmea erityyppistä kantakaupungin ulkopuolista kerrostaloaluetta tarkastelleessa tutkimuksessa asuinalueella tai -ympäristöllä ei ollut juuri vaikutusta nuorten hyvinvointikäsitteisiin. Toki ”lähiö” voi olla myös diskur-

siivinen toiseuttamisen kategoria ilman suoranaista tilallista vastetta (Roivainen, 1999; Riitaoja, 2013). Huolien ohella olisi hyvä keskustella myös alueiden arvoista, esimerkiksi lähiluonnon tai uudistuvien kulttuuriympäristöjen merkityksestä. Elinympäristön suhteen järjellinen tavoite on edelleen – Allardtin (1992, s. 58) kiteytystä mukaillen – hyvän tason toteutuminen kaikkialla: jos siinä on puutteita, nekin lienevät täsmennettävissä.

Vanhempaa ja uudempaa lähiötutkimusta yhdistäviä teemoja ovat sosiaaliset verkostot, yhteisöllisyyden muodot ja osallisuus. Ilmiön jäsentäminen ja käsittely ovat muuttuneet vuosikymmenten saatossa. Jos varhainen keskustelu ja tutkimus nostivat esiin huolen sosiaalisten verkostojen puuttumisesta uudessa ympäristössä (Kortteinen, 1982), niin uusi tutkimus painottaa, ettei omaehtoista yhteisöllisyyttä välttämättä tunnusteta ja tunnusteta (Junnilainen, 2019; Asikainen, 2014; Hewidy, 2022). Tuore esimerkki on kaupunkisuunnittelun ja -kehittämisen sokeus monikulttuurisissa ostos- ja lähiökeskuksissa syntyneelle elävälle julkiselle tilalle (Hewidy, 2022). On myös todennettu, että lähiöiden(kin) asukkaiden sosiaaliset verkostot ovat sekä paikallisia että ei-paikallisia (Seppänen, 2001; Vuolteenaho, 2001; Dhalmann, 2011). Asukkaiden on myös havaittu viihtyvän lähiöissä ja arvostavan niitä, erityisesti niiden luonnonläheisyyttä (esim. Seppänen, 2001; Asikainen, 2014).

Katsaus paljasti myös minkälaista lähiötutkimusta Suomessa ei ole tehty – ainakaan väitöskirjoissa. Harvinaisia ovat tutkimukset, jotka lähestyvät lähiöitä uusien mahdollisuuksien näkökulmasta. Tässä katsauksessa niitä oli kolme: Asikainen (2014) tarkasteli uuden(tyyppisen) luonnon luomista asuinalueiden kehittämisessä, Wallin (2019) lähestyi lähiötä ikääntyvien itselleen sopivaksi luomana tilana, ja Hewidy (2022) tutki monikulttuurisuuden ja paikan tekemisen risteämistä. Ällistyttävästi – ainakin tästä otoksesta – puuttuivat myös tutkimukset, joissa olisi tarkasteltu erilaisten lähiöihin paikannettujen sosiaalisten ongelmien ratkaisumahdollisuuksia ulkomaisia lähiöuudistuksia koskevien esimerkkien valossa. Kolmas liki puuttuva tyyppi ovat tutkimukset, jotka kohdistuisivat lähiöiden heterogeenisyyteen (mukaan lukien hyväosaisuuteen, ei vain huono-osaisuuteen) tai vertailisivat monentyyppisiä lähiöitä. Ainoa esimerkki tästä oli Anne Virtasen (2000) tutkimus, jossa useita erilaisia turkulaisia lähiöitä tarkasteltiin korostetun neutraalisti esikaupunkeina. Laajoja aineistoja käyttäneet tutkimukset ovat tuoneet ilmi lähiöiden moninaisuuden (Kemppainen, 2017; Stjernberg, 2019), mutta se näkyy kovin vähän siinä, minkälaisia lähiöitä on tutkittu ja miten. Vaikuttaa pikemminkin siltä, että lähiöille on sosiaali- ja maantieteellisten tutkimuksienkin diskurssissa varattu oma erityinen paikkansa marginaalissa ja huono-osaisuuden paikkoina, joista ne eivät asetu luontevaksi osaksi kau-

punkia ja kaupunkielämää. Tutkimuksilta toivoisikin lisää tarkkuutta yleistyksen suhteen. Neljäs hämmäntävä puute on, etteivät tutkimukset ole juuri huomioineet lähiöiden muuttuvaa asemaa kaupunkirakenteessa. Esimerkiksi kaupunkien raideliikenneinvestoinnit ja niitä seuraavat kaupalliset ja julkiset kehityshankkeet voivat muuttaa alueiden profiilia ja niistä muodostettavia mielikuvia huomattavasti. Aineiston rajaaminen toisin, esimerkiksi sisällyttämällä suunnitteluorientoituneet selvitykset, todennäköisesti vaikuttaisi näihin päätelmiin suomalaisen lähiötutkimuksen kattavuudesta tai aukoista.

Yhteiskunnallisten epäkohtien tunnistamisen ja erittelyn tavoite on yhteiskuntatieteisiin ja soveltavaan tutkimukseen jossain määrin sisäänkirjoitettua, mutta kotimaisessa lähiötutkimuksessa sitä voi pitää jopa liian vallitsevana ja vahvana näkökulmana. Sosiaalitieteellisissä ja maantieteellisissä tutkimuksissa lähiöitä on lähestytty toistuvasti tavalla tai toisella potentiaalisesti ongelmallisina paikkoina. Jos Roivaisen (1999) tulkinnan mukaan media on ”lähiöistänyt” eli toiseuttanut lähiön, niin tutkimuskin on kantanut kortensa kekoon näillä aihe- ja näkökulmavalinnoilla. On todennäköistä, että se on ohjannut ja rajoittanut ajattelua lähiöiden tilanteesta ja kehitysmahdollisuuksista: ongelmalähtöinen tutkimus on ruokkinut ja painottanut ongelmalähtöistä keskustelua.

Kirjallisuus

Allardt, E. (1992). Helsinki sosiaalisena yhteisönä. Teoksessa A. Karisto & E. Holstila (toim.), *Helsinki avoin kaupunki*, 43–58. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Asikainen, E. (2014). *Luontopolitiikkaa lähiöissä: lähiöluonnon muotoutuminen Tampereen Hervannassa ja Vuoreksessa* [väitöskirja, Tampereen yliopisto]. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9623-3>

Bernelius, V. (2013). Eriytyvät kaupunkikoulut. *Helsingin peruskoulujen oppilaspohjan erot, perheiden kouluvalinnat ja oppimistuloksiin liittyvät aluevaikutukset osana kaupungin eriytymiskehitystä* [väitöskirja, Helsingin yliopisto]. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-272-530-1>

Bernelius, V., Huilla, H. & Ramos Lobato, I. (2021). ‘Notorious schools’ in ‘notorious places’? Exploring the connectedness of urban and educational segregation. *Social Inclusion*, 9(2), 154–165. <https://doi.org/10.17645/si.v9i2.3838>

Bernelius, V. & Vilkkama, K. (2019). Pupils on the move: School catchment area segregation and residential mobility of urban families. *Urban Studies*, 56(15), 3095–3116. <https://doi.org/10.1177/0042098019848999>

Dhalmann, H. (2011). *Yhden uhka, toisen toive? – somalien ja venäläisten asumistoiveet etnisen segregatiiokehityksen valossa* [väitöskirja, Helsingin yliopisto]. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-6906-2>

Hankonen, J. (1994). *Lähiöt ja tehokkuuden yhteiskunta: suunnittelujärjestelmän läpimurto suomalaisten asuuntoalueiden rakentumisessa 1960-luvulla* [väitöskirja, Tampereen teknillinen korkeakoulu]. Espoo & Helsinki: Otatieto & Gaudeamus.

Helne, T. (2002). *Syrjäytymisen yhteiskunta* [väitöskirja, Helsingin yliopisto]. Stakes, tutkimuksia 123.

- Helve, H.** (1987). *Nuorten maailmankuva. Seurantatutkimus pääkaupunkiseudun erään lähiön nuorista* [väitöskirja, Helsingin yliopisto]. Kansalaiskasvatuksen keskus ry, Tutkimuksia ja selvityksiä 1/87.
- Hewidy, H.** (2022). *The hidden city of immigrants in Helsinki's urban leftovers – The homogenization of the city and the lost diversity* [väitöskirja, Aalto-yliopisto]. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-64-0838-5>
- Hirvensalo, V.** (2006). *Modernin kaupungin luonto muutoksessa – kahdeksan esimerkkiä suomalaisesta asuinaluesuunnittelusta* [väitöskirja, Turun yliopisto]. Turun yliopiston julkaisuja C 245.
- Hurme, R.** (1991). *Suomalainen lähiö Tapiolasta Pihlajamäkeen* [väitöskirja, Helsingin yliopisto]. Helsinki: Suomen Tiedeseura.
- Hyötyläinen, M.** (2016). Poverty of theory in Finnish segregation research. *Sociologia*, 53(2), 105–121. <https://journal.fi/sociologia/article/view/124238>
- Hyötyläinen, M.** (2019). *Divided by Policy: Urban Inequality in Finland* [väitöskirja, Helsingin yliopisto]. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-3376-2>
- Ilmonen, M.** (2016). Mikä on lähiö? Teoksessa M. Norvasuo (toim.) *Lähiö ja kaupunki – asuinalueen rajat muutoksessa*, 101–117. Aalto-yliopiston julkaisusarja TT 3.
- Junnilainen, L.** (2019). *Lähiökylä. Tutkimus yhteisöllisyydestä ja eriarvoisuudesta* [väitöskirja, Helsingin yliopisto]. Tampere: Vastapaino.
- Kempainen, T.** (2017). *Disorder and Insecurity in a Residential Context. A Study on Finnish Suburban Housing Estates Built in the 1960s and 1970s* [väitöskirja, Helsingin yliopisto]. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-331-286-9>
- Kortteinen, Matti** (1982): *Lähiö*. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta. Helsinki: Otava.
- Kortteinen, M. & Vaattovaara, M.** (2015). Segregaation aika. *Yhteiskuntapolitiikka*, 80(6), 562–574.
- Kosunen, H.** (2021). *Urban Planning Approaches for Low-Growth Contexts: A Case-Study on the Development of Existing Built Environment in Finnish Suburbs* [väitöskirja, Oulun yliopisto]. <http://urn.fi/urn:isbn:9789526231273>
- Krok, S.** (2009). *Hyviä äitejä ja arjen pärjääjiä - yksinhuoltajia marginaalissa* [väitöskirja, Tampereen yliopisto]. <https://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-7783-6>
- Kurvinen, A.** (2018). *Real Estate Development Externalities: Impacts on Housing Prices and Socio-Economic Segregation* [väitöskirja, Tampereen teknillinen yliopisto]. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-15-4153-7>
- Lankinen, M.** (1994). Taantuvatko lähiöt? Pääkaupunkiseudun kerrostalolähiöt sosiaalisen segregaation valossa. *Ympäristöministeriön julkaisuja* 3.
- Lankinen, M.** (1997). Asumisen ja segregaation tila ja kehityssuunnat. Teoksessa K. Taipale & H. Schulman (toim.), *Koti Helsingissä. Urbaanin asumisen tulevaisuus*, 171–197. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Ollila, A. K.** (2008). *Kerrottu tulevaisuus. Alueet ja nuoret, menestys ja marginaalit* [väitöskirja, Lapin yliopisto]. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-20115251134>
- Piirainen, T.** (1993). *Vuokra-asuminen ja sosiaaliset ongelmat* [väitöskirja, Helsingin yliopisto]. STAKES, tutkimuksia 24.
- Rasinkangas, J.** (2013). *Sosiaalinen eriytyminen Turun kaupunkiseudulla. Tutkimus asumisen alueellisista muutoksista ja asumispreferensseistä* [väitöskirja, Turun yliopisto]. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-5889-51-2>
- Riitaoja, A.-L.** (2013). *Toiseuksien rakentuminen koulussa. Tutkimus opetussuunnitelmista ja kahden helsinkiläisen alakoulun arjesta* [väitöskirja, Helsingin yliopisto]. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-7876-7>
- Roivainen, I.** (1999). *Sokeripala metsän keskellä: lähiö sanomalehden konstruktiona* [väitöskirja, Tampereen yliopisto]. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 1999:2.
- Ronkainen, S., Suikkanen, A. & Kunnari, M.** (2014). Tieteellinen tieto ja tutkimuksen yhteiskunnallinen tehtävä. Teoksessa R. Muhonen & H-M. Puuska, (toim.), *Tutkimuksen kansallinen tehtävä*, 87–118. Tampere: Vastapaino.

- Saarikangas, K.** (2002). *Asunnon muodonmuutoksia: Puhtauden estetiikka ja sukupuoli modernissa arkkitehtuurissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Saarikangas, K.** (2007). Asuinpaikoista kotiseuduiksi: pääkaupunkiseudun kerrotut ja eletyt lähiötilat 1950-luvulta 1970-luvulle. Teoksessa S. Knuuttila (toim.) *Menneisyys on toista maata*, 101-126. Kalevalaseuran vuosikirja. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Saarikangas, K.** (2016). Asukkaat ja maisema liikkeessä. Lähiörakentamisen ja asumisen mallistus 1960-luvulla. Teoksessa J. Lahti & E. Rauske (toim.), *Värikkäämpi, iloisempi, hienostuneempi. Näkökulmia 1960-luvun arkkitehtuuriin*, 67–93. Helsinki: Suomen arkkitehtuurimuseo.
- Schultz Larsen, T. & Nagel Delica, K.** (2019) The production of territorial stigmatisation. *City*, 23 (4–5), 540–563.
- Seppänen, M.** (2001). *Liipolan Onni. Asuinalueen sosiaalinen erilaistuminen ja merkitys asukkaille* [väitöskirja, Helsingin yliopisto]. Helsinki: Palmenia-kustannus.
- Stjernberg, M.** (2019). *Concrete Suburbia. Suburban Housing Estates and Socio-Spatial Differentiation in Finland* [väitöskirja, Helsingin yliopisto]. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-4920-6>
- Turtiainen, P.** (2020). Nuorten hyvinvointi alueellisen erilaistumisen näkökulmasta [väitöskirja, Helsingin yliopisto]. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-5653-2>
- Vaattovaara, M.** (1998). *Pääkaupunkiseudun sosiaalinen erilaistuminen: ympäristö ja alueellisuus* [väitöskirja, Helsingin yliopisto]. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 1998:7.
- Vilkama, K.** (2011). Yhteinen kaupunki, eriytyvät kaupunginosat? *Kantaväestön ja maahanmuuttajataustaisten asukkaiden alueellinen eriytyminen ja muuttoliike pääkaupunkiseudulla* [väitöskirja, Helsingin yliopisto]. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-272-096-2>
- Virtanen, A.** (2000) *Tilasta paikkaan, estetiikasta ekologiaan. Maantieteellisiä tulkintoja eletystä kaupungista* [väitöskirja, Turun yliopisto]. Turun yliopiston julkaisuja C 155.
- Vuolteenaho, J.** (2001). *Työn lopun kaupunki. Arjen maantiede, työttömyys ja kulttuurinen muutos*. [väitöskirja, Oulun yliopisto]. *Nordia Geographical Publications* 30:3.
- Wacquant, L.** (1993). Urban outcasts: stigma and division in the black American ghetto and the French urban periphery. *International Journal of Urban and Regional Research*, 17(3), 366–383. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.1993.tb00227.x>
- Wacquant, L.** (2022). *The Invention of the "Underclass". A Study in the Politics of Knowledge*. Cambridge: Polity Press.
- Wallin, A.** (2019). *Eläkeläisten tila. Kaupunkitilan ja eläkeläisten sosiaalisen toiminnan tarkastelua* [väitöskirja, Tampereen yliopisto]. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0993-0>

Ikääntyvät lähiöt – Matinkylä asukkaiden kokemana

Ira Verma

Tässä artikkelissa pohditaan lähiöiden kehittämistä niissä asuvien ikääntyneiden asukkaiden näkökulmasta. Olemassa olevien asuinalueiden tiivistämisessä ja kestävässä kehittämisessä tulee huomioida asukkaiden kokemus heidän omasta hyvinvoinnistaan tärkeänä asumistyytyväisyyden ja paikkaan kuuluvuuden lähteenä. Tämän tutkimuksen tavoitteena oli lisätä tietoa siitä, kuinka ikääntyneet asukkaat kokevat ja mitä he arvostavat omassa asuinympäristössään. Fyysinen ja sosiaalinen hyvinvointi ovat merkittäviä tekijöitä erityisesti ikääntyneiden asukkaiden arjessa pärjäämisessä. Tässä Espoon Matinkylään sijoittuvassa tapaustutkimuksessa ikääntyneet asukkaat jakoivat kokemuksiaan omasta asuinympäristöstään. He yhdistivät hyvinvoinnin ja asumisviihtyisyyden muun muassa palveluiden läheisyyteen, yhteisöllisyyden tunteeseen ja luontoympäristöön. Näitä tekijöitä, jotka tukevat asukkaiden fyysistä ja sosiaalista hyvinvointia tulee vaalia asuinalueita kehitettäessä, asukkaita osallistaen. Lähiöiden ikääntyneillä asukkailla on kokemuksellista tietoa ja lähiöympäristöissä käyttämättömiä potentiaaleja, jota voidaan hyödyntää lähiöympäristöjen kehittämisessä.

Asiasanat: ikääntyneet, asuinalueet, hyvinvointi, osallistaminen

Ikääntyvät kaupungit

Väestön ikääntyminen on globaali ilmiö, ja suurin osa ikääntyneistä asuu kaupungeissa. Myös Suomessa lähes 82 % yli 60-vuotiaista asuu kaupunkimaisessa ympäristössä (WHO, 2022). Sosiaalinen kestävyys edellyttää kaiken ikäisten asukkaiden huomioimista kaupunkiympäristössä. On arvioitu, että noin miljoona suomalaista asuu pääosin 1960- ja 1970-luvulla rakennetuissa lähiöissä (Stjernberg, 2019, s. 1). Suuret ikäluokat muuttivat näille uusille asuinalueille kaupunkien läheisyyteen. Nykyisten lähiöiden ikääntyneistä osa on näitä ”alkuperäisiä” asukkaita. Toisaalta suurten kaupunkien asumisen ja palveluiden keskittymistä, alakeskuksista, on tullut Helmisen ym. (2017, s. 94) mukaan houkuttelevia asuinympäristöjä ikääntyneille muun muassa palveluiden läheisyyden ja asumisen edullisuuden vuoksi. Erityisesti raide- ja metroliikenteen varrella sijaitsevat alueet sekä alueet, joilla on keskimääräistä paremmat palvelut ovat houkutelleet eläkeikäisiä asukkaita pääkaupunkiseudulla viime vuosikymmeninä (Kytö ym., 2016, s. 34). Tämän seurauksena osa kaupunkien lähiöistä ikääntyy nyt voimakkaasti. Asuinympäristöjen ikäystävällisyyden kehittämisen tarve on tunnistettu, ja se liittyy niin asuinalueiden fyysiseen kuin sosiaaliseenkin ympäristöön (YM, 2020). Ikääntyneistä on muodostunut myös merkittävä kuluttajaryhmä asuntomarkkinoilla. Sandlien ja Gulbrandsenin (2021) mukaan ikääntyneet asunnonostajat käyttävät varallisuutensa aikaisempaa kalliimpien, uudempien ja esteettömien asuntojen hankkimiseen. Hasu (2018) on todennut, että seniori-ikäiset hakevat asumiseltaan helpoutta, turvallisuutta ja turvallisuuden tunnetta.

Ikääntyneet ovat hyvin heterogeeninen joukko henkilöitä, joilla on henkilökohtaisia toiveita ja tarpeita asumisensa suhteen. Heillä on erilaisia selviytymiskeinoja asuin ympäristön soveltumattomuuden ja toimintakyvyn alenemisen aiheuttamien haasteiden kanssa: asukas voi muuttaa uuteen asuntoon tai kompensoida asumisen tarpeita asunnon muutostöiden ja esimerkiksi muiden ihmisten avulla (Golant, 2003). Pohjoismaisessa tutkimuksessa on kuitenkin todettu, että mm. korkea ikä, toimintakyvyn heikkeneminen ja leskeksi jääminen lisäävät kerrostaloasumisen houkuttelevuutta (Abramsson ja Andersson, 2016). Samojen tekijöiden todettiin myös lisäävään halukkuutta vuokra-asumiseen alueilla, joilla vuokra-asuntoja on tarjolla. Vastaavia tuloksia on myös Suomesta. Selvityksen mukaan kerrostaloasumisen toiveet alkavat selvästi lisääntyä 60 ikävuoden jälkeen ja ovat kaikkein yleisimpiä 75–84-vuotiailla, joista 70 % asuisi mieluiten kerrostalossa (Strandell, 2017, s. 90). Ympäristöministeriö on Ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelman kautta tuonut keskiöön yksittäisten asuntojen lisäksi ikäystävällisten asuinalueiden ja yhteisöllisyyden kehittämisen.

Asuinrakennukset ja asuinalueet

Kaasalaisen (2021) mukaan lähiöiden 1960- ja 1970-luvun kerrostaloasunnot ovat mitoitukseltaan ja pohjaratkaisuiltaan pienin muutoksin soveltuvia ikääntyneille asukkaille. Asuinhuoneiden mitoitus on näissä asunnoissa väljempää kuin nykyisessä asuntotuotannossa ja huoneiden käyttötarkoitus on usein muunneltavissa. Esimerkiksi olohuoneen ja makuuhuoneen tilat joustavat, mikäli ikääntynyt asukas jää vuoteenomaksi tai toinen puolisoista sairastuu. Toisaalta rakennusten ja asuntojen oviaukot ovat kapeita ja rakenneratkaisut voivat vaikeuttaa asuntojen korjaamista esteettömiksi (Verma ym., 2012, s. 25, 26). Ikääntyneen asukkaan osallistumisen ja osallisuuden edellytyksenä on ulospääsy asunnosta ja mahdollisuus vuorovaikutukseen asuinympäristön kanssa. Lähiöille tyypillisten kerrostalojen haasteena on hissittömyys, mikä voi estää ikääntyneiden omatoimisen liikkumisen. Hissittömyys on tyypillisintä 1970-luvulla rakennetuissa kolmikerroksisissa ja sitä aikaisemmin rakennetuissa asuinkeuhkaloissa (Kotilainen ym., 2016, s. 12). Hissi-avustuksen (ARA) kautta on edistetty jälkiasennushissien rakentamista vanhoihin kerrostaloihin, mutta on arvioitu, että yli 91 000 yli 65-vuotiasta suomalaista asuu edelleen kolmikerroksisessa tai korkeammassa hissittömässä talossa (Kortelainen ym., 2020, s. 27). Erityisesti pienituloisista ja ikääntyneistä koostuvissa asunto-osaakeyhtiöissä päätös hissien rakentamisesta olla vaikea.

Fernández-Portero ym. (2017) ovat todenneet, että ikääntyneiden asumistyytyväisyyden kannalta asunnon lisäksi myös naapurustoa ja asuinalueita tulee mukauttaa ikääntyneille soveltuvaksi. Mahdollisuudet aktiivisuuteen ja osallistumiseen vaikuttavat asukkaiden päätöksiin jäädä asumaan alueelle. Mouratidis ja Andersenin (2023) tutkimuksen mukaan pitkä asumisaika samalla alueella voi tukea sosiaalisten suhteiden ja omakohtaisten muistojen syntymistä, mikä lisää paikkaan kuuluvuuden tunnetta. He mainitsivat, että asukkaiden paikkaan kuuluvuuden tunne oli vanhoilla tiiviillä asuinalueilla vahvempi kuin saman ajan uusilla tai täydennysrakennetuilla alueilla asuneilla asukkailla. Vastaavasti Hanibuchi ym. (2012) totesivat, että vanhojen naapurustojen asukkaat kokivat alueensa sosiaalisen pääoman suuremmaksi kuin uusien asuinalueiden asukkaat kokivat omien alueidensa suhteen. Heidän mukaansa myös asuinympäristön historiallinen tausta vaikuttaa asukkaiden kokemaan sosiaaliseen pääomaan. Nämä tulokset kertovat osittain tiivistämisen haasteista. Asuinympäristöä uudistettaessa luonnolliset sosiaalisen kohtaamisten paikat voivat muuttua ja jopa hävitä. Sosiaalisesti kestävä asuinalueen kehittämisessä pitää siis huomioida myös paikan historia ja sen mukanaan tuoma sosiaalinen pääoma.

Sosiaalisen vuorovaikutuksen paikat

Oldenbourg (1999, s. 14) on määritellyt ”kolmannen paikan” viihtyisäksi paikaksi asuinympäristössä, kodin ja työn ulkopuolella, joka houkuttelee asukkaita säännöllisesti ja mahdollistaa sosiaalisen vuorovaikutuksen muiden kanssa. Hänen mukaansa kolmannet paikat ovat inklusiivisia ja tuovat esiin asukkaiden koko kirjon. Tällaisia kolmansia paikkoja voivat olla lähikaupat ja muut matalan kynnyksen asiointipaikat naapurustossa. Ne ovat tärkeitä luonnollisten naapurustoverkostojen syntymiselle, jotka muodostuvat erikäisistä asukkaista, alueella työskentelevistä ja vierailevista ihmisistä, kuten kahvilanpitäjistä ja kampaajista. Ne ovat erityisen merkityksellisiä ikääntyneille, joiden sosiaaliset verkostot harvenevat. Gardner (2011) on tunnistanut ”kolmannet paikat”, kuten puistot, kahvilat ja vastaavat; ”siirtymävyöhykkeet”, kuten bussipysäkit ja jalkakäytävät; sekä ”kynnysvyöhykkeet”, kuten hissit ja sisäänkäynnit, tärkeiksi sosiaalisen kanssakäymisen paikoiksi. Kajitan (2014, s. 64) mukaan asuinkerrostalojen porraskäytävät ja -tasanteet voivat toimia inklusiivisina arjen sosiaalisen kanssakäymisen paikkoina. Portaikossa ja rakennuksen ulko-ovella kohdataan naapureita ja ollaan kosketuksissa muihin ihmisiin.

Mehta ja Bossom (2010) ovat tunnistaneet kolmansille paikoille tyypillisiä piirteitä, kuten toiminnan näkyvyyden ja levittäytymisen rakennuksen sisältä katutilaan sekä suojaisat istumapaikat. He totesivat, että mm. asukkaiden ikä, mieltymykset ja asumisaika naapurustossa vaikuttivat kuitenkin siihen, mitkä paikat asukas koki omaksi kolmanneksi paikakseen. Ikääntyneiden sosiaalisen kanssakäymisen paikat voivat olla yllättäviä, kuten paikallinen suutarinliike ja sen tarjoama yksilöllinen ja ystävällinen palvelu (Verma, 2019, s. 111). Van Hees ym. (2017) ovat tuoneet esiin myös asukkaiden yksilölliset ja vaikeasti määriteltävät ”neljännet paikat”, jotka sisältävät henkilökohtaisia muistoja ja kokemuksia ja ovat sen takia erityisen merkityksellisiä ikääntyneille. Ikääntynyt voi kokea muutokset asuinympäristössä hyvien muistojen ja henkilökohtaisen historian häviämiseksi.

Onnistuneet naapurustokehityshankkeet tähtäävät hyvän asuinympäristön luomiseen kaikille asukkaille. Rakennetun ympäristön laatu ja kohtaamispaikat ovat tärkeitä paikkaan kiinnittymisen ja sosiaalisen pääoman kannalta sekä nykyisille että tuleville asukkaille. Lewickan (2011) mukaan iän ja paikkaan kuuluvuuden tunteen kuvaaja on U-mallinen. Erityisesti nuoret ja ikääntyneet viettävät paljon aikaa kotinsa välittömässä läheisyydessä, minkä vuoksi asuinympäristön tarjoamat sosiaalisen kohtaamisen paikat ovat heille tärkeitä. Lewicka (2011) on todennut, että nuoret arvostavat asuinympäristönsään mahdollisuuksia toimia ja toteuttaa itseään, kun taas ikääntyneet puo-

lestaan sen sosiaalista ympäristöä. Asukasbarometrin mukaan yli 75-vuotiaat suomalaiset mainitsevat asuinalueen sosiaaliset suhteet kaikkein useimmin asumisviihtyvyyteen vaikuttavana tekijänä (Strandell ym., 2017). Honkasen ym. (2022) mukaan myös lapset kokevat myönteisenä asuinympäristön paikat, jotka mahdollistavat mielekkään tekemisen ja sosiaalisen vuorovaikutuksen. Eri ikäpolvien kohtaamispaikat eroavat toisistaan, mutta myös kaikille yhteisiä paikkoja tarvitaan. Høyland ym. (2020) ovat todenneet, että suurin osa eri ikäpolvien kohtaamisista tapahtuu julkisessa tilassa, ulkona ja sisällä. Nämä kohtaamispaikat naapurustossa edistävät asukkaiden paikkaan kuulumis-tunnetta ja lisäävät asukkaiden välistä kanssakäymistä (Skjæveland & Gärling, 1997). Van Kessel (2013) on lisäksi todennut, että ikääntyneiden osallisuus ja sosiaalisten suhteiden ylläpitäminen edistää vertaisapua ja mahdollisista vastoinkäymisistä toipumista.

Asuinympäristön laatu

Jalankulkuystävällisyys, maankäytön sekoittuneisuus ja hyvä julkinen liikenne vaikuttavat myönteisesti ikääntyneiden mahdollisuuteen olla osallisena yhteisöissä (Vaughan ym., 2016). Lähiöitä uudistettaessa kaupan ja palveluiden keskittyminen vähentää kolmansiä paikkoja ja asukkaiden kohtaamisia. Etäisyys palveluihin kasvaa ja niiden saavutettavuus heikkenee erityisesti toimintakyvyltään heikompien asukkaiden näkökulmasta. Sekoittunut maankäyttö luo mahdollisuuksia arjen kohtaamisille ja elävöittää kaupunkikuvaa. Mazumdar ym. (2018) totesivat, että rakennetun ympäristön laatu ja jalankulkureittien verkostot lähipalveluihin, kuten kirjastoon ja puistoihin, vaikuttavat osaltaan alueen sosiaaliseen pääomaan. Crammin ym. (2013) mukaan laadukkaat lähipalvelut ja sosiaalinen pääoma vaikuttavat merkittävästi ikääntyneiden hyvinvointiin ja voivat suojata ikääntymisen ja pienituloisuuden aiheuttamilta kielteisiltä vaikutuksilta.

Luonnon vaikutus hyvinvointiin ja elämänlaatuun on laajasti tunnistettu (Mouratidis, 2021). Puistot ja viheralueet ovat tärkeitä ikääntyneiden fyysisen, henkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin kannalta. Giles-Cortin ym. (2005) mukaan viheralueiden etäisyys kodista oli suoraan yhteydessä viheralueiden käyttöön ja siihen, kuinka usein asukkaat liikkuvat. Myös viheralueiden laajuus ja laatu vaikuttivat niiden käyttöön. Kemperman ja Timmermans (2014) puolestaan totesivat viheralueiden määrän vaikuttavan asukkaiden sosiaalisten kontaktien määrään naapurustossa. Kunnossapidolla oli heidän mukaansa vaikutusta asukkaiden kokemuksiin viheralueiden turvallisuudesta ja sen kautta sosiaalisten kontaktien määrään. Viheralueet ovat ikäystävällisen kaupungin kannalta merkittävin asukkaiden hyvinvointiin vaikuttava tekijä

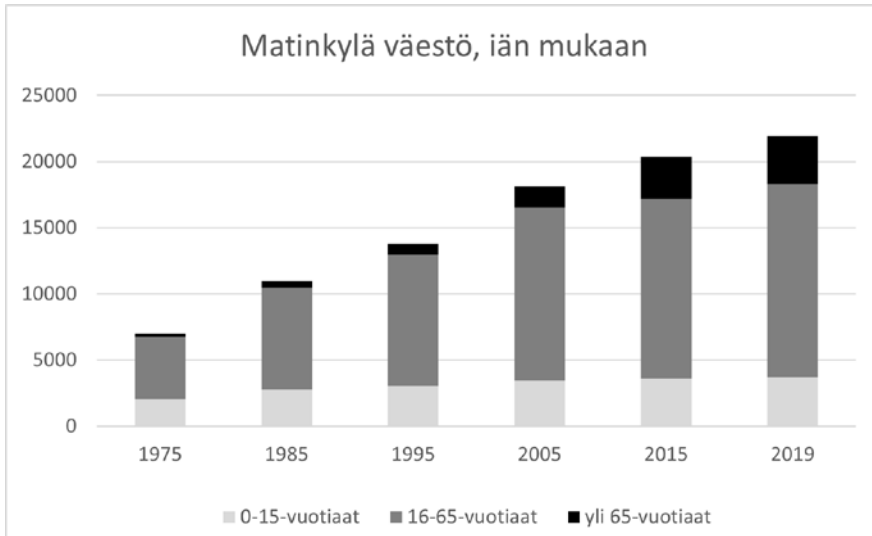
(WHO, 2007). Viheralueet edistävät myös kävelyä, mikä on ikääntyneiden pääasiällisin kuntoilumuoto ja auttaa pitämään toimintakykyä yllä. Asukasbarometrin mukaan 65–74-vuotiaille luonnonympäristö ja ulkoilumahdollisuudet ovatkin tärkeimpien asumisviihtyisyyteen vaikuttavien tekijöiden joukossa useammin kuin muilla ikäryhmillä (Strandell, 2017).

Asukaslähtöinen tutkimustapa

Lähiöt ovat osa Suomen modernia kulttuuri- ja rakennusperintöä. Soikkeli (2022) on huomauttanut, että rakennusperinnön arvottaminen on usein asi-
antuntijalähtöistä ja paikallisyhteisöt ovat lähinnä tämän määrittelyn tulosten passiivisia vastaanottajia. Hän on todennut, että arvottamiseen tarvitaan moniäänisyyttä ja paikallisten ryhmien osallistumista. Tämän laadullisen tapaustutkimuksen avulla on kerätty ikääntyneiden asukkaiden kokemuksellista tietoa omasta asuinalueestaan. Tutkimuskysymykset liittyivät siihen, mitä piirteitä ikääntyneet asukkaat arvostavat asuinympäristössään ja mitä kehittämiskohteita he tunnistavat siinä oman arkensa kannalta. Yhteistyössä Espoon kaupungin kanssa tutkimuksen kohteeksi valikoitui Matinkylä, joka on yksi kaupungin nopeasti kehittyvistä ja ikääntyvistä alueista. Maisala (2008, s. 104) on maininnut, että jo 1980-luvulla Espoossa ”osallistumisesta ja lähidemokratiasta muodostui kestoaihe kaupunkisuunnittelukeskusteluun”. Ikääntyneillä asukkailla on paljon hiljaista ja kokemuksellista tietoa lähiympäristöstään sekä verkostoja, jota ei kuitenkaan usein hyödynnetä asuinalueiden kehittämisessä. Buffel ym. (2012) totesivat, että paradoksaalisesti ikääntyneet viettävät paljon aikaa naapurustossaan, mutta heidän osallistamisensa naapuruston suunnitteluun on vain vähäistä. Monet asumiseen liittyvät suunnitteluratkaisut ja päätökset tehdään ikääntyneitä varten, kuitenkin ilman, että heitä kuullaan tai heidän aktiivista osallistumista päätöksentekoprosesseihin.

Espoon kaupungissa sijaitseva Matinkylä on 1960- ja 1970-luvun aikana aluerakentamissopimuksella syntynyt kerrostalovaltainen lähiö. Metroyhteiden ja kauppakeskus Ison Omenan rakentaminen 2000-luvulla ovat johtaneet viimeaikaiseen voimakkaaseen täydennysrakentamiseen, ja Matinkylästä on kehittynyt Espoon kaupungin alakeskus. Asuntokuntien määrä on nousut 3,5 kertaiseksi vuosien 1978–2021 aikana, käsittäen nykyään noin 11 150 asuntokuntaa (Aluesarjat, 2023). Samana ajanjaksona lasten määrä alueella on pysynyt lähes samana, mutta työikäisten ja ikääntyneiden määrä on kasvanut (Kuva 1). Vuonna 2022 Matinkylän väestöstä noin 18 % oli 65-vuotiaita, ja heistä vanhimpien ikäryhmien osuus kasvaa nopeasti.

Tapaustutkimuksen otanta rajattiin tarkoituksellisesti vanhempiin ikäryhmiin, koska he ovat aiheen käsittelyn kannalta olennaisia tietolähteitä

KUVA 1 Matinkylän väestö iän mukaan 1975–2019 (Tilastokeskus)

(Palinkas ym., 2015). Tutkimuksessa käytettiin laadullisia menetelmiä. Artikkelin kirjoittaja järjesti Matinkylän ikääntyneille suunnatun avoimen asukaskyselyn ja asukaskävelyn sekä fasilitoi neljä asukastyöpajaa, joiden avulla saatiin laadullista ja kokemuksellista tietoa. Tapaustutkimuksen tulosten avulla pyrittiin täydentämään ja syventämään olemassa olevaa tilastollista tietoa ja aikaisempaa tutkimuskirjallisuutta.

Hankkeeseen osallistujat rekrytoitiin paikallisten toimijoiden kautta (Matinkylä-seura, Naapurustotalo ja Asumisen apu ry). Sähköinen asukaskysely julkaistiin Matinkyläseuran sivuilla, ja linkki jaettiin työpajan osallistujille. Kysely käsitti asukkaiden taustatietojen lisäksi avoimia kysymyksiä liittyen asuinalueen koettuun laatuun. Kyselyyn vastasi yhteensä 66 Matinkylän eri-ikäistä asukasta, joista 40 oli tutkimuksen kohderyhmää, 55–85-vuotiaita. Hankkeen edetessä heidät kutsuttiin mukaan työpajatyöskentelyyn. Oletettavasti tietotekniikkaan liittyvien haasteiden takia kyselyvastauksia ei saatu yli 85-vuotiailta. On todettava, että paperinen kysely olisi mahdollistanut vastausten suuremman määrän ja saavuttanut myös vanhimpien ikäryhmien edustajat. Toisaalta heidän osallistumisensa toteutui työpajoissa. Sekä kyselyn vastaajista että työpajoihin osallistujista suurin osa oli naisia (Taulukko 1). Jokaiseen työpajaan osallistui 8–12 asukasta kerrallaan. Työpajat

toteutettiin asukkaille tutuissa paikoissa ja ne kestivät kukin noin puolitoista tuntia. Asukaskävely ja kolme työpajoista toteutettiin Matinkylässä, minkä lisäksi yksi työpaja järjestettiin Olarin puolella. Työpajat sekä asukaskävely äänitettiin tarkempaa analyysiä varten. Kaksi aktiivisista paikallista asukasta osallistui sekä kyselyyn, työpajaan että asukaskävelylle.

	Mies	Nainen	Yhteensä
Kysely (Internet)	19	47	66
Työpaja 1. (Matinkylä)	7*	4	11
Työpaja 2. (Olari)	1	7	8
Työpaja 3. (Matinkylä)	5	7	12
Työpaja 4. (Matinkylä)	2	9	11
Asukaskävely (Matinkylä)	2	6	8

* Mukana neljä Naapurustotalon maahanmuuttajataustaista työntekijää Matinkylästä

TAULUKKO 1 Hankkeeseen osallistuneet asukkaat

Kuten monet muutkin lähiöt, Matinkylä on käymässä läpi muutoksia, jotka vaikuttavat asukkaiden arkeen. Buffel ja Phillipson (2018) ovat todenneet, että tutkimuksessa ei ole riittävästi huomioitu niiden asukkaiden kokemuksia, jotka jäävät asumaan näille muuttuville alueille. Tutkimuksen tavoitteena oli kerätä laadullista aineistoa ja asukkaiden kokemuksellista tietoa, joita voidaan hyödyntää laajemmin lähiöiden kehittämisessä. Kyselyn avulla kartoitettiin asukkaiden arjen asiointi- ja vapaa-ajan paikkoja. Tavoitteena oli myös löytää asukkaille merkityksellisiä paikkoja ja tunnistaa ensisijaisia kehittämiskohteita asuinympäristössä. Kyselyssä esiin tulleita teemoja ja toiveita oman asumisen suhteen syvennettiin työpajoissa ja asukaskävelyllä. Työpajojen teemat liittyivät asuinympäristöön (Työpaja 1. ja 2.), alueen yhteisöllisyyteen (Työpaja 3.) ja asutosuunnitteluun (Työpaja 4.). Yksittäinen työpaja sisälsi teemaan liittyvän alustuksen, jonka jälkeen asukkaat keskustelivat pienryhmissä (3–4 henkilöä) omista kokemuksistaan. Työpajan lopuksi ryhmät jakoivat tuloksiaan ja niistä käytiin yhteinen keskustelu. Työpajojen keskustelut äänitettiin ja ne litteroitiin osittain. Työpajoissa olleita henkilöitä kutsuttiin mukaan asukaskävelylle. Mukaan ilmoittautuneita pyydettiin keskenään suunnittelemaan kävelyreitti, jonka aikana he esittelivät tutkijalle paikkoja, jotka kokivat itselleen Matinkylässä merkitykselliseksi. Tutkimuksessa käytettiin

triangulaatiota sekä tutkimusmenetelmien että aineiston sisältöanalyysin yhteydessä (Flick ym., 2019). Sisältöanalyysi perustui näihin samoihin teemoihin. Näin eri menetelmin saatua aineistoa verrattiin toisiinsa.

Matinkylä ikääntyneiden asuinalueena

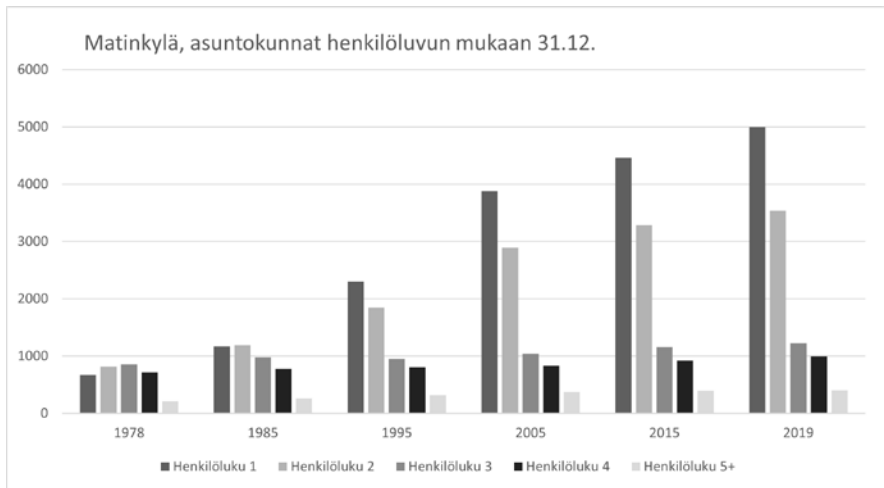
Oma asunto piti saada sopivasta paikasta ja sopivalla hinnalla. Matinkylä pärjäs vertailuissa silloin hyvin.

Matinkylän keskusta on kokenut mittavan muutoksen, ja se on tiivistynyt nopeasti kauppakeskuksen ja metrolinjan avautumisen myötä. Alue on alusta asti ollut hyvin kerrostalovaltainen, ja sama kehitys on jatkunut viime vuosiin asti. 1960- ja 1970-luvulla toteutetut asuinkorttelit ovat väljiä, lamellitalojen muodostamia ”tuulimyllykortteleita”. Korkeintaan kolmikerroksisista asuinrakennuksista 99 % oli hissittömiä Matinkylän alueella vielä vuonna 1995. Ikääntyneiden asukkaiden kannalta asuinkerrostalojen hissittömyys ja pihojen korkeuserot voivat olla haasteellisia. Matinkylän keskustan alueelle on kuitenkin noussut vuoden 2000 jälkeen uusia asuinkerrostaloja, jotka ovat nykyisten rakennusmääräysten mukaisesti esteettömiä. Osa asunnoista on suunnattu seniori-ikäisille (yli 55-vuotiaille). Uudet omistusasunnot ovat kalliimpia ja vuokra-asuntojen vuokra on korkeampi kuin vanhoissa kerrostaloissa, mikä voi tehdä muuttamisen ja ikääntymisen samalla tutulla alueella mahdottomaksi.

Monet Matinkylän ikääntyneet asuvat kuitenkin yhä vanhoissa hissittömissä asuinkerrostaloissa. Kun samalla alueella on asunut kauan ja kiintynyt paikkaan, poismuuttaminen ei ole houkutteleva vaihtoehto. Ikääntyneet kokevat muuttotapahtuman myös fyysisesti, sosiaalisesti ja henkisesti raskaaksi. Muuttoon liittyy kokemus luopumisesta. Kuten eräs hissittömän asuinkerrostalon ylimmässä kerroksessa asuva ikääntynyt kuvaili työpajassa:

Ne sano mun pitäis muuttaa asuntoa, ei se niin yksinkertaista ole,.. mä oon niin tottunut,.. olen viihtynyt, en lähde mihinkään. Täällä on nää paikat ja ihmiset...

Vielä 1980-luvulla yli puolet Matinkylän asutokunnista oli lapsiperheitä (Lankinen, 1998). Tällä hetkellä Espoon alueella yhden hengen asutokuntia on selvästi eniten juuri Suur-Matinkylässä, jossa yli 42 prosenttia asutokunnista on yhden asukkaan asutokuntia ja jopa kolme neljäsosaa asuu yhden tai kahden hengen asutokunnissa (Espoo, 2019). Suuri osa heistä asuu vanhoissa kerrostaloissa. Asutokuntien rakenne vaikuttaa alueen asumisväljyyteen. Suomessa vuosien 1970 ja 2020 välillä asumisväljyys on noussut 18,9

KUVA 2 Matinkylän asutokunnat, henkilöluvun mukaan (Tilastokeskus, 2022)

neliöstä 41 neliöön asukasta kohden (Tervo, 2020, s. 8). Toisaalta yhden hengen asutokuntien yleistyminen ja asutokunnan käytettävissä olevien tulojen määrä on johtanut uusien asuntojen pienempään kokoon (Tervo, 2020, s. 11). Osa hankkeeseen osallistuneista ikääntyneistä kritisoi uutta tiivistyvää asutokantaa. He kokivat uusien kerrostalojen asunnot sekä piha-alueet pieniksi ja toivoivat lisää yhteistiloja tavallisiin asuinkerrostaloihin tai kortteleihin, jotta yhteisöllisyyden syntymiselle olisi edellytyksiä.

Hankkeen asutusuunnitteluun keskittyvässä asukastyöpajassa kukaan ikääntyneistä osallistujista ei toivonut asuvansa yksiosassa, vaan asumiselle toivottiin enemmän tilaa. Tämä tulos on samansuuntainen kuin aikaisemmissa tutkimuksissa, jossa ikääntyneet kertoivat arvostavansa kodin avaruutta. Erityisesti parisuhteessa elävät ikääntyneet kokevat tarvitsevansa myös omaa tilaa, koska viettävät paljon aikaa kotona. Myös lasten ja lastenlasten vierailuihin kaivataan tilaa (Judd ym., 2014). Ikääntyneet ovat kuitenkin yksilöitä ja he tekevät asumiseen liittyviä omia valintojaan, kuten eräs työpajaan osallistunut kuvaili:

Mulla on sellainen ratkaisu, että mun elämäkumppani ja minä asumme kumpikin omissa asunnoissamme, muutaman minuutin päässä toisistamme ja vietämme kaiken vapaa-aikamme yhdessä.

Koistinen ym. (2017) ovat todenneet, että erityisesti samassa paikassa pitkään asuneella henkilöllä paikkaan kiinnittyminen voi olla erityisen vahvaa, ja hän voi kokea paikkaan kohdistuvat muutokset voimakkaasti. Suurin osa hankkeeseen osallistuneista ikääntyneistä koki Matinkylän kehityksen myönteiseksi, erityisesti palveluiden laajentumisen kannalta. Hankkeen kyselyyn vastanneista ikääntyneistä asukkaista 25 oli asunut Matinkylässä yli 20 vuotta ja 10 heistä yli 40 vuotta. Kauan alueella asuneet kokivat erityisesti liian tiheän asuntokannan ja viheralueiden supistumisen uhkana.

Matinkylän keskustan alueella seniori-ikäisten asukkaiden osuus kasvaa nopeasti. Monet viime vuosina alueelle muuttaneista senioreista kertoivat muuttaneensa hyvien palveluiden ja liikenneyhteyksien takia. Hankkeen kyselyyn vastanneet ilmoittivat muuttaneensa Matinkylän alueelle myös isomman asunnon (n=11), tai oman ensiasunnon oston (n=10) sekä edullisemmän asunnon (n=6) takia. Aikaisemmissa selvityksissä asuntojen suhteellisesti edullisempi hinta kaupunkien keskustoihin nähden on todettu yhdeksi lähiöiden vetovoimatekijöistä (Helminen ym., 2017). Kuten edellä todettiin, tutkimuksissa on nostettu esiin ikääntyneiden toiveet asua kerrostaloissa kaupunkien keskustoissa ja alakeskustoissa. Asukkaiden varautuminen omaan ikääntymiseen on myös osa Ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelmaa (YM, 2020). Toisaalta hankkeeseen osallistuneet asukkaat kritisoiivat myös vaihtoehtojen puutetta:

Tällaisella autottomalla pienituloisella ihmisellä kuin minä, ei ole muuta vaihtoehtoa kuin asua lähellä palveluita.

Asukasyhdistys on tehnyt kaupungille korttelikehitysaloitteen ikäystävällisyyden kehittämiseksi Matinkylän alueella, asukaspuiston ympärillä olevissa asuinkortteleissa. Keskustelua on myös käyty muun muassa autoparkki-alueiden hyödyntämisestä asumiseen ja viheralueiksi. Korttelikehitysaloitteen tavoitteena on edistää elinkaariasumista:

(...) jos kolmikerroksisiin rakennuksiin voisi rakentaa yhden tai kaksi lisäkerrosta ja hissejä, syntyisi tavallisen asuinalueen keskelle myös tuki- palveluja hoiva-asumisen mahdollistavia joustavia ratkaisuja.

Matinkylässä asuintalojen ja autopaikkojen korttelialueet ovat yksityisessä omistuksessa, kun taas kaupungin omistuksessa ja hallinnassa ovat lähinnä kadut sekä viheralueet. Päätös lisärakentamishankkeen aloittamisesta tai hissien rakentamisesta tehdään asunto-osaakeyhtiöissä. Tämä edellyttää osaaamista ja resursseja. Kaupunki on esittänyt tavoitteen tiivistää Matinkylän aluetta vuoteen 2050 mennessä. Se voi tiedottamisen avulla ja avustuksilla

edistää hissien rakentamista vanhoihin kerrostaloihin ja mahdollistaa lisärakentamista kaavamuutoksilla. Lisärakentaminen edellyttää tarkastelua ja keskustelua alueen arkkitehtuurista ja kaupunkikuvallisista ominaispiirteistä, joita halutaan säilyttää. Espoon teettämässä selvityksessä Matinkylän korttelipihojen mittakaava, luonne ja suorakaiteen muotoiset, tasakattoiset 3–4-kerroksiset asuinkerrostalot mainitaan vaalittavina ominaispiirteinä (Karlsson ym., 2019). Asukkaiden ehdottama korttelikehitysaloite on selkeässä ristiriidassa selvityksen kanssa, jossa korttelit on arvioitu kaupunkikuvallisesti onnistuneeksi ja eheäksi alueeksi, jota tulee vaalia. Lisärakentaminen muuttaisi pihojen mittakaavaa, ja mikäli hissit rakennetaan rakennuksen rungon ulkopuolelle, ne muuttavat rakennusten luonnetta.

Saavutettavuus ja jalankulkuystävällisyys

Kohta me mennään kaikki rollaattoreilla, ei me muuta tarvita.

Matinkylän suurkorttelirakenne suunniteltiin ohjaamaan autot asuinkortteleiden ulkopuolelle. Alun perin lapsiperheille suunnitellun asuinalueen jalankulkuraitit puistoon, kouluun ja päiväkotiin kulkevat kortteleiden sisällä (Maisala, 2008, s. 77). Suunnitteluohjeena on ollut 500 metrin kävelymatka lähikouluun. Väylät toimivat nyt turvallisina asiointireitinä monelle ikääntyneelle. Etäisyydet voivat kuitenkin olla haasteellisia, sillä suurella osalla yli 75-vuotiaista (Matinkylässä noin 20 % väestöstä) on vaikeuksia liikkua yli 500 metrin matkoja jalan. Burtonin ym. (2011) tutkimus osoitti, että noin 300 metrin etäisyys tai noin 10 minuutin kävelymatka lähikauppaan tukee hyvin ikääntyneiden selviytymistä päivittäisistä toimista. Svenssonin (2010) mukaan suurkorttelirakenteessa, jossa julkisen liikenteen reitit on ohjattu suurkorttelin ympäri, kävelymatkat julkisen liikenteen pysäkeille pitenevät. Usein myös todelliset, kävellen kuljetut etäisyydet lähipalveluihin ovat pidemmät kuin karttaan piirretty matkajana. Aikaisemmissa tutkimuksissa on todettu, että lähipalveluiden sijainti kävelyetäisyydellä lisää asukkaiden hyötyliikuntaa ja auttaa ylläpitämään fyysistä hyvinvointia (Chaudhury ym., 2016). Turvallinen jalankulkuympäristö ja lyhyet etäisyydet palveluihin lisäävät ikääntyneiden omatoimista asiointia ja voivat tukea heidän osallisuuden tunnettaan. Lähes kaikki hankkeen asukaskyselyyn vastanneista ikääntyneistä hoiti päivittäisiä asiointejaan kävellen ja julkisen liikenteen avulla.

Alueelle hiljattain rakennetut senioriasunnot sijoittuvat kauppakeskusten välittömään läheisyyteen. Hyvät liikenneyhteydet ja palvelut ovat olleet monelle hankkeen kyselyyn vastanneista ikääntyneistä motivaatio muuttaa alueelle. Työpajoihin osallistuneet asukkaat olivat huolissaan niistä ikäänty-

neistä asukkaista, jotka asuvat kaukana kauppakeskuksesta, ja he totesivat lähikauppojen häviävän. Isot kaupalliset palvelut ovat pidentäneet matkoja lähipalveluihin ja vähentäneet pienten päivittäistavarakauppojen ja erikoistavarakauppojen määrää alueella. Yksi työpajoihin osallistuneista henkilöistä kuitenkin mainitsi, ettei käytä julkista liikennettä päivittäin korkeaksi kokemansa kulujen takia. Juuri autottomat, yksin asuvat ja yli 75-vuotiaat käyttävät useimmin lähikauppaa. Heikoimmassa olevien asukkaiden näkökulmastaan palveluiden saavutettavuus on siis laskenut. Vaikka Matinkylän palveluiden saavutettavuuteen oltiin pääosin tyytyväisiä, asukkaat toivat myös toisenlaisia mielipiteitä esiin:

Metro kaksinkertaisti matka-ajan Helsinkiin. Lisäksi lähin bussipysäkki liian kaukana, yli 600 metrin päässä eli mitään painavampaa ei jaksa kuljettaa ilman autoa.

Matinkylän suurkorttelirakenne on jäänyt väljäksi, eivätkä rakennusten kivistalat sisällä kävelyreiteille avautuvia kaupallisia tiloja. Harvoista Matinkylän kivistaloissa olevista tiloista monet ovat tällä hetkellä tyhjillään, eikä niiden toiminta näy katutilassa. Tyhjät tilat vähentävät osaltaan asuinalueen viihtyisyyttä. Söderströmin (2012, s. 59) mukaan korttelirakenne, jossa on helppo liikua, hyvät jalankulku- ja pyöräilyverkot sekä laadukkaita ja hyväkuntoisia kadunkalusteita, edistää elävän kaupunkitilan luomista. Mehta ja Bossom (2010) ovat tunnistaneeet rakennetun ympäristön piirteitä, jotka liittyvät naapuruston kohtaamispaikkoihin. Heidän mukaansa julkisivun läpinäkyvyys ja mahdollisuus personoida julkisivua houkuttelevat ihmisiä tilaan. Erityisesti istuinpaikat sisällä ja ulkona sekä suojan tarjoaminen sään vaihteluilta saa ihmiset jäämään ja viihtymään näissä paikoissa.

Matinkylän vaalittavina ominaispiirteinä on tunnistettu yhteisöllisyyttä vahvistavat ja kohtaamispaikkoja muodostavat liiketilat, palvelut sekä kevyen liikenteen raitit ja puistot toimintoineen (Karlsson, Salonen ja Schalin, 2019, s. 80). Kivistalokäyttöjen tyhjentyminen puolestaan voi vähentää alueen viihtyisyyttä ja sosiaalisen kanssakäymisen paikkoja. Uhkana on, että palveluiden väistyessä asuinkortteleista myös ikääntyneille merkitykselliset kolmannet paikat häviävät. Asukastyöpajaan osallistuneet asukkaat ehdottivatkin, että kaupungin tulisi edellyttää alueella toimivilta rakennuttajilta ja suurilta yrityksiltä panostusta yhteisöllisyyden ja yhteisöllisten paikkojen kehittämiseen mukailien rakennushankkeiden taideprosenttiperiaatetta.

Yhteisöllisyyden paikat

Näkis vähän nuorempiakin,... jos sä oot aina vanhojen kanssa, niin happanet kyllä.

Yksinasumisen yleistymisen kaikissa ikäluokissa voi olla riski yksinäisyyden tunteen yleistymiselle, millä on todettu olevan vakavia seurauksia hyvinvoinnille ja terveydelle. Espoon kaupungin oman selvityksen mukaan työikäisistä espoolaisista noin 10 % tunsivat itsensä yksinäiseksi. Elämänlaatunsa tyytyväisten ja aktiivisesti järjestötoimintaan osallistuvien työikäisten määrä on ollut laskussa (Espoo, 2022). Huomioitavaa on, että nykyiset työikäiset ovat tulevaisuuden ikääntyneitä. Sosiaalisten kontaktien vähyys vaikuttaa ikääntyneillä koettuun turvattomuuden tunteeseen. Yksinäisyyden ja turvattomuuden tunne ovat puolestaan merkittävämpiä syitä siirtyä palveluasumisen piiriin kuin esimerkiksi esteettömyyden puute (Granbom ym., 2019). Palvelurakenteen kestävyys kannalta onkin tärkeää, että yksinäisyyteen ja turvattomuuteen löydetään ratkaisuja arjen ympäristöissä. Tukemalla lähiöiden yhteisöllisyyttä ja yhteisöllisiä paikkoja, voidaan osaltaan vaikuttaa asukkaiden yksinäisyyteen ja elämänlaatuun.

Ihmisille merkitykselliset kolmannet paikat ja sosiaaliset verkostot voivat olla paikasta riippumattomia ja toimia etäyhteyksien avulla. Suomessa vuonna 2019 tehdyn selvityksen mukaan 75–89-vuotiaista puolet ei ole kuitenkaan koskaan käyttänyt internetiä. Osalla heistä puuttuu perehdytystä tai taloudellisia mahdollisuuksia digilaitteiden käyttöön (VALLI, 2019, s. 9). Ikääntyneet asukkaat ovat muita ikäryhmiä vahvemmin kiinnittyneitä asuinalueeseensa ja sen sosiaalisiin verkostoihin. Pitkään samalla alueella asuminen voi lisätä ja auttaa ylläpitämään sosiaalisten suhteiden määrää. Asukkaiden osallistumismahdollisuuksia tukemalla voidaan vaikuttaa asumisviihtyisyyteen ja paikkaan kiinnittymiseen. Ikääntyneiden sosiaalisen kanssakäymisen ja yhteisöllisyyden kannalta arjen kohtaamispaikat ovat tärkeitä. Työpajoihin osallistuneet ikääntyneet kokivat eri-ikäisten asukkaiden kohtaamisen arjessaan merkitykselliseksi.

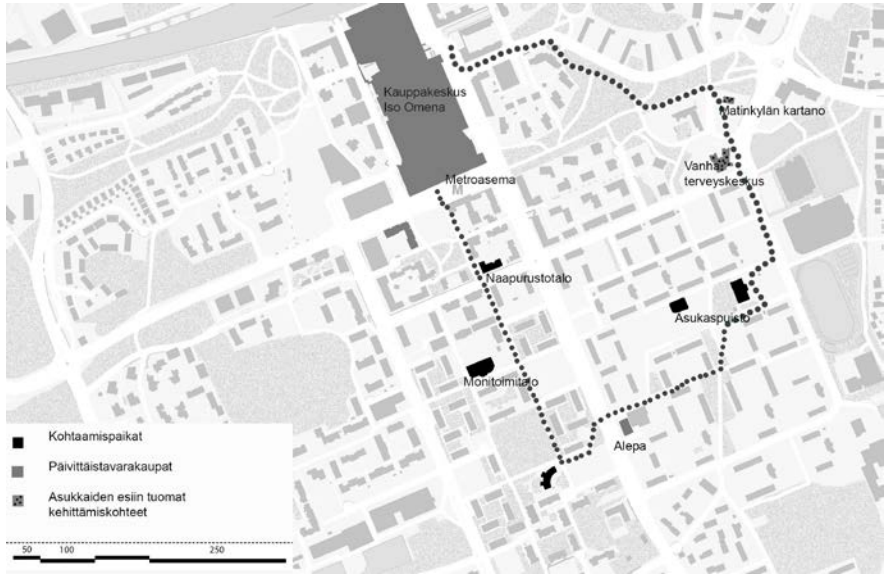
Kaupunkitilan kehittäminen ja uudistaminen voi johtaa muutoksiin asukkaiden sosiaalisessa ympäristössä. Esimerkiksi Matinkylään valmistui vuonna 2021 asukkaiden kauan kaipaama uimahalli. Suurin osa ikääntyneistä iloitsi uimahallin avautumista, mutta uuden hallin nähtiin myös tuovan uhkia. Olarin puolella asuva ikääntynyt henkilö kertoi käyneensä viimeiset 30–40 vuotta kaksi kertaa viikossa pienellä uima-altaalla kävelymatkan päässä kotoaan. Hänen sosiaaliset verkostonsa ja harveneva ystäväpiiri liittyivät tähän paikkaan. Hän totesi, että mikäli pikku-uimahalli suljetaan uuden uimahallin

avautuessa, hänen viikoittaiset uintinsa loppuvat. Tämä johtaisi myös hänen sosiaalisten verkostojensa katkeamiseen.

Hankkeen kyselyn kaikista vastaajista (n=66) yli neljännes (n=18) ilmoitti, ettei heillä ollut ystäviä tai sukulaisia alueella. Hankkeen kyselyyn vastanneet, jotka olivat asuneet yli 40 vuotta Matinkylän alueella (n=10), ilmoittivat puolestaan, että heillä on perhettä sekä laaja ystäväpiiri alueella tai he ovat aktiivisesti mukana yhdistystoiminnassa. Heidän arvionsa asuinalueesta olivat pääosin myönteisiä ja he kokivat, että paikan historian esille tuominen ja asukkaiden tarinat voisivat rikastuttaa asukkaiden suhdetta asuinympäristöönsä ja auttaa uusien asukkaiden kotoutumista alueelle. Harrastaminen ja aktiivinen toiminta edellyttävät myös tiloja, joita asukkaat kokivat Matinkylän alueella olevan heikosti. Matinkylän eri-ikämpolvien kohtaamispaikat rajoittuvat pitkälti kauppakeskus Isoon Omenaan. Asukaskävelyn yhteydessä asukkaat toivat esiin muita olemassa olevia ja potentiaalisia yhteisöllisyyden paikkoja. Alueella on myös joitakin, eri-ikäisille suunnattuja asukastiloja ja kohtaamispaikkoja, joissa on henkilökuntaa ja organisoitua toimintaa: Asukaspuisto (lapsiperheet), Monitoimitalo (nuoret) ja Naapurustotalo (ikäntyneet sekä maahanmuuttajataustaiset). Tilat ovat pääosin auki arkipäivisin ”virka-aikaan”, ja toiminta on räätälöity eri ikäryhmien toiveisiin. Asukasyhdistyksillä ei ole omaa tilaa, vaan ne vuokraavat edellä mainittuja tiloja kokoontumisia ja tapahtumia varten.

Työpajoihin osallistuneet ja kyselyihin vastanneet asukkaat kokivat, että alueelta puuttuu vapaasti käytettäviä matalan kynnyksen tiloja, joissa asukkaat voivat kohdata ja harrastaa yhdessä. Asukasyhdistys onkin tehnyt aloitteen vanhan terveystakeskuksen kehittämiseksi järjestöjen käyttöön ja alueen asukkaiden olohuoneeksi. Asukkaat nostivat esiin yhteisö- ja kulttuuritilojen puutteen ja kaipasivat myös enemmän kohtaamisia eri-ikäisten ja eri kulttuuritaustaisten asukkaiden kanssa.

Monet kyselyyn vastanneista ikääntyneistä (n=13) kokivat Matinkylän monipuolisuuden paikan vahvuudeksi, jonka nähtiin työpajoissa kumpuavan alueen monikulttuurisuudesta ja sosioekonomisesta sekoittumisesta. Toisaalta pelättiin mahdollisen syrjäytymisen lisäävän levottomuutta erityisesti kauppakeskuksen ympäristössä. Ihmisten ja palveluiden keskittyminen on johtanut myös epätoivotun sosiaalisen käyttäytymisen keskittymiseen kauppakeskuksen alueelle. Kyselyyn vastaajista 8 henkilöä mainitsi alueen levottomaksi, ja yksi vastaajista suunnitteli muuttoa pois ”*liian suureksi kasvaneesta jättilähiöstä*”. Tosin pitkään alueella asuneet totesivat levottomuuden vain siirtyneen vanhalta ostarilta uudelle ostarille. Myös työpajaan osallistunut maahanmuuttajataustainen henkilö oli huolissaan kouluikäisen lapsensa

KUVA 3 Asukkaiden suunnittelema kävelyreitti (Kartta: Verma, I. ja Teräsvuori, H.)

oleskelusta kauppakeskuksessa nuorille suunnattujen oleskelupaikkojen puuttuessa. Eräs kyselyyn vastanneista ikääntyneistä kertoi kuitenkin myönteisistä kokemuksistaan ja koki asuinalueensa turvalliseksi:

Ventovieraat ihmiset juttelee täällä keskenään. Välillä avaimet on unoh-tuneet ulko-oveen, tai auto jäänyt lukitsematta yöksi eikä mitään ole tapahtunut.

Luontoympäristö ikääntyneiden kokemana

Nyt helteiden aikana, heti kun oli isompaa puuta, kuinka raikasta oli paeta hellettä puiden varjoon.

Ikääntyminen voi tuoda mukanaan toimintakyvyn laskua ja raihnaisuutta. Oleskelun luonnossa on todettu vähentävän stressiä ja kipuja sekä auttavan toipumisprosesseissa (CVA, 2012, s. 79). Luonto koetaan eri aistien kautta ja se tuo virikkeitä. Luonnonvalo puolestaan voi parantaa unen laatua, vähentää masennusta ja vahvistaa päivärytmiä (CVA, 2021, s. 80, s. 57). Jolanki ym. (2020) ovat tuoneet esiin asuinympäristössä ja luonnossa liikkumisen sekä päivittäisen

asioinnin keskeisinä tekijöinä iäkkäiden ihmisten hyvinvoinnille ja toimintakyvylle. Laadukkailla viheralueilla ja turvallisilla kävelyreiteillä kodin läheisyydessä on merkittävä rooli ikääntyneiden hyvinvoinnin ja terveyden kannalta. Puistot ja viheralueet voivat toimivat myös naapuruston yhteisöllisyyden paikkoina ja voivat tarjota mahdollisuuden kokea osallisuutta. Varjoisat ja suojaosat istumapaikat mahdollistavat pidemmän oleskelun luonnossa. Viheralueiden saavutettavuus voi lisätä paikkaan kuuluvuuden tunnetta ja asumisviihtyisyyttä (Jennings ja Bamkole, 2019). Kävelyllä on myönteisiä vaikutuksia ikääntyneiden fyysiseen, sosiaaliseen toimintakykyyn. Chaudhury ym. (2016) totesivat, että sosiaaliset verkostot kodin lähellä voivat lisätä tai tukea ikääntyneiden liikkumista. Liikunnalla on todettu olevan ennalta ehkäisevää vaikutusta Alzheimerin taudin etenemiseen (Kulmala ym., 2014).

Pihat, puistot ja kävelyreitit olivat hankkeeseen osallistuneille asukkaille sosiaalinen kanssakäymisen paikkoja ja tarjosivat mahdollisuuden tutustua uusiin ihmisiin. Osa ikääntyneistä lähti ulos pihalle ja kävelylle, koska kotona ei ollut ketään. Vaikka alueella on metsäisiä pihvoja, harva kertoi viettävänsä aikaa pihalla. He olivat kuitenkin huolissaan siitä, ettei vihreitä pihvoja muuteta autopaikoiksi. Kyselyyn vastanneista usea totesi, etteivät taloyhtiön pihat olleet kovin viihtyisiä, eikä pihalla ollut aikuisille tarkoitettua oleskelutilaa. Pihalla oleskeltiin lähinnä taloyhtiön pihatakkoiden aikaan, lapsenlapsen tai koiran kanssa. Toisaalta asukkaat totesivat, että pihalla tapaa aina jonkun tutun. Asukkaiden vastaukset vahvistavat aikaisempien tutkimusten tuloksia, joissa on todettu, että tällaisilla siirtymävyöhykkeillä tapahtuu satunnaisia, mutta asukkaille merkityksellisiä kohtaamisia. Ne ovat päivittäisen vuorovaikutuksen paikkoja, joissa tutustutaan naapureihin, vaikkei vuorovaikutus kestäisi kauan (Seppänen ja Haapola, 2016). Joillekin pihalla oli suuri merkitys juuri kanssakäymisen paikkana.

Minähän olen koiran kanssa aina siellä pihalla. Mitä mä sisällä oon, ku ei siellä ole ketään.

Viher- ja virkistysalueet ovat myös luonnollisia eri-ikäisten asukkaiden kohtaamispaikkoja. Nuorimmat kyselyyn vastanneista asukkaista kokivat Matinkylän ulkoliikuntapalvelut ja urheilumahdollisuudet hyväksi ja käyttivät niitä arjessaan. Myös ikääntyneet kokivat ne hyväksi nuorille, mutta ne eivät kuuluneet heidän arkeensa. Ikääntyneiden pääasiällisin liikuntamuoto on kävely, eikä urheilukenttä ole kävelyn kannalta houkutteleva ympäristö. Asukaspuiston läheisyyteen on suunniteltu toteutettavaksi oma ulkokuntoilupaikka ikääntyneille. Osa ikääntyneistä kuitenkin kyseenalaisti suunnitelmat, jossa ikääntyneiden kuntoilupaikka oli eroteltu muusta liikuntainfrastruktuurista

ja asukaspuistosta. He toivoivat enemmän ratkaisuja, jotka soveltuvat kaiken ikäisille asukkaille ja tukevat eri-ikäpolvien kohtaamista.

Luontoympäristöt voivat olla merkityksellisiä asukkaiden henkilökohtaisten kokemusten ja muistojen kannalta. Pitkään alueella asuneet ikääntyneet muistelivat kokemuksiaan hiihtoladuista ja mustikkametsistä, jotka ovat nyt joutuneet väistymään rakentamisen tieltä. Useassa vastauksessa todettiin lähimetsän puuttuvan. Asukkaat huomauttivat vanhojen puiden kauneudesta ja niiden tuomasta suojasta aurinkoisella ilmalla. Asukaskävelyn aikana asukkaat katselivat työmaana olevaa asukaspuistoa ja totesivat, että aikaisemmin puistossa oli puita. Ikääntyneiden ulkoilun edellytyksenä on, että kävelyreittien varrelta löytyy levähdyspaikkoja. Asukkaat toivoivat lisää penkkejä puistoihin ja kävelyreittien varrelle. Penkkien sijoittelulla ja yksityiskohdilla on merkitystä. Asukaspuiston luona uudet istuinpenkit on aseteltu kävelyreitille siten, että istujan selkä oli puistoon päin. Sen sijaan, että ulkoilija voisi seurata lasten toimia puistossa, hänen täytyy katsella tyhjien liiketilojen näyteikkunoita.

Tämä oli ihanteellinen ympäristö siihen aikaan, tässä oli lasten leikkipaikka, täällä asui vanhoja ihmisiä, ne istuskeli aina täällä, ja katselivat lasten touhuja ja nauttivat olostaan.

Asukkaat kokivat Matinkylän vehreyden ja merellisyyden alueen vahvuudeksi. Nämä korostuivat kaikissa asukkaiden vastauksissa. Matinkylän vehreys syntyy lähinnä pihojen ja kadunvarsien puustosta. Asukkailla oli huoli jäljellä olevien metsä- ja kallioalueiden säilymisestä. Lisäksi rannan virkistysarvon ja esteettömyyden kehittäminen nousi esiin sekä asukaskyselyssä että työpajoissa. Rantaraitti on Matinkylän asukkaille merkityksellinen paikka. Monet hankkeeseen osallistuneista ikääntyneistä kertoivat viikoittaisista, muutama jopa päivittäisistä, kävelylenkeistä rantaraitilla tai metsäreiteillä. Asukkaat arvostivat Matinkylän luontoa, hiljaisuutta ja rannan kauniita maisemia. Rantaraitti ei kuitenkaan ole esteetön eikä kaikkien asukkaiden saavutettavissa. Etäisyys Matinkylän keskustasta rannalle on noin 2 kilometriä, ja lähin julkisen liikenteen pysäkki on 300 metrin päässä rannasta, eikä kävelyreitti rantaan ole esteetön. Asukkaat ottivatkin esiin rannan kävelyreittien ja rantapuiston esteettömyyden ensisijaiseksi asiaksi alueen kehityskohteiden listalla.

Johtopäätökset

Vanhojen lähiöiden kehittäminen ikääntyvälle väestölle soveltuvaksi edellyttää niiden tarkastelua asumisen, palveluiden, julkisen liikenteen sekä viheralueiden kannalta kokonaisvaltaisesti. Se edellyttää niin ikääntyneille

soveltuvan fyysisen ympäristön kuin ikääntyneiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien tukemista (WHO, 2007). Ikääntyneet ovat kokemus-asiiantuntijoita, joita tulee paremmin osallistaa ja huomioida asuinalueiden kehittämisessä. Kuntien vanhusneuvostoille tehdyn kyselyn mukaan vanhusneuvostot osallistuvat kunnissa vähiten hissirakentamisen edistämiseen, lähipalveluiden, kuten kaupan ja apteekin suunnitteluun tai asuntojen korjaamisen edistämiseen (Kortelainen ym., 2020, s. 80). Nämä ovat kuitenkin niitä rakennetun ympäristön keinoja, joiden avulla ikäystävällisyyttä voidaan yhdyskuntasuunnittelussa edistää. Ikääntyneillä asukkailla on paikallistietoa ja kokemuksellista tietoa, jota voidaan hyödyntää lähiöiden kehittämisessä. Hankkeen asukastyöpajaan osallistuneet ikääntyneet asukkaat kokivat kuitenkin, että heillä on vain vähän mahdollisuuksia tulla kuulluiksi tai vaikuttaa kaupungin päätöksentekoon.

Monessa lähiöissä on ikäystävällisyyden kannalta myönteisiä ja keskeisiä tekijöitä, kuten lyhyet kävelyetäisyydet lähipalveluihin ja vihreä luonto. Näitä tulee vaalia lähiöitä kehitettäessä, ja ne ovat myös kestäväen yhdyskuntasuunnittelun kannalta keskeisiä tekijöitä. Ne ovat merkityksellisiä sekä palveluiden saavutettavuuden että ikääntyneiden asukkaiden sosiaalisten verkostojen kannalta. Mikäli palveluita yhä keskitetään ja etäisyydet palveluihin jatkavat kasvamista, se voi johtaa arjen avun tarpeen kasvamiseen. Ikääntyneille soveltuva yhdyskuntasuunnittelu on monialaista ja heidän osallistamisensa edellyttäisi säännöllistä vuoropuhelua ja fyysisiä kohtaamisia asukkaiden ja kaupungin eri toimijoiden kesken. Hankkeeseen osallistuneet asukkaat ehdottivatkin säännöllisiä, vuosittaisia asukastapaamisia kaupungin eri toimialojen edustajien kanssa. Vuoropuhelu asukkaiden ja kaupungin välillä voi lisätä keskinäistä ymmärrystä ja edistää kohderyhmälle tärkeiden kehittämiskohteiden tunnistamista asuinalueella.

Väestön ikääntymisen haasteet liittyvät lähiöiden vanhoihin asuinkerrostaloihin, joista monista puuttuu hissi (Kortelainen ym., 2020, s. 27). Asuinrakennusten hissittömyys ja ikääntyneille asukkaille soveltumaton asuinympäristö lisää avun, hoivan ja kotihoidon tarvetta. Tampereen ja Jyväskylän seudulla tehdyssä tutkimuksessa todettiin, että ikääntyneiden riski jäädä riittävän avun ulkopuolelle oli lähiöissä lähes kaksinkertainen kaupunkien keskustoihin nähden (Kröger ym., 2019). Kaupungin eri toimijoiden ja asukkaiden on yhdessä mietittävä, minkälaisia asumisen vaihtoehtoja lähiöissä on tarjolla, minne elinkaariasumista on mahdollista toteuttaa ja miten asukkaiden tarpeita voidaan muuten kompensoida. Uudisrakentaminen on osa ratkaisua, mutta lähiöissä asuville pienituloisille ikääntyneille uudet esteettömät asunot voivat olla huonosti saavutettavia.

Asuinalueita uudistettaessa ja tiivistettäessä tulee kiinnittää huomiota niihin tekijöihin, jotka vahvistavat olemassa olevien asukkaiden viihtyisyyttä, paikkaan kuulumisen tunnetta ja pysymistä alueella. Tässä tutkimuksessa ikääntyneet asukkaat kokivat merkityksellisinä erityisesti lähipalvelut ja sosiaalisen kanssakäymisen paikat. Pitkään paikalla asuneet ikääntyneet olivat kiintyneitä tuttuun asuinympäristöönsä, jossa ovat myös heidän sosiaaliset verkostonsa, muistonsa ja kokemuksensa. Lähipalvelut, pihat ja viheralueet olivat myös arkisia sosiaalisten kohtaamisten paikkoja, jotka olivat heille tärkeitä. Hanibuchi ym. (2012) totesivat, että asuinalueen ikä oli suurin sosiaaliseen pääomaan liittyvä tekijä. Heidän mukaansa sosiaalinen pääoma on pitkän aikavälin kehityksen tulos ja liittyy alueen sosiaaliseen ja fyysiseen ympäristöön. Kehittämishankkeiden haasteena onkin uudistaa kaupunkiympäristöä ja samalla säilyttää lähiöiden sosiaalinen pääoma.

Sekoittunut maankäyttö ja monisukupolvisuus mahdollistavat alueen eri ikäisten asukkaiden kohtaamiseen. Kauppojen ja kahviloiden on todettu lisäävän kanssakäymistä vanhojen ja uusien asukkaiden välillä ja edistävän myös uusien asukkaiden kiinnittymistä paikkaan (Gieling ym., 2019). Muun muassa Laitinen (2015, s. 59) on tuonut esiin pienten kauppakeskittymien – ”ostareiden” – merkityksen asukkaiden asiointi- ja kohtaamispaikkoina asuinalueiden keskeisillä paikoilla. Lähipalvelut tukevat ikääntyneiden asukkaiden itsenäistä asiointia ja sosiaalisten verkostojen säilymistä. Kaupan keskittyminen on uhka erityisesti kaikkein haavoittuvammassa asemassa oleville. Vanhoilla asuinalueilla on tyhjiä liiketiloja, joissa on potentiaalista tilaa asukkaiden yhteisöllisyydelle tai joita voitaisiin hyödyntää ikääntyvälle asukaskunnalle suunnatun palvelusektorin tiloina (Laitinen ja Norvasuo, 2016, s. 6). Vapaaksi jääneet tilat voidaan myös hyödyntää asukkaiden tai asukas yhdistysten järjestämään toimintaan, tai esim. asukkaiden etätyöpisteiksi, mikäli tiloille ei löydy kaupallista käyttöä. Tyhjiä tilojen käyttö voi myös elävöittää katutilaa ja tukea näin viihtyisyyttä sekä asukkaiden sosiaalista kanssakäymistä. Taloyhtiöklubi-hanke edistää pääkaupunkiseudulla kiinteistöjen kestävästä kehittämisestä yhteistyössä taloyhtiöiden ja kaupunkien välillä. Matinkylä on yksi hankkeen pilottialueista. Tällä hetkellä kehittäminen keskittyy taloyhtiöiden teknisiin korjauksiin. Vastaavaa kehittämisestä tarvittaisiin myös taloyhtiöiden tyhjien liiketilöiden hyödyntämiseksi ja ympäristön elävöittämiseksi.

Tiivistämisessä ja lisärakentamisessa on kaupunkikuvallisia ja arkkitehtonisia haasteita. Lähiöt ovat ensisijaisesti asukkaiden asuinympäristöjä, joissa ovat heidän arjen toimintonsa ja sosiaaliset verkostonsa. Kuten Buffel ja Phillipson (2019) totesivat, olisi tarkoituksenmukaista kiinnittää huomiota niihin asukkaisiin, jotka jo asuvat näillä alueilla ja haluavat jäädä asumaan

lähiöympäristöön. Kestävän kaupunkikehittämisen edistämiseksi tulee ottaa myös huomioon, että asukkaille heidän henkilökohtainen hyvinvointinsa voi olla esimerkiksi hiilineutraaliutta merkittävämpi tavoite (Joffe ja Smith, 2016). Sen takia kaiken ikäiset asukkaat tulee osallistaa lähiöiden kehittämiseen. Hankkeessa mukana olleet ikääntyneet asukkaat olivat tyytyväisiä ja kiintyneitä asuinympäristöönsä, eivätkä suunnitelleet muuttamista pois alueelta. He olivat kuitenkin tunnistaneeet sosiaaliseen ympäristöön, palveluiden saavutettavuuteen ja esteettömyyteen liittyviä haasteita. Virkistysalueilla kehittämistarvetta oli erityisesti rantaraitilla, joka on kaikille alueen asukkaille merkityksellinen paikka. Sosiaalisesti kestävä, saavutettava ja vireä asuinalue on hyvä kaikenikäisille ja tukee kaikkien asukkaiden hyvinvointia.

Lähteet

- Abramsson, M., & Andersson, E.** (2016). Changing preferences with ageing–housing choices and housing plans of older people. *Housing, theory and society*, 33(2), 217–241.
- Buffel, T., Phillipson, C. & Scharf T.** (2012). Ageing in urban environments: Developing ‘age-friendly’ cities. *Critical Social Policy*, 32(4), 597–617.
- Buffel, T. & Phillipson, C.** (2019). Ageing in a Gentrifying Neighbourhood: Experiences of Community Change in Later Life, *Sociology*, 53(6), 987–1004.
- Burton, E.J., Mitchell, L. & Stride, C.B.** (2011). Good places for ageing in place: development of objective built environment measures for investigating links with older people's wellbeing. *BMC Public Health* 11, 839. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-11-839>
- Chaudhury, H., Campo, M., Michael, Y., & Mahmood, A.** (2016). Neighbourhood environment and physical activity in older adults. *Social science & medicine*, 149, 104–113.
- Cramm, J.M., van Dijk, H.M. & Nieboer, A.** (2013). The Importance of Neighborhood Social Cohesion and Social Capital for the Well Being of Older Adults in the Community, *The Gerontologist*, 53(1), 142–152.
- CVA Centrum för vårdens arkitektur** (2021). EBD 2020 – Evidensbaserad Design Forskning som stöd för utformning av den fysiska vårdmiljön, *Centrum för vårdens arkitektur*, 2021/4, Göteborg: Chalmers Tekniska Högskolan.
- Espoon kaupunki** (2022). Toimintaympäristön tila Espoossa 2022: Espoolaisten hyvinvointi, [PDF] Saatavilla: <https://static.espoo.fi/cdn/ff/8w83r2CEWvoDhHKyJUdXXCM9pRGTYG2n88z2PM4Cpys/1649427090/public/2022-04/Toimintaymp%C3%A4rist%C3%B6%202022%20Espoolaisten%20hyvinvointi.pdf> Haettu 28.06.2023.
- Fernández-Portero C, Alarcón, D, Barrios Padura, A.** (2017). Dwelling conditions and life satisfaction of older people through residential satisfaction. *Journal of Environmental Psychology*, 49, 1–7.
- Flick, U., Hirseland, A., & Hans, B.** (2019). Walking and talking integration: Triangulation of data from interviews and go-alongs for exploring immigrant welfare recipients' sense (s) of belonging. *Qualitative Inquiry*, 25(8), 799–810.
- Gardner, P. J.** (2011). Natural neighborhood networks—Important social networks in the lives of older adults aging in place. *Journal of aging studies*, 25(3), 263–271.
- Gieling, J., Haartsen, T. & Vermeij, L.** (2019). Village Facilities and Social Place Attachment in the Rural Netherlands, *Rural Sociology*, 84(1), 66–92.
- Giles-Corti, B., Broomhall, M.H., Knuiaman, M., Collins, C., Douglas, K., Ng, K., Lange, A. & Donovan, R.J.**, (2005). Increasing walking: How important is distance to, attractiveness, and size of public open space?, *American Journal of Preventive Medicine*, 28(2), Supplement 2, 169–176. <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2004.10.018>.

- Golant, S. M.** (2003). Conceptualizing time and space in environmental gerontology: A pair of old issues deserving new thought. *The Gerontologist*, 43(5), 638-648. <https://doi.org/10.1093/geront/43.5.638>
- Granbom, M., Perrin, N., Szanton, S., KM Cudjoe, T., & Gitlin, L. N.** (2019). Household accessibility and residential relocation in older adults. *The Journals of Gerontology: Series B*, 74(7), e72-e83.
- Helminen, V., Vesala, S., Rehunen, A., Strandell, A., Reimi, P. & Priha, A.** (2017). *Ikääntyneiden asuinpaikat nyt ja tulevaisuudessa*, Suomen ympäristökeskuksen raportteja 20/2017, SYKE
- Hanibuchi T, Kondo K, Nakaya T, et al.** (2012). Does walkable mean sociable? Neighborhood determinants of social capital among older adults in Japan. *Health & place*, 18(2), 229-239.
- Hasu, E.** (2018). Housing decision-making process explained by third agers, Finland: 'we didn't want this, but we chose it'. *Housing Studies*, 33(6), 837-854.
- Honkanen, K., Poikolainen, J., Karlsson, L. & Havu-Nuutinen, S.** (2022). Hyvinvointipaikat lähiössä asuvien lasten kokemana, *Yhdyskuntasuunnittelu*, 4, 34-53.
- Høyland, K., Denizou, K., Halvorsen, T., Moe, E.** (2020). Bo hele livet. Nye bofellesskap og nabolag for gammel og ung, SINTEF
- Jennings, V. & Bamkole, O.** (2019). The Relationship between Social Cohesion and Urban Green Space: An Avenue for Health Promotion, *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 16, 452; <https://doi.org/10.3390/ijerph16030452>
- Joffe, H. and Smith, N.** (2016). City dweller aspirations for cities of the future: How do environmental and personal wellbeing feature? *Cities*, 59, 102-112. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2016.06.006>
- Jolanki, O., Rappe, E., & Suhonen, R.** (2020). Hyvinvointia ja osallisuutta asuinympäristöjä kehittämällä. *Gerontologia*, 34(4), 349-353.
- Judd, B., Liu, E., Easthope, H. & Bridge, C.** (2014). Downsizers and Other Movers: The Housing Options, Choices and Dilemmas of Older Australians. *Assistive Technology Research Series*. DOI: 10.3233/978-1-61499-403-9-129
- Kaasalainen, T.** (2021). *Potential for Ageing at Home in the Finnish Apartment Building Stock: A Spatial Perspective on Renovation*. [Väitöskirja], Tampereen yliopisto.
- Kajita, M.** (2014). *Spatial Dimensions of Accessibility: Inclusive urban dwellings*. PhD, the Royal Danish Academy of Fine Arts.
- Karlsson, K., Salonen, K. & Schalin, M.,** (2019). *Matinkylän keskeisten alueiden inventointi, arvotus ja kehittämisperiaatteet*. [PDF] Saatavilla: <https://www.espoo.fi/fi/asuminen-ja-rakentaminen/kaupunkisuunnittelu/kaupunkisuunnittelun-julkaisut#section-11375> Haettu 28.06.2023.
- Kemperman, A. & Timmermans, H.,** (2014). Green spaces in the direct living environment and social contacts of the aging population, *Landscape and Urban Planning*, 129, 44-54. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2014.05.003>.
- Kortelainen, Oosi, O., Luukkonen, T., Luomala, N., Välikangas, K., Hätälä, J., Haapakorva, P., Hämeenniemi, R. & Kaasalainen, T.** (2020). *Ikääntyneiden asuminen – ennakointi ja varautuminen kunnissa*, Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:55, Helsinki.
- Kotilainen, A., Shemeikka, P. & Helminen, V.** (2016). *Hissit kartalle? Rakennustietoaineistojen kartoitus ja yhdistäminen*, Ympäristöministeriön raportteja 12/2016. Ympäristöministeriö, Helsinki.
- Koistinen, K., Peura-Kapanen, L., Honkanen, K. & Poikolainen, J.** (2017). Asumisen arvostukset ja paikkaan kiinnittyminen – Asuinaluekokemuksia Espoosta ja Lahdesta, *Yhdyskuntasuunnittelu-lehti*, 1 (55), 33-51.
- Kröger, T., Van Aerschot, L., & Mathew Puthenparambil, J.** (2019). Ikääntyneiden hoivaköyhyys. *Yhteiskuntapolitiikka*, 84(2).

- Kulmala, J., Solomon, A., Käreholt, I., Ngandu, T., Rantanen, T., Laatikainen, T., ... & Kivipelto, M.** (2014). Association between mid-to late life physical fitness and dementia: evidence from the CAIDE study. *Journal of internal medicine*, 276(3), 296–307.
- Kytö, H., Kral-Leszczynska, M., Koistinen, K. & Peura-Kapanen, L.** (2016). Muuttovirtojen vaikutus alueelliseen eriytymiseen pääkaupunkiseudulla. Kuluttajatutkimuskeskus. Helsinki.
- Laitinen, K.** (2015) Metropliaalueen ostoskeskukset kaupunkirakenteen – ja kehittämisen muutospaineista kukoistamiseen. Teoksessa: J. M. Kulonpalo (toim.) *Työkaluja metropolialueen kehittämiseen*, Helsingin yliopisto.
- Laitinen, K. & Norvasuo, M.** (2014). Asukkaiden yhteistilat ja kolmannet paikat, Aalto-yliopiston julkaisusarja TIEDE + TEKNOLOGIA 9/2014, Espoo.
- Lewicka, M.** (2011). Place attachment: How far have we come in the last 40 years? *Journal of environmental psychology*, 31(3), 207–230.
- Maisala, P.** (2008). *Espoo - oma lukunsa: kaupunkisuunnittelun, kaupunkirakentamisen ja kaavoitushallinnon kehitys vuoteen 2000*, Espoon kaupunkisuunnittelukeskus.
- Mazumdar, S., Learnihan, V., Cochrane, T. & Davey, R.** (2018). The built environment and social capital: A systematic review. *Environment and Behavior*, 50(2), 119–158.
- Mehta, V. & Bossom, J. K.** (2010). Third Places and the Social Life of Streets, *Environment and Behavior*, 42(6), 779–805. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0013916509344677>
- Mouratidis, K.** (2021). Urban planning and quality of life: A review of pathways linking the built environment to subjective well-being, *Cities*, 11(5), 103–229. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2021.103229>.
- Mouratidis, K. & Andersen, B.** (2023). What makes people stay longer in the densifying city? Exploring the neighbourhood environment and social ties, *Housing Studies*. <https://doi.org/10.1080/02673037.2023.2185593>
- Oldenbourg, R.** (1999). *The great good place*, Marlow and Co., New York.
- Palinkas, L. A., Horwitz, S. M., Green, C. A., Wisdom, J. P., Duan, N. & Hoagwood, K.** (2015). Purposeful Sampling for Qualitative Data Collection and Analysis in Mixed Method Implementation Research. *Administration and policy in mental health*, 42(5), 533–544.
- Sandlie, C. & Gulbrandsen, L.** (2021). Last-time Homebuyers How can private housing wealth contribute to the sustainability of the welfare state? *Tidsskrift for boligforskning*, 4 (2), 130–145. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-5988-2021-02-03>
- Seppänen, V. M., & Haapola, I. A.** (2016). Arjen sankarit ja ikkunasta katsojat - ikääntyneiden urbaani yhteisöllisyys. Teoksessa: Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA (toim.) *Tutkitusti parempi lähio - asuinalueen kehittämissohjelman tutkimusjulkaisu*, 76–81. <http://hdl.handle.net/10138/159846>
- Skjaeveland, O., & Garling, T.** (1997). Effects of interactional space on neighbouring. *Journal of environmental psychology*, 17(3), 181–198.
- Soiikkeli, A.** (2022) Rakennetun ympäristön arvot ja käänteisarvottaminen, *Kulttuurintutkimus*, 39(1), 36–47.
- Stjernberg, M.** (2019), *Concrete Suburbia: Suburban housing estates and socio-spatial differentiation in Finland*, Department of Geosciences and Geography, Helsingin yliopisto.
- Strandell, A.** (2017). *Asukasbarometri 2016–Kysely kaupunkimaisista asuin ympäristöistä*. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 19/2017, SYKE, Helsinki.
- Svensson, J.** (2010). Accessibility in Urban Areas for Citizens with Impairments: Using GIS to Map and Measure Accessibility in Swedish Cities. Teoksessa: J. L. Maisel (toim.) *The State of the Science in Universal Design: Emerging Research and Developments*. <https://doi.org/10.2174/978160805063511001010122>
- Söderström, P.** (2012). Elävät kaupunkikeskukset – Kaupunkiympäristön monipuolisuus ja laatu verkostokaupungin keskuksissa, *Suomen ympäristö* 32/2012, SYKE, Helsinki.
- Tervo, A.** (2021). *Domestic Space for Solo Living - Changing patterns in the Helsinki Metropolitan Area, Finland*, Aalto University publication series DOCTORAL DISSERTATIONS, 27/2021.

- VALLI** (2019). Yli 75-vuotiaiden digiosallisuus – kokemukset, tarpeet ja motivaatio. [PDF] Saatavilla: https://www.valli.fi/wp-content/uploads/2020/01/yli75_digiosallisuus_raportti.pdf Haettu 28.06.2023
- van Hees, S., Horstman, K., Jansen, M. & Ruwaard, D.** (2017). Photovoicing the neighbourhood: Understanding the situated meaning of intangible places for ageing-in-place, *Health & Place*, 48, 11-19. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2017.08.007>.
- Van Kessel, G.** (2013). The ability of older people to overcome adversity: a review of the resilience concept. *Geriatric Nursing*, 34(2), 122–127.
- Vaughan, M., LaValley, M. P., AlHeresh, R., & Keysor, J. J.** (2016). Which Features of the Environment Impact Community Participation of Older Adults? A Systematic Review and Meta-Analysis. *Journal of Aging and Health*, 28(6), 957–978. <https://doi.org/10.1177/0898264315614008>
- Verma, I., Kilpelä, N., & Hätönen, J.** (2012). Asuinrakennusten ja pihojen esteettömyyden tila, Ympäristöministeriön raportteja 13/2012, Ympäristöministeriö.
- Verma, I.** (2019). *Housing design for all? The challenges of ageing in urban planning and housing design – The case of Helsinki*, Aalto University publication series DOCTORAL DISSERTATIONS, 123/2019.
- WHO World Health Organization** (2007). *Global age-friendly cities: a guide*. World Health Organization. Saatavilla: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/43755>. Haettu 28.06.2023.
- WHO World Health Organization** (2022). *World Population Prospects 2022, database*. Saatavilla: <https://platform.who.int/data/maternal-newborn-child-adolescent-ageing/indicator-explorer-new/mca/percentage-of-older-people-aged-60-or-over-living-in-rural-and-urban-areas> Haettu 28.06.2023.
- YM Ympäristöministeriö** (2020). *Ikääntyneiden asumisen toimenpideohjelma vuosille 2020–2022*. Saatavilla: <https://ym.fi/ikaantyneiden-asumisen-toimenpideohjelma>. Haettu 28.06.2023.

Kompaktikaupungin tuntematon maisema – Espoon Matinkylän suunniteltu ja yhdessä tuotettu maisema- arkkitehtuuri 1970–1980-luvuilla

Ranja Hautamäki, Julia Donner ja Aada Taipale

1970-luvun kompaktikaupunkivaihetta leimaa yleisesti mielikuva ankeista betonilähiöistä, elementtirakentamisesta ja epäonnistumisesta hyvän kaupunkiympäristön tavoittelussa. Artikkelimme tarkoituksena on tuoda esille täydentäviä näkökulmia tähän rakentamista ja kielteisyyttä korostavaan tulkintaan. Tarkastelemme historiankirjoituksessa tuntemattomaksi jäänyttä lähiöiden maisema-arkkitehtuuria. Kysymme, millaisia pyrkimyksiä kompaktikaupungin maisema-arkkitehtuuri ilmensi ja miten maisema-arkkitehdit ja asukkaat tuottivat hyvää asuinympäristöä. Matinkylän tapaustutkimuksen avulla havainnollistamme, että tiukan ruutukaavan ja metsämaiseman kohtaamisesta syntyi omaleimainen lähiömaisemakudelman, jossa metsäkaupungin suunnitteluperiaatteet yhdistyivät kompaktikaupungin kaupunkimaisiin pyrkimyksiin. Osoitamme myös, miten kaupunginosatoiminnan avulla parjattua lähiötä sekä konkreettisesti parannettiin talkoin ja perusparannusprojektein että symbolisesti rakennettiin kotiseuduksi.

Avainsanat: kompaktikaupunki, maisema-arkkitehtuuri, lähiömaisema, Matinkylä

Johdanto

Kompaktikaupunki ja 1960–70-lukujen tiiviit lähiöt esitetään usein kaupunkisuunnittelun historiankirjoituksen synkkänä lukuna – ankeina betonilähiöinä, ahneudeksi kääntyneenä tehokkuutena ja epäonnistuneena idealismina (Hankonen, 1994, s. 480–483; Helander, 1982, s. 521; Salokorpi, 1984, s. 325). Voimakkain kritiikki on kohdistunut aluerakentamiskohteisiin, kerralla rakennettuihin lähiöihin, jotka perustuivat kunnan ja rakennusliikkeiden sekä niiden takana olleiden pankkien välisiin sopimuksiin (Salokorpi, 1984, s. 315). Aluerakentamissopimuksia käytettiin erityisesti Espoossa ja Helsingin maalaiskunnassa, jotka molemmat kasvoivat voimakkaasti ja joissa kunnat eivät juurikaan omistaneet maata eivätkä pystyneet ohjaamaan niiden rakentamista riittämättömän hallinnollisen organisoitumisen vuoksi (Maisala, 2008, s. 66). Aluerakentamiskohteiden tehokkuus, yksitoikkoinen elementtirakentaminen ja keskeneräiseksi jäänyt ympäristö saivat osakseen kiivasta arvostelua asiantuntijoiden keskuudessa (Aura, 1992, s. 28–31; Kortteinen, 1982, s. 33–37). 1960–70-lukujen asuinympäristöjen lähiympäristön laatua kritisoitiin myös esimerkiksi sisäasiainministeriön laatimassa selvityksessä, jossa todettiin, että maisemaa ei ollut juurikaan otettu huomioon, kasvillisuus oli laiminlyötyä, vanhaa puustoa oli surutta tuhottu, pihojen leikkialueet olivat virikkeettömiä ja lähipuistojen palvelut puutteellisia (Mattinen, 1977, s. 9–11). Puhe ongelmalähiöistä ja niiden luonnottomasta ja epätäydellisestä ympäristöstä juurtui myös sanomalehtikirjoitteluun 1960-luvun lopulta lähtien (Roivainen, 1999, s. 56–65; Kortteinen, 1982, s. 11–15).

Vaikka kompaktikaupunki-ideologian lopputuloksia arvosteltiinkin ankaraasti melko pian niiden rakentamisen jälkeen, ideologian taustalla oli monia hyvää tarkoittavia pyrkimyksiä. 1960–70-lukujen kaupunkisuunnittelu korosti tehokasta asuntotuotantoa ja rakentamisen rationalisointia, joilla pyrittiin vastaamaan kasvavaan asutuspulaan ja yhteiskunnan rakennemuutoksen aiheuttamiin muutoksiin (Hankonen, 1994). Kompaktikaupungin narratiivissa korostui voimakkaasti myös edellisen suunnitteluparadigman, metsäkaupungin kritiikki. Väljän ja orgaanisen asemakaavan korvasi urbaani ja tiivis ruutukaava, joka vastasi paremmin tehokkuuden vaatimuksiin. Tiiviin kompaktikaupungin tavoitteena oli myös uudenlainen, metsälähiöistä puuttuva kaupunkikulttuuri. Jane Jacobsin teos *The Death and Life of Great American Cities* (1961) korosti sosiaalisen vuorovaikutuksen rakentamista kaupungeissa. Suomessa Pentti Murole sanoitti saman tavoitteen tunnuslauseeksi ”kompaktikaupunki on kontaktikaupunki”. Kaupunkisuunnittelun tuli luoda yhteisöllisiä tiloja kohtaamiselle, jossa tiivis jalankulkureittien verkosto synnytti ”positiivisia törmäyspisteitä” uusille kaupunkilaisille. (Murole, 1967, s. 16–17.)

Kaupunkisuunnittelun piirtämä kuva kompaktikaupungista on ristiriitainen: yhtäältä kielteisten mielikuvien ja kritiikin leimaama, ja toisaalta kertomus idealismista ja hyvistä pyrkimyksistä luoda uutta, urbaania kaupunkia. Ymmärrys kompaktikaupungista on myös hyvin yksipuolinen ja kumpuaa etenkin sen arkkitehtuurista – harmaasta betonista ja elementtirakentamisesta. Arkkitehtuuriin keskittyvä kerronta rajaa ulkopuolelle keskeisiä näkökulmia, joista artikkelimme haluaa nostaa esille erityisesti maisema-arkkitehtuurin. Useiden kompaktikaupunkien asuinympäristöjä olivat suunnittelemassa maamme eturivin maisema-arkkitehdit, joiden kädenjälki näkyy erityisesti pääkaupunkiseudun lähiöiden kokonaissuunnitelmissa, viheralueissa, julkisissa tiloissa ja pihoissa (esim. Hautamäki & Donner, 2019). Maisema-arkkitehtuurin voidaan kuitenkin todeta olevan lähiöiden tuntematonta kulttuuriperintöä: maisema-arkkitehteja ja heidän tekemiään lähiömaiseman suunnitelmia tunnetaan huonosti ja maisema näyttäytyy usein ”luonnollisena” taustamaisemana, jota kukaan ei ole suunnitellut tai tuottanut (Peil, 2014, s. 37) – ja jota voidaan sen vuoksi myös surutta hyödyntää myöhemmin tonttimaana kaupunki uudistusten yhteydessä.

Kompaktikaupungin narratiivissa toistuu erityisesti kaupunkimaisuuden ihanne, joka kiteytyy etenkin kävelyraitteihin ja aukioihin (mm. Murole, 1967). Tämä kapea näkökulma sivuuttaa maiseman kokonaisuutena – rakennetun ympäristön ja luonnon vuoropuheluna. Lähiöt syntyivät suurelta osin metsämaisemiin ja integroituivat osaksi luontoa, jolloin alun perin tavoiteltu kaupunkimaisuus jäi puolitiehen ja syntyi omanlainen lähiömaisemakudelmansa. Toisena piiloon jääneenä näkökulmana haluamme nostaa esille asukkaiden merkityksen lähiömaiseman tuottamisessa, mikä on jäänyt vähäiselle huomiolle arkkitehtuuria, arkkitehteja ja suunnittelijoita painottavassa historiankirjoituksessa (Boudon, 1972; Keil, 2021). Lähiöiden uudet asukkaat vastasivat kompaktikaupungin kritiikkiin ja pyrkivät ratkomaan omaehtoisella asukastoiminnalla lähiöiden keskeneräistä ympäristöä ja koettua turvattuutta sekä juurettomuutta. Kortteinen (1982, s. 71) näkeekin tässä paradoksin: kontaktikaupungin ja yhteisöllisyyden toteutumista tuki juuri suunnittelun epäonnistuminen ja siitä seuranneet ongelmat.

Artikkelimme pyrkii tuomaan esille täydentävän näkökulman ongelmakeskeiselle ja arkkitehtuuria painottavalle kuvalle aluerakentamiskohteista keskittymällä maisema-arkkitehtuuriin. Esimerkkikohteemme on Espoon Matinkylä, yksi näistä aikanaan parjatuista 1970-luvun kompaktikaupungeista, jossa maisema-arkkitehtuurilla ja asukastoiminnalla oli merkittävä sija asuinympäristön muotoutumisessa. Esimerkkimme avulla tuomme keskiöön

näkymättömäksi jääneen lähiömaiseman ja valotamme sen kahta ulottuvuutta: maisema-arkkitehdin ja asukkaiden roolia lähiömaiseman rakentamisessa.

Hyödynnämme teoreettisena lähtökohdana antropologi Tim Ingoldin (2000, s. 172–188; 2011, s. 9–10) ajatusta, jonka mukaisesti elinympäristöä muovaa kaksi näkökulmaa: rakentaminen ja asustaminen (the building and the dwelling perspective). Ingoldin mukaan rakentaminen sisältää sekä idean että sen materiaalisen toteutuksen ja muodonannon, kun taas asustaminen on osallistumista asuinympäristön jatkuvaan muovaamiseen. Matinkylän tapaustutkimuksessa rakentaminen viittaa erityisesti maisema-arkkitehdin suunnitelmiin ja niiden toteutukseen. Asustamisen näkökulma sisältään puolestaan asukkaiden ja kaupunginosayhdistyksen osallistumisen pihansa ja kotiseutunsa tuottamiseen rakentamisvaiheen jälkeen. Matinkylän avulla haluamme siten osoittaa, millaisia pyrkimyksiä kompaktikaupungin maisema-arkkitehtuuri ilmensi, miten maisema-arkkitehdit tuottivat lähiömaisemaa ja miten asukkaat muokkasivat sitä edelleen. Lisäksi tuomme esille, että lähiömaisemaa muovanneen prosessin yhtenä tekijänä oli luonto, joka mukautui ruutukaa-vaan, mutta myös asettui urbaanien ideaalien vastakohtaksi.

Matinkylän Matinmetsä tarjoaa työllemme hyvän lähtökohdan, sillä sen suunnittelussa oli tiiviisti mukana maisema-arkkitehti Leena Iisakkila, alan ensimmäinen akateeminen opettaja ja maisemasuunnittelun uranuurtaja. Leena Iisakkila laati rakennusliike Hakan toimeksiantamana Matinmetsän alueen vihersuunnitelman, julkisten alueiden maisemasuunnitelmia ja pihasuunnitelmia. Iisakkilan työ osoittaa, miten ruutukaupunki sovitettiin kallioiseen metsämaisemaan ja miten luotiin edellytykset viihtyisälle lähiölle. Matinkylä tarjoaa kiinnostavan lähtökohdan myös asukastoiminnan tutkimiseen. Matinkylässä asukkaat järjestäytyivät asukas-yhdistykseksi, joka pyrki vaikuttamaan kaupunkisuunnitteluun, kohentamaan lähiönsä viihtyisyyttä ja juurruttamaan asukkaat kaupunginsaansa.

Kompaktikaupunki ja lähiömaisema tutkimuskohteena

Suomessa sodanjälkeistä asuinalue-suunnittelua ja lähiöitä on tutkittu erityisesti kaupunkisuunnittelun ja arkkitehtuurin näkökulmasta, mutta maisema-arkkitehtuuri ja lähiöluonto on jäänyt suurelta osin piiloon. Tämä on hieman yllättävää, sillä juuri luonto korostui suomalaisessa lähiösuunnittelussa toisin kuin esimerkiksi Ruotsissa, jossa naapurusto ja yhteisö olivat keskeisessä asemassa (Saarikangas, 2002, s. 388–391). Vaikka luonnolla on keskeinen sija suomalaisessa arkkitehtuurissa, painopiste on koskemattomalla – tai sellaiseksi kuvitellulla – luonnolla, ei suunnitellulla maisemalla. Maisema-arkkitehtuuri, suunniteltu luonto, voidaankin nähdä väliinputoajana kahden

korkealle arvostetun kategorian, arkkitehtuurin ja luonnon välillä. Maunu Häyrynen (2008, s. 22) ja Torbjörn Suneson toteavat maisema-arkkitehtuurin kohteista, että ”ne eivät ole ”aitoa” luontoa mutta eivät myöskään ”oikeaa” taidetta, niiden suunnittelijat eivät ole nauttineet arkkitehtien tavoin laajaa kansallista ja kansainvälistä arvostusta, niiden keskeisiä edustajia, tyyllisuuntia ja typologioita ei tunneta”.

Vaikka lähiömaiseman tutkimuksella ei ole juurikaan perinteitä Suomessa, siihen on kuitenkin avattu useita kiinnostavia näkökulmia taidehistorian, sosiaalitieteiden, maantieteen ja ympäristöpolitiikan alalta. Esimerkiksi Riitta Hurme (1991) on tarkastellut taidehistorian väitöskirjassaan suomalaisen lähiön kehitystä Tapiolan puutarhakaupungista Pihlajamäen metsäkaupunkiin. Taidehistorioitsija Kirsi Saarikangas (2002, 2014) on puolestaan kuvannut laaja-alaisesti suomalaisen asumisen kehitystä asutosuunnittelusta asuinalueiden suunnitteluun ja havainnollistanut myös rakennetun ympäristön sekä luonnon suhdetta useissa julkaisuissaan. Sosiaalitieteilijä Irene Roivaisen väitöskirja *Sokeripala metsän keskellä* (1999) luo läpileikkauksen Helsingin Sanomien rakentamaan kuvaan lähiöistä.

Myös maantieteilijä Virpi Hirvensalon (2006) väitös avaa kiinnostavasti lähiöiden historiaa ja niiden luontosuhdetta. Hän jakaa lähiöhistorian kolmeen päävaiheeseen: puutarha- ja metsäkaupunkien yhtenäisyyden tavoitteluun ja rakentamisen ja luonnon tasapainon etsimiseen, 1960-luvulta alkaneeseen vieraantuneisuuden aikaan, jolloin luonto abstrahoitui ja etääntyi kaupungista, ja lopulta 1980-luvulta alkaneeseen uuden yhtenäisyyden tavoitteluun, jolloin kiinnitettiin huomiota ekologiseen suunnitteluun ja asuinympäristön laatuun. Eveliina Asikaisen (2014) ympäristöpolitiikan väitöskirja tuo esille lähiöluonnon muotoutumista Tampereen Hervannassa ja Vuoreksessa ja asukkaiden, luonnon hoitajien sekä luonnon toimijuutta tässä prosessissa. Maisema-arkkitehtuurin näkökulmaa lähiöihin valotetaan kokoomateoksessa *Unelma paremmasta maailmasta*, jossa esitellään sodanjälkeistä maisemasuunnittelua (Sinkkilä ym., 2016). Anja Karhulan (2019) maisema-arkkitehtuurin diplomityö tuo esille Espoon lähiömaisemien kulttuuriperintöä. Maisema-arkkitehtuuria on käsitelty monipuolisesti myös muissa yksittäisissä selvietyksissä, mutta laajempi lähiömaisemia koskeva tutkimus edelleen puuttuu.

Artikkelimme keskiössä on kompaktikaupunki ja sen maisema-arkkitehtuuri. Kompaktikaupunki-ideologiaa koskeva perusteos on Johanna Hankosen (1994) arkkitehtuurin väitöskirja, jossa hän kuvaa 1960-luvun rakennemuutosta, sen käynnistämää tehokasta lähiörakentamista ja kompaktin tiiviin kivi kaupungin tavoittelua – ja myös tavoitteiden epäonnistumista. Lisensiaattityössään Hankonen (1983) tarkasteli 1960-luvun kaupunkisuunnittelun

paradigman muutosta ja kiteytti sen keskeisiksi muutoksiksi siirtymisen vapaamuotoisesta geometriseen ruutukaavaan sekä avoimesta tilarakenteesta suljetumpien perinteisten kaupunkitilojen suunnitteluun. Samalla luovuttiin väljästä ja luonnonläheisestä metsäkaupunki-periaatteesta ja pyrittiin urbaaniin, tiiviiseen ja luonnosta tietoisesti rajautuvaan kaupunkiin. (Hankonen, s. 62.) Hankosen kokonaisvaltaisen katsauksen lisäksi kompaktikaupunkia on tarkasteltu myös yksittäisinä kohteina lukuisissa tutkimuksissa, esimerkiksi pro graduissa: Hanna Tyvelä (2016) on käsitellyt Jyväskylän Huhtasuota, Linda Talve (2005) puolestaan Turun Varissuota ja Antero Saarikoski (1994) Helsingin Itä-Pasilaa. Kompaktikaupunkivaiheen lähiöitä on käsitelty ansiokkaasti myös Lähiöohjelman hankkeissa, esimerkiksi Itä-Porin lähiöitä koskevassa Lähiön henki -hankkeessa (Häyrynen, 2014), ja useissa ympäristöhistoriallisissa selvityksissä ja korjaustapaohjeissa, joilla on pyritty nostamaan esille lähiöiden erityispiirteitä ja arvoja esimerkiksi Helsingin Siltamäessä (2009) ja Puotilassa (2014), Espoon Soukassa (2017), Kivenlahdessa (2019), Olarissa (2019) ja Matinkylässä (2019).

Vaikka kompaktikaupungista on lukuisia tutkimuksia, tarkastelu keskittyy usein vain kaupunkisuunnitteluun ja rakentamiseen. Kompaktikaupungin luonto on saanut toistaiseksi vain vähän huomiota. Saarikangas (2014, s. 344–347) on tarkastellut tutkimuksissaan lähiöitä elettyinä tiloina erityisesti asukaskertomuksiin pohjautuen ja tuonut esille lähiötilan vyöhykkeitä pihoista joutomaihin. Hautamäki ja Donner (2019) ovat tarkastelleet metsäkaupungin ja kompaktikaupungin murrosta ja kaupunkisuunnittelun luontosuhteen muutosta, joka on olennainen osa kompaktikaupungin tarinaa. 1960-luvulla syntyneessä kompaktikaupunki-ideologiassa luonnontilainen luonto ymmärrettiin elementtinä, joka ei kuulu kaupunkiin (Laisaari, 1962, s. 32). Samalla muuttuivat myös tilalliset ja esteettiset periaatteet. Metsäkaupunkien maisemarakennetta myötäilevän asemakaavan sijaan kompaktikaupungin moduuliruudukko muodosti maiseman kanssa kontrastin, joka parhaimmillaan synnytti mielenkiintoisen vuoropuhelun, mutta toisaalta monesti laiminlöi ja tuhosi paikan luontotekijöitä (Hautamäki & Donner, 2019, s. 15). Metsäkaupungille oli ominaista luonnontilainen luonto, mutta kompaktikaupunkiin kuului olennaisena osana myös rakennettu kaupunkivihreä, jossa toiminnat olivat luonnonläheisyyttä tärkeämpiä. Toiminnallisuutta korostivat osaltaan 1970-luvulla yleistyneet virkistysalueita ja erityisesti leikkialueita koskevat ohjeet ja normit, jotka pyrkivät ohjaamaan laajentuvaa suunnittelun kenttää (Sisäasiainministeriö, 1974; Perriäinen & Upanne, 1974; Hautamäki & Donner, 2019; Moll & Jouhki, 2021).

Aineistot ja menetelmät

Artikkelimme perustuu Matinkylän tapaustutkimukseen ja sen kahteen näkökulmaan: Matinmetsän maisema-arkkitehtuurin suunnitteluhistoriaan ja Matinkylän lähiympäristöä muovanneeseen asukastoimintaan 1970–1980-luvuilla. Tapaustutkimus ja sen moniaineeksinen lähdeaineisto soveltuvat histori-antutkimuksessa moniulotteisten ilmiöiden tarkastelemiseen ja olemassa olevien narratiivien kyseenalaistamiseen sekä uusien osoittamiseen (Petrina, 2020, s. 1). Tapaustutkimus tarjoaa myös keinon havainnollistaa rajatumman tarkastelukohteen avulla laajempaa kokonaisuutta. Käytämme Matinkylää tällaisena linssinä, jonka avulla muodostamme kuvaa kompaktikaupungin maisema-arkkitehtuurista.

Keskeinen aineistomme koostuu Leena Iisakkilan suunnitelmista ja kirjoituksista sekä Matinkylä-seuran lehdistä. Lähestymme aihetta monimenetelmällisesti, hyödyntäen suunnitelmien ja tekstien laadullista analyysia, jossa tavoitteena on luoda monitahoisen aineiston avulla selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä (Tuomi & Sarajärvi, 2018, luku 4). Tavoitteemme on selittää ilmiötä holistisesti ja edetä aineiston dokumentoinnista sen analysointiin, arviointiin ja lopulta tulkintaan (Groat & Wang, 2002, s. 136–137). Pyrimme tuomaan esille empiirisestä aineistosta selkeästi havaittavia suunnittelua ja asukastoimintaa ohjanneita pyrkimyksiä ja lisäksi tulkitsemaan aineiston piileviä teemoja. Olennaista on aineiston kontekstualisointi ja erityyppisen aineiston ristiinlukeminen. Olemme syventäneet ymmärrystämme Matinmetsän maisemasta myös maastokäynneillä ja pihoja koskevalla inventoinnilla (Taipale & Hautamäki, 2022).

Leena Iisakkila laati Matinmetsään 35 suunnitelmaa vuosilta 1971–1983, jotka on talletettu Suomen arkkitehtuurimuseon kokoelmaan. Analyysimme tärkeänä osana on suunnitelmien tulkinta, johon sisältyy ymmärrys suunnitelmien sisältämistä viesteistä. Suunnitelmat pyrkivät antamaan ideoille visuaalisen ja spatiaalisen hahmon, joka materialisoituu fyysiseksi maisemaksi (Corner, 1992, s. 265). Toteutukseen tähtäävät suunnitelmat ovat visuaalisia dokumentteja, joihin harvoin sisältyy muuta tekstiä kuin merkintöjen selitys tai kasvilistat. Olemme sen vuoksi täydentäneet analyysiamme Leena Iisakkilan omilla julkaisuilla *Maisema-arkkitehti ajan virrassa* (2000) sekä *Perustietoa maisemaan vaikuttavista luonnontekijöistä* (1977) ja lisäksi samanaikaisella Koi-vukylän kaavarunkosuunnitelmalla (1969), johon Iisakkila laati viheralueiden viitesuunnitelmat. Hyvänä tausta-aineistona on ollut lisäksi Arkkitehtitoimisto Kristina Karlssonin ja Kati Salonen & Mona Schalin Arkkitehdit -toimiston laatima selvitys Matinkylästä (Karlsson ym., 2019). Maisema-arkkitehtonisten pyrkimysten lisäksi tuomme kuuluville myös asukkaiden äänen hyödyntä-

mällä pääosin Kansalliskirjastoon tallennettuja Matinkylä-Seuran asukaslehtiä vuosilta 1973–1987, täydennettyinä Matinkylän Huollon tiedotuslehdillä.

Matinmetsän maisema-arkkitehtuuri – kompaktikaupungin ja metsäkaupungin hybridi

Matinkylässä kiteytyi aluerakentamisen aikakauden pyrkimys rakentamisen tehokkuuteen ja entistä suurempien alueiden toteuttamiseen. Asuntotuotannon mittakaava kasvoi aiemmasta huomattavasti. Kun Helsingin Roihuvuoressa ja Pihlajamäessä tavoiteltiin asuntoja kymmenelletuhannelle, odotukset kasvoivat lähes räjähdysmäisesti Espoota kaavoitettaessa. Samalla rakennusliikkeet nousivat merkittävään rooliin. Asunto-osuuskunta Haka ja Espoon kaupunki laativat aluerakentamissopimuksen Matinkylään vuonna 1965 Hakan ostettua suuren osan Matinkylän kartanon maista. (Hankonen, 1994, s. 439–442.) Jo sopimusneuvotteluissa Matinkylän alue päätettiin täyttää suora-

KUVA 1 Matinkylään syntyi urbaanin uljaan kaupungin sijaan metsämaisemaan lomittunut lähiö. Kuva Matinmetsän rakentumisesta 1970-luvun alussa. (Työväen Arkisto)

kulmaiseen katuverkkoon sijoittuvilla tehokkailla asuntokortteleilla, joihin varattaisiin asuntoja noin 9 000 asukkaalle (Espoon kauppalan asemakaavaosasto, 1971, s. 4–5). Tavoiteltu asukasmäärä kasvoi vuoden 1968 lopulla valmistuneessa Espoon yleiskaavaluonnoksessa, jossa Matinkylän alueelle varattiin asumista 35 000 asukkaalle (Hankonen, 1994, s. 444). Tämän pohjalta Espoon kauppa ja Haka laativat vuonna 1970 lisäsopimuksen Matinkylän aluerakentamisesta, jossa alkuperäinen 200 000 kerrosalaneliömetrin tavoite kasvoi 340 000 kerrosalaneliömetriin (Maisala, 2008, s. 237).

Matinkylän suorakulmainen ruutukaava ja pohjois-eteläsuuntainen tehokkaasti rakennettu keskustavyöhyke sai muotonsa Espoon yleiskaavaluonnokseen perustuvassa Matinkylä-Olarin kaavarunkosuunnitelmassa (Karlsson ym., 2019, s. 15). Kaavarunkosuunnitelmaan pohjautuvat Matinkylän asemakaavat vahvistettiin vaiheittain 1970-luvun aikana: ensimmäisenä laadittiin Matinkylän asemakaava (Arkkitehtitoimisto Kråkström-Korhonen), seuraavaksi Matinlaakson asemakaava (Esko Miettinen ja Matti Mäkinen) ja Matinmetsän asemakaava (Esko Miettinen). Viimeisenä valmistui Matinmetsän länsipuolelle Tiistilän asemakaava. (Karlsson ym., 2019, s. 19.)

Matinmetsän asemakaavan laati oletettavasti Esko Miettinen Espoon asemakaavaosastolta, ja se vahvistettiin keväällä 1972 (Karlsson ym., 2019, s. 15). Matinmetsän kaupunkirakenne noudatti samoja periaatteita kuin Matinkylän ensimmäinen asemakaava Matinlaaksossa: alue perustui suorakulmaiseen koordinaatistoon ja puoliavoimeen korttelirakenteeseen. Tavoitteena oli jalankulkijoille turvallinen ja miellyttävä asuinalue, minkä vuoksi jalankulku ja autoliikenne erotettiin toisistaan. (Espoon kauppalan asemakaavaosasto, 1971, s. 4.) Rakennuskunta Haka vastasi sekä julkisten viheralueiden että pihojen suunnittelusta ja rakentamisesta. Haka kytki Matinmetsän suunnitteluun maisemasuunnittelijan, maisema-arkkitehti Leena Iisakkilan, joka ei ajan käytännön mukaisesti osallistunut kaavoitusvaiheeseen, vaan aloitti työnsä viimeistelyvaiheessa olevien rakentamissuunnitelmien pohjalta (Iisakkila, 2000, s. 39). Vuonna 1971 valmistui koko Matinmetsän alueen kattava vihersuunnitelmaluonnos, joka toimi myöhemmin pohjana yksityiskohtaisemmille piha-, puisto- ja katusuunnitelmille (Iisakkila, 1971, 137/5). Kokonaisuudessaan Iisakkila laati Matinmetsän alueelle 15 korttelipiha suunnitelmat, 6 pysäköintialue suunnitelmaa sekä useita katusuunnitelmia. Lisäksi Iisakkila laati suunnitelman Kala-Matin raittiin liittyvälle julkiselle puistolle ja myöhemmin alueen keskellä sijaitsevalle Matinmetsälle.

Matinmetsän alue oli ennen rakentamista mäntyvaltaista, pienimuotoisesti vaihtelevaa metsämaata, jossa oli paikoittain kalliopaljastumia. Paikalle suunniteltu tiukka ruutukaava ei juuri ottanut huomioon maastonmuotoja,

mikä asetti suunnittelulle haasteita. Maisemasuunnittelija ei voinut vaikuttaa kortteleiden ja puistojen sijaintiin, mutta asuinkortteleiden suunnittelussa esimerkiksi talojen paikkoja voitiin täsmentää. (Iisakkila, 2000, s. 43.) Iisakkila asetti *Matinmetsän* maisemasuunnittelun päätavoitteeksi alkuperäisen puuston säilyttämisen ja maastonmuotojen hyödyntämisen suunnittelun lähtökohana. Tämä oli perusteltua, sillä pienille, ruutukaavan määrittämille tonteille oli vaikeaa suunnitella kulutusta kestävä ja toimivaa lähiympäristöä ilman suuria muokkauksia (Iisakkila, 2000, s. 43). Tiukan ruutukaavan ja alueen säästyneen alkuperäisen luonnon ehdoilla syntyneet pihat ja puistot ovat esimerkki uudenaikaisesta kaupunkiluonnosta, joka edusti sekä urbaaneja ihanteita että luonnonläheisyyttä. Luonnonympäristön säilyttäminen suunnittelun perustana jatkoi edellisen lähiövaiheen, metsäkaupungin, perinteitä, mutta yhdistyi nyt uudella tavalla kompaktikaupungin ruutukaavaan. Tästä syntyi metsäkaupungin ja kompaktikaupungin hybridi, jossa oli samanaikaisesti läsnä rakennettu ja rakentamaton; kontrolloitu ja kontrolloimaton.

Kompakti- ja metsäkaupungin suunnitteluperiaatteita yhdistävän hybridimaiseman suunnittelulla oli kolme tavoitetta, jotka voisi tiivistää sanoihin vihreä, tiivis ja toiminnallinen. Keskeistä maisemasuunnittelussa oli alueen luonnotekijöiden säilyttäminen ja rakentaminen, kaupunkimaisen ja tiiviin asuinmiljööön luominen sekä sosiaaliset hyvinvointivaltion rakentamiseen liittyvät pyrkimykset. Asuinalueen alkuperäisen luonnon säilyttämistä ja uuden, rakennetun luonnon suunnittelua täydensi urbaanien ideaalien tavoittelu, jolla pyrittiin vastaamaan aiempia metsälähiöitä vastaan esitettyyn kritiikkiin. Suunnittelussa korostettiin erityisesti asumisviihtyvyyttä, selkeitä ja mittakaavallisesti jäsentyneitä tiloja sekä inhimillistä mittakaavaa (Koivukylän suunnitteluryhmä, 1969, s. 35). Samanaikaisesti suunnittelua ohjasivat myös hyvinvointivaltion rakentamiseen liittyvät pyrkimykset, joita säätelivät rakentamista ja maisemasuunnittelua koskevat normit ja määräykset (Rakennustietosäätiö, 1969, 1974; Sisäasiainministeriö, 1974, 1975). Nämä konkretisoituivat maisema-arkkitehtonisina interventioina, joiden avulla erityisesti perhe-elämää ja asuinalueen viihtyvyyttä tukevat toiminnot sovitettiin maisemaan. Tarkastelemme seuraavassa luonnon, kaupunkimaisuuden ja toiminnallisuuden vuoropuhelua Leena Iisakkilan laatimien *Matinmetsän* pihoja, puistoja ja raitteja koskevien esimerkkisuunnitelmien avulla.

Vihreys oli suunnittelun lähtökohta. Esimerkit *Matinmetsän* luonnon-tilaisesta kalliopuistosta, metsäpihoista ja puistopihoista kuvastavat Leena Iisakkilan pyrkimystä paikkasidonnaisuuteen ja yhtenäisten kokonaisuuksien luomiseen uutta lisäämällä ja samalla säilyttämällä hienovaraisesti sen, mikä kullekin paikalle on luonteenomaista ja kaunista (Iisakkila, 2000, s. 12). Iisakkila

painotti luonnonolosuhteiden huomioonottamista ja alueen alkuperäisten luonnonolojen säilyttämistä seuraavasti:

Rakennetun maiseman kehittäminen vaatii onnistuakseen rakennettujen osien ja luonnonosien rinnakkaista suunnittelua. Suomalaisen luonnonmaiseman ominaisuudet, maaston pienimuotoinen vaihtelu, kalliot, kivet, vesi ja kasvillisuus ovat arvokkaita ja ympäristöä rikastuttavia myös rakennetuilla alueilla.

Iisakkila, 1977, s. 239.

Rakentamatonta luontoa edustaa asuinalueen keskellä sijaitseva korkea ja kallioinen Matinmetsän puisto. Matinmetsän alue on esitetty vihersuunnitelmassa vuodelta 1971 (Iisakkila, 137/5) ja lisäksi myöhemmässä Matinmetsän keskuspuiston suunnitelmassa vuodelta 1983 (Iisakkila, 375). Luonnontilainen metsä muodostaa alueen keskipisteen ja selvän kontrastin alueen ruutukaavalle sekä rakennetulle maisemalle. Tiheä ja alueen rakennusmassoja korkeammalle kohoava metsäalue on rajattu ruutukaavaan sopivaksi neliömäiseksi alueeksi, mikä sitoo sen alueen typologiaan. Suunnitelmassaan Iisakkila esitti metsäalueen reunoille istutettavaksi pihlajia ja rauduskoivuja sekä kukkivia pensaita kuten pihlaja- ja heisiangervoa. Metsäalueen keskustaa Iisakkila esitti suunnitelmassaan säilytettäväksi sellaisenaan männikköineen ja metsänpohjakasvillisuuksineen. (Iisakkila, 1983, 375.)

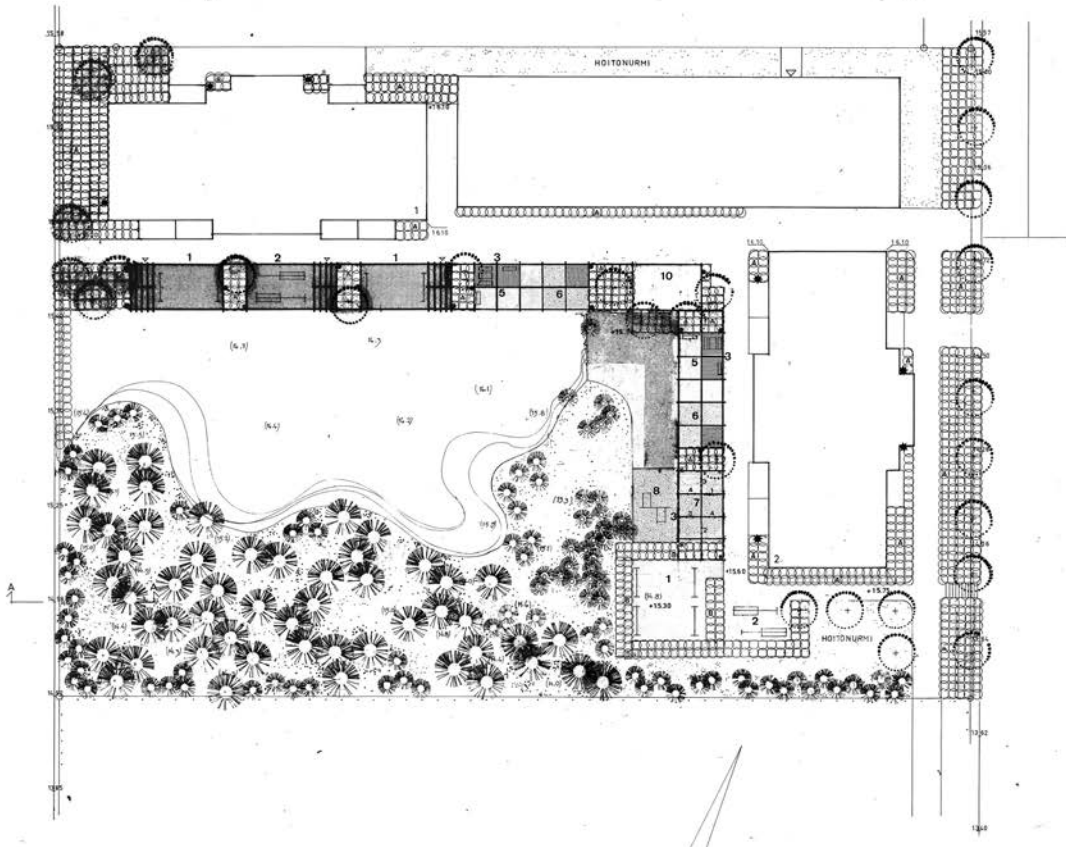
Metsä tunkeutui myös pihaille ja muodosti alueelle tyypillisiä metsäpihoja. Ankaran betoniarkkitehtuurin kontrastina kasvillisuus ja säilytetyt maastonmuodot, kalliot ja painanteet toivat pihamaisemaan inhimillistä mittakaavaa ja orgaanista pehmeyttä. Esimerkiksi Anjankuja 3:ssa on alueen metsäpihoille tyypilliseen tapaan jätetty luonnonkallio kokonaisuudessaan näkyviin ja alkuperäinen mäntymetsikkö on säilytetty (Iisakkila, 1975, 137/15/B). Useimmilla Matinkylän metsäpihoilla alkuperäistä kasvillisuutta täydennettiin havu- ja lehtipuilla, minkä lisäksi rakennusten reunoille sijoitettiin pensaita suuriin massaistutusryhmiin. Joillakin metsäpihoilla käytettiin koristeellisia pensaita, kuten alppiruusuja vapaina sommitelmina metsän keskellä tai nurmialueella. Yksittäisten koristepensaiden tarkoituksena oli ohjata näkymiä ja muodostaa kiinnostavia kiinnekohtia avoimeen maisemaan.

Pihoille, joilla alkuperäistä luontoa ei voitu säilyttää, se rakennettiin maisemasuunnittelun keinoin (Koivukylän suunnitteluryhmä, 1969, s. 35). Matinmetsän niin kutsutut puistopihat olivat tyypillisimmillään esimerkkejä tiiviin kompaktikaupungin rakennetusta luonnosta. Vaikka pihat olivat pieniä, monet niistä laajenivat vihreiksi tilasarjoiksi viereisiin kortteleihin. Puistopihoja luonnehtivat runsaat istutukset, jotka erottuivat selvästi sekä lajistoltaan että

istutustyyliiltään alkuperäisestä mäntyvaltaisesta kasvillisuudesta. Esimerkiksi Elsankuja 3:n piha-alueella on käytetty vain lehtipuita kuten vaahteraa ja rauduskoivua. Pensaskasvillisuus on koristeellista ja puutarhamaista ja sommiteltu selkeärajaisiin kaareviin istutusalueisiin. Iisakkila on käyttänyt pihalla erikokoisia ja eri aikaan kukkivia kasvilajeja, esimerkiksi unkarinsyreeniä, ruusuja, angervoja ja alppitatarta. (Iisakkila, 1982, 137/29.1.) Iisakkila totesi, että kasvillisuuden suunnittelu oli kuin maalauksen sommittelua, jossa kokonaisuuden tulisi olla tasapainoinen. Värien ja muotojen on sovittava yhteen, ei ainoastaan jonain kasvukauden hetkenä, vaan koko vuodenkieron ajan. (Iisakkila, 2000, s. 24.) Kasvillisuutta ei tuotu alueelle kuitenkaan vain ulkonäön vuoksi, vaan sillä oli tärkeä tarkoitus näkösuojana ja erityisesti tilojen jäsentäjänä (Koivukylän suunnitteluryhmä, 1969, s. 35).

1970-luvun asuinaluesuunnittelua ohjasi toiminnallisuus, joka kytkeytyi hyvinvointivaltion tavoitteisiin. Keskiössä oli perhe-elämä ja sitä palveleva monipuolinen, erilaiset aktiviteetit ja leikin mahdollistava miljöö (Moll & Kuusi, 2021, s. 137–138; Moll & Jouhki, 2021, s. 12–13). Matinmetsän suunnittelua ohjasi epäilemättä 1960-luvun lopulla alkanut keskustelu kansallisista suunnitteluohjeista, jotka koskivat asuinalueiden laadullisia ja määrällisiä vaatimuksia. Esimerkiksi Rakennustietosäätiö julkaisi vuonna 1969 lasten leikkipaikkoja koskevat yleiset suunnitteluohjeet ja vuonna 1972 leikkipaikkojen varustusta käsittelevän ohjeistuksen. Samoin sisäasiainministeriön kaavoitus- ja rakennusosastossa laadittiin vuonna 1974 leikkialueiden suunnittelua koskevat ohjeet ja vuonna 1975 asuinympäristön suunnitteluperiaatteet. Ohjeiden taustalla olivat esimerkiksi Ruotsissa ilmestyneet *God Bostad* -julkaisut, jossa määriteltiin asunto- ja asuinaluesuunnittelun tavoitteet (esim. Kungliga Bostadstyrelsen, 1964, 1971).

Maisemasuunnittelun tehtävänä oli luoda miljöö, jossa erilaiset toiminnot sijoittuivat luontevasti pihaympäristöön. Leikki- ja oleskelutilat sekä niihin yhdistetyt maisema-arkkitehtoniset interventiot loivat edellytykset hyvälle ja turvalliselle perhe-elämälle. Tavoitetta havainnollistaa Iisakkilan suunnitelmille tyypillinen pergola-aihe, jolla hän sekä rajasi tilaa että loi mahdollisuuksia oleskelulle ja leikille. Esimerkiksi Anjankuja 3:n pihalla L:n muotoinen pergola muodostaa välittävän elementin arkkitehtuurin ja avoimen metsäpihan välille ja luo inhimillistä mittakaavaa 15-kerroksisten asuinrakennusten viereen. Köynnöskatokseen sijoitettiin oleskelun ja leikin vaatimia rakenteita ja välineitä, kuten palloseinä, kiipeilyvälineitä ja hiekkalaatikko. Pihojen arkisemmat elementit, kuten pyykinkuivaus- ja mattotelineet, oli sijoitettu loitommalle oleskelusta. (Iisakkila, 1975, 137/15/B.) Myös Elsankuja 3:n puistopihalla oli runsaasti eri ikäryhmille suunnattuja toimintoja,

KUVA 2 Leena Iisakkilan suunnittelema Anjankuja 3 (1972–73) on havainnollinen esimerkki pihasta, jossa säilytetty metsä on tärkeä osa pihamaisemaa. Pergolarakenteeseen lähelle rakennuksia koottiin pihan leikkitoiminnot ja oleskelu. MFA.

esimerkiksi pallopelejä, tasapainoilulautoja ja liukumäki, jotka sijoitettiin pensaiden rajaamille alueille, erilleen oleskelusta (Iisakkila, 1982, 137/29.1).

Suuren yleisön mielikuvissa tiivis kaupunki merkitsee usein ikävää kivialueita ja jatkuvaa rauhattomuutta. Näin ei kuitenkaan tarvitse olla. Tiivis kaupunki voidaan suunnitella niin, että se tarjoaa sellaista toiminnallisen ja visuaalisen vaihtelun rikkautta, mitä harvaan rakennetussa lähiössä on mahdotonta saavuttaa.

Koivukylän suunnitteluryhmä, 1969, s. 10.

Koivukylä-raportin edellä esittämä kuva tiiviistä kompaktikaupungista näkyi myös Matinmetsän suunnittelussa. Pääperiaatteena oli jalankulun erottaminen ajoneuvoliikenteestä (Espoon kauppalan asemakaavaosasto, 1971, s. 4). Kevyen liikenteen verkoston selkärankana olivat pohjois-etelä- ja itä-länsisuuntaiset jalankulkuraitit, joita kehystivät puurivit. Raittien ja yksityisten pihojen välissä oli puolijulkisia puustoisia viherkaistaleita, jotka muodostivat erottavan vyöhykkeen julkisen ja yksityisen välillä. Pääraitti oli Kala-Matinraitti, joka suunniteltiin koko kaava-alueen läpikulkevaksi, toiminnallisesti aktiiviseksi ja puistomaiseksi raitiksi. Kaavassa Kala-Matin raitin varrelle sijoitetut taskupuistot ja liiketilat, kuten kioskit, katokset ja pienet rakennelmat, tukivat alueen tiivistä ja kaupunkimaista luonnetta. (Espoon kauppalan asemakaavaosasto, 1971, s. 4.) Ne mahdollistivat kompaktikaupungin korostamat sosiaaliset kohtaamiset ja kontaktit kaupunkitilassa. Kala-Matin raitin pohjoisosaan toteutettiin Leena Iisakkilan suunnitelman mukainen toiminnallinen rinnepuisto, jonka maisema-arkkitehtoninen ilme muodostuu loivasti porrastetuista tasoista, joille oli sijoitettu penkkejä oleskelua varten, pergoloita ja istutusaltaita. Vaikka Kala-Matinraitissa toteutuivat kompaktikaupungin urbaanit pyrkimykset, niitä kuitenkin väritti luonto. Oleskelupuiston keskeisenä elementtinä olivat alkuperäinen kallio ja suurikokoiset luonnonkivet, jotka muodostavat kontrastin geometriselle sommitelmalle. (Iisakkila, 1976, 137/14/21.)

Asukkaat lähiympäristöä tuottamassa

Espoossa on runsaasti keskusteltu kotiseutuhengen puutteesta, kaupunkikuvan hajanaisuudesta, lähiöasumisen häiriöistä ja yleisestä vieraantumisesta. Toimimalla perinteisen suomalaisen talkoohengen elvyttämiseksi sekä kaupunkilaisten ja virkamiesten välisen vuorovaikutuksen kehittämiseksi Espoon kaupunginkehittämistoimikunta on omalta osaltaan tekemässä kau-

punkiamme hyväksi elää. – – Kaupungin suorittamien toimenpiteiden lisäksi tarvitaan asukkaiden omaehtoista työtä lähiympäristön parantamiseksi.

Äikäs, 1982.

Matinkylä-Seuran lehden sitaatti kuvaa lähiön alkuvuosikymmenien aktiivista asukastoimintaa, jonka avulla ankaraa arvostelua osakseen saanutta aluetta pyrittiin rakentamaan kotiseuduksi. Asukastoiminta oli vastareaktio ongelmakeskeiseen lähiöpuheeseen, lähiöiden puutteellisiin palveluihin, keskeneräiseen ympäristöön ja kotiseutuhengen puutteeseen. Toiminta liittyi laajempaan kotiseututyön vahvistumiseen 1970-luvulta lähtien kaupungeissa ja erityisesti uusissa lähiöissä (Suomen Kotiseutuliitto). Taustalla oli myös kasvava kiinnostus lähidemokratiaan ja yhdyskuntatyöhön (Keränen & Mäkitalo, 1987, s. 35–37). Omatoimisuudesta, yhteistyöstä, oma-aloitteisuudesta ja talkootyöstä tuli asukastoiminnan kulmakiviä (Hautamäki & Virtanen, 1982, s. 8).

Matinkylään vuonna 1971 perustettu Matinkylä-seura toimi asukastoiminnan moottorina, kuten kaupunginosayhdistykset myös monessa muussa kaupunginosassa (Matinkylä, 1973, s. 3). Seura teki töitä aktiivisesti parjatun lähiönsä maineen parantamiseksi ja ongelmien ratkomiseksi. Se kartoitti alueen epäkohtia: alueen hitaasti etenevää rakentamista, epäsiistejä työmaita, keskeneräisiä puisto- ja katukohteita, kaupunkikuvaa heikentäviä pysäköintikenttiä ja luontoalueille sijoitettavaa lisärakentamista (Tulkki, 1979, s. 3–6). Alueen profiilin nostaminen toistui seuran lehtien sivuilla, ja yleisen sanomalehtikirjoittelun kielteistä sävyä harmiteltiin. Sanomalehdissä Matinkylää verrattiin viereiseen palkittuun Olariin: “Olarista tuli mansikka, Matinkylästä variksenmarja”. Kun Olaria luonnehdittiin viihtyisäksi ja värikkääksi, Matinkylää kuvattiin ankeaksi ja harmaaksi slummiksi (Roivainen, 1999, s. 62).

Matinkylä-seuran lehdessä puolustettiin kotiseutua seuraavasti:

Lehtien palstoilla on joskus moitittu Matinkylän harmaata ilmettä, mutta tällä hetkellä Matinkylä on viihtyisä ja ympäröivän luonnon väreihin sointuva. – – Me matinkyläläiset voimme olla tyytyväisiä asuinalueeseemme, jossa meillä on monipuoliset palvelut ja laajat ulkoilualueet, Vasikkasaari mukaan lukien. On koulut, kirjastot, teatteri monitoimitalossa. On urheilukenttä jäähalleineen, uimaranta ja ratsastustalli. Yhdistystoiminta on erityisen vilkasta.

Mikkola, 1987, s. 3–4.

Sitaatti kertoo havainnollisesti siitä, miten ulkopuolisten esittämään lähiökritiikkiin vastattiin korostamalla alueen hyviä puolia, erityisesti ulkoilumaastoja, palveluja, yhteisöllisyyttä ja lasten harrastusmahdollisuuksia. Vastargumenteissa toistui ajatus lähiöstä parempana kasvuympäristönä lapsille.

Asukkaat eivät enää tyydy seuraamaan passiivisesti ympäristönsä muuttamista ihmiselle epäedulliseen suuntaan. On tartuttu toimeen, eikä odotettu, että kunnan viranomaiset tulisivat korjaamaan ongelmat.

Hautamäki & Virtanen, 1982, s. 9.

Kaupunginosatoiminnan oppaan edellä esittämä kuva asukkaiden aktiivisesta roolista oli hyvin toinen kuin 1970-luvun ongelmalähiöpuheessa toistettu käsitys lähiöasukkaan passiivisuudesta ja eristäytyneisyydestä (Roivainen, 1999, s. 61, 117). Matinkylä-seuran toiminta on havainnollinen esimerkki aktiivisesta toiminnasta asuinalueen parantamiseksi. Seura pyrki vaikuttamaan alueen päättäjiin ja edistämään vuoropuhelua kaupungin, alueen kunnossapidosta suurelta osin vastanneen Matinkylän Huollon ja Hakan suuntaan. Vuonna 1978 seura toimitti Espoon rakennuslautakunnalle selvityksen rakennuskohteiden sekä puisto- ja katualueiden epäsiisteydestä, mutta kaupunki ei ryhtynyt toimenpiteisiin. Matinkylä-lehti tiivistä seuran tunnot: ”Kaupunkilaisten vaikutusmahdollisuudet tuntuvat masentavan pieniltä” (Matinkylä-Seura ry, 1979 s. 3).

Oli myös kannustavia kokemuksia yhteistyöstä. Seuran aloitteesta perustettiin vuonna 1984 asumisviihtyisyyden kohentamiseksi erityinen ympäristönparantamistoimikunta, joka toimi Matinkylän Huollon yhteydessä ja jossa oli jäseniä Matinkylä-seurasta, Matinkylän Asukasyhdistyksestä ja Olarin seurakunnasta. (Mikkola, 1984a, s. 5; 1984b, s. 3.) Toimikunta laati vuonna 1985 Espoon kaupunginhallitukselle osoitetun ympäristönparantamissuunnitelman, jossa käsiteltiin mm. pihaympäristöä, ulkoilua ja metsäalueiden hoitoa sekä liikenneturvallisuutta (Palo, 1986, s. 8). Keskeiseksi parannuskohteeksi valittiin Matinkylän Huollon vastuulla olevat laajat pysäköintikentät, joille laadittiin erillinen kunnostusohjelma ja istutussuunnitelma. Hanke rahoitettiin niin kutsutulla viherpennillä, yhtiön hoitovastikkeeseen lisätyllä kunnostusrahalla, jonka esikuvana oli Tapiolassa kerätty niin kutsuttu ruusuvero (Ruokonen, 2016, s. 217). Viherpennin suuruus oli asuineliötä kohden n. 4–5 p/kk ja vuositasolla 100 000 mk. Sitä keräämällä rahoitettiin vuosittain useiden pysäköintialueiden istutustöitä 1980-luvun lopulla (Palo, 1986, s. 8–9). Ensimmäisinä istutettiin Matinkujan sekä Leilankujan pysäköintialueet (Saarelainen, 1987, s. 6).

Tärkeä osa kaupunginosatoimintaa olivat myös lähiympäristön parantamiseen tähtäävät talkoot; perinne, joka pohjautuu erityisesti kyläyhteisöille elintärkeään naapuriapuun (Elävä Perintö -wiki, 2021). Matinkylä-seura kannusti asukkaita pihojen perusparantamisen talkootoimintaan, jota kaupunki tuki pienimuotoisella 5 000–7 000 markan avustuksella (Saarelainen, 1987, s. 8). Myös esimerkiksi uimarantaa siivottiin yhdessä ja talkooväelle järjestettiin saunomista, makkaranpaistoa ja tanssia (Tuhkanen, 1973). Seuran toimesta järjestettiin

myös kerrostalo- ja rivitalopihojen kilpailuja, joissa arvioitiin käytön tarkoituksenmukaisuutta, järjestystä ja siisteyttä sekä istutusten ja rakenteiden laatua sekä kuntoa (Saarelainen, 1986, s. 5).

Kriittisissä kuvauksissa 1970-luvun lähiöt on esitetty usein historiattomina ja persoonattomina ja niiden asukkaat juuriltaan reväistyinä olosuhteiden uhreina (Mack, 2021, s. 559; Roivainen, 1999, s. 61). Kotiseututyöstä ja kylätoiminnasta ponnistautuva kaupunginosatoiminta pyrki rakentamaan uusista lähiöistä kotiseutuja, joilla oli omat erityispiirteensä ja historiansa. Matinkylä-seura loi Matinkylä-henkeä juurruttamalla asukkaita asuinalueeseensa järjestämällä yhdistystoimintaa ja tapahtumia, joista tärkeimmäksi nousi rantajuhla. Rannan korostaminen lähiön maisemallisena erityisyytenä oli olennainen osa lähiön identiteetin rakentamista. Seuran kirjoituksissa toistui asumisviihtyisyyden lisäksi puhe perinteestä ja kotiseudusta, jota pyrittiin luomaan myös lisäämällä tietoa: ”Ihmiset alkavat nimittää asuinpaikkaansa kotiseudeksi vasta, kun he tuntevat alueen ja samaistuvat siihen.” (Saarelainen, 1983, s. 19). Seura teki esimerkiksi aloitteen Espoon Työväenopistolle Matinkylän kotiseutu- tai perinnepiirin perustamiseksi, joka edistäisi muistitiedon ja valokuva-aineiston keräämistä ja tallentamista näyttelyiksi ja julkaisuiksi.

Suunniteltu ja yhdessä tuotettu lähiömaisema

Pyrimme artikkelissamme esittämään täydentäviä näkökulmia 1970-luvun kompaktikaupungin tarinaan, jota leimaavat harmaat betonielementtirakennukset ja kielteiset mielikuvat ympäristön ankeudesta. Matinkylän tapaustutkimus korostaakin harmauden sijaan vihreyttä: kompaktikaupungin maisema-arkkitehtuuria, joka on jäänyt historiankirjoituksessa melko tuntemattomaksi osa-alueeksi. Maisema-arkkitehtuurilla oli merkittävä rooli lähiömaiseman rakentumisessa. Sitä ei luotu ainoastaan maisema-arkkitehdin suunnittelupöydällä, vaan prosessissa, jossa osallisina olivat suunnittelijoiden lisäksi asukkaat ja luonto.

Maisema-arkkitehti Leena Iisakkilalla oli keskeinen rooli Matinmetsän suunnittelussa. Hän vastasi koko alueen vihersuunnitelman laatimisesta ja julkisten ulkotilojen, pihojen ja pysäköintialueiden tarkemmasta suunnittelusta. Matinkylä oli havainnollinen esimerkki maisema-arkkitehtien uudesta tehtäväkentästä ja tehokkaan asuntotuotannon sovittamisesta maisemaan sekä lähiöasukkaiden virkistysmahdollisuuksien turvaamisesta. Matinkylän lisäksi Iisakkila suunnitteli samoihin aikoihin esimerkiksi Itä-Pasilan ja Koivukylän lähiöitä. Maisema-arkkitehtuurilla vastattiin hyvinvointivaltion pyrkimykseen ja luotiin terveellistä, oikeudenmukaista, yhteisöllistä ja luonnonläheistä kaupunkiympäristöä.

Näitä toisen maailmansodan jälkeen rakennettuja lähiöitä voidaankin perustellusti kutsua *hyvinvointimaisemiksi* (welfare landscapes), joiden leimallisena piirteenä oli huolellisesti suunniteltu viherympäristö (Braae ym., 2021, s. 451). Hyvinvointimaisemaa ja sen rakentumista on tarkasteltu erityisesti Ruotsin Miljonprogrammet-ohjelman lähiöitä ja Tanskan sosiaalisen asuntotuotannon kohteita koskevissa tutkimuksissa. Niissä on tuotu esille toisaalta niiden asuinympäristön laatuun liittyviä ongelmia ja niiden syitä (Hall & Vidén, 2005; Mack, 2019) ja toisaalta niiden maisema-arkkitehtonisia, unohdettuja arvoja (Mack, 2021; Keil, 2021). Hyvinvointimaisemat ovat sekä määrältään että laadultaan merkittävä osa 1960–70-lukujen asuinympäristöjä Pohjoismaissa, kuten myös meillä Suomessa. Ne ovat samalla näkymätöntä arkimaisemaa, jonka arvot ovat suurelta osin vielä tunnistamatta ja jota olisi tärkeää sekä kiireellistä käsitellä enemmän myös lähiötutkimuksessa.

Matinmetsän suunnittelussa kiteytyivät kompaktikaupungin tavoitteet vihreydestä, tiiviyydestä, toiminnallisuudesta ja yhteisöllisyydestä. Nämä neljä ominaisuutta ovat kompaktikaupungin maiseman kulmakiviä. Asuinalueen tiiviiseen ruutukaavaan sovitettut korttelit sisälsivät yhdistelmän säilytettyä alkuperäistä luontoa ja istutettua vehreyttä täydennettynä leikkipaikoilla ja oleskelualueilla. Keskeisenä haasteena oli jäykän ruutukaavan sovittaminen vaihtelevaan metsämaastoon. Olemassa oleva mäntyvaltainen puusto, kalliot ja pienipiirteinen maasto yhdistettiin taitavasti kortteleihin. Tiiviin ruutukaavan ja metsämaiseman kohtaamisesta syntyi monimuotoinen lähiömaisemakudelman, jossa yhdistyivät metsäkaupungin luonnonläheisyys ja kompaktikaupungin kaupunkimaiset pyrkimykset.

Tämäntyyppinen lähiömaisema on tyypillinen lukuisille suomalaisille lähiöille, ja sitä voidaan tulkita Bruno Latourin hybridin käsitteellä, joka viittaa kulttuurisen ja luonnollisen luonnon moninaisiin yhdistelmiin (Latour, 2006, s. 8). Rakennetun ja luonnon muodostama lähiömaisemakudelman ansaitsee enemmän huomiota, sen sijaan että se nähdään epäonnistuneina ihanteina ja toteutumattomana kaupunkimaisuutena. Lähiöiden metsäisten pihojen, kallioiden ja lähimetsien merkitys toistuu myös asukkaiden kertomuksissa (Astikainen ym., 1997, s. 263; Saarikangas, 2002, s. 490–494). Roivainen (1999, s. 106) puhuukin niin kutsutusta luontometäforasta: asukkaiden tavasta korostaa alueiden luonnonläheisyyttä ja lähiöiden paremmuutta suhteessa esimerkiksi keski-kaupunkiin. Lähiöluonnon erityisyys, kulttuurisen ja luonnollisen luonnon lomittuminen ja siihen liittyvät kokemukselliset arvot ansaitsevatkin enemmän painoarvoa tutkimuksessa.

Kompaktikaupungin maiseman toisena piirteenä oli pyrkimys tiiviyyteen ja kaupunkimaisuuteen. Tiiviys ja visio vilkkaista sosiaalisista kohtaamisista

loivat pesäeroa edelliseen väljään metsäkaupunkivaiheeseen ja heijastivat samalla intoa tuottaa uutta tulevaisuuden kaupunkitilaa. Matinkylä rakennettiin monen muun lähiön tavoin tehokkaasti, ja asuinalueen selkärangoiksi luotiin asukkaiden kontakteja maksimoivat jalankulkuraitit, joiden varteen suunniteltiin oleskelupaikkoja, liiketiloja ja kioskeja. Matinkylässä, kuten lukuisissa muissa lähiöissä, kaupunkimaisuus ei kuitenkaan toteutunut suunnitellulla tavalla vaan siitä muodostui omanlaista kaupunkikulttuuria, jossa luonto yhdistyi kaupunkimaisiin elementteihin ja asukkaiden kontaktit syntyivät pääosin omaehtoisessa toiminnassa (Kortteinen, 1982, s. 32, 71).

Lähiömaiseman suunnittelussa pyrittiin myös toimivuuteen ja laadukkaaseen asuinympäristöön. Olenaisena ohjauskeinona olivat valtakunnalliset normit ja suunnitteluperiaatteet, jotka pyrkivät turvaamaan asuinympäristön turvallisuutta ja virkistysmahdollisuuksien riittävyttä sekä saavutettavuutta (Sisäasiainministeriö, 1975). Erityisesti lasten tarpeet olivat etusijalla, kuten Moll ja Jouhki (2021) osoittavat helsinkiläisiä leikkipaikkoja koskevassa tutkimuksessaan. 1970-luvulla yleistynyt normiohjaus on tärkeä osa hyvinvointivaltion suunnitteludiskurssia, mutta sitä on tutkittu yllättävän vähän. Arkkitehtien keskuudessa normiohjauksella on yleisesti huono kaiku, ja sitä on kritisoitu erityisesti suunnittelun yksipuolistumisesta. Valtakunnalliset suunnitteluohjeet kuitenkin edistivät merkittävästi asuinympäristön maisemasuunnittelun ja virkistysaluesuunnittelun vakiintumista osaksi kaupunkisuunnittelua, kuten Jansson, Bucht ja Bodelius osoittavat ruotsalaisia leikkipaikkoja koskevassa tutkimuksessa (2016, s. 81–82).

Lähiömaiseman viimeisenä näkökulmana tuomme esille asukastoiminnan ja yhteisöllisyyden. Matinkylän maisema-arkkitehtuuri oli paitsi suunniteltua, mutta myös yhdessä tuotettua. Vuonna 1971 perustettu Matinkylä-seura pyrki parantamaan keskeneräiseksi ja juurettomaksi koettua uutta asuinalueitaan. Se innosti asukkaita pihatalkoisiin ja keräsi rahoitusta perusparannushankkeisiin. Seura edisti onnistuneesti yhteistyötä alueen eri toimijoiden välillä perustamalla ympäristötoimikunnan, jonka aloitteesta kerättiin taloyhtiöiltä niin kutsuttuja viherpennejä ja toteutettiin istutuksia ankeiden pysäköintikenttien kaunistamiseksi. Matinkylä-seura pyrki vaikuttamaan myös kaupunkisuunnitteluun, mutta yhteistyö kaupungin suuntaan ei kuitenkaan aina sujunut ja vaikutusmahdollisuudet koettiin niukoiksi.

Matinkylä-seura on havainnollinen esimerkki asukkaiden organisoitumisesta ja 1970-luvulla voimistuneesta kaupunginosatoiminnasta (esim. Hautamäki & Virtanen, 1982). Yhteisöllisyys ja aktiivisuus olivat 1970-luvun keskeisiä ihanteita, jotka Ruotsissa kiteytyivät naapuruston (grannskap) käsitteeseen (Franzén & Sandstedt, 1981). Passiivisen ”asumisen” sijaan asukkaat pyrkivät aktii-

visesti parantamaan asuinympäristöään vastaamaan tarpeitaan (Lefèbvre, 1972; Roivainen, 1999, s. 91). Matinkylä vertautuu hyvin Matti Kortteisen (1982, s. 61–72, 75) kuvaaman vastarakennetun lähiön naapuruston syntyyn, mikä näkyi naapuriaktiivisuutena, lasten ja pihojen ympärille syntyneinä ”hiekkalaatikko-yhteisöinä”, piharientoina ja talonpoikaiskulttuurista periytyvinä talkoina. Matinkylä rinnastuu myös Lotta Junnilaisen *Lähiökylä*-väitöskirjan (2019, s. 286) havaintoihin lähiöiden omanlaisesta yhteisöllisyydestä, joka kiinnittyi arkisiin tilanteisiin ja yhdessä jaettuun merkityksiin.

Matinkylä-seuran kokemukset heikoista vaikutusmahdollisuuksista kaupunkisuunnitteluun kertoo asukasdemokratian ensiaskelista. Kaupunkisuunnittelussa kansalaiset koettiin yleisesti lähinnä suunnittelun passiiviseksi kohteeksi, eikä asukasosallistumisella ollut vielä nykyistä lain suomaa selkänjojaa tai vakiintuneita yhteistyömalleja (Keränen & Mäkitalo, 1987, s. 7). Vaikka osallistumiskäytännöt olivat 1970-luvulla vielä kehittymättömät, kaupunginosatoiminnan alkuvaiheilla on ollut kuitenkin olennainen merkitys asukasdemokratian kehittymiselle osaksi nykyistä suunnittelujärjestelmää. Tämä tarjoaa myös kiinnostavan jatkotutkimusaiheen, joka toisi historiallista ulottuvuutta osallistamista koskevaan keskusteluun.

Lähiympäristön perusparantaminen tapahtui myös symbolisesti. Kotiseututyö oli asukkaiden aktiivinen vastaus lähiökritiikkiin ja samalla pyrkimys muuttaa anonyymi vastarakennettu lähiö asukkaiden omaksi kotiseuduksi. Matinkylä-seura pyrki reagoimaan ongelmakeskeiseen lähiöpuheeseen nostamalla alueensa profiilia ja korostamalla esimerkiksi seuran lehdessä toistuvasti asuinalueensa hyviä puolia, erityisesti monipuolisia palveluja ja luontoa. Lähiö nähtiin hyvänä kasvuympäristönä erityisesti lapsiperheille, mikä jatkaa puutarha- ja metsäkaupunkien narratiivia luonnon moraalista ja kasvattavasta merkityksestä (Hautamäki & Donner, 2021, s. 15; Saarikangas, 2002, s. 78–79). Matinkylä-seura pyrki myös valamaan Matinkylä-henkeä ja rakentamaan lähiötä kotiseuduksi, jolla on omat erityiset ominaispiirteensä ja historiansa. Tässä voidaan nähdä piirteitä kulttuuriperintöprosessista ja kulttuuriperinnön yhteisöllisestä rakentamisesta, jossa paikasta ja yhteisöstä pyritään yhteisesti luomaan omaleimainen ja toisista erottuva (Sivula, 2015, s. 57). Matinkylän esimerkki kertoo lisäksi lähiöiden kotiseutupuheen voimistumisesta ja paikallisten piirteiden korostamisesta, mikä yleistyi 1990-luvulle tultaessa myös sanomalehtiin ja syrjäytti ongelmakeskeisen käsityksen vieraantuneista ”lähiömuukalaisista” (Roivainen, 1999, s. 108–109).

Artikkelimme keskittyy Matinkylän 1970-luvulla toteutuneeseen lähiömaisemaan, mutta viestimme koskee nykyisiäkin lähiömaisemia. Lähiöt ovat muutoksessa: niitä uudistetaan, tiivistetään ja ”korjataan” vastaamaan

paremmin kaupunkisuunnittelun nykyisiä ihanteita. Uudistaminen kohdistuu niin kaupunkirakenteeseen kuin myös lähiöiden ”vääränlaiseksi” koettuun yhteisöllisyyteen, jota pyritään korjaamaan ”oikeanlaista” yhteisöllisyyttä lisäämällä (Junnilainen, 2019). Hyvinvointimaiseman rakentumista aikanaan ohjanneet periaatteet ovat murroksessa. Erityisen rajua muutos on ollut Tanskassa, jossa hallitus on laatinut niin kutsutun ”ghettolistan” ja ”ghettosuunnitelman” ongelmalähiöiksi listattujen asuinalueiden uudistamiseksi. Uudistus pitää sisällään vanhojen rakennusten sekä puistojen hävittämistä uuden, tiiviimmän kaupunginosan tieltä. 1970-luvun asuinalueista on tullut ”raakamateriaalia” kaupunki uudistuksille, joissa haetaan ratkaisuja sosiaaliseen segregaatioon, muuttuviin käyttötapoihin sekä ilmastonmuutokseen vaikutuksiin. (Braae ym., 2021, s. 451–453; Jessen & Tietjen, 2017, s. 1673–1674.) Lähiöiden ymmärtäminen ”raakamateriaalina” paljastaa, että niitä ei yleisesti pidetä erityisinä maisemina, joilla olisi oma historiansa ja erityiset ominaispiirteensä – puhumattakaan oma kulttuuriperintönsä (Nymoer Rørtveit & Setten, 2015, s. 955).

Lähiöiden laajamittaista uudistamista tapahtuu myös Suomessa. Muutos koskee niin rakennuksia kuin myös pihoja ja viheralueita – koko lähiömaisemaa. Vaikka muutoksella pyritään laadukkaampaan kaupunkiympäristöön, sillä on kuitenkin kielteisiä vaikutuksia maisemaan. Erityisesti tiivistäminen uhkaa lähiöluontoa ja maisema-arkkitehtuuria, jotka ovat lähiöiden merkittävää kulttuuriperintöä, asukkaiden arvostamia identiteettitekijöitä ja myös ilmastonkestävän kaupungin edellytyksiä. Sen vuoksi olisi kiireellistä tunnistaa laajemmin lähiömaisemien arvot ja alleviivata viherympäristön merkitystä 1970-luvun hyvinvointimaisemana.

On mielenkiintoista, että sekä nykyistä tiiviin kaupungin ihannetta että 1970-luvun pyrkimyksiä kutsutaan kompaktikaupungiksi. Monista samankaltaisuuksista huolimatta näiden kahden kompaktikaupunki-mallin välillä voidaan havaita merkittäviä eroja. Tavoitteet tiivyydestä, yhteisöllisyydestä ja toimivuudesta ovat samantyyppiset, mutta käsitys kaupunkiluonnosta ja sen sopivasta määrästä on muuttunut. Kuten Matinkylän esimerkki osoittaa, 1970-luvun lähiöön kuului olennaisena osana pihojen ja metsien muodostama lähiöluonto. Nyt lähiöluonnosta ja väljyydestä on tullut kuitenkin yleisesti uhka kaupunkimaisuudelle ja tehokkuudelle. Lähiömaisema, joka vielä 1970-luvulla oli vihreä, tiivis ja toiminnallinen, on pahimmassa tapauksessa jatkossa enää tiivis ja toiminnallinen.

Kiitokset

Artikkeli on toteutettu osana Lähiöohjelman Lähiöpride-hanketta, jota on rahoittanut Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus. Matinmetsän pihain-

ventointi on julkaistu myös omana raporttinaan Taipale, Aada & Hautamäki, Ranja (2022): *Tuntematon lähiömaisema: Leena Iisakkilan Matinmetsä* .

Arkistolähteet

Arkkitehtuurimuseo (MFA)

- Iisakkila, L.** (1971). Matinkylä III. Viher-suunnitelma. Luonnos.137/5.
Iisakkila, L. (1975). Matinkylä III. As. Oy. Anjankuja 3. Pihajärjestelyt.137/15/B.
Iisakkila, L. (1976). Matinkylä III. Kalamatin raitti välillä Matinkatu-Matinraitti. Viher-suunnitelma. 137/14/21.
Iisakkila, L. (1982). Matinkylä III. Elsankuja 3 ja 5. Istutuspiirustus. 137/29.1.
Iisakkila, L. (1983). Matinkylä. Matinkylän keskuspuisto. 375.

Kansalliskirjasto

- Matinkylä-Seura ry** (1979). Rakennuslautakunnalle, *Matinkylä*, tammikuu, 5-6.
Mikkola, H. (1984a). Matinkylän ympäristönparantamistoimikunta, *Matinkylä*, marraskuu, 5.
Mikkola, H. (1984b). Miten Matinkylää voisi kehittää? *Masa, Matinkylän Huolto Oy:n tiedotuslehti*, 3.
Mikkola, H. (1987). Uusia aloitteita, *Matinkylä*, syyskuu, 3-4.
Palo, S. (1986). Viihtyisemmän Matinkylän puolesta, *Matinkylä*, joulukuu, 7-9.
Saarelainen, S. (1983). Tunne kotiseutusi matinkyläläinen, *Matinkylä*, helmikuu, 19.
Saarelainen, S. (1986). Rivitaloalueen pihakilpailu, *Matinkylä*, joulukuu, 5.
Saarelainen, S. (1987). Matinkylän pysäköintialueiden parantaminen, *Matinkylä*, syyskuu, 5-8.
Tuhkanen, T. (1973). Matinkylä-Seura ry:n puolesta, *Matinkylä*, toukokuu.
Tulkki, P. (1979). Matinkylän asukkaalle, *Matinkylä*, tammikuu, 3-6.
Äikäs, S. (1982). Matinkylä hyväksi elää, *Matinkylä*, toukokuu.

Kirjallisuus ja lähteet

- Asikainen, E.** (2014). Luontopolitiikkaa lähiöissä - lähiöluonnon muotoutuminen Tampereen Hervannassa ja Vuoreksessa. Tampere: Tampere University Press.
Astikainen, R., Heiskanen, R. & Kaikkonen, R. (1997). *Elämää lähiössä*. Helsinki: Helsingin Sanomat.
Aura, S. (1992). Näkemyksiä rakennetusta ympäristöstä. Teoksessa S. Aura & P. Siitonen (toim.), *Kunta, kuntalainen ja ympäristö: Ympäristön kehittämisen haasteet*. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 26-44.
Boudon, P. (1972). *Lived-in architecture: Le Corbusier's Pessac Revisited*. Massachusetts: MIT Press.
Braae, E., Riesto, S., Steiner, H., & Tietjen, A. (2021). European mass-housing welfare landscapes. *Landscape research*. [Online] 46 (4), 451-455.
Corner, J. (1992). Representation and Landscape: Drawing and Making in the Landscape Medium. *Word and Image*, 8(3), 243-275.
Espoon kauppalan asemakaavaosasto. (1971). *Asemakaavan selostus: Espoo: osa 23. kauppalanosaa: korttelit 23016-23035 (Matinmetsä)*. Espoon kauppa.
Franzén, M. & Sandstedt, E. (1981). *Grannskap och stadsplanering: Om stat och byggande i efterkrigstidens Sverige*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
Groat, L. & Wang, D. (2002). *Architectural research methods*. New York: Wiley.
Hall, T. & Vidén, S. (2005). The Million Homes Programme: a review of the great Swedish planning project. *Planning Perspectives*, 20(3), 301-328.
Hankonen, J. (1983). *Lähiöiden suunnittelu Suomessa 1945-1970. Lisensiaattityö*. Tampereen teknillinen korkeakoulu.

- Hankonen, J.** (1994). *Lähiöt ja tehokkuuden yhteiskunta: Suunnittelujärjestelmän läpimurto suomalaisten asuntoalueiden rakentumisessa 1960-luvulla*. Otatieto: Gaudeamus.
- Hautamäki, L. & Virtanen, A.** (1982). *Elävä kaupunginosa: Kaupunginosatoiminnan opas*. Jyväskylä: Gummerus.
- Hautamäki, R. & Donner, J.** (2019). Kaupungin muuttuvat luonnot. *Tahiti*, 9(2), 5. <https://doi.org/10.23995/tht.88067>
- Hautamäki, R. & Donner, J.** (2021). Modern living in a forest – landscape architecture of Finnish forest suburbs in the 1940s–1960s. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, DOI: 10.1080/04353684.2021.1989320
- Helander, V.** (1982). Arkkitehtuuri. Teoksessa P. Tommila, A. Reitala & V. Kallio (toim.), *Suomen kulttuurihistoria* 3. Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY, 486–524.
- Hirvensalo, V.** (2006). *Modernin kaupungin luonto muutoksessa - kahdeksan esimerkkiä suomalaisesta asuinalue suunnittelusta*. Turku: Turun yliopisto.
- Hurme, R.** (1991). *Suomalainen lähiö Tapiolasta Pihlajamäkeen*. Helsinki: Societas scientiarum Fennica.
- Häyrynen, M.** (2008). Puistojen ja puutarhojen suojele verrattuna rakennusten ja kulttuuriympäristöjen suojeleluun. Pohjana Torbjörn Sunesonin seminaarialustus 9.6.2003. Teoksessa *Puistot ja puutarhat – suojele, hoito ja restaurointi. Luonnos. Puutarhataiteen seura.*, 22–24.
- Häyrynen, M.** (2014). *Lähikuva Lähiöstä. Itä-Porin kulttuurikartoitus ja toimenpidesuunnitelma*. Pori: Turun yliopisto.
- Iisakkila, L.** (1977). *Perustietoa maisemaan vaikuttavista luonnontekijöistä*. Espoo: Otakustantamo.
- Iisakkila, L.** (2000). *Maisema-arkkitehti ajan virrassa: Maisema-arkkitehdin töitä ja ajatuksia neljän vuosikymmenen ajalta*. Helsinki: Puutarhaliitto.
- Ingold, T.** (2000). *The perception of the environment: Essays on livelihood, dwelling and skill*. London: Routledge.
- Ingold, T.** (2011) *Being alive. Essays on movement, knowledge and description*. Abingdon, Oxon: Routledge.
- Jacobs, J.** (1961). *The death and life of great American cities*. New York: Random House.
- Jansson, M. Bucht, E. & Bodelius, S.** (2016). Fri lek och fasta normer – om lekplatsens reglering. Teoksessa M. Jansson & Å. Klintborg Ahlko. *Plats för lek: Svenska lekplatser förr och nu*. Stockholm: Svensk byggtjänst, 72–93.
- Jessen, A. & Tietjen, A.** (2017). Reconfiguring Welfare Landscapes: A Spatial Typology. *City and Territory in the Globalization Age Conference Proceedings*. ISUF International Conference, 1673–1683.
- Junnilainen, L.** (2019). *Lähiökylä. Tutkimus yhteisöllisyydestä ja eriarvoisuudesta*. Tampere: Vastapaino.
- Karhula, A.** (2019). *Lähiöunelmia - Espoon 1960- ja 1970-lukujen lähiöiden maisema-arkkitehtuurin piirteitä*. Diplomityö. Aalto-yliopisto.
- Karlsson, K., Salonen, K. & Schalin, M.** (2019). *Matinkylän keskeisten alueiden inventointi, arvotus ja kehittämisperiaatteet*. Espoon kaupunki.
- Keil, L. S.** (2021). *Microhistories of Landscape Elements in Albertslund Syd: Plant Beds, a Canal and Garden Fences of Welfare*. Doctoral thesis. University of Copenhagen.
- Keränen, T. & Mäkitalo, M.** (1987). *Suomalaisen osallistumiskäytännön yhteiskuntateoreettinen tulkinta*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Koivukylän suunnitteluryhmä** (1969). *Koivukylä: 2, Kaavarunkosuunnitelma*. Helsingin mlk.
- Kortteinen, M.** (1982). *Lähiö: Tutkimus elämäntapojen muutoksesta*. Helsinki: Otava.
- Kungliga Bostadstyrelsen** (1964). *God Bostad: i dag och i morgon*.
- Kungliga Bostadstyrelsen** (1971). *God Bostad*.
- Laisaari, O.** (1962). *Tehokas kaupunki*. Turku: Turun kansallinen kirjakauppa.
- Latour, B.** (2006). *Emme ole koskaan olleet moderneja, suom.* R. Suikkanen. Tampere: Vastapaino.
- Lefébvre, H.** (1972). Preface. Teoksessa P. Boudon, *Lived-in architecture*. Massachusetts: MIT Press.

- Mack, J.** (2019). Renovation Year Zero: Swedish Welfare Landscapes of Anxiety, 1975 to the Present. *Bebyggelsehistorisk tidskrift*, 76, 63–79.
- Mack, J.** (2021). Impossible nostalgia: green affect in the landscapes of the Swedish Million Programme. *Landscape Research*, 46 (4), 558–573. DOI: 10.1080/01426397.2020.1858248
- Maisala, P.** (2008). *Espoo - oma lukunsa: kaupunkisuunnittelun, kaupunkirakentamisen ja kaavoitushallinnon kehitys vuoteen 2000*. Espoo: Espoon kaupunkisuunnittelukeskus.
- Mattinen, M.** (1977). *Suomalaisia asuntoalueita 1960–75*. Helsinki: Sisäasiainministeriö.
- Meriniemi, M.** (2014). *Helsingin rakennuskulttuuri. Puotilan rakennusinventointi*. Helsingin kaupunginmuseo.
- Mikkola, K.** (1972). *Metsäkaupungin synty, funktionalismin kaupunkisuunnittelun aatehistoria*. Licensiaattityö. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.
- Moll, V. & Jouhki, E.** (2021). Leikin paikka: Rakennettujen leikkiympäristöjen kehitys 1970-luvun Helsingissä. *Yhdyskuntasuunnittelu* 10, 59(1), 10–32. DOI:10.33357/YS.99337
- Moll, V. & Kuusi, H.** (2021). From city streets to suburban woodlands: the urban planning debate on children's needs, and childhood reminiscences, of 1940s-1970s Helsinki. *Urban History* 48, 125–142. DOI:10.1017/S096392681900083X
- Murole, P.** (1967). Ihmisen kulkemisen suunnittelusta. *Arkkitehti*, 3-4/1967, 16-19.
- Nymoer Rørtveit, H. & Setten, G.** (2015). Modernity, Heritage and Landscape: The Housing Estate as Heritage. *Landscape Research*, 40(8), 955–970.
- Peil, T.** (2014). The Spaces of Nature: Introduction. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 96(1), 37–39.
- Periäinen, T. & Upanne, M.** (1974). *Leikkipaikkasuositus*. 3. painos. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto.
- Petrina, S.** (2020). *Methods of Analysis Historical Case Study*. Saatavilla 22.7.2021: https://www.academia.edu/44505802/Historical_Case_Study.
- Rakennustietosäätiö** (1969). *Lasten leikkipaikat. Yleisiä suunnitteluohjeita*. RT 995.33.
- Rakennustietosäätiö** (1972). *Lasten leikkipaikat. Varustus*. RT 995.332.
- Ramboll Finland, Hokkanen, M. & Espoon kaupunkisuunnittelukeskus** (2019). *Kivenlahden rakennetun ympäristön inventointi*. Espoon kaupunki.
- Ramboll Oy, Aunio, A. & Espoon kaupunkisuunnittelukeskus** (2019). *Soukan keskeisten alueiden inventointi*. Espoon kaupunki.
- Roivainen, I.** (1999). *Sokeripala metsän keskellä: Lähiö sanomalehden konstruktiona*. Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Ruokonen, R.** (2016). Maisema-arkkitehtuuri osana kaupunkirakentamista Tapiolassa. Teoksessa J. Sinkkilä, D. Donner & M. Mannerla-Magnusson. *Unelma paremmasta maailmasta: moderni puutarha ja maisema Suomessa 1900–1970*. Aalto-yliopisto, 206–217.
- Saarikangas, K.** (2002). *Asunnon muodonmuutoksia, Puhtauden estetiikka ja sukupuoli modernissa arkkitehtuurissa*. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura.
- Saarikangas, K.** (2014). Lähiötilankerrokset ja vyöhykkeet. Rakennukset ja ympäristö pääkaupunkiseudun 1950–1970-luvun lähiöissä. Teoksessa S. Knuuttilla & U. Piela (toim.), *Ympäristömytologia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 326–359.
- Saarikoski, A.** (1994). *Itä-Pasilan asemakaava 1972 suomalaisen strukturalistisen kaupunkisuunnittelun edustajana*. Pro gradu. Helsingin yliopisto.
- Salastie, R., Fogdell, M., Karisto, M. & Tiainen, P.** (2009). *Siltämäen kontaktikaupunki: Inventointi, arvotus, kehittämisperiaatteet, korjaustapaohjeet*. Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto.
- Salokorpi, A.** (1984). Sodanjälkeinen kaupunki 1940–1976. Teoksessa P. Tommila & E. Jutikkala (toim.), *Suomen kaupunkilaitoksen historia: 3, Itsenäisyyden aika*. Helsinki: Suomen kaupunkiliitto, 297–328.
- Sinkkilä, J., Donner, J. & Mannerla-Magnusson, M.** (toim.) (2016). *Unelma paremmasta maailmasta: moderni puutarha ja maisema Suomessa 1900–1970*. Aalto-yliopisto.

- Sisäasiainministeriö, kaavoitus- ja rakennusosasto** (1974). *Leikkialueiden suunnittelu*. Helsinki: Sisäasiainministeriö.
- Sisäasiainministeriö, kaavoitus- ja rakennusosasto** (1975). *Asuinympäristön suunnitteluperiaatteet*. Helsinki: Sisäasiainministeriö.
- Sivula, A.** (2015). Tilaushistoria identiteettityönä ja kulttuuriperintöprosessina. Paikallisen historiapolitiikan tarkastelua. *Kulttuuripolitiikan tutkimuksen vuosikirja*. [Online]
- Taipale, A. & Hautamäki, R.** (2022). *Tuntematon lähiömaisema: Leena Iisakkilan Matinmetsä*. Aalto University.
- Talve, L.** (2005). "Varissuo ei ole enää kirosana". *Varissuon lähiön lehdistökuva ja sen muutokset 1975–2005*. Pro gradu. Turun yliopisto.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A.** (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tyvelä, H.** (2016). *1970-luvun lähiökeskusta rakennettuna kulttuuriympäristönä: Kompaktikaupunki Jyväskylän Huhtasuolla*. Pro gradu. Jyväskylän yliopisto.

Internet-lähteet

- Elävä Perintö -wiki** (2021). Talkooperinne. Saatavilla 1.6.2021 <https://wiki.aineetonkulttuuriperinto.fi/wiki/Talkooperinne>
- Suomen Kotiseutuliitto**. Kotiseutuliikkeen historiaa. Saatavilla 1.6.2022 <https://kotiseutuliitto.fi/jarjesto/historia/>

Viherrakenteen monitoiminnallisuutta arvioimassa alueellisen viherkertoimen avulla

Elisa Lähde, Paula Piirainen ja Ranja Hautamäki

Artikkelimme keskittyy alueviherkerroinmenetelmään viherrakenteen monitoiminnallisuuden arvioinnin välineenä. Alueviherkerroin pyrkii tunnistamaan laajempien alueiden, kuten kaupunginosien viheralueiden tuottamia ekosysteemipalveluita. Menetelmä on Suomessa ja kansainvälisestikin melko uusi, mutta kiinnostus sitä kohtaan on kasvussa. Tarkastelemme Espoon Matinkylän tapausesimerkin avulla, miten alueviherkertoimen menetelmällä voidaan havainnollistaa ja mitata viherrakenteen tuottamia hyötyjä. Tuomme esille, että kaupunkirakenteeltaan erityyppisillä alueilla painottuvat erilaiset ekosysteemipalvelut. Pohdimme myös kaupunkisuunnittelun asiantuntijänäkemyksiin perustuen, miten menetelmää tulisi jatkossa hyödyntää ja kehittää ilmastoviisaan kaupunkisuunnittelun tukemiseksi.

Asiasanat: viherrakenne, alueellinen viherkerroin, ekosysteemipalvelut, lähiömaisema

Johdanto

Vuoteen 2050 mennessä noin 70 % maailman ihmisistä asuu kaupungeissa (United Nations, 2018), joiden alueella kärjistyvät myös monet ilmastonmuutoksen aiheuttamat muutokset, kuten tulvat, kuivuus ja lämpösaarekeilmä (IPCC, 2022). Vihreä infrastruktuuri, eli kaupunkien viherrakenteet ja niiden tuottamat ekosysteemipalvelut, on tunnistettu tärkeäksi kaupunkien kestävyys- ja resilienssin kasvattamiseksi (Ahern, 2011; McPhearson ym., 2015). Ekosysteemipal-

velu-käsitteen avulla on mahdollista yhdistää kaupunkien ekosysteemit ja biologinen monimuotoisuus ihmisten hyvinvointiin (Haase ym., 2014). Käsite korostaa viherrakenteiden monitoiminnallisuutta, eli kykyä tuottaa samanaikaisesti useita erilaisia ekologisia, sosiaalisia ja taloudellisia toimintoja ja hyötyjä (Pauleit ym., 2011; Meerow & Newell, 2017). Esimerkiksi katupuu voi toimia elinympäristönä, säädellä pienilmastoa ja hulevesien laatua, parantaa äänimaisemaa, sitoa hiiltä sekä lisätä asukkaiden viihtyisyyttä (Killicoat ym., 2002; Jang ym., 2015; Pena ym., 2017; Riikonen ym., 2017). Monitoiminnallisen viherrakenteen kehittäminen voi siten toimia kokoavana strategiana ilmastonmuutokseen sopeutumisessa sekä hillinnässä ja samalla turvata kaupunkiluonnon monimuotoisuutta ja ihmisten hyvinvointia.

Vaikka viherrakenteen tuottamat moninaishyödyt tunnistetaan laajasti, viherrakenteen monitoiminnallisuuden huomioon ottamiseen suunnittelussa liittyy haasteita (Hansen & Pauleit, 2014, s. 527). *Monitoiminnallisuus*-käsitettä sovelletaan suunnittelussa vaihtelevasti ja eri suunnittelijat ymmärtävät sen hyvin eri tavoin (Hansen ym., 2019). Monitoiminnallisuuden huomioiminen on haastavaa myös siksi, että kaupunkialueiden ekosysteemit ovat monimutkaisia, epäyhtenäisiä ja dynaamisia järjestelmiä, joiden suunnittelu ja kehittäminen vaatii asukkaiden tarpeiden, rakennetun ympäristön, kaupunkiviherrakenteen sekä siihen liittyvien ekologisten toimintojen tai prosessien välisen vuorovaikutuksen ymmärtämistä (McPhearson ym., 2016). Haastavuutta lisää se, että suunnitteluvaiheessa on vaikeaa mitata tulevan viherrakenteen monitoiminnallisuutta. Lisäksi ekosysteemipalveluihin keskittynyt tutkimus ja soveltaminen kaupunkisuunnittelun kontekstissa on keskittynyt pitkälti vain yhden hyödyn optimoimiseen tai tuottamiseen (Hansen ym., 2019; Finewood ym., 2019; Meerow, 2020). Tästä syystä tarvitaan uusia lähestymistapoja viherrakenteen monitoiminnallisuuden tunnistamiseksi sekä siihen liittyvien mahdollisten synergioiden ja kompromissien arvioimiseksi (Oorshot ym., 2021).

Tarve viherrakenteen monitoiminnallisuuden arviointiin on tunnistettu tutkimuksessa (mm. Matthews ym., 2015), ja arviointiin on kehitetty useita eri menetelmiä. Näitä ovat mm. puiden ekosysteemipalveluiden arvioinnissa käytetty i-Tree, vihreän infrastruktuurin tuottamien (taloudellisten) hyötyjen arvioinnissa käytetty BeST, sekä tietyn kohteen tarjoamien ekosysteemipalveluiden arvioinnissa käytetty TESSA (Ashley ym., 2018; Peh ym., 2013). Lisäksi monet ympäristöluokitusjärjestelmät, kuten SITES tai CEEQUAL, pyrkivät arvioimaan ympäristön laatua ja sen tuottamia hyötyjä eri näkökulmista. Menetelmien haasteeksi on tunnistettu muun muassa ohut tieteellinen pohja, aikaavievä tiedonkeruu sekä yhteismitallistamisen tai elinkaariajattelun puute (Oijstaeijen ym., 2020).

Pihasuunnittelussa monitoiminnallisuutta on edistetty erityisesti tontti- viherkerroin-työkälulla, johon kohdistuu Suomessa kasvavaa kiinnostusta. Viherkerroin perustuu tontin vihertehokkuuteen eli siihen, miten paljon tontilla on erilaisia kasvillisuuspintoja ja sadevesiä viivyttäviä ratkaisuja suhteessa tontin pinta-alaan. Erilaisilla viherrakenteilla, kuten puilla, penssailla, köynnöksillä ja viherkatoilla on kullakin oma painotuksensa, joka vaikuttaa viherkertoimen tulokseen. Menetelmällä voidaan asettaa tonteille tietty vihertehokkuuden tavoiteluku, jonka saavuttaminen varmistetaan pihasuunnitelmien pohjalta tehtävillä laskelmilla (Juhola, 2018). Viherkerroinmenetelmän periaatteena on arvottaa viherrakenteen pintoja ja rakenteita laadullisen painotuksen kautta, eikä määrittää esimerkiksi hintaa ekosysteemipalveluille (Stange ym., 2022). Alunperin lähestymistapa on kehitetty Berliinissä vuonna 1989 (Biotope Area Factor), jonka jälkeen sitä on sovellettu erityisesti Ruotsissa. Suomessa viherkerroin on käytössä tai sitä kokeillaan jo useimmissa Suomen suurimmista kaupungeista. Pisin kokemus viherkertoimesta on Helsingissä, Vantaalla ja Turussa. Tonttiviherkerroin on käytössä myös Tampereella, Espoossa, Jyväskylässä, Oulussa ja Vaasassa, ja useat kunnat ovat selvittämässä sen käyttöönottoa (Ariluoma ja Hautamäki, 2020). On korostettava, että tonttiviherkerroin ei huomioi tontin sijaintia kaupunkirakenteessa, eikä siten ohjaa suunnittelua esimerkiksi ekosysteemipalveluiden paikallisen tarjonnan tai kysynnän kannalta.

Vuonna 2017 viherkerrointa lähdettiin Tukholmassa kehittämään myös yleisille alueille, jonka tuloksena syntyi niin kutsuttu yleisten alueiden viherkerroin eli *grönnytefaktor för allmän platsmark* (Tukholman malli) (C/O City, 2017). Suomessa Tukholman mallia sovellettiin ensimmäisen kerran vuonna 2019, jolloin se sai nimekseen alueellinen viherkerroin. Menetelmää kehitettäessä eteenpäin siitä on ryhdytty käyttämään nimitystä *alueviherkerroin*, jota myös tässä tutkimuksessa käytetään. Alueviherkerroin pyrkii tonttikohtaisesta viherkertoimesta poiketen tunnistamaan laajempien alueiden, kuten kaupunginosien viheralueiden tuottamia ekosysteemipalveluita. Toisin kuin tonttiviherkerroin, alueviherkerroin on menetelmänä uusi ja vakiintumaton. Sitä on tähän mennessä Suomessa käytetty muutamissa kohteissa julkisten ulkotilojen tuottamien ekosysteemipalveluiden laskemiseen, mutta tässä tutkimuksessa on otettu ensi kertaa huomioon myös yksityiset viheralueet, kuten pihat. Tämä onkin oleellista ekosysteemipalveluiden tuotannon ja määrän kokonaiskuvan hahmottamisessa.

Viherkertoimen erityiseksi ansioksi on tunnistettu kokonaisvaltainen lähestymistapa viherrakenteeseen, mutta samanaikaisesti menetelmään kohdistuu tutkimuksessa myös kritiikkiä. Tonttikohtaisessa viherkertoimessa

esiintuodut haasteet voidaan kohdistaa myös alueviherkertoimeen. Keskeiseksi ristiriidaksi on tunnistettu tarve luoda yleisesti sovellettava, helppo-käyttöinen työkalu ja toisaalta tarve ottaa huomioon paikalliset piirteet (mm. Juhola, 2018; Stange ym., 2022). Lisäksi on kyseenalaistettu, riittääkö (tontti)viherkertoimen käyttö yleisesti hankkeiden kaupunkiviherrakenteen määrään tai laatuun kohdistuvien vaikutusten tunnistamiseen vai tarvitaanko rinnalle vielä muitakin menetelmiä (Sharifi ja Murayama, 2013; Haapio ja Lahti, 2012). Ruotsalaistutkimuksessa on tunnistettu, että viherkerroin-menetelmän käyttö lisää ymmärrystä ekosysteemipalveluista ja niitä koskevan tiedon integroimisesta suunnitteluprosessiin (Kaczorowska ja Pont, 2019). Samalla olisi kuitenkin tärkeää kiinnittää huomiota viheralueiden välisten yhteyksien turvaamiseksi.

Artikkelimme keskittyy alueviherkertoimeen viherrakenteen monitoiminnallisuuden arvioinnin välineenä. Vaikka tonttikohtaista viherkerrointa on tutkittu jo melko paljon (mm. Keeley, 2011; Juhola, 2018; Ariluoma ja Hautamäki, 2020; Bush ym., 2021; Ring ym., 2021; Stange ym., 2022), alueviherkerroin on sekä Suomessa että kansainvälisesti uusi menetelmä, jota koskeva tutkimus on niukkaa ja koostuu pääasiassa opinnäytetöistä (Sang ym., 2021; Wikström, 2020; Jönsson, 2018). Koska alueellista arviointimenetelmää kohtaan on kasvavaa kiinnostusta ja sen käyttö on laajentumassa, pidämme tärkeänä käsitellä menetelmää myös kaupunkisuunnittelua koskevassa tutkimuksessa. Tarkastelemme Espoon Matinkylän tapausesimerkin avulla, miten alueviherkertoimen menetelmällä voidaan havainnollistaa viherrakenteen tuottamia hyötyjä ihmiselle huomioiden samalla luonnon monimuotoisuus. Pohdimme lisäksi kahteen työpajaan ja yhteen kyselyaineistoon pohjautuen, miten menetelmää tulisi jatkossa hyödyntää ja kehittää maankäytön suunnittelussa. Aineistot perustuvat Espoon Matinkylän sekä Helsingin Malmin ja Kyläsaaren alueviherkertoimen soveltamiskokeiluihin.

Menetelmät ja aineistot

Artikkelimme pääaineistona on Matinkylän tapaututkimus, jossa sovelsimme alueviherkertoimen menetelmää alueelle. Tapaututkimuksen yhteydessä järjestettiin sen tuloksia tarkasteleva työpaja. Lisäksi täydentävää aineistoa on kerätty aiemmasta kahdesta menetelmäkokeilusta Helsingin kaupungille sekä niihin liittyvästä työpajasta ja kyselystä. Tässä luvussa esittelemme ensin Matinkylän kohdealueen ja sen jälkeen alueviherkertoimen menetelmänä sekä Matinkylän viherkerroinlaskennassa hyödynnetyn aineiston. Lopuksi kuvaamme vielä työpajojen ja kyselyn toteutusta.

Tutkimuskohteeksi valikoitunut Matinkylä on esimerkkikohteena havainnollinen, sillä se sisältää hyvin erityyppisiä alueita väljästä pientaloalueesta

1970-luvun vehreään lähiöön ja 2000–2010-luvuilla rakennettuun Ison Omenan ostoskeskuksen tiiviiseen ympäristöön. Vaikka Matinkylässä on tehokkuudeltaan erilaisia alueita, sitä voidaan kuitenkin kokonaisuudessaan luonnehtia vehreäksi ja siten melko tyyppilliseksi lähiöksi, jossa viherrakenteella on merkittävä rooli. Alueviherkertoimen soveltaminen tälle alueelle pyrkii siis havainnollistamaan paitsi Matinkylän viherrakenteen moninaishyötyjä, mutta myös alleviivaamaan yleisemmin lähiömaiseman viherrakenteen merkitystä.

Tutkimusalue rajautuu pohjoisessa Länsiväylään ja etelässä, idässä sekä lännessä Matinkylän suurpiirin rajoihin. Menetelmää sovellettiin alueen nykytilanteeseen olemassa olevan viherrakenteen analysointiin ja tätä tarkoitusta varten alue jaettiin neljään osaan (A, B, C ja D), jotka edustavat erityyppistä kaupunkirakennetta. Jaon tarkoituksena oli tuoda esille erilaisten kaupunkityppologioiden suhdetta ekosysteemipalveluiden tuotantoon sekä tunnistaa alueiden mahdollisia heikkouksia ja vahvuuksia vihreän infrastruktuurin laadun ja määrän osalta.

Alue A sijoittuu tutkimusalueen keskiosaan ja käsittää Matinmetsän ja -laakson alueet. Kaupunkirakenne on kerrostalovaltaista, mutta pihat ovat vehreitä, joko puutarha-, metsä- tai puistomaisia pihoja. Suurin osa pihoista on suunniteltu ja toteutettu 1970-luvulla, joten niille sijoittuu varttuneempaa kasvillisuutta. Alueen erityispiirteenä on, että julkisia puistoalueita on hyvin vähän ja viherrakenne tukeutuu yksityisiin pihoihin. Alueen pinta-ala on 514 220 m².

Alue B sijaitsee Tiistilässä ja sisältää Tiistilän Pirunpellon kallioalueen, sitä ympäröivän 1970–1980-luvulla rakennetun alueen sekä Tiistilän koulun. Kaupunkirakenne on suurelta osin kerrostalovaltaista ja piha-alueet ovat suhteellisen vehreitä. Tiistilän pirunpelto ja sitä ympäröivä kallioalue on alueen ainoa laajahko julkinen viheralue. Alueen B pinta-ala on 350 404 m².

Alue C käsittää Matinkylän ranta-alueet ja niille sijoittuvan asumisen. Alueelle sijoittuu paljon pientalorakentamista sekä julkisia viheralueita. Rajauksen sisällä ovat osittain myös Finnook lintualtaat, niitä ympäröivät rantakosteikot ja kosteat niityt sekä rantaraitti, joilla on runsaasti luonto- ja virkistysarvoja. Alueella on suhteellisen paljon julkista ulkotilaa verrattuna muihin tarkastelualueisiin, ja alueen julkisten viheralueiden kasvillisuus on pääosin monipuolista ja -kerroksista. Alueen pinta-ala on 3 155 854 m².

Alue D sijoittuu Ison Omenan ympäristöön. Se sisältää runsaasti kerrostalorakentamista sekä laajempia julkisia viheralueita. Pihat eivät ole yhtä vehreitä kuin muilla tarkastelualueilla. Osa keskeisistä julkisista viheralueista, kuten Matinniitty, ovat pääosin avoimia ja kasvilajistoltaan yksipuolisia. Alueelle sijoittuu kuitenkin muutamia hulevesirakenteita, Matinkallionpuiston

puustoinen kallioalue sekä jonkin verran rehevää hoitamatonta aluetta. Alueen pinta-ala on 677 863 m².

Alueviherkerroin menetelmänä

Viherkerroinmenetelmää voidaan soveltaa maankäytöltään erityyppisille ja erikokoisille alueille kaupungissa. Menetelmässä tunnistetaan kaikki kasvulliset alueet ja vesialueet, joilla on positiivinen merkitys paikan ekosysteemille ja ekosysteemipalveluille, minkä jälkeen niiden pinta-ala lasketaan yhteen. Viherkerroin on suhdeluku, joka muodostuu ekotehokkaan eli ekosysteemipalveluita tuottavien tai luonnon monimuotoisuutta tukevien elementtien pinta-alan suhteesta koko tarkastelualueen pinta-alaan.

Työkalu tuottaa sitä korkeammat pisteet, mitä enemmän ekosysteemipalveluja viher- tai vesialue pystyy tuottamaan. Toisin sanoen lukema kuvaa viivyttyäkö ja puhdistaaako alue hulevesiä, varjostaako se, tukeeko se pölytystä, ja onko siellä asukkaiden virkistystä tukevia elementtejä. Sama viheralue

KUVA 1 Tutkimuksen kohteena ollut Matinkylän alue ja analyysissa käytetyt osa-alueet A–D. (Lähde: Espoon kaupunki, Ortokartta 2021).

voidaan huomioida laskennassa useamman kerran, jos se tuottaa monipuolisesti ekosysteemipalveluja tai tukee luonnon monimuotoisuutta. Pinta-alat tunnistetaan ja lasketaan tavallisesti CAD- tai GIS-ohjelmassa. Tämän jälkeen ne syötetään varsinaiseen työkaluun eli excel-laskentamalliin, jossa lasketaan viherkerroinarvo. Työkalussa on eri elementtien painokertoimet valmiina ja laskenta on automaattinen, joten viherkerroinarvo muuttuu, kun uusia pinta-aloja lisätään tai entisiä poistetaan. Menetelmää voi hyödyntää kaavoittaja, maisema-arkkitehti tai muu kaupunkisuunnittelun asiantuntija, joka hallitsee paikkatietomenetelmiä.

Alueviherkertoimeen lasketaan tarkastelualueen kokonaisviher- ja vesi-pinta-alan lisäksi mukaan seuraavat teemat: 1) luonnon monimuotoisuus, 2) melunvaimennus, 3) hulevesien hallinta, 4) pienilmaston säätely, 5) pölytys sekä 6) virkistyskäyttö ja terveys. Kukin teema koostuu tarkemmin tunnistetavista elementeistä. Esimerkiksi pienilmasto -teemassa tarkastelualueelta tunnistetaan erikseen elementit: 1) kerroksellinen kasvillisuus, 2) varjostavat lehtipuut sekä 3) varjostavat viherrakenteet. Jokaisella elementillä on asiantuntija-arvioon perustuva painokerroin, jolla alueen pinta-ala kerrotaan. Tarkastelualue saa kerroinarvon sen sisältämien elementtien määrän ja pinta-alan perusteella. Kriteeristö huomioi myös viherrakenteen laatua, joten luonnonarvoiltaan tärkeät kohteet saavat korkeamman painokertoimen. Laskennan tulokset esitetään kunkin teeman osalta omilla kartoillaan, jotka kuvaavat tunnistettuja viherrakenteen elementtejä teemakohtaisesti. Viherkerroin-arvon ja teemakarttojen pohjalta voidaan muodostaa edelleen asiantuntijatyönä suunnitteluperiaatteita alueen maankäytön kehittämiseen.

Matinkylän tapaustutkimuksen lähtökohtana oli niin kutsuttu Tukholman malli, siinä kehitetty laskentamalli sekä sen teemat ja painotukset. Työn kuluessa mallia kuitenkin kehitettiin kahden näkökulman osalta. Ensinnäkin laskentaan otettiin mukaan myös yksityiset piha-alueet, koska analyysillä haluttiin tuottaa viherrakenteen kokonaiskuva. Tukholman malli keskittyy yleisiin alueisiin ja jättää siten osan viherrakenteesta huomiotta. Toisena näkökohtana kehitettiin pihojen virkistysarvoja varten uusi kategoria, *vehreä pihaympäristö*. Tukholman mallissa virkistysmahdollisuuksia arvioidaan ainoastaan julkisilla alueilla ja pihojen roolia ei oteta huomioon. Matinkylän tapaustutkimuksessa vehreä pihaympäristö määriteltiin kasvillisuuden määrän, tyyppin ja korkeuden perusteella. Lisäksi se arvotettiin analyysissä matalammalle kuin julkiset alueet, koska pihat eivät ole samalla tavalla kaikille saavutettavissa.

Laskenta tuottaa tutkittavalle alueelle viherkertoimen, piirakkakaavion sekä kuusi teemakarttaa. Viherkerroin on numeroarvo, joka kuvastaa alueen

kasvullisen pinta-alan tuottamia hyötyjä ja arvoja suhteessa koko alueen pinta-alaan. Mitä suurempi kerroin on, sitä enemmän hyötyjä viherrakenne tuottaa. Viherkertoimia vertailemalla voidaan selvittää, millä alueella on suurin vaikutus ekosysteemipalveluiden tuotantoon ja luonnon monimuotoisuuden tukemiseen. Itse kertoimesta ei kuitenkaan käy ilmi esimerkiksi ekosysteemipalveluja tuottavien ja monimuotoisuutta tukevien alueiden jakautuminen tutkimusalueiden sisällä, vaan tämän osoittavat visuaalisesti erilliset melunvaimennusta, hulevesien hallintaa, pienilmaston säätelyä, pölytystä, virkistyskäyttöä ja luonnon monimuotoisuutta kuvaavat teemakartat.

Teemakartoista saadaan tietoa siitä, mitkä viherrakenteen osat tuottavat monia hyötyjä ja lisäksi ne kertovat, millä alueilla on niukasti ekosysteemipalveluja. Teemakarttojen ja excel-laskennan vertailu kertoo, mille alueille ekosysteemipalveluita tuottavat viherrakenteet sijoittuvat ja ovatko ne yksityisiä vai julkisia alueita. Lisäksi teemakarttojen ja laskennan avulla voidaan tarkastella viherkertoimeen vaikuttavia tekijöitä, kuten eniten ja vähiten pisteitä tuottavia viherrakenteen elementtejä. Näin voidaan analysoida alueiden välisiä eroja sekä yksittäisten alueiden vahvuuksia ja kehittämistarpeita vihreän infrastruktuurin toiminnallisuuden osalta.

Laskennassa käytetty aineisto

Käytetty aineisto perustuu pitkälti olemassa olevaan paikkatietoaineistoon, jota on käytetty sellaisenaan sekä yhdistäen tai muuten muokaten, jotta se sopii laskennan tarkoituksiin. Paikkatietoaineisto on pääosin julkista ja sen lähteitä ovat HSY (Helsingin seudun ympäristöpalvelut), Espoon kaupunki, Syke (Suomen Ympäristökeskus), Luke (Luonnonvarakeskus), GTK (Geologian tutkimuskeskus) ja MML (Maanmittauslaitos). Lisäksi aineisto sisältää Espoon kaupungin suojattua luontoarvoja koskevaa tietoa.

Piha-alueilla on myös merkittävä rooli kaupunkien ekosysteemipalveluiden tuottajina, joten ne otettiin mukaan laskentaan. Paikkatietoaineiston avulla on määritelty julkisten viheralueiden rajat (Espoon kaupunki, maankäyttö-/kaavoitusaineisto) sekä kasvullisten pinta-alan määrä ja laadulliset ominaisuudet. Yksityisten pihojen kasvulliset alueet on saatu käyttämällä HSY:n maanpeiteaineistoa, josta on poistettu julkiset viheralueet ja kadut. Yksityisiin alueisiin sisältyvät pihojen lisäksi myös sellaiset kasvulliset alueet, joita ei ole määritelty missään aineistossa kiinteistöjen pihoina tai julkisiksi viher- tai katualueiksi.

Tässä tutkimuksessa yksityiset ja julkiset alueet on määritelty käytön eikä omistuksen mukaan. Alueet on tulkittu yksityisiksi alueiksi, ellei niitä ole selvästi kaavoitettu puisto- tai katualueiksi, tai muutoin selvästi suun-

nattu asukkaiden yleiseen käyttöön. Tällaisia yksityisiä alueita ovat esimerkiksi koulujen pihat, vaikka ne olisivat kaupungin omistuksessa ja vaikka ne olisivat yleisessä käytössä kouluajan ulkopuolella. Luokittelu julkisiin ja yksityisiin alueisiin on siten aina tulkinnanvarainen. Toisaalta alueelliseen viherkertoimeen lasketaan sekä julkiset että yksityiset alueet, jolloin ei eritellä yksityisen tai julkisen alueen ekosysteemipalveluja.

Aineiston osalta on otettava huomioon, että paikkatiedon tarkkuudessa on huomattavia eroavaisuuksia julkisten ja yksityisten alueiden välillä. Julkisilta alueilta voi olla hyvinkin tarkkaa tietoa alueen kasvillisuudesta, kuten sen laadusta, lajistosta ja kasvupaikasta, kun taas yksityisten alueiden tiedot sisältävät tyypillisesti vain kasvillisuuden pääpiirteet, kuten korkeuden tai sen, onko kyseessä puu vai muu kasvillisuus. Paikkatiedon puutteellisuuden vuoksi tapaustutkimuksessa käytettiin täydentävänä tiedonlähteenä maastokäyntejä.

Maastokäynneillä kartoitettiin muun muassa pölyttäjille suotuisan kasvilisyyden määrää yksityisillä pihoiden, julkisten viheralueiden kasvillisuuden yleispiirteitä ja virkistykseen liittyviä arvoja, kuten miellyttäviä ja vehreitä kävelyreittejä. Maastokäynneillä oli mahdollista saada arvokasta tietoa viheralueiden laadusta, kuten kasvillisuuden sijainnista ja kokemuksellisuudesta. Samalla on otettava kuitenkin huomioon, että näin tuotettu aineisto ei ole absoluuttista vaan perustuu subjektiivisiin havaintoihin. Lisäksi aineistona hyödynnettiin Matinkylän alueelle tehtyä pihojen kulttuurihistoriallista inventointia (ks. lehden artikkeli Hautamäki, Donner & Taipale).

Työpajat ja kyselyt

Matinkylän alueviherkertoimen tulosten lisäksi olemme käyttäneet aineistona myös hankkeeseen liittyvää työpajaa, joka järjestettiin alueen suunnitteluun osallistuville Espoon kaupungin viranomaisille 1.3.2022. Työpajaan osallistui 13 Matinkylän alueesta vastaavaa kaavoituksen, liikenne- ja maisemasuunnittelun sekä ympäristöalan asiantuntijaa. Työpajassa käytiin läpi alueviherkertoimen tuloksia ja keskusteltiin, miten menetelmää tulisi jatkossa hyödyntää ja kehittää maankäytön suunnittelussa. Osallistujia pyydettiin tunnistamaan oikea ajankohta menetelmän käytölle janoilta, joka kuvasi suunnitteluprosessia yleiskaavoituksesta toteutukseen. Lisäksi heitä pyydettiin kirjaamaan virtuaalisille post-it-lapuille ajatuksiaan menetelmästä yleisesti sekä erityisesti tunnistamaan mihin muihin maankäytön suunnitteluprosesseihin tai työkaluihin alueellinen viherkerroin kytkeytyy ja kenen vastuulla analyysin laadinnan tulisi olla.

Olemme käyttäneet syventävänä aineistona aiempaa työpajaa, joka kytkeytyi kahden helsinkiläisen alueen, Kyläsaaren (2019) ja Malmin (2020) alueviherkerroimen pilottiin. Kyläsaaren alueella suunnittelun tavoitteena oli käyttötarkoituksen muutos pienteollisuusalueesta asuinalueeksi ja Malmin alueella asemaseudun täydennysrakentaminen. Kyläsaaren ja Malmin kokeiluja koskeva työpaja järjestettiin elokuussa 2021, ja sen kahdeksan osallistujaa olivat alueiden suunnitteluun osallistuvia viranomaisia kaupunkiympäristön toimialalta. Työpajan sisältö oli samanlainen kuin edellä kuvattu Matinkylän työpaja.

Kyläsaaren ja Malmin hankkeiden yhteydessä toteutettiin myös alueiden suunnitteluun osallistuneille asiantuntijoille suunnattu kysely, jonka tulokset ovat mukana tässä tutkimuksessa syventävänä aineistoina. Kysely suoritettiin Mentimeter -työkalulla touko-kesäkuussa 2021. Se lähetettiin 14 Helsingin kaupungin viranhaltijalle, jotka ovat olleet mukana menetelmän kohdealueiden Kyläsaaren tai Malmin suunnitteluprosessissa mukana. Vastauksia saatiin kahdeksan. Vastaajamäärien osalta on hyvä huomioida, että kyselyä ei kannattanut kohdistaa laajemmalle vastaajajoukolle, koska laajempaa kokemusta menetelmästä ei vielä ole. Kyselyssä oli kymmenen kysymystä, joilla kartoitettiin menetelmän käyttökokemuksia liittyen sen tuottamiin hyötyihin, omistajuuteen sekä jatkokehitystarpeisiin. Näistä yksi liittyi vastaajien taustaan, viisi käyttökokemuksiin (mm. *“missä kohdassa maankäytön suunnitteluprosessia työkalua tulisi mielestäsi hyödyntää, jotta siitä saataisiin parhaiten etua?”* ja *“mitkä olivat keskeisimmät työkalun puutteet?”*) sekä neljä kehitystarpeisiin (mm. *“miltä osin työkalua tulisi kehittää eteenpäin pilotointeihin nähden?”*).

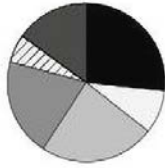
Tulokset

Tässä kappaleessa kuvataan ensin Matinkylän viherkerroinlaskennan tuotoksia, jonka jälkeen analysoidaan tarkemmin eri osa-alueita ja niiden viherrakenteen tuottamia hyötyjä. Lopuksi esitetään kyselyllä ja työpajoilla kerätyt tulokset työkalun käyttökokemuksista ja tunnistetuista kehitystarpeista.

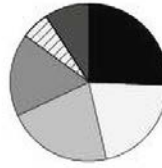
Matinkylän alueviherkerroinlaskennan tulokset

Kuten todettu, laskenta tuotti jokaiselle tutkittavalle alueelle A–D viherkerroimen ja piirakkakaavion sekä kuusi koko Matinkylän tarkastelualueen kattavaa teemakarttaa. Matinkylän neljän eri alueen viherkerroin vaihteli tuloksissa 1.16–1.95. Matinmetsän alue A sai laskennassa kertoimen 1.29, Tiistilän alue B kertoimen 1.46, pientalovaltainen alue C kertoimen 1.95, ja Ison Omenan ympäristön käsittävä alue D kertoimen 1.16. Vaikka kertoimien

Laatupisteiden jakautuminen
A, Matinmetsä ja Matinjaakso

Laatupisteiden jakautuminen
D, Ison Omenan ympäristö

KUVA 2 Vasemmalla tarkasteltujen teemojen jakautuminen tarkastelualueella A (Matinmetsä ja -laakso) sekä oikealla tarkasteltujen teemojen jakautuminen tarkastelualueella D (Ison Omenan alue).

erot ovat pieniä, ne havainnollistavat kuitenkin erityyppisten alueiden tarjoamia ekosysteemipalveluja.

Aluekohtaiset piirakkakaaviot tuovat esille, kuinka suuren osan viherkerrotoimesta tietty ekosysteemipalvelu tuottaa (kuva 2).

Koko Matinkylän alueelta tuotettiin teemakartat kaikista tarkastelluista teemoista (luonnon monimuotoisuus, melunvaimennus, hulevesien hallinta, pienilmaston säätely, pölytys sekä virkistyskäyttö ja terveys). Kuvissa 3 ja 4 on esitetty esimerkinomaisesti kaksi Matinkylän alueelle tuotettua teemakarttaa.

Teemakarttoja tutkimalla voidaan todeta, että Matinkylässä verkostomainen viherrakenne ulottuu koko alueelle lukuun ottamatta Ison Omenan ostoskeskuksen välitöntä ympäristöä. Lisäksi piirakkakaaviot kertovat, että jokaisen tutkimusalueen kohdalla kaikki viherkerrotoimen osa-alueet olivat edustettuina, eli eri puolilla Matinkylää olevien viheralueiden voidaan sanoa olevan monitoiminnallisia. Tästä huolimatta teemakartoista nähdään, että ekosysteemipalveluiden kannalta merkittävät alueet eivät jakaudu tasapuolisesti. Tutkimusalueilta nousi esille alueita, jotka ovat ekosysteemipalveluiden tuotannoltaan tai luonnon monimuotoisuuden kannalta merkittävämpiä kuin toiset. Tällaisia ovat esimerkiksi ekologiset käytävät tai pölyttäjien ydinalueet. Vastaavasti erottui alueita, joissa ekosysteemipalvelutuotanto oli heikompaa johtuen esimerkiksi tiiviistä kaupunkirakenteesta ja viherrakenteiden niukkuudesta.

Erityisen selvästi nousivat esille C-alueen väljästi rakennetut pientaloalueet ja niiden runsaat julkiset viheralueet ja laajat pihapiirit suurpiirin reunoilla. Osa näistä julkisista viheralueista on luonnon monimuotoisuuden

Pölytys

KUVA 3 Analyysissä tuotettu teemakartta pölytyspalveluja tuottavista alueista (mitä tummempi alue on, sitä enemmän se tuottaa pölytyspalveluita). Tämän ekosysteempipalvelun osalta viherrakenteesta korostuvat avoimet, niittymäiset alueet. (Lähde: Maanmittauslaitoksen Maastotietokannan 08/2022 aineisto sekä muunnen Espoon kaupungin aineisto ja Helsingin seudun maanpeiteaineisto © HSY ja alueen kunnat 2020; tausta-aineistot: © Maanmittauslaitos 2020, © Väylävirasto, Digiroad 2020).

Pienilmasto

KUVA 4 Analyysissä tuotettu teemakartta pienilmaston sääätelyä tuottavista alueista (mitä tummempi alue on, sitä enemmän se tuottaa pienilmaston sääätelyä). Tämän ekosysteempipalvelun osalta viherrakenteesta korostuvat metsäiset alueet. (Lähde: Maanmittauslaitoksen Maastotietokannan 08/2022 aineisto sekä muunnen Espoon kaupungin aineisto ja Helsingin seudun maanpeiteaineisto © HSY ja alueen kunnat 2020; tausta-aineistot: © Maanmittauslaitos 2020, © Väylävirasto, Digiroad 2020).

kannalta erityisen merkittäviä, kuten Finnoon lintukosteikko tai alueelle sijoittuvat kedot ja kosteikkoniityt. Lisäksi maastokäynnillä havaittiin, että monet pihoista sisältävät runsaasti monipuolista kasvillisuutta ja suhteellisen vähän läpäisemätöntä pintaa. Osalla pihoista oli myös runsaasti kukkivaa kasvillisuutta, joka tukee erityisesti pölyttäjiä. Pientalovaltaisen alue C:n tuloksissa kaikki viherkertoimen osa-alueet saivat runsaasti pisteitä, joten alue näytti erityisen monitoiminnalliselta.

Tulosten perusteella ekosysteemipalvelujen tuotannon ja luonnon monimuotoisuuden kannalta heikoimmat alueet sijoittuivat Ison Omenan ympäristöön (tutkimusalue D). Erot eri alueiden viherkerroin-arvojen välillä johtuvat erilaisesta kaupunkirakenteesta sekä eroissa viherrakenteen määrässä sekä laadussa. Ison Omenan alue on pääosin kerrostalovaltaista, ja päällystettyä pintaa on runsaasti erityisesti kauppakeskuksen välittömässä läheisyydessä. Matinkylän suurpiirin laidoilla väljä kaupunkirakenne mahdollistaa suuremman määrän kasvullisia alueita. Pientalovaltaisilla alueilla pysäköintitilan tarve ei tyypillisesti ole yhtä suuri kuin kerrostaloalueilla, mikä näkyy päällystettyjen pintapysäköintialueiden vähäisenä määränä verrattuna esimerkiksi Matinmetsän ja Matinlaakson alueeseen (A). Lisäksi suurpiirin laidoilla rakennuspaine ei välttämättä ole yhtä suuri kuin keskuksen eli Ison Omenan ympäristössä, jolloin viheralueiden säilyminen on todennäköisempää ja ne saavat kehittyä rauhassa. Tämä näkyy myös positiivisesti julkisten viheralueiden määrässä ja koossa.

Viheralueilla oli myös laadullisia eroja. Suurpiirin laidoille sijoittui useita luonnon monimuotoisuuden kannalta merkittäviä alueita, jotka toimivat niin ekologisina käytävinä kuin lisääntymis-, levähdys- ja ruokapaikkoina monipuoliselle lajistolle. Nämä alueet olivat hyvin merkittäviä myös muiden ekosysteemipalveluiden tuotannon kannalta. Esimerkiksi tunnistettujen ekologisten käytävien määrä väheni, viheralueiden lajimäärä yksipuolistui ja viheralueet tarjosivat vähemmän ekosysteemipalveluja siirryttäessä lähemmäksi Isoa Omenaa ja sen itäisiä alueita. Lisäksi katupuiden koko ja ikä laski.

Pientaloalueen ja kerrostaloalueen viherrakenteiden erot ja niitä selittävät tekijät ovat ilmeiset. Sen sijaan onkin kiinnostavaa vertailla keskenään tutkimusalueen kerrostaloalueita. Valitsimme tarkempaa analyysia varten Matinmetsän ja Matinlaakson 1970-luvulla rakennetun lähiön (A) ja Ison Omenan 2000-luvun alussa toteutetun ympäristön (D). Huomattavin ero Matinmetsän ja Matinlaakson alueen sekä Ison Omenan ympäristön välillä on niiden viherrakenteen omistussuhteessa, ikärakenteessa ja kerroksellisuudessa. Ison Omenan ympäristön kasvullisesta pinta-alasta suurin osa sijoittuu julkisille viheralueille, kun taas Matinmetsän ja Matinlaakson alu-

eella viherrakenne muodostuu suurilta osin yksityisistä piha-alueista ja julkista viheraluetta on niukasti. Tämä eroaa myös muista tutkimusalueista (B,C), joissa julkisille ja yksityisille alueille sijoittuvan kasvullisen pinta-alan määrän välillä ei ole merkittävää eroa.

Lisäksi Matinmetsän ja Matinlaakson alueella (A) kerrostalojen väliin sijoittuu laajoja, maantasoon keskitettyjä pysäköintialueita, kun taas Ison Omenan alueella (D) pysäköinnin järjestämisessä hyödynnetään enemmän rakenteellisia ratkaisuja. Huolimatta pysäköinnin vaatimasta tilasta Matinmetsän ja Matinlaakson alueella kasvullista pinta-alaa on enemmän kuin Ison Omenan ympäristössä. Matinmetsän ja Matinlaakson alueen viherkerroinlaskennassa korostui Ison Omenan ympäristöä enemmän luonnon monimuotoisuus sekä virkistys, kun taas Ison Omenan ympäristössä oli enemmän pölyttäjiä suosivaa kasvullista pinta-alaa.

Matinmetsän ja Matinlaakson alueelle (A) on kehittynyt Ison Omenan ympäristöä (D) monipuolisempi ja vehreämpi kasvillisuus erityisesti piha-alueille. Ison Omenan ympäristössä luonnonmukaisempi, kerroksellinen kasvillisuus sijoittuu pääosin Matinkallionpuistoon ja sen ympäristöön, kun taas muut julkiset puistoalueet ovat pääosin avoimia ja nurmivaltaisista. Tähän vaikuttaa suurelta osin alueiden ikä sekä suunnitteluratkaisut, joissa on Matinmetsän ja Matinlaakson alueella suosittu monin paikoin puita ja pensaita sekä säilytetty olemassa olevaa kasvillisuutta piha-alueilla. Rehevä, kerroksellinen ja monipuolinen kasvillisuus tuottaa ekosysteemipalveluita monitoiminnallisesti, mikä nostaa viherkerroinlaskennassa pisteitä erityisesti pienilmaston ja luonnon monimuotoisuuden osalta. Matinmetsän ja Matinlaakson katualueilla kasvaa myös suurehkoja katupuita sekä kukkivaa puustoa, joka on tärkeää esimerkiksi pölyttäjien kannalta. Lisäksi alueella on runsaasti kevyelle liikenteelle rauhoitettuja ja virkistäytymiseen soveltuvia reittejä, joita reunustaa pihojen ja julkisten alueiden kasvillisuus.

Työpajojen ja kyselyn tulokset

Työpajoissa tehdyt tehtävät ja käyty keskustelu sekä kyselyllä saadut tulokset avaavat menetelmän soveltamista, sen tuottamia hyötyjä ja kehityskohteita. Työpajojen vastaajat arvioivat, että otollisin ajankohta menetelmän soveltamiseen sijoittuu suunnitteluprosessissa yleis- ja asemakaavavaiheen väliin. Myös kyselyn tulokset vahvistavat tämän. Työkalun nähtiin hyödyttävän suunnittelua eniten, kun sitä käytetään monipuolisesti jo ennen asemakaavoitusvaihetta, kuten yleiskaavatasolla tai yleiskaavoituksen ja asemakaavoituksen välissä osayleiskaava- ja kaavarunkotöissä. Tärkeänä pidettiin työkalun käyttämistä niissä suunnittelun vaiheissa, joissa työkalun antamien tulosten

jälkeen on vielä mahdollista vaikuttaa viherrakenteen kokonaiskuvaan ja siihen liittyviin suunnitteluratkaisuihin. Työpajoissa esitettiin myös ajatus siitä, että menetelmän olisi hyvä olla päivittyvä työkalu koko suunnittelu-prosessin ajan, jolloin sen avulla tehtäisiin vaihtoehtojen vertailua jokaisessa suunnittelun vaiheessa. Näiden vertailujen perusteella suunnitelmaa voisi kehittää ja tarkemmissa vaiheissa soveltaa esimerkiksi riittävien tilavarausten tunnistamiseen sekä laadun varmistukseen sen osalta, onko aiemmissa vaiheissa tavoiteltu viherkerroin oikeasti toteutumassa.

Työkalun tavoitteiden osalta vastaajat korostivat erityisesti tarvetta lisätä viheralueiden laatua ja määrää koskevaa tietopohjaa maankäytön suunnittelun tueksi. Menetelmän koettiin soveltuvan lähtötiedon keräämiseen sekä alueen haasteiden ja kehitystarpeiden tunnistamiseen, jolloin kaavalla voidaan pyrkiä parantamaan tilannetta kohdennetusti. Tietoa viherrakenteen nykytilasta, sen arvokkaimmista osista ja potentiaalista tuottaa erilaisia ekosysteemipalveluita koettiin tarvittavan nykyistä enemmän suunnitteluratkaisujen pohjalle. Menetelmän hyödyiksi tunnistettiin viherrakenteeseen liittyvän monitoiminnallisuuden parempi tunnistaminen ja suunnitteluorganisaation asiantuntemuksen lisääminen. Lisäksi menetelmän nähtiin edistävän resilientin, viihtyisän ja biodiversiteetiltään monimuotoisen kaupunkiympäristön kehittämistä.

Työkalua käytäväksi tai hyödyntäväksi tahoiksi tunnistettiin kaavoittajat sekä erityisesti kaavoitustyötä tekevät maisema-arkkitehdit kunnan ja konsultin puolelta. Lisäksi tuloksien nähtiin auttavan kaupungin muita asiantuntijaorganisaatioita, ja ne nähtiin hyödyllisinä poliitikoille viherrakenteen kokonaiskuvaan ajatellen. Menetelmän pohjalla olevan paikkatietoanalyysin koettiin vaativan erityisosaamista ja rajaavan mahdollisia käyttäjiä.

Työpajoissa nostettiin esiin myös tarve analyysin automatisoinnille osittain tai kokonaan. Ehdotettiin esimerkiksi tiettyjen paikkatietoaineistojen automaattista päivitystä, mikäli menetelmää toistettaisiin suunnitteluprosessin eri vaiheissa. Kyselytuloksissa esiin nousut viherkertoimen raja-arvojen määrittely tunnistettiin työpajoissakin keskeisenä kehitystarpeena. Lisäksi sopivan tarkastelualueen määrittely ja laajuus herätti kysymyksiä. Laskenta olisi kiinnostavaa tehdä mahdollisimman varhain yleiskaavavaiheessa, mutta soveltamisen isoille aluekokonaisuuksille pelättiin olevan liian työlästä.

Kyselyssä työkalun pääasiallisina kehittämistarpeina tunnistettiin käytettävyyden parantaminen entistä helppokäyttöisemmäksi ja mahdollisesti automatisoiduksi menetelmäksi. Olennainen kehitystarve on myös viherkertoimen raja-arvojen määrittely eli jonkinlaisen tavoitetason tai vertailuarvon tunnistaminen menetelmän tuottamalle kerroinluvulle. Lisäksi peräänkuu-

lutettiin ylipäättään kaupunkivihreän ja sen tuottamien ekosysteemipalveluiden merkityksen syvällisempää ymmärtämistä kaikilla suunnittelualoilla ja -tasoilla.

Keskustelu ja johtopäätökset

Artikkelin tavoitteena oli tarkastella alueviherkerrointa viherrakenteen monitoiminnallisuuden arvioinnin välineenä. Havainnollistimme Espoon Matinkylän tapausesimerkin avulla, miten viherrakenteen tuottamat hyödyt on mahdollista tehdä näkyviksi. Toimme myös esille, miten luonnontieteellinen paikkatieto on mahdollista koota helposti luettavaan muotoon ja yhdistää esimerkiksi melua, pienilmastoa ja virkistystä koskevaan tietoon. Osoitimme, että menetelmä tuottaa tietoa viherrakenteen monitoiminnallisuudesta, koska sen avulla on mahdollista tunnistaa viherrakenteen kohteet, jotka ovat merkityksellisiä useampien eri hyötyjen muodostumisessa. Lisäksi analysoimme kaupunkirakenteeltaan erityyppisten alueiden viherrakenteen eroja ja erojen syitä.

Alueellisen viherkertoimen havainnollistamat viherrakenteen hyödyt ja tulosten hyödyntäminen

Matinkylän viherrakenteen tutkiminen neljän eri aikakausina toteutetun osa-alueen avulla mahdollistaa keskustelun siitä, miten eri aikakausien suunnitteluihanteiden mukaisesti toteutetut kaupunkirakenteet liittyvät viherkanteeseen tai tilan jättämiselle viherrakenteelle. 1970-luvulla toteutettu Matinmetsä ja Matinlaakso noudattavat oman aikansa kompaktikaupunkiihannetta, jolle tyypillisiä piirteitä olivat ruutukaava ja jalankulkuliikenteen erottaminen autoliikenteestä. Rakennusmassojen väliin on jätetty väljät asukaspihat, joissa on runsaasti puustoa ja muita alueen luontaiselle viherrakenteelle tyypillisiä elementtejä. Sen sijaan Ison Omenan ympäristö edustaa 2000-luvun tiiviiseen kaupunkirakenteeseen tähtäävää suunnittelua, jossa toiminnallisen keskuksen muodostaa liikenneväylän varrelle sijoittuva kaupallinen keskus ja sitä ympäröivä asuinrakentaminen.

1970-luvun asuinalueen ja Ison Omenan alueen viherkertoimet poikkeavat toisistaan (Matinmetsä 1,29 / Ison Omenan alue 1,16). Viheralueiden pinta-ala on Ison Omenan alueella pienempi, mutta eroa alueviherkertoimissa selittää myös laadullinen ero. Erityisesti luonnon monimuotoisuutta tukevia viherrakenteita sekä virkistyspalveluja on Ison Omenan alueella vähemmän. Tulosten perusteella voidaan arvioida myös alueiden resilienssiä ilmastonmuutoksen kannalta. Tutkituista ekosysteemipalveluista hulevesien hallinta ja pienilmaston säätely sekä luonnon monimuotoisuus vaikuttavat

kaikki alueen resilienssiin ilmastonmuutoksen osalta. Hulevesien hallinta ja pienilmaston säätely auttavat hallitsemaan ilmastonmuutoksen tuottamia riskejä lisääntyvien sään ääri-ilmiöiden eli hellejaksojen, myrskyjen ja rankkasateiden osalta. Lisäksi alueen viherrakenteiden monimuotoisuudella on merkitystä, sillä monimuotoisten eliöyhteisöiden kyky sietää häiriöitä ja toipua niistä on parempi kuin vähälajisten yhteisöjen (Montoya & Raffaelli, 2010).

Tulosten perusteella Matinmetsän ja Matinlaakson alue on ilmastonmuutokseen paremmin sopeutuva kuin Ison Omenan alue. Tulokset antavat syyn pohtia, ovatko 1970-luvun kompaktikaupunki-ihanteet tuottaneet yleisesti ilmastonmuutokseen paremmin sopeutuvaa kaupunkirakennetta verrattuna 2000-luvun kaupunkirakenteen tiivistämiseen. Tiivistämisen taustalla on yhtenä tavoitteena hiilidioksidipäästöjen pienentäminen, mutta ilmastonmuutoksen edetessä ilmastoviisaan kaupungin suunnitteluihanteet vaativat päivittämistä (IPCC, 2022). Kaupunkirakenteen ohella on tärkeää kiinnittää huomiota viherrakenteeseen ja sen kehittämiseen ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi sekä muutoksiin sopeutumiseksi.

Matinkylän viherkerroinlaskennan tulosten ohella kaupunkisuunnittelun asiantuntijat pitävät viherrakenteen monitoiminnallisuuden havainnollistamista tärkeänä. Kyselyn ja työpajojen tuloksissa nousi vahvasti esille tarve hyödyntää suunnittelussa tietoa ekosysteemipalveluista. Suunnittelussa kootaan yhteen ja tuotetaan tietoa alueen viherrakenteen ominaisuuksista, kuten luontotyypeistä, lajistosta, kytkeytyneisyydestä sekä saavutettavuudesta. Tutkimustuloksemme nostavat esiin, että suunnittelijoita kiinnostaa viherrakenteen ominaisuuksien lisäksi sen toiminnallisuus, eli vihreän infrastruktuurin merkitys ekosysteemipalvelujen tuottajana. Monitoiminnallisen, asukkaiden hyvinvointia ja kaupunkiresilienssiä tukevan maankäytön suunnittelun tulisikin tunnistaa viheralueiden sijainnin ja ominaisuuksien lisäksi erilaiset ekosysteemipalveluita tuottavat ekologiset prosessit ja toiminnot (Andersson ym., 2021; Hansen ym., 2019). Tähän tarpeeseen paikkatietopohjainen ja tutkimustietoon perustuva alueellinen viherkerroin -menetelmä vastaa hyvin, sillä se tekee erityisesti ylläpito- ja säätelypalvelut näkyviksi. Myös aiempi tutkimus tukee paikkatietopohjaisten menetelmien soveltamista, jotta tieto ekosysteemipalveluista lisääntyy ja suunnittelijoiden käsitys niistä tarkentuu suunnitteluprosessissa (Hauck ym., 2013; Oijstaeijen ym., 2020).

Matinkylän osalta viherkerroinlaskennan tuloksia voidaan hyödyntää alueen jatkokehittämisessä. Julkisten viheralueiden osalta voidaan kiinnittää huomiota niiden laatua parantaviin tekijöihin, kuten kasvillisuuskerrosten tai toiminnallisuuden lisäämiseen esimerkiksi hulevesien hallinnan osalta. Piha-alueita on kehitettävä asukkaiden ja taloyhtiöiden kanssa yhteistyössä,

mutta viherkerroinlaskennan tuloksia voidaan hyödyntää asukkaiden yleisen viherrakenteen tehtäviä koskevan tietotason nostamiseksi sekä määritettävässä yksityiskohtaisempia tavoitteita ja toimenpiteitä.

Menetelmän jatkokehitystarpeet ja epävarmuudet

Työpajojen ja kyselyn perusteella menetelmän arvo on sen tuottamassa viherakenteen kokonaiskuvassa, jolle on tarvetta erityisesti suunnitteluprosessin osayleiskaava- ja kaavarunkotasolla. Vaikka alueellinen viherkerroin onnistuu tavoittamaan viherrakenteen monitoiminnallisuuden ja esittämään sen selkeässä muodossa, menetelmään liittyy myös rajoituksia ja epävarmuuksia. Osa rajoitteista koskee menetelmän keskeneräisyyttä vakioimattoman laskentatavan osalta sekä laskennassa käytettävää aineistoa. Nämä puutteet vähentävät menetelmän luotettavuutta. Vakioimattoman laskentatavan osalta puute on elementtien tulkinnanvaraisuus: työkalun käyttäjien tulisi arvottaa samanlaiset alueet samalla tavalla, mutta tällä hetkellä menetelmä jättää runsaasti liikkumavaraa.

Lisäksi työkalun käytöstä ei kertynyt tarpeeksi dataa, jonka avulla voitaisiin määrittellä viherkertoimen minimitasot erityyppisille alueille. Riittävän viherkertoimen määrittelemistä tietyn tyyppiselle alueelle ei siis voitu tehdä, mikä heikentää menetelmän sovellettavuutta. Toistaiseksi alueviherkertoimelle ei pystytä määrittämään tavoitearvoa, koska alueiden lähtökohdat ovat niin erilaiset ja tulokseen vaikuttaa esimerkiksi se, kuuluuko jokin tietty viheralue tarkasteltavaan alueeseen vai ei. Matinkylän laskennassa toteutettu osa-aluejako toi kuitenkin näkyväksi, miten kaupunkirakenne vaikuttaa viherrakenteen määrään ja laatuun sekä edelleen viherkerroin-arvoon. Maankäytön typologioihin liittyvien tavoitetasojen määrittely voidaankin tunnistaa keskeiseksi menetelmän kehitystarpeeksi. Tätä tukee myös se, että viherkertoimen kaltaisten kestävyystyökalujen toimivuuden kriteeriksi on tunnistettu niiden kyky muodostaa suunnittelua ohjaavia raja-arvoja (Sharifi ja Murayama, 2013).

Aineistoa koskevana rajoitteena voidaan pitää sitä, että paikkatiedot eivät ole aina ajan tasalla. Lisäksi paikkatietoaineisto eroaa tarkkuudeltaan: yksityisiltä tonteilta on huomattavasti vähemmän tietoa kuin kaupungin omistuksessa olevista. Näin ollen viherkertoimen elementtien pinta-alan tai laadun laskemiseen ei ole käytössä välttämättä tarkkuustasoltaan vertailukelpoista aineistoa. Lisäksi laskennan tarvitsemaa aineistoa ei ole aina suoraan saatavilla, vaan se on itse tuotettava muokkaamalla olemassa olevia aineistoja. Tämä kaikki lisää laskennan epävarmuutta ja laskennan vaatimaa resursointia.

Käytettävän aineiston laatuun liittyvistä haasteista huolimatta voidaan tulosten perusteella todeta, että sekä yksityisten että julkisten alueiden mukaan ottaminen tarkasteluun on tärkeää, ja sitä voidaan pitää menetelmällisenä kehitysaskelena. Matinkylässä yksityisten alueiden mukaan ottaminen auttaa tunnistamaan pihojen merkityksen osana monitoiminnallista viher-rakennetta. Kokonaiskuvan muodostamisen lisäksi yksityisten alueiden liittäminen laskentaan helpottaa julkisten viheralueiden kehittämistä ja niiden roolien kohdentamista paikallisten ekosysteemipalveluiden tuottamiseksi. Samalla on huomattava, että yksityisten alueiden mukaan ottaminen laskentaan lisää tarvetta menetelmän vakioimiselle.

Menetelmä soveltuu lähtökohtaisesti sekä olemassa olevien alueiden nykytilan tarkasteluun että maankäytön kehittämissuunnitelmien arviointiin. Jälkimmäisestä on kuitenkin toistaiseksi vain vähän käyttökokemuksia, ja menetelmän soveltaminen esimerkiksi suunnitteluvaihtoehtoihin vaatii jatkotutkimusta. Lisäksi alueviherkertoimen ja tonttiviherkertoimen välinen suhde on määrittelemättä, mikä vaatii jatkotutkimusta esimerkiksi sen osalta, voiko alueviherkerrointarkastelun kautta määrittää tonttiviherkertoimelle sisällöllisiä tai numeerisia tavoitteita. Jatkotutkimustarpeita muodostaa myös menetelmän yhteensovittaminen uudessa luonnonsuojelulaissa säädettyyn ekologisen kompensatiomenettelyyn. Ekologisen kompensaaation tulisi olla viimesijainen keino luonnon monimuotoisuuden turvaamisessa, kun haittoja ei voida muuten estää tai lieventää. Alueviherkerroinmenetelmä voi mahdollistaa kaupunkiympäristössä näiden lieventävien toimenpiteiden tunnistamista ja arvottamista osana maankäytön suunnittelua.

Tutkimuksen osalta epävarmuutena voidaan pitää myös työpajojen ja kyselyyn suppeaa osallistujamäärää. Tätä selittää käyttökokeiluiden pieni määrä. Tulosten perusteella alueelliselle viherkerroinlaskennalle ja viherrakenteen monitoiminnallisuuden arvioinnille on maankäytön suunnittelussa kuitenkin tarvetta, joten menetelmää on syytä testata edelleen uusiin kohteisiin. Yhteistoiminnallinen ja refleктоiva kehittäminen yhdessä käyttäjien kanssa mahdollistaa tulosten suoran hyödynnettävyyden sekä tunnistettujen kehitystarpeiden ratkaisemisen helppokäyttöisen ja vaikuttavan menetelmän luomiseksi.

Viherrakenteen kehittämisen laajempi merkitys

Viherrakenteen merkitys osana kaupunki-infrastruktuuria on yleisesti noussussa. EU on määrittänyt biodiversiteettistrategian, jonka tavoitteena on pysäyttää luontokato ja kääntää luonnon monimuotoisuuden kehitys myönteiseksi vuoteen 2030 mennessä (Euroopan komissio, Ympäristöasioiden pääosasto, 2021).

Myös viherrakenteen huomioiminen osana ilmastonmuutokseen sopeutumisesta on noussut yhä enemmän keskusteluun ja strategiseksi tavoitteeksi (mm. IPCC, 2022; Ilmastokestävä Eurooppa, 2021).

Suomeen tuli vuoden 2023 alussa voimaan uusi ilmastolaki, johon on sisällytetty hiilinielujen vahvistaminen. Valmisteilla on myös uusi alueidenkäyttölaki, jonka luonnoksessa viherrakenne oli nostettu esiin omana verkostonaan yhdyskuntarakenteen ja liikennejärjestelmän ohella maakuntakaavan ja yleiskaavan tasolla. Lisäksi suomalaisten kaupunkien omat strategiat korostavat luonnon merkitystä. Esimerkiksi Espoo-tarinassa tavoitteena on edelläkävijyys ilmastoratkaisuissa, kestävässä asumisessa sekä muun muassa tietokartan laatiminen luonnon monimuotoisuuden elpymiseksi ja kokonaisuheikentymättömyyden saavuttamiseksi vuoteen 2035 mennessä (Espoo-tarina, 2021).

Monitoiminnallisuuden lisääminen, asukkaiden hyvinvoinnin edistäminen, ilmastonmuutoksen hillintä ja sopeutuminen, sekä luonnon monimuotoisuuden tukeminen tarvitsevat työkaluja viherrakenteen vaalimiseksi ja vahvistamiseksi. Tärkeää on määritellä ja mitata niin viherrakenteen ominaisuuksia kuin toiminnallisuuksia. Lisäksi on käytävä keskustelua viherrakenteesta, sen tehtävistä ja monitoiminnallisuuden tavoitteenasetannasta. Käytännön toimenpiteiden tueksi tarvitsemme myös tutkimusta, jotta voimme tunnistaa, miten tavoitteenasetannassa ja toteutuksessa on onnistuttu niin paikallisella kuin kansallisella tasolla.

Kiitokset

Artikkeli on toteutettu osana Lähiöohjelman Lähiöpride-hanketta, jota on rahoittanut Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus. Lisäksi Ranja Hautamäki on saanut rahoitusta Suomen Akatemian Strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittamalta CO-CARBON-hankkeelta (335201; 335202).

Lähteet

- Ahern, J.** (2011). From fail-safe to safe-to-fail: Sustainability and resilience in the new urban world. *Landscape and Urban Planning*, 100(4), 341–343.
- Andersson, E., Borgström, S., Haase, D., Langemeyer, J., Wolff, M., & McPhearson, T.** (2021). Urban resilience thinking in practice: ensuring flows of benefit from green and blue infrastructure. *Ecology and Society*, 26(4), 39. <https://doi.org/10.5751/ES-12691-260439>
- Ariluoma, M. & Hautamäki, R.** (2020). Käytössä jo vuosia - kuinka viherkerroin on toiminut? *Kuntatekniikka*, 1/2020, 6–9.
- Ashley, R., Gersonius, B., Digman, C., Horton, B., Smith, B., & Shaffer, P.** (2018). Including uncertainty in valuing blue and green infrastructure for stormwater management. *Ecosystem services*, 33, 237–246
- Bush, J., Ashley, G., Foster, B., & Hall, G.** (2021). Integrating green infrastructure into urban planning: Developing Melbourne's green factor tool. *Urban Planning*, 6(1), 20–31.

- C/O City** (2017). Grönnytefaktor för allmän platsmark 2.0. *C/O City -projektin julkaisuja*. <https://www.cocity.se/verktyg/gronnytefaktor-allman-platsmark-2-0/>
- Espoon tarina**. (2021). Espoon kaupungin strategia, valtuustokausi 2021–2025. *Espoon kaupunki*, <https://www.espool.fi/espool-kaupunki/espool-tarina>
- Euroopan komissio, Ympäristöasioiden pääosasto** (2021). EU biodiversity strategy for 2030: bringing nature back into our lives, *Euroopan unionin julkaisutoimisto*. <https://data.europa.eu/doi/10.2779/677548>
- Finewood, M., Matsler, M. & Zivkovich, J.** (2019) Green Infrastructure and the Hidden Politics of Urban Stormwater Governance in a Postindustrial City. *Annals of the American Association of Geographers*, 109(3), 909–925,
- Fischer J, Lindenmayer D. & Manning A.** (2006). Biodiversity, ecosystem function, and resilience: ten guiding principles for commodity production landscapes. *Frontiers in Ecology and the Environment* 4, 80–86
- Haapio & Lahti** (2012). Ekotehokkuuden arviointityökalujen tarvekartoitus. *VTT Tutkimusraportti VTT-R-00938-12*.
- Haase, D., Larondelle, N., Andersson, E., Artmann, M., Borgstrom, S., Breuste, J., Gomez-Baggethun, E., Gren, A., Hamstead, Z., Hansen, R., Kabisch, N., Kremer, P., Langemeyer, J., Rall, E. L., McPhearson, T., Pauleit, S., Qureshi, S., Schwarz, N., Voigt, A., Wurster, D., & Elmqvist, T.** (2014) A quantitative review of urban ecosystem service assessments: Concepts, models, and implementation. *Ambio*, 43(4), 413–433
- Hansen, R., Olafsson, A. S., Van Der Jagt, A. P., Rall, E., & Pauleit, S.** (2019). Planning multifunctional green infrastructure for compact cities: What is the state of practice? *Ecological Indicators*, 96, 99–110.
- Hansen, R. & Pauleit, S.** (2014). From multifunctionality to multiple ecosystem services? A conceptual framework for multifunctionality in green infrastructure planning for Urban Areas. *Ambio*, 43(4), 516–529
- Hauck, J., Görg, C., Varjopuro, R., Ratamáki, O., & Jax, K.** (2013). Benefits and limitations of the ecosystem services concept in environmental policy and decision making: Some stakeholder perspectives. *Environmental Science and Policy*, 25, 13–21
- Ilmastokestävä Eurooppa** (2021). Uusi EU:n strategia ilmastonmuutokseen sopeutumiseksi. *Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0082&from=FI>
- IPCC** (2022). *Climate Change 2022: Impacts, Adaptation, and Vulnerability*. In: H.-O. Pörtner, D.C. Roberts, M. Tignor, E.S. Poloczanska, K. Mintenbeck, A. Alegría, M. Craig, S. Langsdorf, S. Löschke, V. Möller, A. Okem, B. Rama (eds.) *Contribution of Working Group II to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jang, H. S., Lee, S. C., Jeon, J. Y., & Kang, J.** (2015). Evaluation of road traffic noise abatement by vegetation treatment in a 1:10 urban scale model. *The Journal of the Acoustical Society of America*, 138(6), 3884–3895.
- Juhola** (2018). Planning for a green city: The Green Factor tool. *Urban Forestry and Urban Greening*, 34, 254–258.
- Jönsson, A.** (2018). *Grönnytefaktorn: receptet för goda livsmiljöer i täta städer?* Kandidatexamensarbete, Sveriges Lantbruksuniversitet.
- Kaczorowska A. & Pont M.P.** (2019). Modelling urban environments to promote ecosystem services and biodiversity: Case of Stockholm. *International Journal of E-Planning Research* 8(3), 1–12.
- Keeley, M.** (2011). The Green Area Ratio: An urban site sustainability metric. *Journal of Environmental Planning and Management*, 54(7), 937–958. <https://doi.org/10.1080/09640568.2010.547681>

- Killicoat, P., Puzio, E., & Stringer, R.** (2002). The economic value of trees in urban areas: estimating the benefits of Adelaide's street trees. *Proceedings Treenet Symposium*, 94, 106.
- Matthews, T., Lo, A. Y., & Byrne, J. A.** (2015). Reconceptualizing green infrastructure for climate change adaptation: Barriers to adoption and drivers for uptake by spatial planners. *Landscape and Urban Planning* 138, 155–163.
- McPhearson, T., Andersson, E., Elmqvist, T., & Frantzeskaki, N.** (2015). Resilience of and through urban ecosystem services. *Ecosystem Services*, 12 (2015), 152–156
- McPhearson, T., Pickett, S. T. A., Grimm, N. B., Niemelä, J., Alberti, M., Elmqvist, T., Weber, C., Haase, D., Breuste, J. & Qureshi, S.** (2016). Advancing Urban Ecology toward a Science of Cities. *BioScience*, 66(3), s.198–212, <https://doi.org/10.1093/biosci/biw002>
- Meerow, S. & Newell, J.P.** (2017). Spatial planning for multifunctional green infrastructure: Growing resilience in Detroit. *Landscape and Urban Planning*, 159, 62–75
- Meerow, S.** (2020). The politics of multifunctional green infrastructure planning in New York City. *Cities*, 100, p. 102621
- Montoya, J.M. & Raffaelli, D.** (2010). Climate change, biotic interactions and ecosystem services. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 365(1549), 2013–2018.
- van Oijstaeijen, W., van Passel, S., & Cools, J.** (2020). Urban green infrastructure: A review on valuation toolkits from an urban planning perspective. *Journal of Environmental Management*, 267.
- van Oorschot, J., Sprecher, B., van't Zelfde, M., van Bodegom, P. M., & van Oudenhoven, A. P.** (2021). Assessing urban ecosystem services in support of spatial planning in the Hague, the Netherlands. *Landscape and Urban Planning*, 214.
- Pauleit, S., Liu, L., Ahern, J., & Kazmierczak, A.** (2011). Multifunctional green infrastructure planning to promote ecological services in the city. In: Niemelä, J. (toim.), *Urban Ecology. Patterns, Processes, and Applications*. Oxford Univ. Press, Oxford, 272–285.
- Peh, K. S.-H., Balmford, A., Bradbury, R. B., Brown, C., Butchart, S. H. M., Hughes, F. M. R., Stattersfield, A., Thomas, D. H. L., Walpole, M., Bayliss, J., Gowing, D., Jones, J. P. G., Lewis, S. L., Mulligan, M., Pandeya, B., Stratford, C., Thompson, J. R., Turner, K., Vira, B., ... Birch, J. C.** (2013). TESSA: A toolkit for rapid assessment of ecosystem services at sites of biodiversity conservation importance. *Ecosystem Services* 5, 51–57.
- Pena, J. C. D. C., Martello, F., Ribeiro, M. C., Armitage, R. A., Young, R. J., & Rodrigues, M.** (2017). Street trees reduce the negative effects of urbanization on birds. *PLoS one*, 12(3), 19.
- Riikonen, A., Pumpanen, J., Mäki, M., & Nikinmaa, E.** (2017). High carbon losses from established growing sites delay the carbon sequestration benefits of street tree plantings—A case study in Helsinki, Finland. *Urban Forestry & Urban Greening*, 26, 85–94.
- Ring, Z., Damyanovic, D. & Reinwald, F.** (2021). Green and open space factor Vienna: A steering and evaluation tool for urban green infrastructure. *Urban Forestry & Urban Greening* 62, 127–131
- Sang, Å. O., Hagemann, F. A., Ekelund, N., & Svännel, J.** (2021). Urban ecosystem services in strategic planning in Swedish municipalities. *Urban Ecosystems* 24, s. 1343–1357. <https://doi.org/10.1007/s11252-021-01113-7>
- Sharifi, A. & Murayama A.** (2013). A critical review of seven selected neighborhood sustainability assessment tools. *Environmental Impact Assessment Review* 38, 73–87.
- Stange, E. E., Barton, D. N., Andersson, E., & Haase, D.** (2022). Comparing the implicit valuation of ecosystem services from nature-based solutions in performance-based green area indicators across three European cities. *Landscape and Urban Planning*, 219.
- United Nations.** (2018). *World Urbanization Prospects: The 2018 Revision*. Department of Economic Social Affairs Population Division. New York: United Nations.
- Wikström A.** (2020). *The Green Area Factor, Green Infrastructure and Biodiversity – an investigation of the preservation of urban biodiversity within the city of Stockholm*. Degree project Environmental Engineering, School of Architecture and Built environment, KTH.

What is *lähiö*? The concept of suburb (*lähiö*) in Finland from the 1920s to the 2020s

Laura Berger, Panu Savolainen, Kasimira Kouri & Hannes Teräsvuori

The long-term conceptual historical approach to the notion of suburb has been discussed very little in Finnish research on suburbs. This article explores the concept of suburb (in Finnish *lähiö*, *asumalähiö*) and various wordings of suburb(s) in newspaper media from the beginnings of the concept to the present. In Finland, the word *lähiö* carries strong connotations, mirrored in the public debates and discussions, along with the urbanisation of Finland, from the 1940s to the present. We argue that the use of the word and its synonyms constructs a linguistic reality, which is reflected back to the social and material circumstances of suburbs. The conceptual history of suburb(s) is entwined to language and changing meanings that constitute our shared realities of suburbs. Therefore, it is also essential to contemplate, how the language of public discussion, policymaking, politics, and research affects the future of suburbs, along with land use decisions.

Keywords: suburb, conceptual history, urban planning, housing estates, 1900s

Housing Estates in Finnish Studies on Housing Estates

Sampo Ruoppila & Pirjo Turtiainen

The article examines how housing estates have been approached in Finnish urban research, based on doctoral theses on housing estates up to 2022 (N=26). The review shows that both historical and built environment studies have treated housing estates as products of their time, taking into account the influence of structural factors on their development and perception. Social science and geographical studies published in the 2000s have tended to examine estates in terms of spatial segregation and relative concentrations of deprivation. There is little research on the diversity or potential of estates. The issue is of wider societal relevance in that problem-oriented research feeds into the problem-oriented debate on housing estates and adds emphasis to it.

Keywords: housing estates, literature review, societal discussion

Aging suburbs – Matinkylä experienced by the residents

Ira Verma

In this article, the development of suburban neighborhoods is discussed from the point of view of older adults. Densification and sustainable development actions of these existing living environments need to take into account residents' self-perceived wellbeing as an important factor of housing satisfaction and place attachment. The objective of this study was to get further knowledge on how older adults them-

selves experience their living environment and which features they appreciate in it. Enhancing physical and social wellbeing is important for their coping in daily life. This case study involved older residents in Espoo, Matinkylä, who shared their experiences of their own neighborhood. They were relating their self-perceived wellbeing and housing satisfaction to access to services, a sense of community, and a natural environment. These factors enhancing residents' physical and social wellbeing should be preserved when developing existing neighborhoods, in dialog with residents. Older adults living in suburban neighborhoods have experienced-based knowledge and the neighborhood environment has unused potential that can be utilized for suburban development.

Keywords: older adults, housing environment, wellbeing, participation

Revealing the landscape of the compact city – designed and co-created landscape architecture of Matinkylä suburb in the 1970s–80s

Ranja Hautamäki, Julia Donner & Aada Taipale

The compact city of the 1970s is often depicted as an era of concrete prefabricated element buildings, failed urban ideals and incomplete milieus. Our article presents a complementary perspective by focusing on suburban landscape architecture and its two dimensions: designed and co-created landscape. With the case study of Matinkylä, Espoo, we demonstrate that the suburban landscape of the compact city was a carefully designed hybrid of the forest and compact cities, combining different ideals of nature and urbanity. We also illuminate that landscape was co-created by resident activism which helped turn the newly built suburb into a home with specific characteristics.

Keywords: compact city, landscape architecture, suburb, Matinkylä

Assessment of Green Structure Multifunctionality through Green Area Factor

Elisa Lähde, Paula Piirainen & Ranja Hautamäki

The article focuses on Green Area Factor for Districts as a tool for evaluating the multifunctionality of the local green structure. The method is fairly new in Finland - and internationally - but there is a growing interest towards it. Using Matinkylä district in the city of Espoo as a case area, we examine how the Green Area Factor for Districts method can be used to indicate and quantify the benefits and values produced by green areas. We demonstrate that different urban typologies offer different ecosystem services. We also discuss, based on mapping expert views, how the method should be used and developed in the future in order to support climate-wise urban planning.

Keywords: Green Area Factor, green structure, ecosystem services, suburban landscape

Kirjoittajat

Laura Berger	Post-doc tutkija, Arkkitehtuurin laitos, Aalto-yliopisto, laura.berger@aalto.fi
Panu Savolainen	Apulaisprofessori, Arkkitehtuurin historia ja restaurointi, Aalto-yliopisto, panu.savolainen@aalto.fi
Jaana Nevalainen	Ympäristöneuvos, Rakennetun ympäristön osasto, Elinympäristöt, Ympäristöministeriö, jaana.nevalainen@gov.fi
Ira Verma	Senior Scientist, Sotera tutkimusryhmä, Arkkitehtuurin laitos, Aalto-yliopisto, ira.verma@aalto.fi
Elisa Lähde	Apulaisprofessori, Maisema-arkkitehtuuri, maisemasuunnittelu ja ekologia, Arkkitehtuurin laitos, Aalto-yliopisto, elisa.lahde@aalto.fi
Paula Piirainen	Maisema-arkkitehti, Arkkitehtuurin laitos, Aalto-yliopisto, paula.piirainen@aalto.fi
Ranja Hautamäki	Professori, Maisema-arkkitehtuuri, maisemasuunnittelu ja yhteiskunta, Arkkitehtuurin laitos, Aalto-yliopisto, ranja.hautamaki@aalto.fi
Aada Taipale	Yliopisto-opettaja, maisema-arkkitehtuuri, Arkkitehtuurin laitos, Aalto-yliopisto, aada.taipale@aalto.fi
Julia Donner	Museonjohtaja, tutkija, Arkkitehtuurin laitos, Aalto-yliopisto, julia.donner@aalto.fi
Sampo Ruoppila	Tutkimusjohtaja, kaupunkitutkimus, Sosiaalitieteiden laitos, Turun yliopisto, sampo.ruoppila@utu.fi
Pirjo Turtiainen	Erikoistutkija, Sosiaalitieteiden laitos, Turun yliopisto, pirjo.turtiainen@utu.fi
Kasimira Kouri	Tutkimusavustaja, Arkkitehtuurin laitos, Aalto-yliopisto, kasimira.kouri@aalto.fi
Hannes Teräsvuori	Tutkimusavustaja, Arkkitehtuurin laitos, Aalto-yliopisto, hannes.terasvuori@aalto.fi

Kirjoittajan ohjeet

Yhdyskuntasuunnittelu-lehti julkaisee kaupunkitutkimukseen ja yhdyskuntasuunnitteluun liittyviä artikkeleita, puheenvuoroja, katsauksia alan tapahtumiin, ajankohtaisiin aiheisiin liittyviä lyhyempiä kommentteja ja kirja-arvioita. Artikkeleiden julkaisemisesta päätetään vertaisarvioinnin jälkeen. Arvioinnin suorittavat toimituskunta ja sen nimeämät asiantuntijat. Kirjoitukset jätetään sähköisesti sivustolla www.journal.fi/yhdyskuntasuunnittelu. Sivustolla on myös tarkemmat ohjeet kirjoittajille.

Artikkelien ohjeitus on noin 40 000–50 000 merkkiä välilyönteineen, eli noin 5000–6000 sanaa (pois lukien lähdeluettelo). Artikkelit aloitetaan ingressillä, jonka pituus on 200–800 merkkiä (noin 50–100 sanaa) välilyönteineen. Mikäli artikkeliin liittyy kuvioita, taulukoita tai kuvia, artikkelin pituutta lyhennetään vastaavasti n. 1 000 merkkiä/kuvio. (esimerkiksi 2 kuvioita → artikkelin ohjeitus enintään 48 000 merkkiä). Julkaisemme ainoastaan mustavalkoista kuva-aineistoa.

Puheenvuoroina julkaistaan katsauksia, keskustelupuheenvuoroja ja selostuksia alan tapahtumista. Käsitteiden pituudet voivat vaihdella, mutta ne eivät saisi ylittää 10 000 merkkiä välilyönteineen. Kirjoituksissa mahdollisesti käytetyt lähteet ilmoitetaan kuten artikkeleissa. Kirjoittajien esittämät näkemykset ovat heidän omiaan.

Pro Teesi -palstalla julkaistaan toimitettuna lehden alaan liittyviä lyhyitä kommentteja. Kommenttipuheenvuoro on pituudeltaan noin 4000–6000 merkkiä. Kirjoittajien esittämät näkemykset ovat heidän omiaan.

Kirjat-palstalla arvioitavista teoksista annetaan lähdeluettelon mukaiset tiedot ja niiden lisäksi sivumäärä ja ISBN-numero. Kirjoittaja otsikoi kirja-arvion. Ohjeitus on 4000–8000 merkkiä.

Klassikko täyttää pyöreitä -palstalla esitellään ja muistellaan suunnittelualan merkittäviä teoksia ja suunnitelmia. Kriteerinä on teoksen klassikkoaseman lisäksi julkaisu-aika: esiteltävän teoksen tulee täyttää pyöreitä kymmeniä vuosia.

Lähdeviitteissä käytetään APA-viittaustyyliä (APA 6th - American Psychological Association, 6th Edition). Lähteet sijoitetaan kaikissa kirjoitustyypeissä tekstin sisään sulkeisiin niin, että kirjoittajan nimeä seuraa vuosiluku ja sitä mahdolliset sivut (Robertson, 1997, s. 102–114). Saman kirjoittajan samana vuonna julkaisemat kirjoitukset erotellaan kirjaimin (Thorpe, 1995a, 1995b). Lähdeluettelo on kirjoituksen lopussa otsikon Kirjallisuus alla. Kaikissa lähdeviitteissä ilmoitetaan kirjoittajan sukunimi, etunimen ensimmäinen kirjain, julkaisuvuosi sulkeissa ja teoksen nimi sekä artikkelin tai muun tekstin otsikko.

Lähteenä käytetyistä monografioista ilmoitetaan kustantaja ja kustannuspaikka. Toimitetuissa teoksissa ilmestyneistä kirjoituksista ilmoitetaan koko teoksen toimittaja, teoksen nimi, sivut, joilla kirjoitus on, kustannuspaikka ja kustantaja. Artikkeleista ilmoitetaan aikakauslehden koko nimi, vuosikerta tai volyyymi, lehden numero ja artikkelin sivunumerot. Sarjajulkaisusta ilmoitetaan sarjan nimi sekä osan järjestysnumero tai muu tunnistetieto sekä kustantaja ja kustannuspaikka. Verkkolähteistä ilmoitetaan päiväys, www-osoite ja tiedon tuottaja, esimerkiksi sivua ylläpitävä instituutio. Vuosiluvuksi merkitään vuosi, jolloin artikkeli on kirjoitettu tai vuosi, jolloin sivun sisältöä on viimeksi päivitetty. Lähdeviitteen loppuun merkitään DOI-tunnus kokonaisuudessaan, mikäli sellainen on olemassa (kts. malliesimerkit).

Malliksi

Ambrose, P. (1994). *Urban process and power*. Lontoo: Routledge.

<https://doi.org/10.1177/030913259501900209>.

Fainstein, S. S. (1990). The changing world economy and urban restructuring. Teoksessa D. Judd & M.

Parkinson (toim.), *Leadership and urban regeneration. Cities in North America and Europe*. Newbury Park: Sage. <https://doi.org/10.1080/00420980500388736>.

Hyötyläinen, M. (2019). *Divided by policy: Urban inequality in Finland* [väitöskirja, Helsingin yliopisto]. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-3376-2>

Kallio, K. P. & Riding, J. (2018). Geographies of welcome. *Fennia - International Journal of Geography*, 196(2), 131-136. <https://doi.org/10.11143/fennia.76817>.

Lapintie, K. (22.8.2020). Mitä silmät ei näe. *Mahdolliset kaupungit -blogi*. <http://mahdollisetkaupungit.blogspot.com>.

Mäenpää, P., Aniluoto A., Manninen, R. & Villanen, S. (2000). Sanat kivettyvät kaupungiksi. Tutkimus Helsingin kaupunkisuunnittelun prosesseista ja ihanteista. *Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja B 83*. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.

Rudin, D. (11.4.2019). Why is Britain so bad at planning cities? *The Guardian*.

<https://www.theguardian.com/cities/2019/apr/11/why-are-we-so-bad-at-planning-cities>.

Ruoppila, S. (1997). Muuttuva Moskova. Katsaus sosiaaliseen kaupunkirakenteeseen.

Yhteiskuntasuunnittelu, 35(1), 34-44.

Kirjoittaja on itse vastuussa tekstinsä virheettömyydestä ja oikeakielisyydestä ja huolehtii pääsääntöisesti tekstinsä oikoluvusta. Käsitteiden yhteydessä lähetetään kaikkien kirjoittajien tiedot (oppiarvo ja affiliaatio), osoitetiedot lehden kirjoittajakappaleita varten sekä mahdolliset kuva-aineistot erillisinä tiedostoina.

Kaikki lehden tekstit julkaistaan myös internetissä.

ISSN: 1459-6806